

S A M
P R O T I
N J I M

R O M A N
L E L J A K

Sam proti njim

SAM
PROTI
NJIM

CP — katalogizacija v knjigi
Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana
321.762.1(897)

LEBLAK, Roman
Sam proti njim / Roman Leblak. — [1. izd.] —
Ljubljana : Ceneča za knjižno stvarnost, 1989.
(Ceneča za knjižno stvarnost : 129)

CIP — katalogizacija v knjigi
Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana
351.746.1(497)

LELJAK, Roman
Sam proti njim / Roman Leljak. — [1. izd.]. —
Ljubljana : Časopis za kritiko znanosti, 1989. —
(Časopis za kritiko znanosti : 129)

Karlo

S A M
P R O T I
N J I M

- 7 Predgovor
11 Varnostna tiskovna služba
45 Metodološki delovni listi tiskovne službe
95 Lažni poročila
117 Točno o tiskovni službi
133 Skrivnostna sonda
147 Organi varnosti o Janezu Janši, Mladini,
Novi reviji, ZSMS...

R O M A N
L E L J A K

M A S
I T O R I J
M I L I N

CIP — katalogizacija v knjigi
Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana
351.746.1(497)

LELJAK, Roman
Sami proti nam / Roman Leljak. — [1. izd.] —
Ljubljana : Zvezda za kritično znanost, 1989. —
(Zvezda za kritično znanost, 129)

Kazalo

Manj strašna je noč...

- 7 Predgovor
- 11 Varnostni sistem države
- 45 Metodologija delovanja tajnih služb
- 95 Lažni preplah
- 117 Točno opoldan
- 133 Skrivnostna sonda
- 147 Organi varnosti o Janezu Janši, Mladini,
Novi reviji, ZSMS...

- 7 Predgovor
11 Varnostni sistem države
45 Metodologija delovanja tajnih služb
95 I. zbirni pregled
117 Točno opoldan
133 Skrivnostna sonda
147 Organi varnosti o Janezu Janši, mladini,
Novi reviji, ZSM...

Predgovor

Manj strašna je noč...

S pričujočo knjigo, ki ponuja zanimivo, a travmatično branje, se prižiga novo spoznanje o neki noči, ki je trajala dolga desetletja in ki še traja. Ta noč je vzela marsikaterega človeka, tega fizično, drugega (takih je bilo neprimerno več) pa duševno. Toda prostor, ki ga polni tema, je treba najprej razsvetliti, šele potem lahko uspešno poiščemo izhod. Tipanje v noči je lahko brezupno, predvsem pa dolgotrajno. »Sam proti njim« je prvi žarek, ki je posvetil v najtemnejši del noči. Po izzidu te knjige tam zadaj, v mraku, ne bo nikoli več tako, kot je bilo prej. Službe bodo zgubile tisti del svoje moči, ki je temeljil na molku. Ta molk je omogočal vsa tista mračna, protiustavna in protizakonita dejanja, posege v človekovo intimo in vladavino strahu.

Pred kratkim smo lahko na TV slišali izjavo predsednika neke dežele, ki sama sebe včasih imenuje država, v kateri je opis političnih pogovorov razglasil za poseg v njegovo intimnost. Le kako bo označil v tej knjigi opisane, tokrat dejanske posege v intimo, ki jo med drugim dovolijo tudi njegove Službe? Bo vse zanikano, kot že tolikokrat doslej? Toda sedaj je stvar drugačna, kajti izpoved Romana Leljaka »Sam proti njim« je pogumno dejanje, predvsem pa je to izpoved človeka, ki je bil znotraj, ki ve, kako deluje tisti »tajni, nepoznani del« države, ki obstaja mimo in zunaj ustave in javno objavljenih zakonov. Z njegovim dejanjem se prvič v zgodovini tako imenovane nove Jugoslavije odpira možnost, da tudi navaden smrtnik, ki je bil doslej bodisi samo »objekt« nadzorovanja ali pa sodelavec tajnih sil, prebere nekaj o metodah, o katerih je slišal samo v pripovedovanju starejših o Udbi ali pa jih je lahko spremljal v filmih o južnoameriških režimih. Pri tem ni niti pomislil, da bi se kaj podobnega lahko zgodilo tudi njemu, njegovi družini, prijateljem, sosedom...

Paradoksalno spoznanje, ki veje iz pričujoče knjige, je prav gotovo tudi dejstvo, da se tako vojaške kot civilne tajne službe v Jugoslaviji povsem zavedajo, da so njihove metode in sredstva delovanja protiustavna. Zato jih

na vso moč skrivajo, tajijo in celo javno obsojajo. V ozadju pa stoji njihovo zgodovinsko opravičilo za vse: Cilj posvečuje sredstva. Cilj je revolucija, človek ni važen. Prevladuje cinizem brez primere. Pred kratkim smo lahko slišali celo izjavo policijskega ministra, češ da vse njegove službe delujejo predvsem z namenom, da zavarujejo človekove pravice. Najbrž zato brskajo po človekovi intimnosti, ga nadzorujejo, zasledujejo, mu prisluškujejo, mu nastavljajo provokatorje, ga izsiljujejo itd. Ljubši kot fizično mučenje jim j psihični pritisk in njihove žrtve ne končajo samo v zaporih, temveč tudi v umobolnicah in na pokopališčih, potem ko si nekatere tudi same poiščejo izhod v samomoru. Tistim redkim srečnežem, ki se na tak ali drugačen način izvlečejo iz krempljev Službe, bodisi da se jih kot sodelavcev same znebijo zaradi sumljive nacionalne pripadnosti (npr. Slovencev in Albancev), bodisi da jih vsaj začasno spustijo iz krempljev zaradi »vznemirjene javnosti«, ponavadi niti na misel ne pride, da bi javno govorili o svojih izkušnjah z njimi.

Dejanje Romana Leljaka, ki je s svojo knjigo odvrigel breme preteklosti in prestopil magično mejo strahu, je izjemnega pomena za razvoj demokratičnih procesov in predvsem za varstvo človekovih pravic. Koliko človeških usod bo rešenih zaradi informacij in izkušenj, ki so zajete v knjigi? Koliko mladih vojakov, ki bi pred odhodom na sluzenje vojaškega roka skupaj s svojimi starši morali obvezno prebrati pričujočo knjigo, se lahko izogne situacijam in provokacijam, v katere so padli Bogataj, brata Selimović, na desetine nikjer omenjenih Albancev?

Šele pričujoča knjiga lahko kot nadaljevanje spoznanj, ki so jih prinesle izkušnje ljubljanskega procesa proti četverici, sojenje Bogataju v Sarajevu, čarovniški proces pred vojaškim sodiščem v Beogradu in vrsta drugih, starejših političnih procesov, zagotovi tisto potrebno stopnjo védenja v javnosti, ki lahko premakne zadevo vsaj toliko naprej, da bo možen kolikor toliko resen nadzor nad tajnimi Službami.

Zaenkrat nastopajo še vedno kot podaljšana roka primitivnega prostozidarstva, po pravilnikih, ki so tajni in s pomočjo metod in sredstev, ki so, kot je ugotovila slovenska skupščina, protizakonite in protiustavne. Ko knjigo preberemo, se zavemo dejstva, da živimo v državi, kjer ne obstajajo samo zakonske in tudi vse praktične možnosti za koncentracijska taborišča po balkansko oziroma za »izolacije«, temveč tudi vse možnosti za tajne likvidacije (umore) brez rednih sodišč in procesnih pravic.

Knjiga bo brez dvoma dvignila veliko prahu. Upajmo, da bo vihar tolikšen, da bo pomagal odstraniti boljševidično zasnovo naših tajnih Služb, ki delujejo na ideoloških temeljih z začetka tega stoletja, za kratenje človekovih pravic pa uporabljajo najmodernejša uvožena tehnična sredstva, kupljena iz nenasitnega proračuna. Nadzor javnosti in parlamentarne oblasti mora brezpogojno onemogočiti zlorabo Služb v politične namene. To pa bi omogočila javna objava predpisov, po katerih Službe delujejo, kajti naravnost absurdno je, da so državljani v težki zmoti glede svojih pravic. Na eni strani jim te pravice javno jamči ustava kot najvišji pravni akt, na drugi pa jih izničuje navaden podzakonski akt državnega organa ali posameznega uradnika, s katerim javnost sploh ni seznanjena.

Na dan prihajajo novi dokazi o politični montiranosti in drugih vidikih ozadja procesa proti četverici pred vojaškim sodiščem v Ljubljani. Knjiga razkriva pomemben del tega ozadja in nazorno prikazuje predvsem dvoje: tisti del vzrokov za proces, ki temelji na vojaških ocenah o kontrarevoluciji v Sloveniji, ter metode in sredstva, s pomočjo katerih je bil proces pripravljen in izveden. Knjiga v mnogočem dopolnjuje dosedanje ugotovitve skupine delegatov skupščine SR Slovenije za proučevanje političnih posledic procesa proti četverici ter ugotovitve, zajete v sporočilih Odbora za varstvo človekovih pravic št. 52 in 52a.

Med branjem se nam odkrije tudi fantastičen razloček med splošnimi smerni demokratizacije v družbi ter med splošnim načinom ocenjevanja teh procesov v armadi. Kot pravi nekje avtor, sta na vse nove ideje v Sloveniji po ocenah vojaških varnostnih organov in tudi domače državne varnosti vplivala Zahod ali pa kar specialna vojna tujih obveščevalnih služb in sovražne emigracije. Od teh ocen pa do obtožb o kontrarevoluciji v Sloveniji, ki jih je spomladi kot politično podlago za operacijo v Sloveniji sprejel vojaški svet pri generalštabu JLA, pa ni niti koraka.

Sodelavci Služb, najsi gre za civilne ali za vojaške, nimajo zasebnega življenja niti v pokoju. Vedno so na preži, poslušajo, dokumentirajo in ovajajo. Avtor zelo nazorno opiše svoje izkušnje z njimi, ko so mu tedensko prinašali informacije in se hkrati pritoževali nad sedanjimi postopki Službe, ki da so predolgotrajni. Oni so »probleme« reševali v vlažnih in temnih prostorih. Sedaj pa so le še nekakšna rezerva. Včasih pišejo pisma bralcev v Delo, predvsem pa Dnevnik in Nedeljskega, v katerih napadajo Rupla, Bavčarja, Janšo, Tomšiča, pa tudi Kučana, Smoleta. Prepoznavni so po klasičnih prijemih, ki so pobrani iz učbenikov sive propagande ruskih policijskih akademij, le redkokdaj pa se podpišejo s svojim pravim imenom.

Vsaka panika, ki bi morebiti zagrabila bralca po prebrani knjigi Sam proti njim je odveč. Trezen premislek po branju nam pove, da javnost še nikoli ni imela toliko informacij o umazanih, protizakonitih in protiustavnih metodah, ki jih uporabljajo Službe in s tem še nikoli doslej toliko možnosti, da se jih ubrani. Najboljša obramba je prav javnost dela in odklanjanje vsakega sodelovanja, še posebej pa zatrtje v kali vsakega poskusa izsiljevanja. Izsiljevanje je po naši zakonodaji kaznivo. Knjiga pa nam tudi nazorno prikaže, da totalna kontrola nad večjim številom ljudi zahteva preveč organizacijskih, kadrovskih in tehničnih sredstev, da bi bili lahko kar vsi nadzorovani. Politično prebujanje Slovencev v zadnjem letu jo je Službam še najbolj zagodlo, saj najbrž niti seznamov ne morejo sproti dopolnjevat

Pričujoča knjiga pa po drugi strani nikakor ni zanikanje potrebe po protiobveščevalnem delu, usmerjenem proti tujim obveščevalnim službam. To strokovno delo pa ne sme biti zgolj pretveza za kontrolo in strahovanje lastnega ljudstva, kar pa lahko zagotovi samo hkratna kontrola parlamentarne oblasti in demokratične javnosti nad delom teh služb, ki se morajo iz politične in vojaško-politične policije spremeniti zgolj v strokovne institucije.

Vsebina knjige je skrbno pretehtana in predelana tudi s pravnega stališča,

tako da njena izdaja v nobeni točki ne krši pozitivnih zakonov, vsaj ne tistih, ki so javno objavljeni (le-ti bi seveda morali biti edini veljavni). Seveda pa niso izključene ostre reakcije nanjo, saj pomeni podoben prodor v temačno ozadje spletk, kot ga je na področju političnega zakulisja napravila izdaja Kavčičevega Dnevnika, ki sta ga uredila Igor Bavčar in Janez Janša.

Na koncu velja vsekakor omeniti še en paradoks, ki je v neposredni zvezi s vsebino knjige in njenim avtorjem. Kmalu potem, ko je avtor oddal rokopis knjige založbi, je bil pred vojaškim sodiščem v Ljubljani obsojen na 14 mesecev zapora, in sicer zato, ker naj bi bil zlorabil pooblastila. Pomislite. Zlorabil naj bi bil pooblastila v Službi, katere pooblastila so že sama po sebi, kot je ugotovila slovenska skupščina, zloraba ustave in zakonov, ker niso javno objavljena in ker izničujejo z ustavo zajamčene pravice človeka in državljana. Vojaško sodišče je Romana Leljaka obsodilo na podlagi dokazov, ki so jih njegovi bivši sodelavci v Službi zbrali v okviru operativne akcije Stres. Ta je potekala proti njemu od februarja 1988 pod pretvezo, da je zasvojen s slovenskim nacionalizmom, ker je v enotah, ki naj bi jih protiboveščevalno štutil, med vojaki, skoraj še otroki, odkril premalo slovenskih protirevolucionarjev. O tem, kaj to sploh je operativna akcija, pa več v sami knjigi.

Aleš Brejc

Varnostni sistem države

«Isto u tako smu, na prvim počecima formiranja naše nove države, stvorena je služba bezbednosti protiv okupatora i njegovih pomagača, koji su radili na tome, da porobe našu narod i unije našu zemlju. Na fronti borbe sa takvim neprijateljima ona je dobila ratno krštenje, odeličila se i prekalila kao organ revolucionarne borbe, koju je neprijatelj osećao na svojoj koži kao moćnu udarnu snagu naroda.» (Tito)

Z ukazom vrhovnoga komandanta je bila 13. maja leta 1944 ustanovljena Ožna (Odeljenje za zaštitu naroda).

Začetki delovanja varnostne službe segaju že v prve dni nastajajočih ustanavljanja prvih partizanskih enot. Njihovo delovanje je temeljalo na varnostnih ukrepih, ki jih je bilo treba izvajati za zaščito pred nasprotniki. Ti ukrepi so bili: zbiranje podatkov o sovražnikovi moči, njegovih namelih, odkrivanje in razkrivanje njegovih ovaduhov, diverzantov in petokolovcev, varovanje javnega reda in miru in promotenjska zaščita prebivalcev na osvobojenih ozemljih.

Nosilci te dejavnosti so bili vsi subjekti in nosilci NOB, v prvi vrsti komunisti oziroma partizanski organizacije.

10. avgusta 1941 je Tito izdal ukaz o nalogah partizanskih odredov. V njem med drugim obravnava tudi vprašanje varnosti odredov, pri čemer pravi: »Brez milosti je treba uničiti njihove agente, domače sabljake, provokatorje, ki izdajajo ljudem najboljše sinove našega ljudstva... žabi in komisariji morajo budno paziti, da se v partizanske odrede ne vključijo provokatorji in ovaduhi. V primerih, da se to-č pojavijo, jih je treba takoj ustreliti in njihova imena javno objaviti.«

Hkrati so začele nastajati razne organizacijske oblike za izvajanje varnostne dejavnosti: partizanska straža, ljudska milica, ljudska straža, v Sloveniji pa je bila maja 1942 ustanovljena varnostno-obvarovalna služba (VOS).

tako da njena izdaja v nobeni točki ne krši pozitivnih zakonov, vsaj ne tistih, ki so javno objavljeni (le-ti bi seveda morali biti edini veljavni). Seveda pa niso izključene ostre reakcije nanjo, saj pomeni podoben prodor v temačno ozadje spletk, kot ga je na področju političnega zakulisja napravila izdaja Kavčičevega Dnevnika, ki sta ga uredila Igor Bavčar in Janez Janša.

Na koncu velja vsekakor omeniti še en paradoks, ki je v neposredni zvezi s vsebino knjige in njenim avtorjem. Kmalu potem, ko je avtor oddal rokopis knjige založbi, je bil pred vojaškim sodiščem v Ljubljani obsojen na 14 mesecev zapora, in sicer zato, ker naj bi bil zlorabil pooblastila. Pomislite. Zlorabil naj bi bil pooblastila v Službi, katere pooblastila so že sama po sebi, kot je ugotovila slovenska skupščina, zloraba ustave in zakonov, ker niso javno objavljena in ker izničujejo z ustavo zajamčene pravice človeka in državljana. Vojaško sodišče je Romana Leljaka obsodilo na podlagi dokazov, ki so jih njegovi bivši sodelavci v Službi zbrali v okviru operativne akcije Stres. Ta je potekala proti njemu od februarja 1988 pod pretvezo, da je zasvojen s slovenskim nacionalizmom, ker je v enotah, ki naj bi jih protiobveščevalno ščitil, med vojaki, skoraj še otroki, odkril premalo slovenskih protirevolucionarjev. O tem, kaj to sploh je operativna akcija, pa več v sami knjigi.

Aleš Brejc

Varnostni sistem države

«Kot »sila« sta, za prvih področnih formiranja naše nove države, stvorena je službe bezbednosti protiv okupatorja i njegovih pomagača, koji su hteli da nam, da poruše našu varost i unište našu zemlju. Na fronti borbe sa takvim neprijateljima ona je došla istao kritične, odeličila se i prekalila kao organ revolucionarne borbe, koja je neprijatelj osećao na svojoj koži kao moćna adarna snaga naroda.» (Tito)

Zukazom vrhovnega komandanta je bila 13. maja leta 1944 ustanovljena Ozna (Odjeljenje za zaštitu naroda).

Začetki delovanja varnostne službe segajo že v prve dni vstaje in ustanavljanja prvih partizanskih enot. Njihovo delovanje je usmerjalo na varnostnih ukrepih, ki jih je bilo treba izvajati za zaščito pred nasprotniki. Ti ukrepi so bili: zbiranje podatkov o sovražnikovi moči, njegovih namelih, odkrivanje in razkrinkavanje njegovih ovaduhov, diverzantov in petokoloncev, varovanje javnega reda ter osebna in prometnega zaščita prebivalcev na osvobojenem ozemlju.

Nosilci te dejavnosti so bili vsi subjekti in nosilci NOB, v prvi vrsti komunisti oziroma partijske organizacije.

10. avgusta 1941 je Tito izdal navodilo o nalogah partizanskih odredov. V njem med drugim obravnava tudi vprašanje varnosti odredov, pri čemer pravi: »Brez milosti je treba uničevati njihove agente, domače izdajake, provokatorje, ki izdajajo fašistom najboljše sinove našega ljudstva... Štabi in komisariji morajo budno paziti, da se v partizanske odrede ne vhitotapijo provokatorji in ovaduhni. V primerih, da se to-ti pojavijo, jih je treba takoj ustreliti in njihova imena javno objaviti.«

Hkrati so začele nastajati razne organizacijske oblike za izvajanje varnostne dejavnosti: partizanska straža, ljudska milica, ljudska straža, v Sloveniji pa je bil 9. maja 1942 ustanovljena varnostno-obvarovalna služba (VOS).

Čisto tako da njega izločijo v nobeni ločki ne kuli postavljenih zakonov, vsaj ne tistih, ki so javno objavljeni (če bi bil vsekakor vsaj delno veljavni). Seveda pa niso takih, ki bi jih bilo mogoče uporabiti na primer v sodbeni praksi v temalnno ozadje spleta, kot ga je na področju pravnih zakonov napravila izdaja Kavčičevega Dnevnika, ki sta ga uredila Igor Šavčar in Janez Janša.

Na koncu velja vsekakor opozoriti, da je v neposredni zvezi s vsebino knjige in njenim avtorjem, Janezom Janšom, da je avtor oddal rokopis knjige založbi, je bil pred vojskarni sodiščem v Ljubljani obsojen na 14 mesecev zapora, in sicer zato, ker naj bi bil zločin pooblastile. Pomislite, Zlobil naj bi bil pooblastil v svoji knjigi, da so se sama po sebi, kot je upotobila slovenski slovenski slovenski slovenski in zakonov, ker niso javno objavljena in ker izločajo z lastno znanostno pravico človeka in državljana. Vojskarni sodišča je Romana Leljaka obsodilo na podlagi dokazov, ki so jih njegovi bivši sodelavci v Službi zbrali v okviru operativne akcije Sitos. Ta je potekala proti njemu od februarja 1988 pod pritvaco, da je zasvojen s slovenskim nacionalizmom, ker je v enotah, ki naj bi jih protiovrščevalno šteli, med vojski, skoraj še otroki, odkril premalo slovenskih protivojvojnarjev. O tem, kaj to sploh je operativna akcija, pa več v sami knjigi.

Aleš Brejč

Razvoj službe varnosti JLA

»Još u toku rata, sa prvim počecima formiranja naše nove države, stvorena je služba bezbednosti protiv okupatora i njegovih pomagača, koji su radili na tome, da porobe naše narode i unište našu zemlju. Na frontu borbe sa takvim neprijateljima ona je dobila ratno krštenje, očeličila se i prekalila kao organ revolucionarne borbe, koju je neprijatelj osećao na svojoj koži kao moćnu udarnu snagu naroda.« (Tito)

Z ukazom vrhovnega komandanta je bila 13. maja leta 1944 ustanovljena Ozna (Odjeljenje za zaštitu naroda).

Začetki delovanja varnostne službe segajo že v prve dni vstaje in ustanavljanja prvih partizanskih enot. Njihovo delovanje je temeljilo na varnostnih ukrepih, ki jih je bilo treba izvajati za zaščito pred nasprotniki. Ti ukrepi so bili: zbiranje podatkov o sovražnikovi moči, njegovih namenih, odkrivanje in razkrinkavanje njegovih ovaduhov, diverzantov in petokoloncev, varovanje javnega reda ter osebna in premoženjska zaščita prebivalcev na osvobojenem ozemlju.

Nosilci te dejavnosti so bili vsi subjekti in nosilci NOB, v prvi vrsti komunisti oziroma partijske organizacije.

10. avgusta 1941 je Tito izdal navodilo o nalogah partizanskih odredov. V njem med drugim obravnava tudi vprašanje varnosti odredov, pri čemer pravi: »Brez milosti je treba uničevati njihove agente, domače izdajalce, provokatorje, ki izdajajo fašistom najboljše sinove našega ljudstva..., štabi in komisarji morajo budno paziti, da se v partizanske odrede ne vtihotapijo provokatorji in ovaduhi. V primerih, da se le-ti pojavijo, jih je *treba takoj ustreliti* in njihova imena javno objaviti.«

Hkrati so začele nastajati razne organizacijske oblike za izvajanje varnostne dejavnosti: partizanska straža, ljudska milica, ljudska straža, v Sloveniji pa je bila maja 1942 ustanovljena varnostno-obveščevalna služba (VOS).

Kmalu po ustanovitvi teh varnostnih enot je vrhovni štab izdal Navodilo o organizaciji obveščevalne in kontraobveščevalne službe. To izrecno naroča, da je treba v štabih proletarskih brigad, partizanskih in prostovoljnih odredih določiti človeka, ki bo odgovoren za organizacijo in delovanje varnostne in kontraobveščevalne službe. Navodilo tudi navaja, da *mora* biti član KP.

KP s Titom na čelu je bila nosilec revolucije in vstaje naših narodov in narodnosti. V tem vojnem času je imela KP, to je treba priznati, veliko, pozitivno vlogo. Spoštovati je treba njeno veliko mobilizacijsko moč, ki je spodbudila ljudstvo, da se je uprlo številčno močnejšemu in do zob oboroženemu sovražniku. Verjetno je bila nuja in naravna zakonitost, da si je KP s takšno vlogo pridobila avantgardno vlogo in s tem možnost, da uveljavi svojo — komunistično — ideologijo. Zato ni bilo čudno, da so v partizanskih enotah na vse vodilne položaje postavljali člane KP. Tako politično stališče se je uveljavilo tudi v enotah varnostne službe. To je potrdil tudi vrhovni štab, ki je menil, da morajo biti v varnostnih organih največjega zaupanja vredni komunisti. Na podlagi takega stališča vrhovnega štaba so bili varnostni organi v čedalje bolj podrejenem položaju do KP; izgubljali so svojo pravo funkcijo — funkcijo ljudskih organov varnosti. Njihovo delovanje je bilo neposredno povezano z ideologijo partije. Nasprotniki ali pa osebe, tudi borci, ki se politično niso opredelili za KP, so zanje postali praktično nasprotniki komunistov. Verjetno se nikoli ne bo izvedelo, kaj se je v resnici dogajalo z borci, ki so imeli pomisleke do KP, ki so prišli v partizanske enote le iz patriotskih razlogov, da bi branili svoj dom, ne pa, da bi postali poltroni partije. O tem ni bila narejena nikakršna evidenca, obstajajo samo spomini borcev, ki so v povojnem času o tem spregovorili in pisali. Pa še teh je bilo zelo malo. Večinoma so se potuhnili v osebni mir in sami prenašajo svojo vest, drugi pa so bili člani KP in, razumljivo, o tem ne govorje. Vendar pa veliko povedo že citirane Titove besede iz Navodil..., ki so nastala... in govorijo o tem, da je treba izdajalce takoj postreliti, obračunati pa tudi s tistimi, ki vnašajo razdor v partizanske enote. Verjetno ni treba biti idealist in ne razumeti, kaj je Tito s tem mislil.

Izredna in ljudska sodišča v NOB so bila na hitro formirana, večinoma sestavljena iz članov KP. Veliko zapisanih sledov niso pustila, razsodba pa je bila ponavadi znana vnaprej.

Verjetno je bolje ne poglobljati se v te nemirne vode, in to vsekakor tudi ni cilj mojega pisanja.

Metodologija varnostne službe med NOB ni bila izpopolnjena, temeljila je na izkušnjah ilegalnega delovanja KP v predvojnem času. Komunisti so razvili »pravilo konspiracije« in na teh izkušnjah se je začela dejavnost obveščevalnih in protiobveščevalnih služb. Eden od konspirativnih preventivnih ukrepov poveljstev in štabov je bil, da se s prihodnjimi potmi in bitkami seznanjajo le ožja skupina partizanske enote. S tem je bilo možno v veliki meri preprečiti, da bi informacija o nameravanih akcijah prišla do morebitnega infiltriranega agenta v enoti.

Stalno preganjanje pred drugo svetovno vojno je člane KP izurilo v previdnosti, ki pa ima lahko nasprotujoča si pomena. Pozitivnega, kar zadeva

preventivno zaščito enot NOB, in negativnega, zaradi pretirane nezaupljivosti, ki je pripeljala do slabih medčloveških odnosov, ki so porazni za vojaško strukturo. Vojni čas in njegove zakonitosti so postavile pred tedanje varnostne organe zahtevo, da je treba temeljito preverjati vsakega novospredetega borca.

Varnostni organi so se v ta namen konspirativno povezovali z nezaupljivimi borci (v začetku so bili to izključno komunisti, kasneje pa tudi tisti, ki so bili »na liniji partije«) in preko njih izvajali prevrčanje novincev. Ti ljudje, sodelavci varnostnih organov, so dobili po prihodu novega borca v partizansko enoto na primer nalogo, da se z njim seznanijo, spoprijateljijo, da ga previdno izprašajo o njegovi preteklosti, politični opredelitvi, o vzrokih in povodih njegovega prihoda v partizane. Posebno so morali preverjati tiste, ki so prišli iz nemških vojaških zaporov, prebegle in tiste, ki so imeli svoje zaprete, kajti to je bil eden od glavnih načinov infiltriranja vohunov. Med običajno preverjanje je sodil tudi tajni pregled osebnih stvari novinca, da bi se tako dokazala morebitna sovražna dejavnost ali pa ovrigel sum. To preverjanje je šlo celo tako daleč, da so varnostni organi v dogovoru s poveljstvi partizanskih enot osumljene pošiljali opravljati kurirske naloge in jih potem zasledovali. Tudi tako so preverjali lojalnost osumljenega do partizanskega boja.

Takratni varnostni organi so uporabljali štiri glavne tajne metode:

Delo s sodelavci

Temeljilo je na diskretnem tajnem sodelovanju med varnostnim organom in borcem, skrito pred drugimi borci. Za partijsko organizacijo so se tako večinoma zbirali podatki o razpoloženju in odnosih med borci, nezadovoljstvu, bojni morali... Že takrat se je ta način dela uporabljal tudi v politične in ne samo v varnostne namene, kot bi bilo logično in razumno.

Preverjanje

S pomočjo sodelavcev in skrivnega pregledovanja osebnih in drugih predmetov so varnostni organi preverjali poreklo borcev, podatke o njihovi identiteti in druge podatke, ki so bili potrebni v različnih okoliščinah.

Pregledovanje osebnih in drugih predmetov

Cilj te metode je bil iskanje obremenilnih predmetov, ki bi potrdili morebitno sovražno dejavnost. Preiskave so potekale na skrivaj, ponavadi s pomočjo sodelavcev, v večini primerov tistih, ki so brskali po osebnih predmetih osumljencev.

Zasledovanje

To metodo dela so varnostni organi večinoma izvajali v sodelovanju s poveljstvom. Osumljenemu so dodelili kurirska ali podobna opravila, nato pa ga zasledovali.

Preverjanje borcev je bilo veliko lažje v partizanskih enotah, ki so bile regionalno homogene in so se borci med seboj poznali že od prej, ko še niso

prišli v partizane. V nehomogenih enotah, posebno še v večnacionalnih, pa je nastal velik problem. Različnost ljudi glede na jezik, kulturne, zgodovinske in druge običaje je pogosto povzročala spore, ki so se včasih končali zelo surovo, navadno pa z ljudskim sodiščem. Ljudje so bili v glavnem politično neuki, prihodu v partizane je botrovala zavest patriotizma, v končni fazi pa mogoče ideologija komunizma. Veliko borcev pa je šele v partizanskih enotah prišlo v stik z idejo komunizma, saj KP ni bila enako prisotna v vseh regijah, zato je bilo normalno, da so se pojavljala različna stališča do KP in pogledi nanjo. Vendar pa organi varnosti, za katere je bil edini pogoj članstvo v KP in lojalnost do nje, ne pa morebiti intelektualna sposobnost posameznika, niso veliko razmišljali o teh globljih vzrokih nesporazumov med borci ali njihovi nezaupljivosti oziroma indiferentnosti do KP. Večina varnostnih organov je bila slepo podrejena ideji komunizma; oznanjali so pravljice o božanskem komunizmu, kjer bo vsak imel, kar bo želel. (Takšno tolmačenje, celo v vrstah intelektualcev, se je ohranilo do poznih sedemdesetih let — na srednji vojaški šoli sem namreč poslušal enake zgodbe, seveda času primerne.)

Tako predstavljene ideje so imele veliko moralno moč, pozicijska vloga partije se je krepila, ljudje so ji preprosto verjeli. Zaradi tega tudi varnostni službi — ki je ostala v podrejenem položaju do partije še dolgo časa po vojni, nekateri njeni deli pa imajo še vedno tak status — ni bilo treba dokazovati svoje strokovnosti, saj je bilo dovolj, da se je podrejela partiji, ne pa ljudski oblasti.

Do leta 1943 se ni veliko govorilo o obveščevalnih in protiobveščevalnih službah. Šele s Titovim odlokom, aprila 1943, sta se ti dve dejavnosti ločili. Protiobveščevalna dejavnost se je v glavnem kazala v partizanskih enotah kot preventivna zaščita enot NOB pred izdajalci, vohuni, koristila pa je tudi v politične namene.

Obveščevalna dejavnost pa je bila najbolj aktivna, vsaj v prvem obdobju NOB, v institucijah ljudske oblasti. Njena naloga je bila zbiranje podatkov o sovražniku, njegovih premikih, načinu oskrbovanja in podobno.

13. maja 1944 (dan službe varnosti) je bilo ustanovljeno »Odjeljenje za zaščito naroda« — Ozna — z glavno nalogo zaščite države in nadaljnega revolucionarnega razvoja. To je bila specializirana enotna varnostna organizacija na območju celotne države. Delovala je še poldrugo leto po koncu vojne.

Marca 1946 je bila Ozna reorganizirana v Upravo državne varnosti (UDBA) in Kontraobveščevalno službo JLA (KOS), ki je delovala v okviru ministrstva za ljudsko obrambo.

Govorim o času, v katerem je bilo treba razčistiti z nasprotniki KP, z vsemi notranjimi organiziranimi in sovražno razpoloženimi enotami (četniki, ustaši, belogardisti, domobranci, balisti...), vohunskimi, obveščevalnimi in drugimi sovražnimi organizacijami in skupinami, ki so še trmoglavo vztrajale. Govorim o času, ko si je Udba privoščila dogmatsko-birokratski status, času Rankovića in IV. plenuma.

Ne strinjam se povsem, da je za tak lasten položaj kriva izključno Udba. To trditev utemeljujem s politizacijo službe že v času NOB, ko je izpolnjevala zahteve KP in je ves ta čas imela vlogo, lahko bi rekel, partijske varnostne službe. Delovala je predvsem politično, manj pa strokovno.

Drugi negativen dejavnik, ki je botroval takemu statusu Udbe, je bil sam program KP. Obljube partije so bile za ljudi zelo privlačne, čas pa je prinesel drugo podobo. Stalin, agrarna reforma. Družbeni status. Res pa je, da se je partija otresla stalinističnega internacionalizma, toda bojim se, da je s tem nehote pridobila bolj izraženo zavest tako imenovanega jugoslovanskega nacionalizma. Prvi nacionalni konflikti. Vse to je povzročilo, da se že tako spolitizirana Udba namesto v strokovnost pogloblja v ideologijo.

Oseбно vidim vzrok za to v neustreznih načrtih in smereh razvoja partije. Prehitra absolutna oblast je opravila svoje.

Sodobna varnostna služba JLA

Rodila se je (s tem imenom) 14. septembra 1955 z ukazom vrhovnega komandanta oboroženih sil Tita. V tem ukazu je razložil, da so vzrok intenzivnejših obveščevalnih in drugih subverzivnih akcij nasprotja med blokoma in njun odnos do naših oboroženih sil; za zaščito oboroženih sil se morajo angažirati vsi subjekti JLA. Od takrat ima ta služba ime ORGANI VARNOSTI JLA. Iz imena je bila namenoma izpuščena beseda služba, ker je bil namen te reorganizacije vključiti organe varnosti pod neposredno poveljstvo komandantov. Organi varnosti so dobili položaj pomočnika komandanta za varnostne zadeve. Tudi komandanti in poveljstva naj bi več pozornosti posvečali varnosti. Tako se vsaj na papirju ne govori več o službi, temveč samo o organih, kar pa je daleč od resnice. Organi varnosti JLA so v tem letu dobili večja pooblastila za zaščito enot in objektov (do leta 1955 je bila to naloga komandanta), začelo pa se je tudi organizirano varnostno usposabljanje. To je bil glavni vzrok za to, da je leta 1966 na brionskem plenumu vojaška služba varnosti ostala nedotaknjena. V teoretičnem smislu je namreč sploh ni bilo, v praksi pa so se njene pristojnosti in dejavnost še povečale.

Večina dela varnostnih organov (devet desetih) odpade na protiobveščevalno zaščito, le manjši del pa so opravila komandanta za varnostne zadeve. Trditev, da bo z neposredno podrejenostjo komandantu zagotovljena tudi kontrola nad varnostnimi organi, je neresnična. Komandant namreč nima absolutne pravice biti obveščen o protiobveščevalnem delu njemu podrejenega varnostnega organa, temveč le o manjšem delu njegovega delovanja, namreč o njegovih varnostnih opravilih v enoti.

Za protiobveščevalni del svoje dejavnosti so varnostni organi neposredno podrejeni nadrejenemu varnostnemu organu. O uporabi metod in sredstev dela ne odloča komandant osnovnih in drugih enot, še več — niti dovoljeno ni, da bi bil seznanjen z njimi. Potemtakem ne moremo govoriti o nikakršni kontroli.

Po sedanji organizaciji, ko so še v veljavi armadna območja (ob izidu knjige bosta namesto LAO obstajala le ljubljansko in mariborsko vojišče in s tem tudi dva varnostna oddelka), so varnostni organi osnovnih enot podrejeni armadnemu oddelku varnostnih organov, ta oddelek pa je podrejen neposredno upravi organov varnosti v JLA s sedežem v Beogradu. To pomeni, da se podatki, ki so rezultat protiobveščevalne dejavnosti, pošiljajo preko oddelkov armadnih območij direktno zveznemu sekretarju za ljudsko obrambo. Od leta 1955 pa do danes se ta organizacijska shema ni spremenila. Vprašanje je, ali tudi sedanje predsedstvo države, tako kot tisto iz leta 1966, meni, da izvajajo celoten nadzor nad varnostnimi organi komandanti osnovnih enot. Pri taki organizaciji to enostavno ni mogoče. *Imamo torej popolnoma samostojno službo — državo v državi.*

Če upoštevamo takšno nesprejemljivo organizacijsko shemo, medrepubliške in mednacionalne konflikte, številčno neenakopravno zastopanost narodov in narodnosti v komandnem kadru JLA (več kot 60 odstotkov oficirjev je srbske narodnosti), nas ne smejo presenetiti marčevske ocene o kontrarevoluciji v Sloveniji, proces proti četverici in Bogataju ter drugi procesi, o katerih je pisala Mladina in sporočal Odbor za varstvo človekovih pravic.

UDBA 65 = ORGANI VARNOSTI 88.

Leta 1955 so bili storjeni prvi koraki k posodabljanju sistema varnostne samozaščite JLA. Komandanti, drugi starešine in vsi pripadniki JLA so odgovorni za varnost enot in ustanov. Na celotnem območju SFRJ (JLA) se začne organizirano in načrtno poučevanje o varnostni tematiki. Vsebinska podlaga za nadaljnji razvoj in krepitev samozaščitne dejavnosti v obliki organov varnosti JLA so bile določbe v Ustavi SFRJ in dokumentih ZKJ.

Tisti del procesa, ki bi moral imeti primarno vlogo v podružbljanju samozaščite, je najmanj napredoval. Krepili pa so se specializirani varnostni organi v JLA (seveda tudi v civilni družbi z državno varnostjo ni bilo nič bolje) in se tehnično posodabljali.

Osebnostno se bojim te službe. Naša država se vse bolj utaplja v ekonomski krizi, nerešena so nacionalna vprašanja, varnostna služba pa tehnično vsak dan bolj napreduje. Želja po oblasti, centralistična ideologija, ki pripelje do ustvarjanja brez števila notranjih sovražnikov, ustvarjanja nevidnega zunanjega sovražnika, močne emigracije, je po mojem mnenju najtreznejša ocena leta 1988.

O tej službi ne morem govoriti kot o integralnem delu sistema socialističnega samoupravljanja s specifično in posebno vlogo, o njej ne morem govoriti kot o elementu samoupravnih družbenih odnosov, kar bi v bistvu morala biti. Vsakdanjost daje nasprotno podobo. Varnostna služba je vse manj vključena v sistem samoupravljanja, vendar se še vedno smatra za institucijo, ki se naslanja na sistem samoupravljanja, na delavski razred. *Še vedno smatra, da je temeljna naloga vsakega državljanca pravica in dolžnost ohranjanja pridobitev revolucije?*

Razumljivo je, da realnost demantira tako predstavo, kakršno ima varnostna služba o sami sebi. Prava resnica je v tem, da varnostna služba ščiti državo

pred državljani. Iz tega izhaja njena moč, ne pa iz samoupravljanja, državljanske volje in podobnega.

Ne smejo nas čuditi in presenečati njene tendence po vlogi zaščitnika države in ocene, ki jih sprejema o različnih družbenih gibanjih. Protiustavno je zanje vse, kar v ustavi ni izrecno dovoljeno. To je moto te službe.

Trditev, da se s krepitvijo družbene samozaščite zmanjšuje obseg dela varnostnih organov (tudi državne varnosti), bi lahko držala. Lahko bi, vendar je praksa varnostne službe drugačna — usmerjena je predvsem h krepitvi svojih vrst, tako kadrovski kot tehnični. Te težnje bi bile razumljive v sistemu, v katerem je glavna naloga varnostne službe varstvo človekovih pravic, ne pa obratno. Takšna in podobne službe bi morale ostati samo v krogih protiobveščevalne dejavnosti, njihova dejavnost bi morala biti usmerjena le v odkrivanje subverzivno usmerjene emigracije in tujih obveščevalnih služb na našem ozemlju. Sedaj pa je glavni predmet njenega zanimanja »notranji sovražnik«. Nova družbena in alternativna gibanja ter množična demokratizacija v pravni državi ne morejo in ne smejo imeti statusa notranjega sovražnika. V Jugoslaviji pa se dogaja prav to.

Obveščevalne in kontraobveščevalne službe v funkciji varnosti države

Uvod

Skoraj v vseh dokumentih, ki uveljavljajo družbenopolitični sistem socialističnega samoupravljanja pri nas, lahko naletimo na besedila o varnosti države. Vse je napisano s ciljem zagotoviti učinkovito preprečevanje ogrožanja delovnih ljudi pred različnimi sovražniki. V ta namen so ustanovljene varnostne službe pri sekretariatu za notranje zadeve ter posebne specializirane varnostne službe v JLA.

Zakon o notranjih zadevah v uvodu pravi, da se pripadniki varnostnega sistema trudijo, da bi zakon dopolnjevali skladno z razvojem samoupravnih odnosov ter pravic in dolžnosti občanov. Večkrat naj bi bil spremenjen tudi posebni zakon, ki opredeljuje delovno področje in organizacijo strokovnih služb. Govori tudi o tem, da bi bil s tem omogočen sproten razvoj teh področij, hkrati pa bi se ohranila njihova revolucionarna in razredna usmerjenost. V istem odstavku so pohvaljeni tudi delavci organov za notranje zadeve, da so veliko prispevali k temu, da je lahko naša družba pod vodstvom organiziranih socialističnih sil z ZK na čelu nemoteno razvijala sistem socialističnega samoupravljanja.

Takšne papirnate vloge policijskih sil smo zadnje čase navajeni. Ne prese- neča nas avtor uvodnika Tomaž Ertl, ki je svoj obraz pokazal v spomladan- skih dogodkih. Počasi pa se bomo morali zavedeti globlje vsebine takšnih in podobnih zakonov. Verjetno smo še daleč od tistega časa, ko bodo policijske sile samo v vlogi zaščitnika človeka, ne pa avantgardne politike. Lahko si zastavimo vprašanje, kam bo sedaj ta zakon, ki ščiti vlogo zveze komunistov, uvrstil nove oblike družbenih gibanj v Sloveniji, kot so SDZ, socialdemokrati, ekologi in mogoče še kdo.

Prej sem govoril o tem, da obstaja poleg varnostnih služb v civilni družbi tudi varnostni sistem oboroženih sil. Delovanje obeh varnostnih sistemov je

skoraj popolnoma enako. Tudi vojaške varnostne službe so dolžne spoštovati Zakon o notranjih zadevah na celotnem ozemlju SFRJ, to pa pomeni tudi enaka zakonska pooblastila pri izvrševanju nalog.

Notranje varnostne zadeve so:

1. zadeve državne varnosti, ki urejajo varstvo ustavne ureditve;
2. zadeve javne varnosti, ki urejajo varovanje ljudi in premoženja, vzdrževanje javnega reda in miru, urejanje in nadzor prometa na javnih cestah, preprečevanje in odkrivanje kaznivih dejanj in njihovih storilcev ter izročanje le-teh pristojnim organom, varovanje določenih oseb in objektov, pomoč pri odpravljanju posledic elementarnih in drugih nesreč, nadzor nad prehodom državne meje in prenosom orožja, streliva in razstreliva, prepovedanega tujega tiska in radijskih postaj (radio Tirana), gibanje in zadrževanje v obmejnem pasu, opravljanje zadev v zvezi reševanjem manjših incidentov in drugih kršitev državne meje ter kontroliranje in izvajanje predpisov s področja nadzora tujcev;
3. upravne zadeve, ki se urejajajo v okviru skupščin občin (osebne izkaznice, potni listi itd.).

Moj namen je pisati o področju varovanja ustavne ureditve, posebej še o varnostnem sistemu v oboroženih silah. Pred tem pa želim pojasniti organizacijo teh služb in jih med seboj primerjati (varnostni sistem civilnih institucij in JLA).

Zadeve varnosti v civilnih institucijah izvajajo organi javne varnosti (splošni miličniki, prometniki, delavci organov za notranje zadeve, ki delajo pri zatiranju kriminala). V JLA se z zadevami javne varnosti enot in ustanov JLA ukvarja policija oboroženih sil z enakimi in specifičnimi nalogami (prometna vojaška policija, splošna vojaška policija za preverjanje podatkov, varovanje visokih vojaških oseb, zavarovanje objektov in ustanov JLA in TO, varovanje vojaške discipline in podobno, oficirji JLA, ki delajo na področju zatiranja kriminala v JLA in v zvezi z njo).

Zadeve državne varnosti v civilnih institucijah opravlja služba državne varnosti, posebna služba v okviru organov za notranje zadeve. Njihovo področje je urejeno s posebnimi tajnimi predpisi.

Zadeve varovanja ustavne ureditve, enot in ustanov JLA pa opravljajo starešine — organi varnosti v JLA. Z zakoni je urejeno, da ti dve službi delujeta po principu tajnosti in da je njuno delovno področje naslednje:

1. oviranje in preprečevanje delovanja tujih obveščevalnih služb in sovražnih agentov;
2. odkrivanje in preprečevanje delovanja ekstremne jugoslovanske emigracije, ki deluje proti naši državi;
3. odkrivanje in zatiranje notranjega sovražnika;
4. preprečevanje in zatiranje večjih kriminalnih dejanj.

Varnostni sistem pa ima svoje enote tudi v okviru zveznega sekretariata za zunanje zadeve in zveznega sekretariata za ljudsko obrambo, in sicer civilno in vojaško. Obe službi delujeta izključno na zvezni ravni in v republičkih

ustanovah nimata svojih enot. Seveda velja to le za mirno obdobje. V vojnem času pa bi se tudi na nižjih ravneh formirale njihove enote. V ta namen je že v mirnem času v armadnih območjih organizirana obveščevalna služba, ki se strokovno usposablja, aktivno pa ne deluje.

O državni varnosti in organih varnosti JLA se je zadnje mesece veliko govorilo in pisalo, bolj povedano, postavljala so se vprašanja, kaj so organi varnosti JLA in državna varnost in kakšna so njihova pooblastila. Seveda odgovorov ni bilo. Zelo malo ali pa nič pa ni bilo napisano o naših ofenzivnih obveščevalnih službah, ki pridno zbirajo podatke o naših sosedih, njihovih oboroženih silah, političnih razmerah v državah in podobno. Javnosti pa je znana samo jugoslovanska zunanja politika. Do kdaj bomo lagali sami sebi?!

Obveščevalna dejavnost je posebna dejavnost, ki organizirano in na specifičen način zbira in obdeluje podatke o vojaškem, političnem, ekonomskem in družbenem življenju v drugih državah. Dejavnost obveščevalne službe je zelo široka in zbira podatke za potrebe svoje države. V okviru obveščevalne organizacije delujejo posebne službe, specializirane za razna področja obveščevalne dejavnosti. Organizacija je enotna in centralistično zasnovana. Karakter in obseg delovanja obveščevalne službe je odvisen od politične ureditve države, kateri pripada. Obveščevalne službe agresorskih družb so ofenzivnejše in imajo agresiven karakter, obveščevalne službe neuvršenih in miroljubnih držav pa imajo milejšo obliko ofenzivnosti, odpovedujejo se subverzivni dejavnosti, vendar ne povsem.

Pri obravnavanju obveščevalne službe ne smemo pozabiti, da je le-ta krivec za nastanek druge službe — kontraobveščevalne službe — kot obrambe proti obveščevalni dejavnosti. V Jugoslaviji sta bili ti dve službi ločeni že v času NOB in od takrat delujeta ločeno. Metodologija dela pa je v glavnem enaka ali vsaj podobna.

V zaostrenih mednarodnih odnosih in nerešenih ekonomskih problemih se delovanje obveščevalne službe intenzivira. Svoje matične države, njihova vodstva, obveščajo o družbenih, političnih in ekonomskih ter vojaških razmerah v državi, ki je predmet njihovega zanimanja. Sedanja jugoslovanska politika meni, da tuje obveščevalne službe najbolj zanimajo naše oborožene sile, ki so steber bratstva in enotnosti. Sedanji politiki to lahko verjamemo. Ekonomski in politični položaj je takšen, da obveščevalno res ni zanimiv. Nekaj drugega pa je JLA, ki poleg lepe vsote denarja, ki jo dobi od federacije, veliko zasluži še s prodajo »smrti« (orožja). Prav ta prodaja pa naprti lepi JLA na vrat tuje obveščevalne službe. Za vsako državo je namreč važno, da ve, kje se konča pot prodanega orožja in ali obstaja možnost, da bo le-to uporabljeno proti njej.

Splošna organizacija vsake obveščevalne službe

Vsaka obveščevalna služba temelji na treh temeljnih

funkcijah:

- vodenju in organizaciji,
- zbiranju podatkov in
- obdelavi podatkov.

Agresivna politika nekaterih držav, po ocenah jugoslovanskih strokovnjakov posebno ZDA, zahteva stalno intenzivno obveščevalno dejavnost. Te obveščevalne službe uporabljajo tudi zelo rigorozne oblike in sredstva, da bi dosegle svoj cilj — prišle do želenih podatkov.

Tudi miroljubna in neuvrščena politika ne izključuje obveščevalne dejavnosti, zagotavlja pa, da njeni načini dela ne bi bili agresivni, pa tudi metodologija dela je veliko milejša. Med take države je uvrščena tudi Jugoslavija s svojima obveščevalnima službama.

Ali je to res ali ne, namreč da naši obveščevalni službi nimata ofenzivnega karakterja, je stvar presoje posameznika.

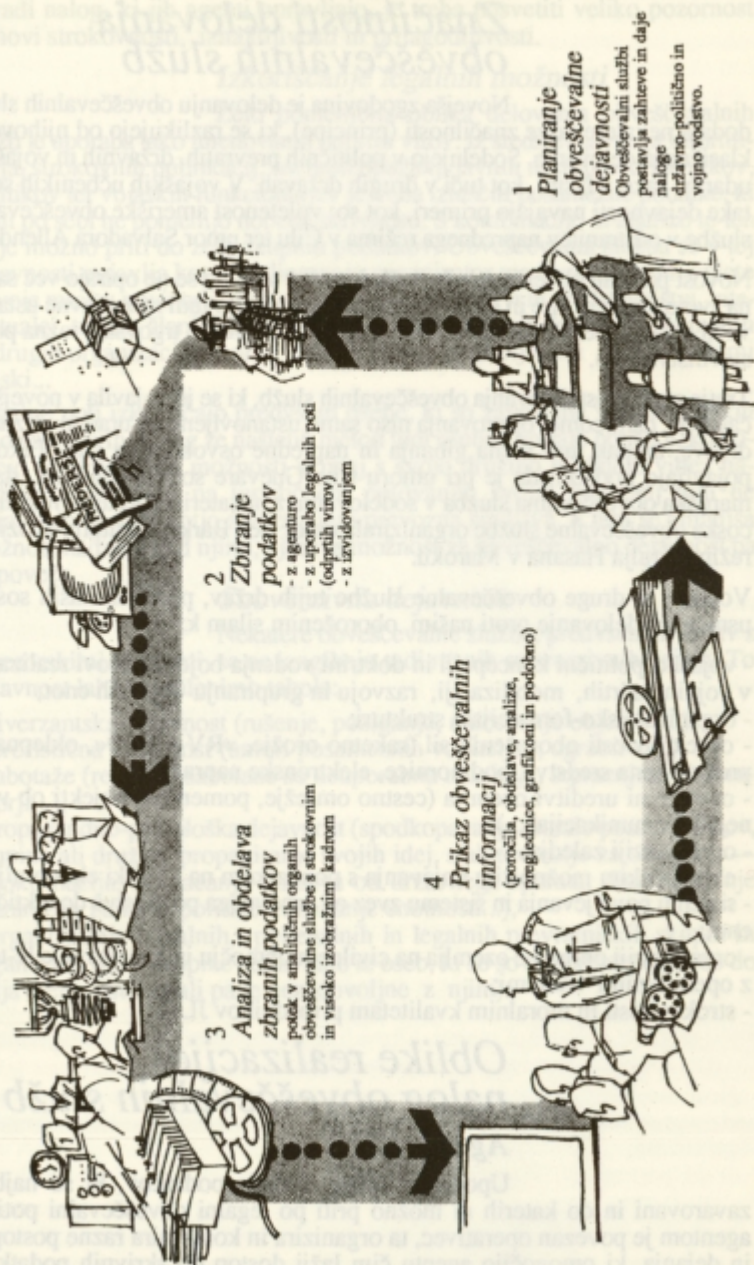
V času mojega šolanja oz. specializacije za pripadnika varnostnih organov JLA je krožila zgodbica iz obdobja, ko je zvezni sekretariat za notranje zadeve vodil Stane Dolanc. Dolanc naj bi bil s svojimi sodelavci organiziral v tujini (mislim, da je šlo za Romunijo) tajno ugrabitev nekega našega emigranta ekstremista. Stvar se je zapletla na meji, ko so tuji cariniki v tovornjaku hladilniku odkrili nedovoljeno »robo«. V zveznem sekretariatu za zunanje zadeve so imeli tedaj hud glavobol.

Shematski prikaz delovanja obveščevalnih služb

(glej shemo na naslednji strani)

Pri tem je zanimivo naslednje. Presenetljivo ni to, da se naša politika spušča tudi v take »podvige«, nenavadno pa je to, da se tega posla loti kontra-obveščevalna služba. Strokovnjaki za obveščevalne službe bi namreč trdili, da so take »zadeve« v »pristojnosti« obveščevalnih služb, ki delujejo v tujini (čeprav je res, da imajo tudi državna varnost in varnostni organi JLA svoje sodelavce med našo emigracijo). Stvari, ki niso urejene v notranji politiki, tudi v zunanji ne morejo biti. Organizacija vojaške varnostne službe je v temeljih enaka organizaciji civilne obveščevalne službe. Po vrsti podatkov, ki jih zbira, se deli na strateško obveščevalno službo — njena naloga je zbiranje podatkov za vrhovno poveljstvo — in taktično obveščevalno službo, ki zbira podatke za taktične enote.

Shematski prikaz obveščevalne dejavnosti

Značilnosti delovanja obveščevalnih služb

Novejša zgodovina je delovanju obveščevalnih služb dodala nekatere nove značilnosti (principe), ki se razlikujejo od njihovega klasičnega delovanja. Sodelujejo v političnih prevratih, državnih in vojaških udarih, tako v lastni, kot tudi v drugih državah. V vojaških učbenikih se za take dejavnosti navajajo primeri, kot so: vpletenost ameriške obveščevalne službe v odstranitev naprednega režima v Čilu ter umor Salvadora Allendeja.

Novost pri delu obveščevalnih služb je tudi v tem, da se ne opirajo več samo na svoje organe, vire in sredstva, temveč angažirajo tudi razne javne ustanove in delavce (tehnične, strokovne, družbene, finančne, trgovske, razna predstavništva itd.).

Tretja značilnost delovanja obveščevalnih služb, ki se je pojavila v novejšem času, je, da predmet opazovanja niso samo ustanovljene ali uradno priznane države, ampak tudi razna gibanja in napredne osvobodilne sile. Tako se pojavljajo podatki, da je pri umoru Che Guevare sodelovala CIA, da je maroška obveščevalna služba v sodelovanju z nekaterimi predstavniki francoske obveščevalne službe organizirala umor Ben Barke, voditelja opozicije režima kralja Hasana v Maroku.

Vojaške in druge obveščevalne službe tujih držav, posebno naših sosed, usmerjajo delovanje proti našim oboroženim silam k:

- vojaško-politični koncepciji in doktrini vodenja bojev, njihovi realizaciji v vojnih načrtih, mobilizaciji, razvoju in grupiranju vojaških enot;
- organizacijsko-formacijski strukturi;
- opremljenosti oboroženih sil (raketno orožje, »RV i PVO«, oklepna in protioklepna sredstva, podmornice, elektronske naprave...);
- operativni ureditvi ozemlja (cestno omrežje, pomembni objekti ob važnejših komunikacijah...);
- organizaciji zaledja;
- ekonomskim možnostim bojevanja s poudarkom na vojaški ekonomiji;
- sistemu poveljevanja in sistemu zvez od vrhovnega poveljstva do taktičnih enot;
- organizaciji obrambe ozemlja na civilnem območju in sodelovanje le-tega z operativnimi enotami;
- strokovnosti in moralnim kvalitetam pripadnikov JLA.

Oblike realizacije nalog obveščevalnih služb

Agentura

Uporablja se za zbiranje podatkov, ki so najbolj zavarovani in do katerih ni možno priti po legalni obveščevalni poti. Z agentom je povezan operativec, ta organizira in kombinira razne postopke in dejanja, ki omogočijo agentu čim lažji dostop do skrivnih podatkov.

Zaradi nalog, ki jih agenti opravljajo, je treba posvetiti veliko pozornost njihovi strokovnosti, iznajdljivosti in prilagodljivosti.

Izkoriščanje legalnih možnosti

Zelo pomembna oblika delovanja obveščevalnih služb je uporaba tako imenovanih odprtih virov. Iz sredstev javnega informiranja, strokovnih publikacij, osebnih opažanj, javnih nastopov državnikov, politikov ter vojaških funkcionarjev je treba izluščiti posamezne podatke, ki sami po sebi ne pomenijo nobene skrivnosti. S kombinacijo in analizo le-teh pa je možno priti do zelo zaupnih podatkov. Obveščevalna služba se v tej dejavnosti pojavlja kot koordinator in organizator med vsemi, ki jih vplete v svoje mreže: novinarji, trgovci, raznimi zastopništvimi in predstavništvimi, intelektualci, turisti, člani raznih mednarodnih strokovnih, kulturnih, humanih in drugih organizacij, raznimi delegacijami, prijateljskimi in družinskimi obiski...

Legalne poti izkoriščajo predvsem osebe, ki so zaposlene v diplomatskih predstavništvih. Poleg že naštetih metod tudi osebno zbirajo podatke, ko potujejo po državi, po možnosti skupaj s svojo družino in dajejo videz navadnih državljanov na turističnem potovanju; svojih potovanj tudi ne prijavljajo in med potjo zamenjujejo prevozna sredstva. S tem se zmanjša možnost nadzora nad njimi, njihova možnost za obveščevalno dejavnost pa se poveča.

Subverzivna dejavnost

Nekatere obveščevalne službe, predvsem iz držav z agresorskimi težnjami, se ne izogibajo tudi raznih subverzivnih dejanj. To dejavnost lahko razčlenimo takole:

- diverzantska dejavnost (rušenje, požiganje, uničevanje objektov...),
- teroristična dejavnost (umori posameznih voditeljev, ugrabitve...),
- sabotaže (rezultati sabotaže so neuporabna municija, izpraznjeni akumulatorji...),
- propagandno-psihološka dejavnost (spodkopavanje morale posameznikov, skupine ali družbe, propagiranje svojih idej, slabitev volje za obrambo — indoktrinacija, odvrčanje ljudstva od državnega aparata, diskreditiranje notranje in zunanje politike, razbijanje enotnosti...),
- organiziranje ilegalnih, pollegalnih in legalnih prevratniških skupin in organizacij (take skupine sestavljajo iz oseb, ki so sovražno razpoložene do veljavnega sistema ali pa le nezadovoljne z njim).

Kontraobveščevalna služba — splošno

Načelni prikaz v luči sedanje politike

Poglavitna dejavnost in naloga kontraobveščevalne službe je preprečevati in onemogočati vse oblike obveščevalne dejavnosti, da bi se zaščitila ustavna ureditev, integriteta SFRJ, vpogled v obrambni sistem države, posebno še v objekte, ki imajo poseben pomen za oborožene sile. Kontraobveščevalna služba preprečuje subverzivno delovanje nasprotne obveščevalne službe ter raznih drugih zunanjih in notranjih sovražnikov. Pri tem uporablja različne oblike delovanja, najpogosteje pa skuša vriniti svoje agente v nasprotnikove obveščevalne centre ter hkrati zavarovati svoje vitalne podatke, objekte in osebe.

»Za kontraobveščevalno zaščito države in JLA je Jugoslavija vedno imela in tudi bo imela denar. Mi smo avantgarda našega naroda, za naše nemoteno delovanje ni nobena žrtev prevelika. Škoda je le to, da širša javnost ne bo nikoli zvedela za vse naše žrtvovanje v njeno korist!« To (in še mnoge podobne) so besede, ki sem jih vsak dan poslušal. Sedaj se upravičeno sprašujem, ali so resnične. V to težko verjamem, saj je naše delo temeljilo le na notranjem sovražniku, če sem še bolj precizen, na verbalnem deliktu. Strokovnjaki s tega področja (namreč kontraobveščevalnega) se bodo verjetno povsem strinjali z menoj. Objektivnost in realnost pa potrjuje moje dvome. Svojo trditev bi ilustriral z naslednjim:

- glede na moje izkušnje je največ vojaških oseb (oficirjev in vojakov) nadzorovanih zaradi suma, da delujejo s pozicij albanskega iredentizma in separatizma;
- drugi po vrsti so osumljenci, ki naj bi delovali s pozicij slovenskega nacionalizma;
- na tretjem mestu pa so ljudje, ki so osumljeni obveščevalne dejavnosti.

Po moji presoji so na četrtem mestu vojaške osebe hrvaške narodnosti, peto

in šesto mesto pa si delijo vojaške osebe srbske in muslimanske narodnosti. Pri tem razvrščanju pa nisem upošteval procentualne zastopanosti narodov in narodnosti v JLA. Ob upoštevanju tega razmerja bi bil rezultat še bolj zastrašujoč. Ocena varnostne službe v JLA je torej, da je poleg delovanja s pozicij albanskega iredentizma, najnevarnejše delovanje s pozicij slovenskega nacionalizma. Vendar pa moj namen v tem delu pisanja ni prikazati njene ocene delovanja sovražnikovih struktur — o tem bom govoril v nadaljevanju — temveč prikazati strukturo kontraobveščevalne dejavnosti.

Sistem kontraobveščevalne dejavnosti temelji na družbeni samozaščiti in specializiranih državnih organih. Politični sistem SFRJ je leta 1966 družbeno samozaščito uvedel kot funkcijo samoupravljanja in kot najvažnejši faktor zaščite države. Specializirani državni organi: služba državne varnosti, organi varnosti JLA in delno tudi obveščevalne službe, ki delujejo na zvezni ravni (zvezni sekretariat za zunanje zadeve, zvezni sekretariat za ljudsko obrambo itd.), pa so vključeni v družbeno samozaščito in delujejo kot specializirane službe.

Kontraobveščevalno dejavnost državnih organov bom skušal prikazati v obliki spominov na štiriletno delo v varnostnih organih JLA v nadaljevanju tega dela, pomembno pa se mi zdi še prej opisati šolanje v različnih vrstah šol v JLA, predvsem pa znanje, ki si ga morajo varnostni organi z njim pridobiti o tujih obveščevalnih službah, o jugoslovanski sovražni emigraciji ter notranjem sovražniku.

Iz končane srednje vojaške šole in specializacije za varnostnega organa mi je od te tematike ostalo posebno v spominu področje o emigraciji in notranjem sovražniku.

Jugoslovanska notranja emigracija

Emigracija nastaja zaradi globljih družbenih razmer, zgodovinskih, vojnih, revolucionarnih in drugih dogodkov v svetu. Po načelih mednarodnih pravic politična emigracija ne obstaja kot pojem, se pa posvetuje z inštitutom »za izbeglice«, ki bi po pravilu moral izključiti osebe, ki so naredile zločin proti človeštvu in mednarodnemu miru. Mednarodne pravice govorijo o tem, da se emigracija ne sme izkoriščati v nobeni akciji proti drugi državi, še posebno pa ne proti matični državi emigranta.

Emigracija je značilna za jugoslovanske narode, še posebno za čas pred drugo svetovno vojno, saj se je v tem času iz Jugoslavije izselilo okrog milijon prebivalcev. Ko razmišljam o tem, si moram zastaviti vprašanje, zakaj v takratnem času, še posebej pred prvo in tudi med obema vojnama, Jugoslavija ni imela sovražne emigracije. Takratna emigracija je imela, nasprotno, zelo patriotski odnos do Jugoslavije, o čemer priča podatek, da so v Ameriki med prvo svetovno vojno zbrali sto milijonov takratnih dinarjev pomoči, v boje na solunski fronti pa se je vključilo 30 tisoč izseljencev.

Zgodovinske okoliščine — nastanek in razmah fašizma in nacizma, sporazum stare jugoslovanske vlade z Nemčijo leta 1941, razpad stare jugoslovanske vojske, nerešena nacionalna vprašanja — so v največji meri vplivala

na to, da so se po napadu na Jugoslavijo organizirale specifične vojaške organizacije, zasvojene s sovraštvom do drugih narodov in narodnosti. V kasnejši fazi so se te koalicije priključile armadam napadalcev.

Vojaška organizacija teh struktur je bila:

- oborožene sile NDH (domobranstvo, orožništvo, redarstvo in ustaška vojska),
- srbski prostovoljni korpus (sestavljen je bil iz pripadnikov Ljotičevega »zbor«),
- srbska državna straža (mejna in poljska),
- četniški odredi Koste Pečanca,
- muslimanska milica v Sandžaku, Bosni in Hercegovini,
- muslimanska legija v Bosni in Hercegovini,
- italijanska milica in slovenski narodni varnostni zbor v Istri in Slovenskem primorju,
- slovensko domobranstvo v Ljubljanski pokrajini,
- gorenjska samozaščita na Gorenjskem,
- črnogorska narodna milica,
- četniški odredi Draže Mihailovića,
- balisti in razne albanske legije ter samostojni odredi.

Iz pripadnikov narodov so v državi okupatorske vojske organizirale več enot:

- SS divizije (VII. Prinz Eugen, XIII. Handžar, XXI. Skenderbeg),
- legionarske divizije,
- ruski zaščitni belogardistični korpus,
- legije NDH na vzhodni fronti.

Ideologija povojne emigracije izhaja že iz tradicionalne zavesti in temelji na zgodovinskih, kulturnih in tradicijskih vzrokih. Ta ideologija govori o tem, da so v sedanji Jugoslaviji ogroženi nacionalni odnosi in interesi narodov in narodnosti. Pripadniki te emigracije odločno nastopajo proti jugoslovanskemu nacionalizmu, ki vodi k nacionaliziranju narodov Jugoslavije v narod Jugoslovanov, ki pa nima kulturne zgodovine. Potencirajo različnost narodov in podobno.*

Vojsko, organizirano iz pripadnikov srbske narodnosti, je vezala ideja »državne enotnosti« po načelih monarhije, privrženosti dinastiji Karađordjevičev in smernicah četniškega kongresa v vasi BA leta 1944. Zastopali so načrte tako imenovane »Velike Srbije«, ki naj bi zavzemala celotno ozemlje Jugoslavije razen Hrvatskega Zagorja in Slovenije.

Vojska iz pripadnikov hrvatske narodnosti je zastopala linijo države NDH v zgodovinskih in etničnih mejah.

Ideja slovenskih vojska je bila samostojna Slovenija na ozemlju sedanje Slovenije. Vojske Makedonije pa so šle v svojih načrtih »Velike Makedonije«

* Jugoslovanski socialistični nacionalizem — patriotizem — je posledica moderne nacionalne in demokratične socialistične zavesti naših narodov in narodnosti, potrebe po skupnem življenju in obstoju ter nadaljnji modernizaciji razvoja. To je definicija iz učbenika Unutrašnji, neprijatelj, ki se uporablja pri specializaciji za varnostnega organa.

še dlje in načrtovale združitev Pirinske, Egejske in Vardarske Makedonije. Pripadniki albanskih vojsk so svoje cilje poistovetili s cilji »Velike Albanije«.

Po razpadu vseh teh struktur in emigriranju so njihovi pripadniki nadaljevali delo v tujini in še naprej živeli v pričakovanju »dneva H«.*

Organizacijske oblike povojne emigracije, kot so predstavljene v učbenikih

Srbska emigracija

Srpska narodna odbrana je stara nacionalistična organizacija, formirana iz izseljencev pred prvo svetovno vojno. Zagovarjala je nacionalno osvoboditev Srbije izpod Turkov, kasneje pa izpod Avstro-Ogrske. Med dvema vojnama je delovala kot monarhistična organizacija. Danes se v njej zbirajo razni kolaboracionisti, vojni zločinci, vohuni, ki so pobegnili iz naše države. Zagovarjajo diverzantske akcije na naša diplomatska predstavništva. Center organizacije je v ZDA, enote pa imajo tudi v Kanadi, Veliki Britaniji in Avstraliji. Izdajajo tednik Svoboda.

Organizacija srpskih četnika Ravna gora je teroristična organizacija, formirana kot disidentska organizacija leta 1958 iz Srpskega narodnega odbora. Do sedaj je izvršila več zločinov. Sedež organizacije je v ZDA. Uspel ji je napad na naše diplomatsko predstavništvo v Parizu.

Pokret srpskih četnika Ravna gora (PŠČ »Ravna gora«) je bil ustanovljen na iniciativo »popa Đuića« po razcepu s Srpskim narodnim odborom. Sedež organizacije je v ZDA, deluje pa tudi v Veliki Britaniji, Franciji, Kanadi, ZRN in Belgiji. Glavni cilj je teroristična, subverzivna in obveščevalna dejavnost.

Jugoslovenski narodni pokret je organizacija z močnim fašističnim značajem. Med NOB je formirala srbski prostovoljski korpus, ki je skupaj z nemškimi in bolgarskimi enotami sodeloval v množičnem uničevanju naših ljudi. Pripadniki tega korpusa sedaj uživajo polne pokojnine kot pripadniki Wehrmachta. Izdajajo list Iskra. Poveljujejo fašizem kot edino možno alternativo demokraciji in socializmu.

Srpski kulturni klubovi Sveti Sava so formirani v ZDA, Kanadi in v državah Zahodne Evrope. Delujejo prikrito z raznimi kulturnimi prireditvami.

Srpski omladinski pokret Otadžbina je bil formiran leta 1956 v ZDA na pobudo vojnih zločincev in njihovih privržencev. Organizirali so ilegalno organizacijo za šolanje diverzantov in teroristov. Center njihovega zbiranja je Chicago.

* Dan H — pod to šifro so ekstremne organizacije jugoslovske emigracije označevale dan Titove smrti in dneve po njej. Med članicami se je širila propaganda, da bo po smrti prišlo do razpada Jugoslavije, da bo Jugoslavija postala politično nestabilna država in podobno. Iz učbenika Unutrašnji neprijatelj.

Savez demokrata i socialista Jugoslavije Oslobođenje (SDSJ Oslobođenje) je organizacija, ki je zelo nevarna zaradi svoje propagandne dejavnosti. Zagovarja sestop partije z oblasti in večstrankarski sistem. Zanj je značilen program Nove demokratske alternative.

Nova demokratska alternativa (NDA) je organizacija, katere platforma so modernizirani cilji SDSJ Oslobođenje. Od drugih organizacij se razlikuje tudi po tem, da so v njeno dejavnost vključeni slovenski, makedonski, muslimanski in hrvatski emigranti. Zagovarjajo sestop ZKJ z oblasti, uvajanje večstrankarskega sistema, izstop iz gibanja neuvrščenosti, uvajanje parlamentarne opozicije in podobno.

Hrvatska sovražna emigracija

Hrvatski oslobodilački pokret (HOP) je bil osnovan leta 1956 kot zločinska organizacija na ustaških načelih. Njen predsednik je bil Ante Pavelić. V njej se zbirajo bivši ustaši, nacionalisti in šovinsti iz Jugoslavije.

Hrvatski narodni odbor (HNO-J) je leta 1950 ustanovil dr. Branko Jelić. Obkrožajo ga bivši ustaši in pripadniki prepovedanih organizacij v ZRN. Njegova idejna platforma je ustaštvo iz leta 1929. Izdajajo list Hrvatska država, ki izhaja v Münchnu in tudi v Berlinu. Organizacija ima sedež v ZRN.

Hrvatski narodni odpor (HNO-L) je organizacija, katere vodja je bil Vjekoslav Maks Luburić, ustaški general in vodja taborišča Jasenovac. Sedež organizacije je v Španiji, zagovarja pa vojaško organizacijo NDH.

Hrvatsko revolucionarno bratstvo (HRB) so leta 1961 ustanovili ustaški oficirji. Sedeže ima v ZRN, Franciji, Švedski, Španiji, Kanadi, ZDA in Avstraliji, na čelu teh vej pa so neofašisti iz družin nekdanjih ustašev. Organizaciji je uspelo v državo vtihotapiti tri teroristične skupine, in sicer leta 1967 pet teroristov, 1969 devet in leta 1972 devetnajst teroristov. Leta 1968 so podtaknili bombo na beograjski železniški postaji in kino dvorani 20. oktober. Ta organizacija je bila leta 1968 z odlokom pristojnih organov v ZRN prepovedana, zato deluje sedaj v popolni ilegali.

Hrvatska revolucionarna mladež (HM) je organizacija, v kateri se po letu 1960 zbirajo mladi emigranti, ki so bili v naši državi kaznovani ali so pobegnili med prestajanjem kazni. Sedež organizacije je v Avstraliji. Njeni člani so zelo zanimivi za razne obveščevalne službe, saj so zelo dovzetni za manipulacije.

Hrvatsko narodno veće (HNV) je bilo ustanovljeno leta 1974 na iniciativo ustašev — vojnih zločincev in njihovih privržencev, z namenom okrepiti protijugoslovansko fronto, da bi odpravili konfrontacijo ustaštva v Jugoslaviji in v svetu. Pripadniki te organizacije se imajo za nosilce demokratskih tokov, borce za nacionalne pravice, za ljudi, ki se zavzemajo za hrvatske pravice...

Hrvatski državotvorni pokret (HDP) je bil ustanovljen januarja 1981 v New Yorku, sedež pa ima v ZRN. Ustanovitelji so emigrirali iz SFRJ po 21. seji predsedstva ZKJ (imenujejo jih »prolječari«).

Hrvatske oružane snage (HOS) so organizacija, formirana leta 1978 iz pripadnikov HRB in HNO-L. Danes pod tem imenom nastopa organizacija, ki jo vodi Vladimir Sečen iz ZDA.

Albanska emigracija

Prizrenska liga izhaja še iz Otomanskega cesarstva, obnovljena pa je bila leta 1943 na iniciativo nemških okupatorskih sil kot II. prizrenska liga. III. prizrenska liga pa je bila ustanovljena 1962 v New Yorku iz skupine mladih albanskih emigrantov iz Jugoslavije na iniciativo CIA. Centralno vodstvo je v ZDA; v Kanadi, Avstraliji, Turčiji, Belgiji, ZRN in drugih državah Zahodne Evrope pa so ustanovljeni posebni odbori. Njihov cilj je boj proti komunizmu v Jugoslaviji. Izdajajo list *Prizrenska liga*.

Bali kombetar (Nacionalna fronta) je bil ustanovljen leta 1942, najprej kot ljudsko gibanje proti italijanski okupatorski vojski, nato pa se je z infiltriranjem sovražnih agentov spremenil v okupatorjevega sodelavca. Cilj organizacije je ustanovitev Velike Albanije. Njen sedež je v Rimu, razširjena pa je tudi v Turčiji, Franciji, ZRN, Belgiji, Švedski, Veliki Britaniji, Kanadi in ZDA. Zadnja leta je pozornost posvetila predvsem srednješolski mladini in inteligenci albanske narodnosti na Kosovu, pri kateri spodbuja antisocialistično razpoloženje.

Zveza Kosovarjev je bila ustanovljena leta 1949 in deluje v okviru Bali kombetarja. Njen cilj je infiltracija agentov v vse strukture na Kosovu (ZK, JLA, SLO, organe JV, DV, zdravstvo...). Na kongresu leta 1973 v Chicagu je bilo javno povedano, da se zavzemajo za republiko Kosovo. Organizacija ima na radijski postaji Washington svoj enourni radijski program.

Albanska kompanija 4000 so pomožne enote ameriške baze v ZRN. So jedro vojaških enot albanske emigracije. Nekateri pripadniki organizacije so si poleg znanja, potrebnega za opravljanje vojaških zadev, na raznih tečajih pridobili tudi znanje za opravljanje obveščevalnega in propagandnega dela.

Legalitet (monarhisti Leka Zoguja) je organizacija, ustanovljena leta 1949. Njena politična platforma je boj proti komunistični ideologiji. Tudi njen cilj je ustanovitev »Velike Albanije«. Izdaja časopise *Atheu* in *Dili*. Lek Zogu je sin zadnjega albanskega kralja.

Kosovo e Lire (Svobodno Kosovo). Organizacija je nastala leta 1956 v Kanadi z ocepitvijo od Prizrenske lige. Njihov cilj ni »Velika Albanija«, temveč »etnično čisto Kosovo«. Izdajajo list *Kosovo*.

Nacionalna demokratska revolucionarna organizacija Albancev s Kosova je bila formirana leta 1977, njena sovražna dejavnost pa temelji na iredentističnih platformi. Voditelji so osebe, ki so bile v Jugoslaviji zaradi delovanja s teh pozicij kaznovane. Imajo zelo tesne zveze z ustaško emigracijo.

Rdeča narodna fronta je bila formirana leta 1979, od leta 1982 pa se imenuje *Gibanje za albansko socialistično republiko v Jugoslaviji*. Deklarira se za marksistično-leninistično organizacijo. Njeno delovanje je strogo ilegalno. Deluje po sistemu trojk. Ideološka platforma organizacije je Albanska par-

tija dela. Sedež ima v Frankfurtu, enote pa tudi v Belgiji, Švedski, Švici, Franciji, Avstriji, ZRN in ZDA. Jedro organizacije sestavlja okoli trideset najekstremnejših iredentistov in nacionalistov iz Jugoslavije, ki so pobegnili pred kazensko odgovornostjo. Izdajajo list Balaškimi, ki se tiska v sekciji Komunistične partije ZRN »M-L«.

Slovenska emigracija

Slovenska kulturna akcija je bila ustanovljena leta 1952 v Argentini iz pripadnikov belogardističnih, plavogardističnih in drugih skupin slovenskih emigrantov. Njen cilj je združitev slovenske inteligence ne glede na njeno politično prepričanje. Njeno glavno telo je »zbor zaupnih ljudi«.

Akcijski odbor za slovensko državo združuje intelektualce v ZDA in Evropi z namenom uskladiti dejavnost slovenske emigracije proti Jugoslaviji in vzpostaviti dialog s slovenskim komunizmom v Sloveniji. Sedež odbora je v Washingtonu, deluje pa tudi v državah Južne Amerike, Kanadi, Trstu in na avstrijskem Koroškem.

Zveza slovenskih protikomunističnih borcev ima glavni sedež v Clevelandu v ZDA, deluje pa tudi v Argentini, ZRN, Italiji, Švedski. Pripadajo ji ostanki kvizlinških enot, ki zagovarjajo diverzantsko-teroristično dejavnost. Izdajajo časopis Vestnik.

Makedonska emigracija

Makedonska patriotska organizacija (MPO) izhaja še izpred 2. svetovne vojne, največje število članov pa ima v ZDA, Kanadi in Belgiji. Zelo pristržne kontakte ima s HOP, njen cilj pa je združitev Makedonije z Bolgarijo. Najbolj aktivno društvo je Todor Aleksandrov v Bruslju, ki ga vodi Vančo Mihajlov. Organizacija izdaja list Makedonska nacija.

Osvobodilni komite Makedonije je bil formiran leta 1960 iz mladih emigrantov intelektualcev v državah Zahodne Evrope. Sedež ima v Göteborgu na Švedskem, deluje pa tudi na Danskem. Izdaja časopis Makedonija.

Muslimanska emigracija

Od muslimanskih organizacij in društev omenjajo učbeniki v JLA: Hrvatski islamski center, Združenje Bošnjakov, Združenje bosansko-sandžaških muslimanov, organizacijo Džamijat el islam z Dunaja. Zelo so povezane s hrvatsko emigracijo, povezujejo pa se tudi v afriško-azijskih državah (Muslimanski bratje), in sicer s terorističnimi cilji.

Informbirojevska emigracija

Zanjo je značilno, da nima posebnih organizacij ali združenj. Emigranti, pristaši informbiroja, so se razkropili in udomačili v državah Zahodne Evrope in skušajo samostojno delovati, tako da indoktrinirajo naše ljudi, ki so na začasnem delu v tujini. Vendar pa je intenzivnost njihovega delovanja po izboljšanju odnosov SZ in Jugoslavije nekoliko manjša.

Notranji sovražnik

Vzroki za nastajanje nacionalizma so zelo različni, prvi pogoj za njegov nastanek pa je prepoved izražanja nacionalne zavesti. Preprečevanje, da bi se človek svobodno opredelil za svoj narod, izrazil svojo nacionalno zavest, ga peha v nacionalizem. Ustvari ga lahko tudi občutek nemoči, ko ljudje ne vedo, kakšne odnose naj bi imeli z drugimi narodi, ali negotova bodočnost. Vzrok za nacionalizem so tudi birokratsko-statistični odnosi.

Pri nas se pojavlja več oblik nacionalizma (po učbenikih):

Unitarizem je enotnost v večnacionalni državi s propagiranjem nekaterih višjih ciljev ali interesov, zanemarjajoč vse razlike v razvitosti, socialno-ekonomskih razmerah itd. Unitarizem se lahko pojavi tudi v republikah in ne samo v federaciji, in sicer takrat, ko ni omogočena prava vloga delavskega razreda.

Separatizem izpostavlja posebnosti na račun enotnosti. Koplje po preteklosti in išče zgodovinska dejstva za potenciranje različnosti in razpihovanje nasprotij. Zastopa odcepitev, zaprtost pred drugimi narodi.

Iredentizem vidi svoj interes v ideologiji separatizma, prihodnost pa načrtuje v povezavi z drugimi državami.

V politiki se nacionalizem pojavlja kot oblika antisocialističnega razvoja države, napada pridobitve revolucije, bratstvo in enotnost, socialistično samoupravljanje...

V gospodarstvu se nacionalizem manifestira kot oblika antisocialističnega razvoja gospodarstva, kot politika ekonomskega zapiranja. Pojavlja se egoistična nacionalna samozadostnost pri razvitejših delih Jugoslavije (ekonomska zaprtost republik, onemogočanje funkcioniranja enotnega jugoslovanskega trga...)

V kulturi se nacionalizem kot interes najprej pojavi. Za dokazovanje nefunkcioniranja sistema enakosti se uporabljajo vse kulturne različnosti.

Religija se lahko za nacionalizem in njegove interese uporablja kot raznašalka nacionalizma in nacionalnega revanšizma. To je še posebej značilno za kleronacionaliste, ki izkoriščajo vero za poglobljanje nacionalnih različnosti.

Značilnosti nacionalizma se izražajo z izdajalsko vlogo, ker so se vse te sile povezovale z agresorskimi silami, izražajo se v razredni izdaji — v cepitvi delavskega razreda; svoje zločinske ideje poskuša doseči tudi z metodami genocida; v kontrarevolucionarnosti, negira socialistično revolucijo, v nehumanosti; ne brani se metod genocida in pritiskov — zadnji izraz nacionalizma je agresivnost, uničevanje pridobitev in spominov revolucije (spomeniki...)

Kritika varnostnega sistema SFRJ

Splošno

Glavna značilnost sedanje oblike varovanja države je v tem, da je odtujena od delovnih ljudi in občanov. Nad tem ima izključni monopol država s svojimi organi, ki s tem ščitijo svoje tako imenovane višje interese. To pa je nekaj, kar je zunaj volje in želja delovnih ljudi. Potencira se posebnost in pomembnost teh (varnostnih) služb. Predstavljajo nekaj, kar navadnim ljudem ni dostopno. O teh stvareh lahko govorijo le ljudje, ki sprejemajo te ukrepe. Delavski razred je v tem sistemu varnosti v podrejenem položaju, izvrševati mora varnostne naloge države (kar je zapisano v ustavi kot pravica in dolžnost), nima pa pravice do direktnega vmešavanja. Osnovna funkcija našega sistema naj bi bila in je teoretično tudi zapisana — delovni ljudje, ki s svojim delom ustvarjajo dohodek oziroma dobiček, morajo imeti možnost urejanja političnih, ekonomskih in družbenopolitičnih razmer. Seveda so sem vključena tudi varnostna vprašanja. Sedanja ureditev varnostne službe pa daje absolutno pooblastilo državi.

V samoupravnem socializmu država ne bi smela vladati delavskemu razredu, temveč bi moralo priti do popolne afirmacije družbene vloge. S tem pridemo do pojma družbene samozaščite. V ustavi piše, da je to funkcija samoupravne družbe, ki se izvaja (udejanja?) z aktivnostjo delovnih ljudi in občanov v organizacijah združenega dela ter drugih organizacijah in društvih, da bi se zaščitila ustavna ureditev, samoupravne pravice delovnih ljudi in občanov, človekove pravice itd.

Za realizacijo te naloge je dana največja in direktna odgovornost partiji. Četrti plenum CK leta 1966 (obračun z Rankovičem) je postavil načelne idejne usmeritve za temelje varnostnega sistema v SFRJ. Temeljni odlok četrtega plenuma govori o tem, da mora varnost demokratičnega samoupravnega sistema temeljiti na javnih institucijah, služba državne varnosti pa mora biti organ za boj proti zunanji nevarnosti in razrednemu sovražniku.

Ta odlok bi lahko bil skoraj idealen za naše razmere, če bi se varnostnim organom omejilo delovanje proti tako imenovanemu razrednemu sovražniku. To funkcijo bi morala prevzeti demokratična javnost. Varnost naše države bi morala temeljiti na družbeni samozaščiti in leta 1966 je bil storjen pravi korak v to smer. Vendar pa so se dogodki razvijali prav nasprotno. Proces demokratičnega in liberalističnega podružbljanja sistema varnosti je zaprt. Vzroke za takšen razvoj dogodkov je treba iskati v koncepciji in nedorečenosti pri podružbljanju varnosti. V nekaterih okoljih ni bil dovolj ali pa sploh ni predstavljen (vzpostavljen?) sistem družbene samozaščite. Medsebojni odnosi vseh subjektov, ki naj bi sodelovali v družbeni samozaščiti, niso bili urejeni. Stvari so šle tako daleč, da so ponekod organe družbene samozaščite razumeli kot privesek splošnega ljudskega odpora. V resnici pa gre za dve popolnoma različni stvari.

Oseбно menim, da tudi funkcija državnih organov v družbeni samozaščiti ni bila jasno definirana. Dogajalo se je, da so se državni organi smatrali za organe zunaj sistema.

Vse to je pripeljalo do tega, da se je krepil sistem državne varnosti. Vzrok te krepitve je bil tudi vse slabši (šibkejši?) ekonomski sistem. Že Marx je zapisal, da se s slabšanjem ekonomskih krepijo državni odnosi. Eden izmed vzrokov pa je tudi v centralizaciji organizacij ustavne ureditve.

Četrti plenum je sistem varnosti poimenoval kot funkcijo samoupravnega sistema, ostalo pa je le pri teoretičnih zapiskih brez prakse in realizacije.

Z velikimi pomisleki bi lahko sprejeli trditev četrtega plenuma, da je samozaščita najtesneje povezana s samoupravljanjem. Verjetno je tudi v tem vzrok, da v praksi ni prišlo do realizacije te predpostavke. Sistem samoupravljanja naj bi podpiral samozaščito. Umestno bi bilo vprašanje, ali je sistem samoupravljanja tega res zmožen?! Delovni ljudje, delovne organizacije in skupnosti imajo pri nas več ali manj le vlogo pasivnih izvrševalcev samoupravljanja, tako tudi v sistemu varnosti. Torej smo daleč od tega, da bi imeli delovni ljudje aktivno vlogo kot nosilci varnostne dejavnosti.

Pojavila se je bojazen, da bi postal sistem družbene samozaščite le preprost seštevek družbenih sistemov varnosti republik in pokrajin. Zato se je začel potencirati enoten sistem na ravni federacije.

V Ustavo SFRJ je bilo vneseno določilo, da je varnost skupni interes vseh republik in pokrajin ter da pomeni ogrožanje ene republike tudi ogrožanje vseh drugih. Seveda pa ni bilo precizirano, kakšno bi to ogrožanje moralo biti, da bi bila obramba pred njim v interesu vseh republik in pokrajin. Pomenilo je kratko malo vse. Tako smo danes za razmere na Kosovu odgovorni vsi, vsi se moramo postaviti po robu notranjemu sovražniku, ki želi razbiti Srbijo in »širše gledano Jugoslavijo«. Sloveniji se očita, da ne sodeluje pri reševanju problemov na Kosovu, predvsem pa, da ne sprejema povsem ocene srbskega vodstva o kosovskih problemih.

Razlike med republikami, narodi in narodnostmi v Jugoslaviji so zelo velike, zato bi bilo treba edino sprejemljivo rešitev za varnostne probleme iskati v podružbljanju republiških funkcij družbene samozaščite. Organizacijo si-

stema notranje varnosti pa bi bilo treba prepustiti izključno republikam. Za realizacijo tega sistema tudi ne bi bilo treba nobenega »zveznega koordinatorja«. Po sedanjí ureditvi določa delovno področje organov državne varnosti federacija s »posebnimi« zveznimi zakoni, ki so enotni za vsa območja.

Eden teh federalnih zakonov pravi, da lahko zvezni organi v primeru, ko gre v zvezi z varnostjo države za posebne razloge, neposredno organizirajo opravljanje zadev državne varnosti »na kateremkoli območju SFRJ, s soglasjem predsedstva SFRJ«. Obveznost teh organov je, da »o pojavih in dogodkih, ki so pomembni za varnost cele države, pravočasno obveščajo organe v federaciji, ki so pristojni za spremljanje in nadzor nad takimi pojavi in dogodki«. Imajo tudi splošno obveznost in možnost, »da uporabijo metode in sredstva po enotnem načelu«, ki jih mora blagosloviti predsedstvo SFRJ. Tako je leta 1987 predsedstvo SFRJ odobrilo novo navodilo o uporabi metod in sredstev organov varnosti v JLA z večjimi pooblastili — toda o tem pozneje.

Družbena samozaščita je še daleč od teoretičnih idej. Že v sami Ustavi SFRJ in v nekaterih zveznih zakonih je opredeljena zelo splošno in v glavnem govori o zaščiti ustavne ureditve. Iz teh zakonov se da razbrati, da je sistem varnosti v ustavi razdeljen na dva dela. Prvi del govori o zunanji varnosti in ureja naslednja vprašanja: zaščito neuvrščenosti, ustavne ureditve, zaščito suverenosti in nedeljivosti ozemlja SFRJ. Glavni nosilci teh funkcij so oborožene sile in državni organi.

Drugi del govori o notranji zaščiti, ki pomeni zaščito pred vsemi dejavnostmi, ki so usmerjene v rušenje družbene ureditve, zaščito vseh revolucionarnih pridobitev, enakopravnosti, bratstva in enotnosti, zaščito *ZKJ kot idejne in kohezivne vodilne sile naše družbe*. Med samozaščitne ukrepe je vključeno tudi preprečevanje sovražne dejavnosti, kot je na primer propagandno-psihološka dejavnost, boj proti vsem idejnim in političnim tvorbam, ki so v nasprotju s samoupravljanjem in politiko ZKJ, proti sejanju nezaupljivosti do politike ZKJ in političnega vodstva, upiranje pojavom nacionalizma in šovinizma ter ostalih »izmov«.

Enak namen imajo tudi različni zakoni, ki urejajo pravila o obnašanju naših državljanov v stikih s tujci in tujimi ustanovami, zakoni, ki urejajo vojaške ter državne skrivnosti in podobno.

V federaciji obstaja zvezni svet za varstvo ustavne ureditve, telo, ki skrbi za usklajevanje varnosti, kontrolo in druga vprašanja, pomembna za federacijo.

Govorim o dolžnostih in obveznostih, ki jih določajo zvezni organi in smo jih dolžni vsi spoštovati. Res pa je, da veliko takšnih zakonov širša javnost ne bo nikoli videla. To, da je naš varnostni sistem popolnoma centraliziran in pušča federaciji vso možnost urejanja varnostnih zadev, pa verjetno ni več skrivnost!

Načela družbene samozaščite

Načela družbene samozaščite naj bi izhajala iz ocen, da se bodo krepili samoupravni odnosi v družbeni samozaščiti. Opredeljena so takole:

- družbena samozaščita je oblika samoorganiziranja, ki jo določajo delovni ljudje sami;
- treba je spoštovati pravila notranje politične ureditve; pomembnejša je širša notranja ureditev, z njo se morajo usklajevati ožje;
- ukrepi samozaščite se izvajajo na podlagi konkretnih ocen, lokalnih razmer, lahko pa so idejnopolični, poučni, informativni, socialni, tehnični, organizacijski, kontrolni itd.;
- načelo horizontalne in vertikalne povezave v procesu samoorganiziranja;
- državni organi so dolžni spoštovati in pomagati subjektom samozaščite.

Glavno za naše razmere nesprejemljivo dejstvo v teh načelih je ponovno potenciranje vloge federacije, se pravi državnih organov. Ožji interesi morajo biti usklajeni s širšimi, ne glede na politične razmere. Edini pogoj, da bi družbena samozaščita res zaživela, je, da temelji na zavesti ljudstva, se pravi predvsem na posameznih državah, ki tvorijo Jugoslavijo. Vsaka federalna enota bi morala na temelju svojih različnosti usklajevati zadeve družbene samozaščite.

Nekaj o varnostnem sistemu JLA

Varnostni sistem JLA ima specifično obliko. Svojo organizacijsko strukturo štiti s fizično, tehnično in kontraobveščevalno zaščito. Fizična in tehnična zaščita se izvaja s stražo, patrolami in podobno, kontraobveščevalna pa z metodami in sredstvi organov varnosti JLA.

Specifičnost te institucije je to, da je del varnostnega sistema države, kar je bilo in je še pogoj za njen obstoj. Zastaviti si moramo vprašanje, ali bi lahko JLA kot posebna, specifična samostojna institucija sprejela dejstvo, da bi se ustavna ureditev korenito spremenila. Odgovor na to vprašanje je zelo kratek — NE. Hkrati s korenito ustavno spremembo bi se morali korenito spremeniti tudi organizacija, način usposabljanja in mogoče še kaj v armadi. Prepričan sem, da bi lahko takšno reorganizacijo v zelo kratkem času izpeljali. Priti bi moralo do homogenizacije enot, poveljevanja v jezikih narodov in narodnosti, do priznavanje ugovora vesti, civilnega služenja vojaškega roka, ukinitve partijskega monopola v JLA in podobno.

Čeprav je vse to zelo enostavno, pa sedanje armadne strukture na to gledajo popolnoma drugače. Zakaj? Večino odgovorov lahko najdemo v takih in podobnih citatih:

»Ovakva armija je najboljši garant za jedinstvo naših naroda. Vidite, neki se danas stalno pitaju, šta će biti sutra, recimo, kad ja odem. Mi smo sve učinili,

da se ništa ne dogodi. Stvari će i dalje ići dobro naprijed. Mi u našem društvu, i na civilnom sektoru, a i u Armiji odgajamo naše ljudi tako, da čuvaju Jugoslaviju, da se bore za jedinstvo naših naroda. Na tome se najvećim delom i zasniva prestiž, koji naša zemlja ima u inostranstvu. Nekad se za Jugoslaviju nije ni znalo, a danas se Jugoslavija cjeni kao značajan međunarodni faktor, neki čak govore i pišu, da je najstabilnija zemlja u Evropi. Pa i jeste tako. Ali, eto, ima i onih, koji pišu, da će se jednog dana raspasti. Ne može se tu ništa dogoditi, jer naša armija obezbeđuje da u socijalističnoj izgradnji naše zemlje idemo pravcem, koji smo izabrali. Samo Armija mora uvijek biti jedinstvena, u njoj *ne sme biti politikantskih pojava* i političnih skretanja. U Armiji mora postojati jedinstvo misli i akcije, ja sam uvjeren, da će naša armija i u budućem kao i do sada služiti na čast našoj zemlji i u njenom ugledu u međunarodnom odnosu,« je povedal Tito kot odgovor na zdravico takratnega zveznega sekretarja za ljudsko obrambo generala Ljubičića 22. decembra 1978.

Sam vidim dva vzroka za trmasto vztrajanje armade pri svoji organizaciji, čeprav so se že vse druge v modernem svetu sprijaznile s civilnim služenjem vojaškega roka, ugovorom vesti ter podobnim. Razloga sta: Tito in ZKJ. Vsaka tovrstna zahteva za spremembo se v armadnih strukturah smatra kot razbijanje Jugoslavije, odcepitev republik, zmanjševanje bojne pripravljenosti, kar bi naredilo državo ranljivejšo in podobno.

Septembra 1988 sem se v Domu JLA v Celju pogovarjal s svojim nekdanjim nadrejenim v varnostni služni JLA, polkovnikom M. K. Navzoč je bil tudi podpolkovnik E. M., strokovnjak za iredentizem. Po vsem tistem, kar se je v tem letu dogajalo (sojenje J B T Z, primer Bogataj, zahteve mladinske organizacije in drugih v zvezi z vprašnji JLA), mi je polkovnik M. K. povedal, da JLA izhaja iz ocen, da se bo Slovenija najkasneje v petih letih odcepila od Jugoslavije. Dodal je tudi, da bodo potem Slovenci bolje živeli, vozili boljše avtomobile, izgubili pa bodo svoje kulturno in drugo bogastvo. Svojo izjavo je utemeljil s tem, da bodo tuji vlagatelji v Sloveniji odkupili vso važnejšo proizvodnjo, naravna bogastva in podobno.

Njegove izjave so bile neargumentirane, zato jih tudi nisem komentiral. Pa tudi če bi jih bil hotel — bil sem pač »samo« vodnik I. razreda, on pa polkovnik. Presenetilo pa me je nekaj drugega, namreč to, da polkovnik ni omenil obrambe take majhne države. Kam je v tistem trenutku dal vse tiste nasprotnike Jugoslavije, obveščevalne in druge službe, mi ni jasno.

Ta primer navajam, ker je prišel iz ust enega od vodilnih mož v armadi, nekdanjega načelnika varnostne službe, ki je v njej delal trideset let.

Razvoj civilne družbe armadi ni pogodu, saj zahteva sestop armade s politične funkcije, ki jo sedaj ima. Če bi se to zgodilo, bi morala armada životariti kot vsi narodi v federaciji. Sedaj pa ima še vedno možnost zahtevati vse, kar si zaželi, in to tudi vedno dobi.

Pred novim letom 1988 se je armada pohvalila, da je za 10 odstotkov zmanjšala svojo sestavo. Naredila pa je še nekaj, in sicer popolnoma na svojo pest. Slovenija je izgubila »svoje« armadno območje. Dobili smo dve

vojišči, v Ljubljani in v Mariboru, ki pa sta podrejeni zagrebškemu vojnemu območju. Širša javnost je za to reorganizacijo izvedela šele po izvršenem dejstvu. Slovenski politiki bodo odslej potovali v Zagreb ali pa bo armada odredila človeka, ki bo skrbel za stike in bo imel sedež v Ljubljani.

Največji problem našega varnostnega sistema je v zasvojenosti z idejo o tako imenovani pomembnosti Jugoslavije kot države v svetu. Potencira se geografsko-strateški položaj in idejnopolitični sistem socialističnega samoupravljanja. Vse to naj bi bilo tarča, v glavnem zahodnih držav s kapitalistično ureditvijo, pa tudi vzhodnih s centralistično ureditvijo.

Resnica o vojaško-geografskem položaju pa je povsem drugačna. Ob koncu druge svetovne vojne smo mogoče lahko govorili o pomembnosti položaja Jugoslavije. Ustanavljala sta se namreč bloka, nasprotja med njima so bila zelo velika... Sedaj pa sta se bloka formirala in stabilizirala, razvito je raketno in jedrsko orožje, s tem pa se je izgubil pomen vojaško-strateškega položaja Balkana. Minil je tudi čas, ko smo lahko s ponosom govorili o socialističnem samoupravljanju. Če smo nekoč mogoče še verjeli, da ta sistem koga zanima, tudi te iluzije sedaj ni več.

V današnji jugoslovanski politiki pa je zelo težko zaslediti razprave o pomembnosti ekonomsko-geografskega položaja Jugoslavije, o naravnih danostih, pozitivnih specifičnostih... Zakaj?! V Jugoslaviji verjetno obstaja potreba po tem, da vladajoči razred prikazuje javnosti množične sovražnike in jo poučuje o njih ter s tem potencira potrebo po zaščiti. Mogoče je to samosvoja zastrupljenost z ideologijo, mogoče način ohranitve oblasti... Zaprtost ni rešitev za Jugoslavijo.

Predlogi za nadzor državnih varnostnih služb

I.
Kvantitativno in kvalitativno bi bilo treba posodobiti komisijo za nadzor državne varnosti.

Komisijo bi morali sestavljati:

- predstavniki mladinske organizacije;
- predstavniki odvetniške zbornice;
- delegati skupščine Slovenije.

II.
Komisija bi delovala v okviru slovenske skupščine. Vsi njeni člani bi imeli status delegata skupščine.

III.
Komisija bi morala imeli poleg nadzorne tudi izvršilno vlogo.

(Uvedbo »višje faze operativnega dela«, kjer se dovoljuje uporaba različnih metod in sredstev za nadzor posameznika, bi morala odobriti komisija na rednih sestankih vseh navzočih.

Odlok o odvzemu prostosti osebi, ki je bila nadzorovana z metodami in sredstvi »višje faze operativnega dela« lahko izda preiskovalni sodnik z »blagoslovom« komisije.)

IV.
Republiški sekretar za notranje zadeve vsak mesec neposredno komisiji poroča o izvajanju posameznih metod pri osebah, ki niso v »višji fazi obdelave — operativnega dela«.

V.
Varnostni organi JLA vsak mesec poročajo o svoji dejavnosti na področju Slovenije, tudi za dejavnosti v okviru enot JLA.

VI.

V zveznem sekretariatu za ljudsko obrambo bi se morala ustanoviti komisija za nadzor varnostnih organov v JLA, ki bi neposredno sodelovala s komisijami republik in korigirala delovanje varnostnih organov v JLA glede na stališča republiških komisij.

VII.

Komisija ima enoleten mandat.

Izogniti se je treba formiranju komisij s »centralističnimi težnjami« in nasprotovati predlogom, da mora biti v komisijah čim manj članov, »da ne bi prišlo do seznanjanja velikega števila ljudi z metodami in sredstvi dela«, kakor se sedaj predlaga.

Predlogi za nadzor dejavnosti varnostnih služb

IV

izbrana komisija ima najmanj

ni »imajoča imenovalna komisija« z jaimo komisijam, ki se je treba izkazati
on ab» vonsi (nam miš dejimol v lid svom ab »mogolno izvoicigan
,»slab ivtabom s imabom s idujj alvati svptine. Vsi njeni člani bi imeli
status delegata skupščine.

I.
Kvantitativno in kvalitativno bi bilo treba posodobiti komisijo za nadzor
državne varnosti.

Komisija bi morala sestavljati:

- predstavniki mladinske organizacije;
- predstavniki ošvetniške zbornice;
- delegati skupščine Slovenije.

II.
Komisija bi delovala v okviru slovenske skupščine. Vsi njeni člani bi imeli
status delegata skupščine.

III.
Komisija bi morala imeti poleg nadzorne tudi izvršilno vlogo.

(Uvodno »višje faze operativnega dela«, kjer se dovoljuje uporaba različnih
metod in sredstev za nadzor posameznika, bi morala odobriti komisija na
rednih sestankih vseh navzočih.)

Odkok o odvzemu prostosti osebi, ki je bila nadzorovana z metodami in
sredstvi »višje faze operativnega dela« lahko izda preiskovalni sodnik z
»blagoslovom« komisije.)

IV.
Republiški sekretar za notranje zadeve vsak mesec neposredno komisiji
poroča o izvajanju posameznih metod pri osebah, ki niso v »višji fazi obde-
lave — operativnega dela«.

V.
Varnostni organi IJA vsak mesec poročajo o svoji dejavnosti na področju
Slovenije, tudi za dejavnosti v okviru enot IJA.

Metodo- logija delovanja tajnih služb

Stane Lakić je leta 1963 ob svojem prvi vojni kole delavcev za notranje zadeve v Beogradu med drugim povzel: »Pred koncem in neposredno po vojni se je vojske Sovjetske zveze pripeljala k naši službi kotalo v Rusiji. Pravi glavni so si tam pridobili strokovno znanje, spoznali so se s sredstvi in metodami dela v organih varnosti, toda kmalu smo spoznali, da vloga te službe v Rusiji ne ustreza odnosom v naši državi...«

Ta citat navajam zato, ker kaže, da smo vse tehnično in metodološko znanje s področja kontraintelektualnega delovanja dobili v Rusiji. Lahko se strinjamo z oceno Stanca Dolanca, da izkraini odnosi v SZ niso osezali našim odnosom, ostane pa dejstvo, da smo od njih pobrali vse moderno znanje, ki ga uporabljamo v varnostnem sistemu.

Spomin in zgodovina ruskega varnostnega sistema pa nam veliko poveata. Poglejmo si organizacijo varnostnega sistema v SZ. Najbolj znano je politična policija GPU, ustanovljena takoj po revoluciji leta 1922 (GPU — Gosudarstvenoje političeskoje upravlenije — državna politična uprava). Iz GPU se je razvil znani komunisti NKVD, ustanovljen leta 1934 (NKVD — Narodni komisariat vnutrenjih del — narodni komisariat za notranje zadeve). Iz NKVD pa se je med druge sovjetne vojske ločiral MVD (Ministerstvo vnutrenjih del), iz tega pa še MGB — ministerstvo za državno varnost (Ministerstvo gosudarstvenoj bezopasnosti). Ne smemo pozabiti še znanostnega GSO (Osoboe soveščanie), kolegij iz istih oficirjev MGB in NKVD, ki so lahko obsejali tudi v odsotnosti občinstva.

(O teh zadevah govori Iksikov nekoliko drugače.)

Iz dejavnosti teh sovjetskih služb je v Jugoslaviji zelo malo znano, ve se, da so bili politični zaporci polni, da so politične zapornike izkrainili vsi teška

Metoda logična delovanja tjajnih služb

Uvod

Stane Dolanc je leta 1983 ob desetletnici Višje šole delavcev za notranje zadeve v Beogradu med drugim povedal: »Pred koncem in neposredno po vojni se je večje število pripadnikov naše službe šolalo v Rusiji. Prav gotovo so si tam pridobili obveščevalno znanje, spoznali so se s sredstvi in metodami dela v organih varnosti, toda kmalu smo spoznali, da vloga te službe v Rusiji ne ustreza odnosom v naši državi...«

Ta citat navajam zato, ker kaže, da smo vse tehnično in metodološko znanje s področja kontraobveščevalnega delovanja dobili v Rusiji. Lahko se strinjamo z oceno Staneta Dolanca, da takratni odnosi v SZ niso ustrezali našim odnosom, ostane pa dejstvo, da smo od njih pobrali vse moderno znanje, ki ga uporabljamo v varnostnem sistemu.

Spomin in zgodovina ruskega varnostnega sistema pa nam veliko povesta. Poglejmo si organizacijo varnostnega sistema v SZ. Najbolj znana je politična policija GPU, ustanovljena takoj po revoluciji leta 1922 (GPU — Gosudarstvenojе političeskoje upravlenije — državna politična uprava). Iz GPU se je razvil znani komisariat NKVD, ustanovljen leta 1934 (NKVD — Narodni komisariat vnutrenih del — narodni komisariat za notranje zadeve). Iz NKVD pa se je med drugo svetovno vojno formiral MVD (Ministerstvo vnutrenih del), iz tega pa še MGB — ministrstvo za državno varnost (Ministerstvo gosudarstvenoj bezopasnosti). Ne smemo pozabiti še znamenitega OSO (Osoboe soveščanie), kolegij iz treh oficirjev MGB in NKVD, ki so lahko obsojali tudi v odsotnosti obtoženca.

(O teh zadevah govori leksikon nekoliko drugače.)

Iz dejavnosti teh sovjetskih služb je v Jugoslaviji zelo malo znano, ve se, da so bili politični zaporj polni, da so politične zapornike izkoriščali za težka

fizična dela. Za 10 let zapora je bilo dovolj, da je imel obtoženi sorodnika v tujini. Zapirali so družine, žene so dobile večletno zaporno kazen zaradi »sovražne« dejavnosti moža in podobno.

Pripadniki naših služb, ki so se tedaj šolali v Sovjetski zvezi, so se naučili metod in sredstev, s katerimi se je Stalin obdržal na oblasti vse do smrti. Mogoče prikazuje moje pisanje te stvari preveč enostransko, dejstvo pa je, da so temelje profesionalnega znanja pripadniki naših varnostnih služb pridobili v Sovjetski zvezi. Z modernizacijo in tehnično revolucijo so se sredstva, ki jih uporablja varnostna služba, posodobila. Bojim pa se, da metode capljajo daleč za sredstvi.

Težko je opisovati samo metodologijo delovanja naših tajnih služb, predvsem zato, ker je vsebovana v neobjavljenih predpisih. Res pa je, da se službe danes — ko so minili časi, ko lahko tema požre človeka, ko se prebujata demokratična zavest ljudi — branijo priznati svojo dejavnost, ki je v polovici primerov protiustavna. Protiustavna glede na tisto, kar piše v ustavi države, toda legalna, saj je predsedstvu SFRJ omogočeno, da dovoljuje metode in sredstva, ki jih službe uporabljajo. Skupščine republik in pokrajin ter zvezna skupščina pa so iz odločanja o tem popolnoma izključene. Vse to je v pristojnosti desetih osivelih mož, ki so v glavnem tudi sami končali šolanje v Sovjetski zvezi.

Edino in najvažnejše načelo delovanja službe je, da deluje tajno in da širša javnost nikoli ne zve za njihovo dejavnost ali celo za obstoj. Malokdo je vedel za organe varnosti JLA do pomladi 1988, še manj pa, da jim je predsedstvo SFRJ omogočilo delovanje tudi zunaj ograj vojašnic in ustanov JLA.

Dana so jim izjemna pooblastila, dovoljen jim je vpogled v vse dokumente organizacij, ustanov, podjetij. Dovoljenje sodišča morajo imeti samo za vpogled na bančne račune. Svoje ljudi imajo vtihotapljene v krajevnih skupnostih, delovnih organizacijah, občinah, celo legalnih političnih organizacijah in na vseh področjih, kjer bivajo državljani. Brez naloga sodišča lahko zadržijo osebe, preiskujejo stanovanja, uporabljajo silo, orožje, uporabljajo tuja prevozna sredstva in zveze, lahko kličejo na pogovore in še veliko drugega.

Pri svojem vsakodnevnom delu novačijo občane za organizirano sodelovanje pri odkrivanju in dokumentiranju delovanja tujih obveščevalnih služb, ekstremne jugoslovanske emigracije in notranjega sovražnika ter gospodarskega in drugega kriminala. Poleg metode sodelavca uporabljajo tudi metodo informativnih razgovorov (pogovorov). Ti dve metodi navajam, ker sta v javnosti že poznani in se je v javnih medijih o njih že pisalo. Sam republiški sekretar za notranje zadeve pa nam je prikazal še eno metodo, ki ima legalen status, to je prisluškovanje privatnim in službenim telefonom. Moj primer na vojaškem sodišču je potrdil metodo prisluškovanja telefonskim pogovorom in razgalil še eno, tajno kontrolo poštnih in drugih pošiljk. Naša varnostna služba uporablja vsega skupaj deset metod, ki pa so vse po vrsti z ustavo prepovedane. Drugih šest si lahko ogledamo v raznih filmih zahodnih držav, ki so že zdavnaj spoznale, da metode dela ne morejo biti državna skrivnost in celo posebnega pomena za državo. Ne bo več dolgo, pa

bomo lahko postavljali skupščinska vprašanja o zasledovanjih, tajnih prisluškovanjih v stanovanjih (mislim na cele prostore), o skrivnostnih nočnih vdorih v stanovanja in podobno. Morda bo le prišel trenutek, ko se bodo te metode prikazale v vsej svoji luči in se tudi javno legalizirale. Javnost, ki ve za dovoljena sredstva varnostnih služb, ne bo paranoično zastrupljena, kot se danes trdi v bran tajnih metod. Če bi bilo to res, potem ne bi v zahodnih državah nihče več živel (živijo pa desetkrat bolje kot pri nas), temveč bi vsi bežali v socialistične države, kjer se takšne metode »javno ne uporabljajo«.

Seveda pa človek ne more pričakovati čudežev in sanjati o času brez tajnih služb. Razumeti je treba, da jih tudi Jugoslavija nima zato, da bi formalno zapolnila organizacijsko strukturo države. Tajne službe, tajne policije so posledica odnosov v svetu, med državami in narodi sveta. Mogoče je že v človeku, da ne more živeti v mirnem sožitju, brez vojn, brez nasilja. Kultura, narava, čas — vse to nas je ustvarilo preveč različne. Res pa je, da nam niso potrebne službe, kakršne ima Jugoslavija, ki se svetu predstavlja z ljudsko oblastjo, oblast pa se vzdržuje z represijo. Potrebujemo svobodno politiko, svobodno razmišljanje. In če že tako mora biti, če že morajo bdeti nad nami tajne sile, naj ne bdijo nad politiko, naj nas ne silijo v enotnost. Živimo bratsko, toda različno!

Sodelavec

Primarna metoda dela tajnih varnostnih služb je delo s sodelavcem.

Kdo je sodelavec?

Sodelavec je oseba, ki prostovoljno na patriotski podlagi organizirano sodeluje z varnostnimi organi v JLA ali s službo državne varnosti.

Sodelavec je oseba, ki je iz materialnih nagibov pripravljena sodelovati z varnostno službo.

Sodelavec je oseba, ki je prisiljena v delo z varnostnimi organi na podlagi kompromitirajočega materiala, ki ga ima varnostna služba o njej.

Metode in sredstva, ki so potrebna za opravljanje nalog, ki jih opravljajo varnostni organi JLA, odobri predsedstvo SFRJ. Način novačenja oziroma pridobivanje sodelavcev je zakonit in urejen s pravilniki in navodili za delo varnostnih organov v JLA. Modernizacija in sodobna oprema nikoli ni in ne bo zamenjala človeka kot primarnega subjekta varnostnega sistema. Koncept socialističnega razvoja družbe, uvajanje sistema samoupravljanja, je zahteval tudi »poimenovanje« človeka, ki sodeluje z varnostnimi službami. »Saradnik« — sodelavec je beseda, ki človeka poistoveti z varnostnimi organi in hkrati ustreza samoupravnim odnosom in vlogi delovnega človeka.

To metodo dela uporabljajo vse varnostne službe v svetu, vendar ima v Jugoslaviji zaradi specifičnosti našega sistema veliko prednost. Specifičnost našega sistema je namreč enostrankarski sistem, skoraj 50-letna vodilna vloga ZKJ, v določeni meri velika izoliranost pred političnimi gibanji Ev-

rope in sveta, šolstvo, v katerem vlada ena ideologija... Vsaj do sedaj je bilo naše ljudi zelo lahko pridobiti za sodelovanje iz patriotskih nagibov. Druga dva načina (sta) se uporabljata le v skrajnosti. V večstrankarskih državah, kjer šolstvo ni toliko zamorjeno s politiko, imajo varnostne službe s takšno metodo dela večje probleme in se morajo za pridobivanje sodelavcev uporabiti opisana načina, še pogosteje pa druge metode. Da je pri nas tako, je treba iskati vzrok v vplivu politike na človekovo osebnost. Učenci in dijaki v naših izobraževalnih programih se poučujejo v socialističnem duhu, ki ustreza edini možni politični ureditvi države. Kapitalizem se predstavlja kot črna ovca.

Razvoj osebnosti je odvisen od zunanjih vplivov, šolstva, življenjskega okolja, staršev, kulture, zgodovine itd. Posebno močan dejavnik v razvoju osebnosti je osnovna šola, na žalost pa je v našem sistemu za to zelo malo posluha, oziroma se to življenjsko obdobje izkoristi za politični razvoj mladega človeka. (V prvem berilu osnovne šole je veliko več člankov o NOV, Titu, kot pa na primer o bontonu, ustvarjalnem delu, kulturi itd.) Že v samem osnovnem šolstvu je dano samo eno in to bi morala biti edina prava politika.

Drugi zunanji dejavnik je okolje, v katerem živimo, iz dneva v dan poslušamo o raznih srečanjih, spominih na zgodovinske datume naše revolucije. Tudi teh proslav je več kot drugih kulturnih ali strokovnih srečanj.

Starši imajo pri razvoju otrokove osebnosti poseben vpliv. Seveda moramo razumeti razvoj staršev, živeli so v torturski politiki ZKJ. Niso imeli stanovanja, službe, ni bilo priznanj, ugodnosti, ki so jih imeli člani ZK. Starši so bili hočeš nočeš prisiljeni delovati na svoje potomce v skladu z vsakdanjim življenjem, odnosi med ljudmi. Takšen odnos do mladih pa je usoden za njihov razvoj, vsaj glede političnih gledanj. Politični pogledi nihajo iz ene skrajnosti v drugo.

Sodobna kultura in zgodovina sta polni komunizma, idej cvetočega socializma, politike neuvrščenosti, glede na že omenjene dejavnike pa je razvoj mladega človeka temu ustrezen. Takšno prisilno vplivanje politike ustreza tudi sistemu varnosti. Politika stalne ogroženosti našega sistema je samo smetana na zeleni kavici. Zato je naš način novačenja na temelju prostovoljnosti in patriotizma razumljiv in nas ne more presenečati. Je preprosta zakonitost enostranske politike in svojevrstno manipuliranje z mladimi ljudmi, posebno še, ko gre za organe varnosti. Varnostna služba organizira sodelovanje z zelo mladimi ljudmi; njihova povprečna starost ne presega dvajset let. Obremenjevati mlade ljudi s tem pa presega vsako mejo humanega odnosa do ljudi in do spoštovanja njihove osebnosti.

Omenil bi lahko Freudov instinkt življenja za obstoj vrste ali posameznika ali pa negativno črto osebnosti — linijo manjšega odpora.

Zastavlja se mi moralno vprašanje, zakaj se morala izgubi v taki politiki?

Posameznik se je dolžan ravnati po veljavnih predpisih, po pravnih zakonih, ki jih postavlja družba. S tem mora zakon postati del osebnosti. Tu pride do konfrontacije pozitivne morale in Freudovega instinkta življenja.

Človek je od zgodnjega otroštva dolžan sprejemati družbene norme in se ravnati skladno z njimi. Pri tem pa bi tudi lahko našli do sedaj pogojeno tortursko vlogo partije — ravnati se po normah komunizma.

Varnostni sistem je sistem države in kot tak brani interese države, interes naše države pa je socialistična, komunistična ureditev. Če edini pravi priznani lider Jugoslavije govori, da morata šolstvo in izobraževanje temeljiti na komunističnem duhu, na sistemu samoupravljanja in če to traja petdeset let, je povsem razumljiva zasvojenost s tem sistemom.

V takem sistemu varnostne službe ljudje zelo lahko najdejo svoj položaj in oporo za delovanje. Poglavitna oblika dela varnostnih organov v JLA temelji na delu »ustvarjalnega« človeka. Človek, ki naloge varnostnih organov sprejema prostovoljno, npr. zbiranje podatkov in opravljanje drugih nalog v okolju, kjer biva in dela, bo to prav gotovo izpolnil.

Kot sem že povedal, se lahko za sodelovanje (govorim samo o prostovoljni obliki) odloči prostovoljno, ker je njegova idejna opredeljenost v skladu s politiko varnostnih organov in politiko, ki jo varnostni organi branijo, lahko pa tudi iz drugega vzroka (maščevalnost okolici, koristoljublje, včasih tudi nevednost ali neznanje). Pri vsem tem lahko govorimo o prostovoljnosti, vprašanje pa je vloga patriotizma. Vsekakor ni navzoč v taki meri, kot si predstavlja varnostna služba.

Problemi, ki se pojavljajo pred varnostnimi organi in njihovimi sodelavci, so zelo različni. Varnostni organ se vedno sooča z nepopolnim zaupanjem v sodelavca, stalno mora potencirati varnostno dejavnost in se hkrati izogibati različnim zahtevam sodelavca za protiusluge. Nepopolno zaupanje vodi do zelo težkih nesporazumov, konfliktov, saj sodelavec nikoli ne pozna vseh dejstev. Oglejmo si primer: varnostni organ je seznanjen z oceno, da vojaka, ki je prišel na služenje vojaškega roka iz Stuttgarta, obiskuje njegov prijatelj, ki je nemški državljani in še poklicni vojak povrhu. Teh podatkov varnostni organ ne sme povedati svojemu sodelavcu, saj bi bilo nadaljnje delo zelo oteženo, če bi omenjeni vojak zvedel, da se zanj zanima varnostna služba. Zato varnostni organ svojega sodelavca instruiira, naj v enoti poizve za vse zveze vojakov, ki jih imajo s tujino. To svojo zahtevo pojasni s tem, da želi npr. preveriti, ali so vsi vojaki prijaviteli zveze s tujino. Do naslednjega sestanka sodelavec poizve za vse zveze in o njih poroča varnostnemu organu. Med poročanjem omeni tudi vojaka, ki je za varnostni organ še posebej zanimiv. S tem je varnostni organ pridobil operativno pozicijo, da lahko sodelavca konkretnije instruiira za nadaljnje delo. Varnostni organ se navidezno odloči, da bi bilo treba temeljiteje preiskati naravo zveze omenjenega vojaka ter še koga drugega. Pri tem je zelo pomembno, da se varnostni organ ne odloči samo za vojaka, ki je bil že vnaprej določen, temveč da določi za objekt opazovanja še kakšnega vojaka, ki naj bi tudi imel zvezo s tujino. S tem prikrije pravi objekt opazovanja. Takšen način dela varnostnega organa ima dvojno »pozitivno« vlogo. Tako ima namreč v primeru, da pride do komplikacij, varnostni organ možnost, da se popolnoma distancira od celotnega postopka. Lahko se izgovori, da ga je na »sumljivega« vojaka opozoril sodelavec, da sam ni začel akcije. To dejstvo

pa je jasno tudi sodelavcu in se v celotnem postopku tega zaveda, tega namreč, da je on tisti, ki je varnostni organ opozoril na »sumljivi« objekt. Manipulacija s sodelavci je očitna, predstavlja pa se v pozitivni luči zaradi konspiracije in patriotskega delovanja varnostne službe v korist človeštva. Predstavlja zelo pomemben element delovanja varnostnih organov, prostovoljnost sodelovanja pa je temelj uresničevanja tovrstnega dela.

Drugi problem pri delu s sodelavci je za varnostni organ stalno potenciranje varnosti. Vsak človek ni sposoben poizvedovati, zbirati podatke in se pri tem konspirativno vesti, lahko bi rekli, da nima instinkta. Zato je naloga varnostnega organa, da svojega sodelavca stalno poučuje, kako in na kakšen način mora v danih okoliščinah konspirativno delovati. Seveda mora pri tem skrbeti, da sodelavec ne zve preveč. Ko govorim o tem, ne morem mimo dejstva, da je sodelavec samo podaljšana roka varnostnega organa. Varnostni organ moramo smatrati za misleca, ki sprejema, kombinira in daje informacije v nadaljnjo obdelavo skladno z zastavljenim (želenim) ciljem. Naj to ponazorim s primerom: varnostni organ bi rad zvedel za zveze vojakov s tujino. Sodelavcu teoretično prikaže delovanje tujih obveščevalnih služb in ekstremne jugoslovanske emigracije. Pove mu, da v glavnem izkoriščajo prijateljske zveze, novačijo ljudi na podlagi idejne usmerjenosti, pridobivajo pa jih tudi z različnimi materialnimi koristmi. Pove, da se morajo preveriti vse zveze, ki jih imajo posamezniki s tujino, njihovi politični komentarji, materialno stanje vojaka in podobno. Varnostni organ mora svojega sodelavca opozarjati na to, da so »njihovi« agenti zelo profesionalni, da zelo dobro poznajo načine dela kontraobveščevalne službe in da je prvi cilj teh agentov odkriti sodelavce varnostnih organov. V ta namen mora pri svojem sodelavcu razvijati sposobnost opazovanja in poslušanja. Sodelavec ne sme nikoli postavljati vprašanj po lastni presoji, temveč le po posvetovanju z varnostnim organom.

Prva faza poučevanja sodelavca temelji predvsem na obnašanju pred provokatorji, ki želijo odkriti sodelovanje, na pretiravanju, kar zadeva številčnost sovražnika, na razvijanju sposobnosti opazovanja in poslušanja ter zvestem prenosu informacij in rednih posvetovanjih z varnostnim organom. Pomembno vlogo igra tudi različnost oseb in njihovih psiholoških značilnosti, zato da varnostni organ svojemu sodelavcu najprej nalogo, naj proučuje obnašanje objekta v različnih situacijah, njegovo intelektualno sposobnost, morebitno vročekrvnost, idejno usmeritev, odnos do drugih vojakov... Vse to z namenom, da varnostni organ lažje določi postopek operativnega dela. Na primer: objekt je vročekrven. Sodelavec, ki se približa taki osebi, mora biti osebnost, ki mu ustrezajo takšne osebe. Sposoben mora biti v dialogih sprovcirati objekt in mu pri tem diskretno postavljati vprašanja.

Objekt, ki je miren in tih, je poseben problem. Sodelavec mora biti v kontaktih s tako osebo podobne narave. Do njega mora biti prijateljski, zaupljiv in se mu čimbolj približati, da bi bilo sodelovanje čim uspešnejše.

Pozabiti pa ne smemo na intelektualno sposobnost. Sodelavec bi moral biti intelektualno na višji stopnji od objekta, kar je v praksi težko izvedljivo.

Komaj po tej fazi varnostni organ določi nadaljnji operativni postopek. Če oceni, da dosedanji sodelavec ni primeren za delo s tem objektom, ga izloči iz postopka in začne pripravljati primer povsem od začetka. Sedaj ima seveda jasno predstavo o tem, kakšen bi moral biti sodelavec.

Pri vsem tem pa se varnostni organ srečuje z zakonitostmi, ki vladajo v tako specifični instituciji, kot je JLA. Sodelavci kot vojaki morajo izpolnjevati redne vsakodnevne naloge ter še dodatno obveznost do varnostnega organa. Problem se pojavi tudi takrat, ko se sodelavec odpravlja na dopust ali iz drugih razlogov odpotuje domov. Za reševanje teh zadev naj načeloma varnostni organ ne bi imel nobenih problemov, in sicer glede na njegov položaj in avtoriteto v vojski. Problem pa je konspiracija. Sodelovanje temelji namreč izključno na principu tajnosti. Gre za »interni« dogovor med varnostnim organom in sodelavcem. Po navodilih o metodah in sredstvih dela za tako sodelovanje ne more in ne sme vedeti razen varnostnih organov nihče, niti poveljnik enote ne.

V takih primerih lahko pride do razkritja sodelovanja, drugi starešine in vojaki namreč lahko posumijo v povezanost vojaka in varnostnega organa. Velika možnost pa obstaja, da to lahko odkrije tudi objekt. Zaradi tega mora varnostni organ v takih primerih ukrepati zelo nevhvaležno. Sodelavcu mora vse te stvari prikazati, nakazati mu mora tudi vse posledice tako glede njega kot glede vojaka. Velikokrat se zgodi, da taki problemi še stopnjujejo nezaupanje. To pa pomeni konec sodelovanja na prostovoljni podlagi. Sodelavci, ki privolijo v organizirano sodelovanje zaradi enakih pogledov na sedanjo državno politiko, so idealni sodelavci, kar se tiče varnostnih organov. Med njimi in varnostnimi organi se namreč zelo hitro vzpostavi popolno zaupanje. Takšni sodelavci se sami postavijo v podrejeno miselno vlogo in so »pravi roboti«, izvrševalci zamisli varnostnih organov. Varnostni organi imajo sčasoma vse večji vpliv nanje, včasih si jih popolnoma miselno podredijo.

Sodelavci, za katere sem rekel, da sprejmejo organizirano sodelovanje zaradi tako imenovanega instinkta življenja, so v glavnem osebe, ki so precej brez moralnih načel in nižjih intelektualnih sposobnosti. Možnost za svoj osebni razvoj vidijo v poltronskem životarjenju.

Besede »poltron« se v JLA zelo otepajo, ker ima negativen pomen, čeprav je v armadah zelo pogosta. Označuje osebe, ki se popolnoma vživijo v misli in politiko nadrejenih in brezpogojno izvršujejo njihove ukaze, skušajo se ravnati v skladu z njihovimi mislimi in stališči. Ustrezen prevod te besede bi bil *lizun*.

Te vrste sodelavci so zelo primerni za sodelovanje. Izredno lahko jih je pridobiti, navdušiti za varnostno dejavnost. Do objektov, h katerim je usmerjena njihova dejavnost, nimajo pomislekov. Stopnja zaupljivosti je pri njih zelo močna. Njihova slaba lastnost pa je maščevalnost, zato mora varnostni organ zelo paziti, da takega sodelavca ne prizadene.

Naslednji razlog, ki lahko vpliva na to, da nekdo privoli v sodelovanje z varnostnim organom, je avanturizem. Takih ljudi je več, kot si lahko mis-

limo. Osebe, ki so zastrupljene z avanturizmom, kar je posledica zunanjih vplivov (filmi, knjige...), so zelo ustvarjalni sodelavci. Avanturizem bi lahko v takih primerih primerjali z ljubeznijo, ki je ena od možnih povezav med ljudmi. Takšni sodelavci so imuni za politična dogajanja, zanje so pomembna le tista politična stališča, po katerih izvršujejo navodila in s tem tudi zadovoljujejo svoje potrebe, ki hkrati služijo tudi varnostnim organom. Zelo pomembna lastnost teh sodelavcev je njihova lastna iniciativa, ki pa je v organiziranem sodelovanju lahko tudi negativna stran. V želji po čim ustvarjalnejšem delu se večkrat odločijo za potezo po svoji presoji. V takšnih primerih, posebno ker vemo, da sodelavec nima vseh podatkov, je to lahko zelo nevarno. Varnostni organi, ki v sodelavcu odkrijejo to značajsko potezo, morajo pri poučevanju temu posvetiti še posebno pozornost in sodelavcu prikazati vse možne posledice hitrih odločitev, ki bi bile sprejete brez posvetovanja z varnostnim organom.

Osebo lahko pritegne k sodelovanju z varnostno službo želja po maščevanju posamezniku, lahko pa tudi okolju, v katerem biva. Njen odnos do sodelovanja je motiviran z željo po maščevanju, zato tudi podatke in informacije prilagaja temu cilju. Netaktično in neprevidno delo s takimi osebami, ki pa jih je težko prepoznati, lahko pripelje do težkih posledic.

Razloge za sodelovanje z varnostno službo lahko iščemo tudi v sedanji evforiji pri posameznih nacionalnostih. Vzemimo na primer odnose med Srbijo in Kosovom. Nestrpnost, posebno v odnosih Srbov do Albancev, je zelo močna in neposredno vpliva tudi na delo s sodelavcem. Razni mediji v Srbiji potencirajo genocid Albancev nad pripadniki srbske narodnosti, kar vpliva tudi na sodelavce srbske narodnosti. Zato se velikokrat dogaja, da dobivajo varnostni organi informacije o zbiranju vojakov albanske narodnosti po raznih skrivnih prostorih, pri čemer se pretirava v številu in podobno. Če pri tem upoštevamo dejstvo, da so tudi varnostni organi ljudje iz mesa in krvi, in temu še dodamo, da tudi v varnostni službi, tako kot v celotni starešinski sestavi JLA prevladujejo oficirji srbske narodnosti, vidimo, da je možnost za manipuliranje zelo velika. (O teh pomislekih sem skupščino Slovenije seznanil v odprtem pismu, ki je bilo objavljeno v Mladini št. 52/88. V njem predlagam skupščini, da od odgovornih zahteva dokument pod šifro »HORIZONT«, v katerem so ocene, ki so bile narejene za Kosovo.)

Armada je »družbena« institucija, ki naj bi omogočala razredno vladavino, namenjena, da s silo zaščiti interese razreda, se pravi ustavno ureditev tega razreda. Že ta definicija daje naši armadi specifičnost ter ji s tem omogoča, da razvija svoj birokratski, konservativni status, namesto da bi se podružbila. Med pomembnimi dejavniki so tudi velike razlike med generacijami pa ekonomske razlike.

Poleg drugih posebnosti se mi zdita prav ti dve zelo pomembni za odnose med varnostnim organom in sodelavcem. V stalni sestavi JLA sta dve generaciji. Prva je »starešinska«, ki jo tvorijo starešine, druga pa je »vojaška«, ki jo sestavljajo vojaki. Te nujne razlike pa so izražene tudi med varnostnim oficirjem in vojakom sodelavcem. Problemi, ki izhajajo iz tega, pa se največkrat izražajo v naslednjem:

- Vojaki privolijo v sodelovanje, ker se bojijo vojaške hierarhije. Vsi tisti, ki so služili vojaški rok, vedo, kakšen občutek se pojavi v človeku pri vstopu v vojašnico. Človek dobi občutek, kot da vstopa v institucijo, v kateri mora brezpogojno izpolnjevati vse ukaze, odgovarjati mora na vsa vprašanja, tudi osebna. Takšen odnos do institucije lahko videvamo v predvojaški vzgoji, vključno z vzgojo staršev, okolice, šol.

- Generacijska različnost se kaže tudi v odnosu do okolice. Varnostne organe bi lahko primerjali z vlogo očetov, vojake sodelavce pa s položajem sinov. Seveda pa gre tudi tu za razlike, kar je predvsem odvisno od varnostnega organa in njegovega odnosa do tega. Veliko prednost imajo mlajši varnostni organi, ki ta prepad med generacijama veliko lažje premostijo in ustvarjajo generacijske prijateljske zveze. Prijateljstvo je eden od temeljev zaupanja, na prijateljstvu se gradi sodelovanje.

- Varnostni organi so vzgojeni in izšolani v politiki »revolucionarja z obleko vojaka«. V zavesti mlajših ljudi pa je vse manj zgodovine, revolucionarne preteklosti. Prihodnosti ne vidijo samo na temeljih preteklosti, ampak v sodobnem evropskem razvoju.

- Mlad človek se čuti nemočen pri reševanju svojih problemov zaradi konservativnosti, birokratskih odnosov, zato se velikokrat prepusti stihiji in na koncu tudi stihijskemu sodelovanju z varnostnim organom kot izrazom popolne nemoči.

Drugi način pridobivanja sodelavcev temelji na materialnem motivu. Ker je najbolj razširjeno pridobivanje sodelavcev na prostovoljni podlagi, se ta način zelo redko uporablja. Služi predvsem za pridobivanje sodelavcev v tujini, in to v glavnem tistih, ki so infiltrirani v emigrantske organizacije. Vsi kontraobveščevalni organi, civilni in vojaški, so udeleženi pri preprečevanju in odkrivanju delovanja jugoslovanske sovražne emigracije. Eden od načinov za uresničevanje te dejavnosti je tudi delo s sodelavcem. Največ sodelavcev privoli v sodelovanje zaradi denarja, sledijo tisti, ki v to privolijo prostovoljno, na podlagi patriotskih čustev, na tretjem mestu pa so taki, ki privolijo v sodelovanje na podlagi kompromitirajočega materiala.

Kako z denarjem pridobiti sodelavca?

Varnostni organi pri svojem rednem preventivnem delovanju dokumentirajo vse zveze vojakov s tujino (isto velja tudi za državno varnost in občane), naravo teh zvez, zanima jih, kje te veze delujejo, možni stiki z emigracijo in podobno. Varnostni organ opredeli, kdo in katera zveza bi bila najbolj primerna za opravljanje kontraobveščevalnih nalog. Po tako dobljenem »popisu« preostane varnostnemu organu samo še, da naveže stik z njimi in jih pridobi za sodelovanje. Ker pa naši ljudje prihajajo v domovino enkrat letno, traja to tudi pet ali celo deset let.

Varnostni organ običajno ne naveže stika z »izbrancem« sam. Na prvi pogovor pošlje sodelavca, ki ugotovi, kakšen odnos ima »izbrancem« do domovine, kako gleda na politični sistem države, v kateri trenutno prebiva, oceni njegov materialni položaj in druge specifičnosti, ki bi varnostnemu organu pomagale pri odločitvi, kakšno metodo naj izbere. Glavni vzrok za odhod naših ljudi v tujino je ekonomski, zato je nekako normalno, da se igra prav na to karto. Način navezave stika s temi ljudmi je zelo različen. Na-

vadno jih ne kličejo uradno na UJV, temveč se uporabljajo natančno določeni načrti. Za takšne priložnosti pridejo v pošte v razni lokali, prijatelji zdomcev in vse, kar se da uporabiti za »naključno« srečanje.

Varnostni organ ali operativec SDV se ne more samoiniciativno odločiti za organizacijo sodelovanja na podlagi materialnega motiva, povedano drugače, za ponujanje deviz za informacije o dejavnosti naše ekstremne emigracije v tujini. Za to mora dati »blagoslov« načelnik varnostne službe v armadi na predlog varnostnega organa. V okviru teh zadev se uresničujejo tudi tiste naloge, ki jih včasih pripisujemo samo varnostnim službam, ki delujejo za tujino. Predvsem mislim na tista patriotska »presenečenja«, ko se naši ekstremisti, ki so pobegnili v tujino, »prostovoljno« vrnejo v domovino. To je tudi odgovor na vprašanje, kako se je lahko Dolanc kot zvezni sekretar za notranje zadeve znašel v položaju, da je v hladilnikih ilegalno prevažal ljudi iz Romunije. Proklamirana politika, ki se je učimo v šolah, z zlatimi zvezdicami opisujemo neuvrščeno politiko, aktivno koeksistenco, je *samo* javna plat teh zadev, na drugo plat pa je moč naleteti v »mutnih« poslih organov za notranje in zunanje zadeve v tujini, ki se ne izogibajo tudi »uspešnih« dogovorov z mafijami, če je to v »korist« socialistične samoupravne politike Jugoslavije. Zvezni sekretar za ljudsko obrambo — ne glede, kateri general je to — v javnih nastopih skoraj v vsakem stavku uporabi besedo humana politika, po drugi strani pa blagoslavlja vse pogodbe za prodajo orožja. Pri tem najmanj gleda na državo kupca, temveč predvsem na številke, ki so mu potrebne za nabavo najnovejših migov in posodobitev tovarn, ki izdelujejo oklepno orožje. Financiranje varnostne službe v JLA je lahko zgled vsem armadam sveta. Kos ji nista niti ameriška CIA ali NSA, KGB pa je daleč za njo. Poleg sredstev, ki jih dobi od zveznega sekretariata za ljudsko obrambo, služi denar tudi sama. Način, na katerega je delala Udba do leta 1966, se ji zdi preveč primitiven. Kdo bi še delal v specialnih tovarnah! Veliko lažje je odpreti varnostne šole in omogočiti vanje prost vstop za »gojence« varnostnih sistemov vseh držav, ki so za to zainteresirane. »Gojenci« pa morajo seveda priti s polno zeleno torbo. Ti »zelembači«, ki so pod kontrolo varnostne službe, se potem uporabljajo za nakup sredstev, ki se uporabljajo pri kontraobveščevalnem delu. Najzanimivejši so ameriški miniaturni oddajniki, ki bi jih s prostim očesom težko opazili na stekleni površini.

Prvo načelo varnostne službe je, da noben denar ni prevelik, kadar gre za obrambo države. Koliko so ti posamezniki plačani, je predvsem odvisno od »teže« podatkov, ki jih prinesejo iz tujine.

Leta 1972 je Jugoslavijo obiskalo 19 emigrantov z namenom, da bi v Jugoslaviji pripravili ljudsko vstajo, vendar se je njihov podvig neslavno končal. Neslavno pa se je končal tudi za našo varnostno službo, civilno in vojaško, ter JLA. Padlo je več pripadnikov naših enot kot emigrantov. Pri tem je še nekaj, za kar se naša varnostna služba zelo boji, da ne bi prišlo v javnost. Celih 30 dni so namreč organi državne varnosti in varnostni organi JLA vedeli za približno število teroristov in za mejni prehod v Sloveniji, ki ga bodo prekoračili. O tem so dobili podatke iz samega centra, kjer se je akcija pripravljala; tam so imeli namreč sodelavca.

Vsakdo bi lahko upravičeno zahteval odgovornost vodilnih struktur varnostnih služb zaradi tako klavnega izpolnjevanja varnostnih ukrepov. Služba, predvsem obe tajni službi, imata lahko na vesti vse padle v tisti akciji. Primer navajam zaradi tega, ker naj bi bil tudi ta sodelavec podobne branže. Ne poznam sicer sredstev, ki jih je dobil, vendar naša varnostna služba podatkov ni znala uporabiti. Postopek in akcijo s teroristi je končala teritorialna obramba.

Leta 1972 ni bilo mogoče nikjer prebrati, da je v ljubljanskem vojaškem preiskovalnem zaporu sestra enega izmed teroristov, ki je bila pripravljena že pred vdorom teroristov. Zakaj je bila v vojaškem priporu, kje je bila civilna oblast, ali je ona povedala za prihod teroristov, je samo del vprašanj, ki bi javnosti morala biti dostopna. (O tem je govoril na šolanju za organe varnosti takratni major T., ki je sodeloval v tej akciji.)

Delo s takimi sodelavci je zelo težavno, direktni sestanki so možni le enkrat letno, zato služijo za zveze med varnostnimi organi in sodelavci sodelavci posredniki. Uporablja pa se tudi sistem tretje države. Sodelavec in varnostni organ sta domenjena za neposredne sestanke v tretji državi, se pravi zunaj Jugoslavije in zunaj države, kjer prebiva sodelavec.

V uporabi so tudi tajnopis, šifropis in druge vrste skrivnega dopisovanja. Na primer:

Vse črke imajo svojo številčno zamenjavo, ki se kombinira s seštevanjem in odštevanjem, da dobimo šifropis:

SLOVENSKA POMLAD

Šifropis teh besed: 51115 37791 70873 82718 53360

Seveda pa ne morem objaviti ključa za šifriranje, prepuščam ga domiselnosti strokovnjakov.

Največji problemi pri tovrstnem sodelovanju in delu s takšnimi sodelavci se pojavljajo v tem:

- Sodelavci vedo, da je njihov zaslužek odvisen od pomembnosti podatkov. Zato se velikokrat dogaja, da so njihovi podatki predimenzionirani ali pa neresnični. Zavedajo se, da je njihovo resničnost težko preverjati. Lahko pa imajo zelo pozitivno stran; sodelavci se poglobijo v delo in se ne ozirajo na možne posledice »vohunjenja« v tujini.

- Delovanje v tujini v krogih, kjer se ustvarjajo pomisleki do našega političnega režima, zahteva od sodelavcev, da se v taki luči tudi sami vedejo in predstavljajo. Kot primer naj navedem zdomca, ki se je pred kratkim želel vrniti v Jugoslavijo. V ZRN je za varnostno službo JLA delal skoraj dvajset let. Za njegovo delovanje nista vedeli niti žena niti hčerka. Nasprotno, zaradi konspiracije in lastne varnosti je celo njiju spodbujal k protijugoslovanskemu razpoloženju. Naša služba mu je obljubila zlato in žito pri vrnitvi v zahvalo za vse, kar je storil zanje in za Jugoslavijo, nastal pa je drug problem. Ko je o svojih namerah povedal ženi in hčerki, sta se mu odločno uprli: »Ali si ti nor, v to gnilo komunistično Jugoslavijo pa že ne bova šli!«

Neredkokrat se zgodi, da se osebe, ki privolijo v sodelovanje zaradi materialne koristi, obrnejo tudi k drugemu dobremu ponudniku. Zato se večkrat zgodi, da je njihovo delovanje tako imenovana dvojna igra, da torej manipulirajo s podatki med eno in drugo stranjo.

Če o teh dveh vrstah sodelovanja še lahko govorimo kot o »primernih« za našo socialistično samoupravno državo, pa se lahko ob sodelovanju, ki temelji na kompromitirajočem materialu, močno zamislimo in se vprašamo, ali je vse to res potrebno. Kompromitirajoči material je lahko zelo različen, v glavnem pa je osredotočen na dve področji:

Osebnostno življenje

Pri iskanju žrtev za vzpostavitev organiziranega sodelovanja se posega globoko v osebno življenje državljanov. Kompromitirajoči material je lahko:

- dokaz o prešuštvu (slike, video posnetki);
- video posnetki intimnih odnosov otrok objekta;
- lezbijstvo;
- dokumentirani odnosi med moškimi;
- dokumentirano osebno življenje, ki ga posameznik želi prikriti;
- objava osebnih intimnih podatkov o starših.

Dokaz o prešuštvu je najbolj razširjen način, ki se uporablja za prisiljevanje ljudi v sodelovanje. Z določenimi metodami in sredstvi se zasleduje objekt ter z video in foto tehniko dokumentirajo dokazi o ljubimcu. Za takšne stvari so najprimernejši hoteli. Skoraj v vsakem hotelu je kak receptor sodelavec varnostne službe in skoraj v vsakem hotelu so vnaprej pripravljene pripomočki za to dejavnost. S sodelavcem je vnaprej dogovorjeno, katero sobo bo dodelil žrtvi. Varnostna služba v glavnem uporablja sosednjo sobo in z video tehniko snema intimne odnose. S sedanjo tehniko infra rdečih žarkov je mogoče snemati v popolni temi z enakim rezultatom kot v normalnih razmerah. Ta sredstva so v široki uporabi v JLA in TO ter SNZ pri nočnem snemanju. Ugasnjena luč ni zaščita pred temi žarki; zaščita je prižgana sveča, ki onemogoča uporabo infra rdečih žarkov.

Pri izbiri žrtve mora obstajati točno določen vzrok in cilj takšnega početja. Ta način je eden od »najbolj blagih« in se v glavnem uporablja za osebe, ki niso prehudo vpletene v sovražno dejavnost. Pri tem je zelo važna tudi ocena operativca, kako bo žrtev reagirala na tak dokazni material. Oceniti je treba tudi to, kako bi tak material vplival na odnose drugih članov družine do žrtve oziroma ali bi se žrtev bala tega razkritja. Način novačenja pa je enostaven. Z žrtvijo se načrtno organizira »naključno« srečanje in se ji nakaže, da obstajajo stvari, ki jo gotovo zanimajo. Ponavadi žrtev odpeljejo v prostore varnostne službe in ji prikažejo film. Na koncu se ji postavi ultimatum: ali privoli v sodelovanje ali pa bo film prikazan še kateremu družinskemu članu. Takšen način je največkrat uspešen, posebno ko gre za urejene starejše družine z otroki. Nadaljnje delo s takimi ljudmi je preprosto. Dobe naloge, ki jih morajo brezpogojno izpolniti.

Eden najbolj nečloveških in nehumanih načinov zbiranja materiala je zbiranje intimnih dokumentov in dokazov o otrocih izbranih žrtev. Ta način se še posebno uporablja, kadar ima žrtev mlado hčerko. Nema lokrat se zgodi, da sodelavec ali pa sam organ varnosti hčerko zapelje v spolne odnose. Nadaljnji postopek pa je enak kot pri dokazovanju prešuštva. Lahko si samo zamislimo reakcijo očeta, ko na platnu vidi svojo hčerko. V kolikšni meri je ta način zanesljiv za pridobivanje sodelavca, nam pove naslednji primer.

Eden izmed profesorjev na varnostni šoli nam je kot utemeljitev novačenja, o katerem pripovedujem, povedal, da je na ta način »padel« tudi vojaški ataše. (Da me ne bodo obtožili za iniciatorja mednarodnih konfliktov, ne navajam države, je pa evropska.) Varnostni organ, ki je delal v specializirani enoti (KOG — kontraobveščevalna grupa), je zapeljal hčerko atašeja. Video posnetek so prikazali atašeju. Po profesorjevih besedah naj bi se bil ataše takoj zlomil, privolil v sodelovanje, samo da material ne bi prišel v javnost. Profesor je pripomnil, da ataše sodeluje z našimi organi tudi po preteku njegovega mandata v Jugoslaviji.

Temu uspehu se je treba zahvaliti, da je naše vodstvo dobilo zelo pomembne podatke o dejavnostih na našem ozemlju, in to ne samo o državi tega atašeja, temveč tudi o dejavnostih drugih držav, ki imajo vojaške atašeje v Jugoslaviji. Vsa konzularna predstavništva imajo tako imenovano izmenjavo podatkov, vsaj delnih. Ataše je omogočil dostop do teh podatkov.

Isti profesor pa je navedel primer, ko je varnostna služba napačno ocenila žrtev. Šlo je za tisti prvi način, ko se zbirajo podatki o prešuštvu. V hotelu Slavija v Beogradu so nastavili past bolgarski državljanki. Reakcija te državljanke pa je bila nepričakovana: »Briga mene ta film! Takoj zahtevam diplomatskega predstavnika Bolgarije!« Res je poklicala bolgarskega diplomatskega predstavnika, vodstvo naše države pa si je še dolgo belilo glavo. Seveda kronika v časopisih tega ni zabeležila.

Tretja vrsta dokaznega materiala so dokazi o lezbijstvu. Žrtve so seveda predvsem ženske z nagnjenjem do istega spola. Izsiljevanje je posebno uspešno, kadar gre za poročene ženske, ki imajo ustvarjene svoje družine. Če se žrtev brani sodelovanja, se ji zagrozi, da bo za njeno skrivnost zvedel ne samo mož, temveč tudi okolje, v katerem živi.

Učinkovit in kompromitirajoč material so tudi dokazi o homoseksualnosti, ki se uporabljajo predvsem za izsiljevanje moških. Do teh ljudi vlada v naši družbi še vedno poseben in netoleranten odnos, zato so homoseksualci zelo diskretni in svojo prava nagnjenja prikrivajo.

Skoraj vsak posameznik ima svoje osebne skrivnosti, ki so nastale bodisi zaradi nezrele mladosti, trenutnih slabosti ali kakih drugih spodrsrljajev v življenju. Seveda tudi varnostni organi težko odkrivajo in dokažejo stvari, ki so vezane na preteklost. Zdi se mi, da ima prav ta skrivnostnost še poseben čar in moč za nasilno vzpostavljanje organiziranega sodelovanja.

Zelo pogost način pridobivanja sodelavcev, predvsem kadar gre za mlajše žrtve, je iskanje osebnih slabosti staršev, bratov ali sester. V ta namen se lahko uporabijo vsi prej našteti načini, z zakonom utemeljeni in v praksi preverjeni.

Verjetno bodo poznavalci, profesionalci s tega področja, navedli še druge načine ali pa tudi negirali moje trditve. Verjamem, da je to v posebnih tajnih zakonih zapisano veliko lepše in »primernejše« za naš politični sistem. Dejstvo pa je, da je to to in da se takšne oblike uporabljajo. Prepričan pa sem, da v veliko manjši meri, kot pa v nekaterih drugih državah. Res pa je, da se v drugih državah, predvsem razvitih, te oblike ne uporabljajo pri političnih delinkventih. Naša država pa na žalost ni imuna nitu pred tem. Opisane načine uporablja tako pri svoji protiobveščevalni dejavnosti kot pri odkrivanju notranjega sovražnika.

Kriminalna dejavnost

Drugi od možnih vrst dokazov in dokumentov, ki se uporabljajo za novačenje in so opredeljeni v naših tajnih predpisih, so dokazi o storjenih kaznivih dejanjih. So oblika prisilnega novačenja, o katerem smo lahko v preteklem letu brali v tedniku Mladina, ko so bili vojaki v banjaluški vojašnici zaradi svojih političnih izjav in pogovorov prisiljeni k sodelovanju z varnostnimi organi JLA. To je ena izmed vrst novačenja, ki se v praksi najpogosteje uporablja. Vzrok za to je metodologija dela teh služb, ki ima možnost s svojimi sredstvi in metodami nadlegovati osebe, posebno še v trenutni politični in pravni aktualnosti, ko verbalni delikt še vedno pomeni kaznivo dejanje.

Za prisilno sodelovanje pa se ne izrabljajo samo verbalni delikti, temveč tudi konkretna kriminalna dejanja, politična in druga, ki pomenijo večjo ali manjšo družbeno nevarnost. Naj navedem primer vojaka, ki je vojaščino služil na Primorskem. Vojaška varnostna služba ga je nadzorovala ves čas služenja, tik pred koncem so mu odredili tridnevni pripor, ki so ga izkoristili za informativne pogovore. Med temi pogovori je fant priznal, da je z varnostno službo Albanije podpisal dogovor, da bo zanjo vohunil. Pri tem sem bil sam navzoč in sem povsem prepričan, da ga pri tem, ko je opisal in narisal dokument, ki ga je podpisal, ni nihče v nič silil. To se pravi, da je bil res oseba, ki je privolila v to, da bo vohunila za Albanijo. Za to kaznivo dejanje se v Jugoslaviji lahko izreče tudi najvišja, to je smrtna kazen. Varnostni organi JLA pa vojaka niso ovadili, temveč so na podlagi tega organizirali sodelovanje.

Zakaj so se varnostni organi JLA odločili za ta korak? Odgovor je treba iskati v aktualni situaciji v Jugoslaviji ter uradnih ocenah o dogajanju na Kosovu. Z namenom, da bi se dokazala sovražna dejavnost in njena povezanost z Albanijo, bi lahko imel sodelavec na tem ključnem mestu veliko vlogo. Primer bi lahko ocenili kot pozitiven glede na družbeno nevarnost kaznivega dejanja, ne glede na pravice človeka, primer pa sem navedel zato, da se lahko ustvari podoba, kako daleč se lahko gre z načinom prisile k sodelovanju. Pravni postopek bi moral biti — kazenska ovadba in preko prevzgojnih zavodov možnost vrnitve k normalnemu načinu življenja. Pri vseh teh osebah je omenjeni način trenutna rešitev, ki ne vodi k sankciji, vodi pa v zakompliciranost nadaljnjega življenja v najblažjem pomenu besede. Nadaljnje življenje se jim prisilno zapolni z zvezami s službami in z izpolnjevanjem njihovih nalog. Psihične in moralne posledice so očitne.

Tudi o tem načinu novačenja sodelavcev ne odloča posameznik, temveč načelnik armadnega območja ali republiški sekretar. Predloge pa so dolžni oblikovati sami varnostni organi, se pravi posamezniki v varnostnih organih. S tem jim je dana velika možnost, da utemeljitve oblikujejo po svoje. V varnostnih organih JLA je to vprašanje tako zbirokratizirano, da so varnostni organi celo dolžni zapisati: Odobravam: polkovnik NN. Seveda temu največkrat preostane samo, da podpiše. In če povem drugače, v štiriletnem delovanju v varnostnih organih JLA se mi ni zgodilo, da bi bil moj predlog popolnoma zavrnjen. Dogajalo se je, da je nadrejeni spremenil kakšen detajl, toda v bistvu je ostal isti.

Politično informativni pogovori

V letu 1987 je predsedstvo SFRJ uradno preko raznih poročil navajalo, da se je to leto okrepila protisocialistična in protisamoupravna dejavnost. To svojo trditev je podkrepilo s trditvami, da vidijo posamezniki in skupine rešitev v večstrankarskem sistemu ali pa v centralistično-etastični ureditvi. Takšna politična ocena je bila tudi izhodišče za nadaljnje delo varnostnih organov JLA. Na raznih političnih sestankih, naj so bili to kongresi ali pa sestanki državnih vodstev, so se odpirale razne operativne akcije, katerih glavni namen je bil odkrivanje in dokumentiranje protisocialističnih, protikomunističnih in protisamoupravnih razpoloženj. (O tem sem skupščino Slovenije obvestil v odprtem pismu, objavljenem v Mladini št. 52/88, kjer opozarjam na operativne akcije Jedinstvo in Kongres.)

Vojaški varnostni organi imajo specifične pogoje za uspešno uporabo tega načina dela tajnih služb. V JLA obstaja hierarhija podrejenih in nadrejenih, zato se lahko ljudje z ukazom prisiljujejo k takšnim pogovorom. Načini klicanja na takšne informativne pogovore so v vojaških strukturah različni. Najpogosteje se varnostni organi odločijo za direkten poziv. To možnost jim daje čin, ki ga imajo organi varnosti, ukazi pa se morajo brezpogojno izpolnjevati. Pogoj zanjo pa je tudi nevednost mladih vojakov, da se po zakonu niso dolžni pogovarjati in odgovarjati na vprašanja represivnih sil v državi. Državljanu SFRJ mora biti celo po sedanjih zakonih dana možnost, da se ne izjasnuje v preiskovalnem postopku in na samem sojenju. Čeprav v resnici preiskovalni in drugi sodniki to možnost prikažejo povsem drugače: »Če se boš branil z molkom, bo to oteževalna okoliščina zate!« Resnica pa je v tem primeru drugačna. Občan, ki se brani z molkom, na neki način prisiljuje sodstvo, da dokaže njegovo dejavnost in jim s svojim priznanjem pri tem ne pomaga. Ponavadi pa se dogaja, da se sodstvo opre na priznanja in jih uporabi kot dokaz.

Drugi način, ki ga uporabljajo varnostni organi JLA, so poveljniki in drugi starešine, ki jim pošiljajo vojake na informativne pogovore, nato pa organi sami prevzamejo iniciativo.

Tretji način pa je metoda »naključnega srečanja«, ki je vnaprej skrbno načrtovano.

Opravljanje informativnih pogovorov s tako imenovanimi političnimi nameni je usmerjeno v različne smeri, odvisno od trenutnih političnih razmer. Navedem naj primer, ko se izteka partijski kongres. Varnostni organi dobijo nalogo, da s pomočjo delovnih metod in sredstev (predvsem preko sodelavcev) »zbirajo« komentarje vojakov o kongresu. Sodelavci dobijo nalogo, da v raznih krogih sprožijo pogovor o kongresu, da izrazijo razne pomisleke in s tem odprejo dialog. Takšen način bi lahko imenovali provociranje vojakov, kar dejansko tudi je. V delu varnostnih organov pa je to uradni način zbiranja »resničnih« podatkov o stališčih ljudi do določenih političnih dogodkov in vprašanj. Vojaki, soočeni z ekonomsko krizo in vse pogostejšimi vprašanji o rezultatih samoupravljanja, izražajo pomisleke tudi o partiji kot avantgardi delavskega razreda. Ekonomska kriza je posledica delovanja partije, ki je svoje politične cilje postavljala v prvi plan. Normalno je, da v takih primerih ljudje ključa za rešitev problemov ne vidijo v partijskih kongresih in to tudi povedo. To je še ena žalostna resnica, da si avantgarda naše politike lahko privoščiti, da državni organi tudi s sankcijami ščitijo njen interes.

Pri uresničevanju teh nalog imajo poleg sodelavcev ključno vlogo tako imenovani informativni pogovori. Glavna značilnost informativnega pogovora je, da sogovornik težko prepozna glavni razlog razgovora. Varnostni organ potencira tematiko, ki s pravim razlogom nima nič skupnega, pravi razlog pa le bežno, vendar pa dovolj izrazito omeni. Ko gre za zbiranje reakcij na kongrese in podobna politična dogajanja, varnostni organ običajno govori o problemih v enoti, pri vojaku skuša vzbuditi zaupanje, skratka ustvariti ozračje »enakopravne« izmenjave mnenj. Profesionalcem takega ozračja ni težko ustvariti, predvsem ko gre za vojake, stare okrog dvajset let. V ta namen se uporabljajo različne »metodice«. Vojaki pri pogovoru lahko sedijo, kar sicer pred drugimi starešinami ni v navadi, saj mora vojak stati pred predpostavljenim mirno ali kvečjemu na mestu voljno. Naroči se jim kavica, včasih pa tudi šilce krepkejšega. Veliko vlogo pri tem ima tudi sama opremljenost pisarn. V pisarnah varnostnih organov je možno videti rože, umetniške slike in podobne stvari, ki vzbujajo prijetno in normalno počutje. O vojaški opremi ni sledu, na stenah ni raznih tabel in ukazov, na tleh so preproge, pisarne imajo fotelje in podobno. Varnostni organi se skušajo v pogovorih čim bolj poistovetiti z vojniki, skušajo jim dajati nasvete za nadaljnje delo, pri tem pa skrbno pazijo, da ne obljublajo svoje pomoči pri reševanju osebnih problemov. Rezultat teh informativnih pogovorov pa je v največji meri odvisen od individualne sposobnosti varnostnega organa in njegove usposobljenosti za delo. Pomembno vlogo imajo tudi dolgoletna praksa, razna navodila, publikacije in drugi pripomočki. Pri strokovnem usposabljanju varnostnih organov temu načinu dela namenjajo posebno pozornost, obravnava se kot posebno poglavje, usposabljanje poteka tudi s praktičnim poukom, uporablja se tudi video tehnika in drugi učni pripomočki, ki pomagajo k čim večjemu profesionalizmu.

Informativni pogovor obsega več faz. V prvi fazi, ki vsebuje pripravljajni del, varnostni organ proučuje že znane operativne in osebne podatke. Kot osebni podatki se smatrajo tisti, ki jih varnostni organi prejmejo iz občinskih

sekretariatov za ljudsko obrambo. Podatki so v glavnem vpisani na »kartonu vojaka«, ki jih pošljejo skupaj s poročili socialnega skrbstva in drugih ustanov (uprave javne varnosti v občinah, služba državne varnosti...). Podatki za posamezne vojake so seveda različni, za nekatere takih »pomembnih« podatkov sploh ni. Varnostni organ proučuje tudi podatke, ki jih je dobil o »zanimivem« vojaku s pomočjo sodelavcev ali od nadrejenih oficirjev. Pri proučevanju teh podatkov mora biti varnostnemu organu jasen cilj informativnega razgovora. Najti mora primerno temo, način pogovora in točno določiti, kaj želi z njim doseči oziroma zvedeti. Kadar gre za zapletene pogovore, pripravijo varnostni organi tudi pisni načrt razgovora in ga v razgovoru diskretno uporabljajo.

Druga faza je sam pogovor. V tej fazi je pomembno, da se varnostni organ drži načrta, ki si ga je sam zastavil v prvi fazi ter doseže želeni cilj.

Tretja faza je postopek po opravljenem pogovoru. Varnostni organ zabeleži podatke, do katerih je prišel, in jih pisno ali ustno oceni. Vsebovati mora predvsem oceno, ali je bil sogovornik iskren in je povedal svoje pravo stališče ali pa je želel svoje mnenje prikriti.

Kadar gre za politične informativne pogovore, je posebno pomembno njihovo število in raznovrstnost oseb, s katerimi se opravljajo.

Po končanem delu varnostni organ naredi poročilo o političnem mnenju vojakov v njegovem resorju o določenem političnem dogodku. To poročilo vsebuje predvsem imena vojakov, ki so imeli negativna stališča oziroma posamezne pomisleke. Vsebuje pa tudi pozitivne komentarje. Take ocene posreduje varnostni organ po odobritvi nadrejenih poveljniku enote ali pomočniku poveljnika za politične zadeve, seveda v obsegu, ki ga določijo nadrejeni. Druge podatke z uradnim zaznamkom pošlje nadrejenim. Poudarki se potem preko nadrejenih političnih ustanov vračajo v bazo. Tudi to je povsem normalen način delovanja političnih struktur v armadi. Tako nastajajo tudi tiste znamenite politične informacije politične uprave zveznega sekretariata za ljudsko obrambo v Beogradu, ki so namenjene informiranju starešin in so navadno označene z oznakami, ki pomenijo različne stopnje tajnosti v JLA.

Seveda je vsak informativni pogovor preventivna oblika delovanja varnostnih organov. Poleg ciljev, ki naj bi bili doseženi s pogovorom, je normalno, da se pride tudi do podatkov o dogajanju v enoti, ki dajejo možnost ocenjevanja vojakov kot potencialnih sodelavcev. Posebno pomembno mesto je dobil informativni pogovor v dopolnjenih pravilih in navodilih o delu službe državne varnosti in varnostnih organov JLA. To se da med drugim razbrati tudi iz poročila predsedstva SFRJ za leto 1987 o stanju notranje varnosti. V njem je med drugim zapisano tudi: »Pri programu enotne programske usmeritve uresničujejo službe državne varnosti potrebno stopnjo funkcionalne in akcijske enotnosti. S spremembami in dopolnitvami Zakona o temeljih sistema državne varnosti...« Zadnje čase so prišli informativni pogovori na dan tudi na sarajevski Fakulteti za politične vede, kjer so bili študenti klicani na pogovore zaradi širjenja tako imenovanih slo-

venskih alternativnih idej, zaradi soočanja s »slovensko pomladjo« in procesom proti četverici.

Takšno početje državne varnosti je dolgoletna, stalna metoda dela. Kako je prišlo do takšnega spodrsnjaja državne varnosti pri klicanju študentov, mi ni povsem jasno. Dejstvo je, da si državna varnost ne more privoščiti načina, ki ga uporabljajo varnostni organi JLA. Varnostni organi so v nadrejenem položaju do vojakov, medtem ko je praksa državne varnosti veliko bolj povezana z »naključnimi srečanji« in drugimi metodami, ki omogočajo prikrito opravljanje pogovorov. Vem, da sta obe službi v Sarajevu posebno dobro povezani, v veliko večji meri kot v drugih krajih. Pozornejše branje Mladine in Valterja nam pove, da so stališča državne varnosti, izražena v informativnih razgovorih, temeljila na podobnih izhodiščih, kot jih ima JLA. Tudi v JLA se vsa novejša, alternativna družbena gibanja pripisujejo protisocialistični in protisamoupravni ideologiji. Enako so organi JLA ocenili tudi reakcijo javnosti na proces proti četverici. Take ocene je bilo možno opaziti tudi v stališčih sarajevske varnostne službe, ki je študente klicala na pogovore.

Ta podobnost, lahko bi rekli skoraj enakost ocen, nam pove, da varnostna služba v JLA ni edini problem. Varnostne službe so samo izvrševalci politike vodstva SFRJ. Za sedanje razmere bi težko dejal, da se varnostna služba obnaša kot država v državi. Bolj me preganja misel, da gre pač za uresničevanje politike partijskega in drugega vodstva, ki poskuša tudi z represivnimi silami podaljšati svojo oblast na tankem ledu.

Nadrejeni so mi večkrat zatrjevali, da je delo v varnostnih organih posebna čast in plemenito dejanje za varnost države in da delovni čas ne sme biti omejen. Pripravljeni naj bi bili, da se v vsakršnih okoliščinah počutimo in obnašamo kot varnostni organi. Na vse pogovore je treba gledati z varnostnega stališča, oceniti novo situacijo ter se vesti profesionalno. Vsak pogovor mora biti informativen pogovor. Varnostnim organom je tako naloženo, da poročajo o vseh svojih dejavnostih, ne glede na to, ali gre za redno delovno opravilo ali pa za »svobodni« prosti čas. Pri takšnem poimenovanju svojih obveznosti pridemo do drugega neizogibnega vprašanja. Varnostni organi so državljani, ki tako kot drugi preživljajo prosti čas v družbi civilnih oseb, vendar pa sprejete ocene prenašajo v pogovore s civilnimi osebami in na prvi pogled običajne pogovore obrnejo v profesionalne in jih usmerijo v »svojo korist«.

Zelo neodgovorno bi bilo podcenjevati takšen način zbiranja podatkov o političnem razpoloženju in stališčih civilnih oseb do aktualnih dogodkov. V javnih lokalih in drugih prostorih, kjer se ljudje zadržujejo in si s pogovorom krajšajo čas, se odprejo zanimivi dialogi. Profesionalen operativec lahko iz takih komentarjev sestavi »ugodno« poročilo. V sedanjem času, ko armada neprestano govori o napadih nanjo, so takšni informativni pogovori še posebno pomembni. Normalno je, da ljudje v teh »kavarniških« pogovorih zaradi svojih osebnih konfliktov z armado ali iz drugih vzrokov večkrat izrečejo kritično pripombo, ki pa se lahko pri varnostnih organih s takimi političnimi pogledi spremenijo v sovražno razpoloženje. Res pa je tudi to,

da Slovenci niso bili nikoli posebno bojeviti ter privrženi raznim oboroženim strukturam. Informativni pogovori dajejo veliko možnosti manipuliranja s provokativnimi vprašanji.

To je v glavnem razlog, da se informativni pogovori z eno osebo lahko opravljajo tudi več dni, v najboljšem primeru pa nekaj ur. V informativnem pogovoru se vsaka tematika podrobno pretrese, dokler ne zadovolji izpraševalca. Praksa v varnostni službi dokazuje, da so uspešni informativni razgovori, ki trajajo vsaj nekaj ur. Sogovornik se mora nekoliko utruditi, vsaj do točke, ko popusti njegova koncentracija in se pojavijo znaki živčnosti in nervoze. Varnostni organi se zaradi tega izmenjavajo, saj se tudi sami zavedajo, da lahko več kot triurno vodenje pogovora precej izčrpa vsakega človeka in lahko pride do nasprotnega rezultata.

Posebno poglavje v vrsti informativnih pogovorov so tako imenovani *razčiščevalni pogovori*. So zadnji, zaključni pogovori, katerih namen je lahko vzpostavljanje organiziranega sodelovanja, zbiranje in dokumentiranje kaznivih dejanj, včasih, vendar le poredko pa tudi, da se »objektu« s pogovorom »omogoči«, da spozna pravo pot. Za razčiščevalne pogovore je značilno, da se uporabljajo samo za objekte, se pravi za ljudi, ki jih služba obdeluje zaradi različnih možnih ocen o njihovem morebitnem sovražnem delovanju. Če se preko operativnega dela s sredstvi in metodami dela ne da dokazati njihovega sovražnega delovanja, se z njimi opravijo tovrstni pogovori.

V vsakem razčiščevalnem pogovoru se mora točno določiti cilj, ki naj bi bil s pogovorom dosežen. Varnostni organi običajno izkoristijo zakonsko možnost in »objekt« priprejo za tri dni. Objekti so le malokrat seznanjeni s to zakonsko možnostjo, zato se prepustijo stihiji in se psihično predajo. Varnostni organi pa se ne trudijo posebej s pojasnjevanjem, da je pripor omejen na tri dni in da razlogov za nadaljnji pripor preiskovalni sodnik nima. Povsem drugače pa je, če »objekt« v teh pogovorih »prizna« svojo dejavnost.

Varnostni organi ne uporabljajo sile in pretepanja, v glavnem igrajo na psihično, monotono karto. S svojim nastopom skušajo ustvariti vtis, da o »objektu« že tako ali tako vse vedo in da je najbolje, da dejanje prizna. Obljubijo mu poštenost, lojalnost in pomoč. Razumejo njegovo stisko, breme in želijo predvsem iz človekoljubnih razlogov pomagati. Povedo mu, da mora razumeti njihovo dejavnost, da opravljajo državno nalogo, ščitijo ustavno ureditev in revolucinarno preteklost države. Podobnih »humanih« besed se izreče nešteto, vse zato, da bi priznala dejavnost in zbirala ter dokumentirala kazniva dejanja. V primeru, da prva faza pogovora ne uspe, se uporabijo odločnejši postopki, s kombinacijo nekaj malega znanih operativnih podatkov se skuša pri objektu vzbuditi občutek, da je že vse znano. V tej fazi pride tudi do glasnejših dialogov, do raznih groženj, ki bi utegnile uničiti nadaljnje življenje. Opozarjajo ga na družinske člane, na otroke in podobne stvari.

Njihova uspešnost v takih pogovorih je zelo vprašljiva. Najbolje se obnesejo trdne osebe močnega karakterja, ki trmasto vztrajajo pri svojem. Zgodí se

tudi, da labilnejši popustijo in »priznajo« stvari, ki jih niso nikoli storili. Res pa je, da si ne izmišljajo popolnoma novih stvari, temveč »priznajo« tisto, kar bi varnostni organi želeli vedeti. Pri takšnih razgovorih je zelo pomembno, da okolje, kjer biva objekt, ne zve za njihovo priprtje. Vnaprej je namreč treba računati, da bi bilo lahko z njim vzpostavljeno tudi organizirano sodelovanje, ki bi povzročilo konfrontacije. Kombinirajo se razne variante, da se objekt legalno odstrani iz enote. Pri tem je največkrat vključen poveljnik enote, ki vojaka (če je on ta objekt) pošlje po opravkih k drugim starešinam v kako drugo garnizijo. O tem so zadnje čase v svojih pričevanjih v reviji Mladina precej govorili vojaki, ki so bili žrtve takšnih razčiščevalnih pogovorov (Bogataj in drugi). Iz njihovih pričevanj je razvidno, da se taki vojaki pošiljajo na kurirske naloge. Varnostni organi so včasih »hudomušni« in vojaki nosijo s seboj uradne zaznamke o svojih »dejavnostih«.

Načini so zelo različni, od »presenečenj« na cestah do pošiljanja v »odkomande«. (Odkomanda je uradni naziv v JLA. Pomeni začasno nenavzočnost v enoti — v glavnem so vojaki dani na razpolago drugim enotam.)

Kot prisila k priznanju se v takih pogovorih uporabljajo tudi nepravna sredstva, na primer bremenilne izjave drugih vojakov, tonski posnetki in celo video posnetki. Govorim o sredstvih, ki nimajo nobene dokazne moči v legalnem pravnem postopku. Vsi dokazi, ki so bili dobljeni s pomočjo metod in sredstev, nimajo pravne moči, razen video posnetkov in fotografskih posnetkov. Vojaki v glavnem ne vedo, da magnetofonski zapisi glasu, snemani s pomočjo miniaturnih oddajnikov ali miniaturnih kasetofonov, ne morejo služiti kot dokaz, ustvarijo pa trenutni efekt in tega se varnostni organi povsem zavedajo. Vojaki so običajno, ko zaslišijo svoj glas, pripravljene napisati vse, kar se jim predloži pred nos, celo stvari, ki jih niso nikoli storili ali izrekli. Privolijo v sodelovanje in naprej novačijo svoje tovariše v enoti in podobno.

V praksi pa prihaja tudi do netaktičnega obnašanja organov varnosti do takšnih sodelavcev. Od njih zahtevajo vse, kar je mogoče in nemogoče. Sodelavec se večkrat znajde v stiskah in pove tudi neresnico, samo da bi ustregel varnostnemu organu.

Organi varnosti JLA v preiskovalnem postopku

Pri obravnavi tega vprašanja moramo predvsem upoštevati odnose med sodiščem in varnostnimi organi. To sodelovanje je še posebno značilno za JLA, kjer so politične ocene primarne ocene, ki urejajo odnose med strukturami v JLA. Političnim ocenam se podrejšajo vsi, od sodišč do poveljstev, tudi varnostni organi.

Njihove odnose najlaže predstavim s svojim primerom. Varnostni organi so ovadbo proti meni predali že 15. aprila, šele 25. maja pa sem bil brez naloga in brez obrazložitve aretiran. Narejena je bila preiskava stanovanja in pi-

sarn, seveda brez naloga. Takrat sem jim postavil vprašanje, ali že imajo nalog, da me odpeljejo k preiskovalnemu sodniku, zakaj le-ta ni izdal pisnega naloga za pripor in preiskavo. Tako sem si predstavljal naše pravo.

Sklep o začetku preiskave sem dobil sedem dni po priprtju, v tem času pa so varnostni organi imeli z menoj celodnevne pogovore. Iz te kratke kronologije postopka varnostnih organov je vidno sodelovanje med sodnikom in varnostnimi organi. Moj primer pa je eden od milejših. Dogaja se, da pripti dobijo sklep o začetku preiskave tudi 20 dni po priprtju, ves ta čas pa varnostni organi opravljajo z njimi »pogovore«.

Sodelovanje varnostnih organov s sodstvom poteka celo takrat, ko varnostni organi pišejo ovadbe, posebno takrat, ko ni razlogov za pripor. Običajno se takrat napišejo uradni zaznamki, v katerih se trdi, da je imenovani želel pobegniti ali da je o tem govoril, oceni se, da je taka osebnost, da se bo vmešaval v postopek in podobno. Preiskovalni sodniki se v svojih pojasnilih potem oprejo na takšne uradne zaznamke in utemeljijo pripor.

Vzrok za to, da dosedanja praksa še ni prišla na dan v vsej svoji resničnosti, je v tem, da se skoraj vsi sodni postopki, v katere so vključeni varnostni organi, razglasijo za vojaško skrivnost, izključi se javnost in obtoženemu da možnost vojaškega branilca. Najbolj žalostno pa je, da sta na seznamu Vojaškega sodišča v Ljubljani le dva civilna odvetnika (Jankovič in Kljajič). Oba sta se po opravljenih izpitih demobilizirala iz aktivne sestave in sta sedaj civilna odvetnika (?!).

Dolžan pa sem pojasniti svoje navedbe, da službam ustreza, da človeku odvzamejo svobodo in opravijo preiskavo stanovanja in drugih prostorov brez pisnega naloga preiskovalnega sodnika.

Odvzem svobode

Odvzem svobode brez pisnega naloga sodišča omogoča službam avtoritativno vlogo, torej nekakšen nadpoložaj in specifičen odnos do osumljenca. Na drugi strani pa osumljenec izgubi občutek pravne moči ali, povedano drugače, ni seznanjen z vsemi pravicami, ki jih ima. Sodnik ga je dolžan seznaniti z njegovimi pravicami (ni mu treba govoriti, lahko uporablja materni jezik, ima pravico vpogleda v sodne spise itd.). Po drugi strani pa osumljenec nima pravice vpogleda v uradne zaznamke varnostne službe.

Preiskovalni sodnik mora biti nepristranski, obnašati se mora profesionalno, to pomeni dokazovati krivdo, pa tudi priznati nedolžnost.

Varnostne službe v pogovorih težijo k temu, da osumljenec čim prej prizna svojo krivdo, ne pa da dokaže nedolžnost. V ta namen uporabljajo tudi nepravna sredstva. Osumljence izolirajo, pogovore z njimi opravljajo brez soglasja preiskovalnega sodnika, pogovori potekajo v tako imenovanem predpreiskovalnem postopku, ki pa je sam po sebi pravno vprašljiv in bi se ga moral vsak pravni sistem izogibati. Pri tem mislim na tisti predpreiskovalni postopek, ko je občan ali vojak priprt, pa ni izdan sklep o začetku

preiskave. To bi moral biti mrtev čas in težiti bi morali, da bi trajal res samo toliko, kolikor je potrebno zaradi birokratskih zadržkov — pisanja sklepa.

Varnostni organi — omejil se bom nanje, čeprav je drugod enako — pa prav ta del izkoristijo za intenzivne razgovore, kjer se običajno osumljenec na neki način prisili k priznanju (z različnimi obljubami, načini pogovorov...), ti podatki pa se dajejo preiskovalnim sodnikom, ki na njihovi osnovi izdajo sklep o preiskavi. Osebo imenujem to linija najmanjšega odpora, saj je tudi preiskovalnim sodnikom pogodu, da imajo konkretne podatke, da bi lažje oblikovali sklep in dobili smernice za nadaljnje preiskave.

V naših pravno-političnih razmerah se takšen način smatra kot nekaj povsem normalnega. Tega sicer ne priznajo, češ ni važen način, kako se do rezultata pride, važen je sam rezultat, to je, da se prepreči delovanje »nasprotnikov socializma«.

Preiskave stanovanj

Tudi za ta postopek je razumljivo, zakaj je bolje, da se opravi brez papirjev. Pri izdaji naloga za preiskavo sodišče točno navede vzrok in cilj preiskave, torej kaj se v preiskavi išče. Na primer, da je to kaznivo dejanje — kraja lovske puške. Potemtakem se v stanovanju ali drugem prostoru išče lovska puška. Služba, ki preiskavo izvaja, ne more pregledovati miniaturnih predalov, majhnih skrinjic ali premetavati papirjev, kajti logično je, da je puška večji predmet in da potrebuje svoj prostor.

Zakonska možnost, ki jo ima policija, da opravi preiskavo v nujnem primeru, je veliko uspešnejša metoda. V praksi se dela približno takole. V stanovanje vdre večja skupina preiskovalcev, varnostni organi pa imajo celo to navado, da s seboj pripeljejo svoje priče, čeprav zakon določa drugače. Stanovanje natančno preiščejo, vzamejo tisto, za kar mislijo, da je potrebno, in na koncu sestavijo zapisnik.

V taki situaciji vojak nima prav nobene pravice. Naš zakon ne določa, da ima vojak ali občan pravico poklicati odvetnika med preiskavo, vendar pa tega tudi ne prepoveduje. Ostane pri tem, kako posameznik tolmači zakon, v glavnem pa na škodo občana. Mizernost takega ravnanja je popolna, ko se na primer izvajajo dodatne preiskave v odsotnosti lastnika stanovanja ali osumljenca. Moje stanovanje je bilo na primer ponovno preiskano brez naloga preiskovalnega sodnika (1. 6. 1988) v času mojega pripora, ko ni bil izdan niti sklep o začetku preiskave.

Organi varnosti so v času opravljanja informativnih pogovorov z menoj preiskovali dvakrat. (Na začetku pogovorov sem podpolkovniku Matiču, varnostnemu organu, postavil vprašanje, ali imajo dovoljenje preiskovalnega sodnika. Odgovoril je, da celo imajo sklep, po katerem vodijo del preiskave. Vem, da obstaja tudi taka zakonska možnost, zato takrat nisem zahteval pisnega potrdila.) Preslepili so ženo, da sem jim preiskavo jaz dovolil in jo celo pripravili do tega, da jim je »prostovoljno« predala zahtevane predmete. Mislim, da boljši prikaz delovanja varnostnih organov JLA ni potreben.

Poseben izraz bi lahko našli za poimenovanje pogovorov, do katerih pride v preiskovalnih zaporih. Pri tem pride predvsem do izraza politika in odnosi v njej. V teh spakah se gre celo tako daleč, da pogovorov ne začnejo profesionalni varnostni organi, temveč generali iz armadnih območij, predvsem pomočniki za politično delo. Ta način se uporablja predvsem takrat, ko gre za priprte oficirje, ki jih skušajo potem politično prepričati, da so v svoji ideologiji narobe vozili, da se bo poveljstvo armade zavzelo za njihov primer in jim pomagal. Verjetno bo kar precej takih, ki mi tega ne bodo verjeli. Vendar pa vztrajam pri tej trditvi, ker lahko navedem vsaj nekaj primerov iz Postojne, Ljubljane in nekaj primerov tajno snemanih filmov, ki sem jih gledal v varnostni službi JLA.

Šele po tej fazi se v igro vključijo varnostni organi, začnejo se dolgotrajni pogovori, ponavlja se na desetine vprašanj. Vojaški preiskovalni zapori so velika posebnost, kajti odvzemu vseh svoboščin doda svoje še vojaška disciplina. Vstajanje je zjutraj ob določeni uri, določen je čas spanja. V celici, ki ima šest kvadratnih metrov, ne smeš sedeti na postelji, temveč na stolu brez naslonjala, pazniki komunicirajo z zaporniki s številkami. Sprašujem se, ali je zastavnik, ki so ga vtaknili v vojaški pripor aprila 1987 in je ostal v njem tudi še po prenehanju mojega pripora avgusta 1988, še vedno tam. Leto in pol!

Politični zapornik je sam v celici, odvzeta mu je torej tudi možnost komuniciranja z drugimi zaporniki, da bi vsaj nekako prebil čas. Težko je opisovati takšno grenko življenje, kjer nimaš niti minimalnega občutka, da si človek. Od vsepovsod prežijo resni obrazi, ki vidijo v tebi sovražnika, bitango, odpadnika. Vojaki, ki opravljajo nalogo paznikov, poslušajo vsako jutro politična predavanja, upravnik jih vsak dan opozarja na prepoved komuniciranja s priprtimi, učijo jih strogosti in oholosti. V teh razmerah človek občuti različnost ljudi, različnost njihovega odnosa do sočloveka. Prav različnosti teh vojakov so mi dale upanje, da bom zdržal vso torturo, da bom ponosno vztrajal do konca in da se ne bom pustil zlomiti. Vsak nasmeh vojaka mi je dal več moči.

Spomnim se, da sem se toliko opogumil, da sem med sprehajanjem v krogu, z rokami na hrbtu in brado na prsih, Janši, ki je hodil pred menoj, povedal, da so časopisi polni njegovih slik in naj se trdno drži. Vedel sem, da bodo to vojaki-pazniki opazili. Takoj so me odpeljali v celico in potem k upravniku. Na vsak način so hoteli izvedeti, kaj sem govoril. Vztrajno sem ponavljal, da sem Janšo povprašal po zdravju. Upravnik mi je grozil, da bo poklical varnostne organe. Ti pa, ti, sem si mislil, varnostni organi, pa še kaj!?

In če že govorim o doživetjih v preiskovalnem zaporu, naj izdam še eno skrivnost. Namreč, vse pogovore, ki so jih imeli varnostni organi z Borštnerjem, Tasičem in Janšo, so opravljali v sobi št. 2. Obstaja možnost, da se vsi pogovori v tej sobi na skrivaj snemajo iz sobe št. 1. V zakonu piše, da se pogovori sicer lahko snemajo, vendar le javno in z vednostjo osumljenca ali obtoženca in z veljavnim sklepom sodnika. Ko so me peljali po hodniku, sem imel dvakrat možnost (predvsem zato, ker vojaki niso

opazili oziroma niti ne vedo, da kaj takega obstaja), videti strokovnjaka iz oddelka za video snemanja v varnostni službi, kako maršira z video kaseto. Govorim o človeku, ki se je v civilu s kamero motal na Roški cesti in ga je Mladinin objektiv razkrinkal kot varnostnega organa. Slika je bila v avgustovski (1988) številki Mladine.

Da pa se takšni pogovori snemajo, ni nikakršna redkost v varnostni službi JLA — vsak »pomemben« obtoženec ima namreč čast, da je večno za beleženo njegovo »priznanje« ali obnašanje.

Zastavi se vprašanje, kaj je namen takšnega snemanja. Odgovore bi lahko razvrstili takole:

1. Taki posnetki se uporabljajo pri usposabljanju novih kadrov v varnostni službi.
2. Ti posnetki se uporabljajo kot sredstvo za dvigovanje moralno-politične zavesti varnostnih organov. Na ta način je vsem varnostnim organom dana možnost, da vidijo in slišijo »priznanje« ter da njihov trud ni bil zaman.
3. Tretji razlog pa je v tem, da se politiki dokaže obstoj sovražnega delovanja. *Verjemite, da slovensko vodstvo, vsaj ne vsi njegovi predstavniki, ne bo nikoli videlo tega filma. Preveč je bilo vprašanj v zvezi z njimi samimi. Posebno presenečen bi bil Kučan.*

Način in metoda pri pogovorih sta podobna kot pri razčiščevalnih pogovorih. Z vsemi razpoložljivimi sredstvi se skuša doseči, da osumljenec prizna kazniva dejanja. Metoda je podobna tisti, ki jo je uporabljala GPU (Gosudarstvenojе političeskoje upravljениje — državna politična uprava), bivša politična policija, če izvzamemo nasilje. Takoj po zlomu priprtega se pokliče preiskovalni sodnik, da priprti še tak »vroč« da izjavo preiskovalnemu sodniku.

Preverjanje

Uvod

Znano je, da obstajajo v razredni družbi različne moralne vrednote v posameznih razredih in skupinah. V teh vprašanjih se še posebno razlikuje naša družba, čeprav naši politiki radi govorijo o tem, da z razvojem samoupravljanja razredi umirajo, da se razvija proces integracije različnih slojev in skupin, vendar pa nam realnost govori drugače. Preveč smo različni, da bi nas politika lahko poenotila.

Vsaka družba ustvarja v mladih ljudeh z različnimi dejavniki pogoje za razvijanje tistih vrednot, ki so v njenem interesu. To še zdaleč ne pomeni, da se v družbi, ki res močno vpliva na osebnost posameznika, ne pojavijo osebe, ki svojih duhovnih lastnosti in človeških vrednot ne razvijajo v drugi smeri.

Moj cilj je predvsem prikazati enega izmed dejavnikov, ki v naši družbi določa osebnost in njeno perspektivo. Zdi se, da smo v naši družbi še daleč od realnega ocenjevanja človekovega dela, njegovih ustvarjalnih zmožnosti, čedalje bliže pa smo ocenjevanju človeka po njegovi zgodovini, preteklosti, družini, iz katere izhaja. Pri tej trditvi se ne opiram na vsakdanjo prakso in

druge dejavnike, ki vplivajo na družbeni položaj, kot so razne sorodniške in druge zveze, ki so značilne za našo družbo. Predstaviti želim zakonit način preverjanja ljudi za različne funkcije.

Človek se vsak dan znajde v položaju, ko govori o drugem človeku, ga hvali ali obsoja. Moralo ljudi lahko sprejmemo ne samo na podlagi tistega, kar odobravamo, temveč tudi na podlagi tistega, česar ne sprejemamo. Ljubezen in sovraštvo sta dialektično povezani nasprotji in eno brez drugega ne gre. V družbi namreč obstajajo progresivne in regresivne vrednote, človeške in nečloveške. Splošno znane so socialistične poti do raznih funkcij, v praksi pa obstajajo nesocialistične poti, ki zavzemajo družbene položaje in odstranjujejo mlade iz tega življenja. Tudi metoda nagrajevanja in napredovanja na temelju delovne dobe zapostavlja druge vrline in človeške vrednote. O tem lahko govorimo kot o socialnem problemu, za katerega je vzrok tudi naša politika. O našem socializmu lahko govorimo kot o etatističnem obdobju, kjer prevladuje direktiva politike v vseh sferah življenja. Iniciative kot osnove teorije samoupravljanja je v praksi vse manj. Pojavijo se nasprotja med mladimi in starimi. *Iniciativa je povezana z mladimi, direktiva pa s starimi.* Starejši se konservativno držijo svojih stališč in načinov reševanja političnih odnosov, pri mladih pa vse bolj prevladuje liberalna iniciativa, radikalnejša demokracija in podobno.

Nakazal sem več problemov naše družbe, osebno pa menim, da je eden izmed primarnih ključev za reševanje teh nasprotij v naših tajnih službah. Zakaj?

Vse naše tajne policijske službe so v rokah že tako preveč zbirokratiziranih zveznih vodstev in DPO na ravni federacije. Delovanje teh služb temelji na enotni programski usmeritvi SDV in varnostnih organov JLA. V temeljih obeh služb je zapisano, da morajo imeti službe funkcionalno in akcijsko enotnost.

Evidentiranje in predlaganje kandidatov v našem delegatskem sistemu temelji na zasnovah teoretičnega načrta delegatskega sistema. Ne glede na vprašljivost takega delegatskega sistema kot sedaj obstaja v naši družbi, se mi zastavlja novo vprašanje: Kakšna je vloga SDV in varnostnih organov JLA v tem postopku?

Ena izmed rednih funkcij, ki jih te službe opravljajo, je moralno-politično preverjanje občanov. Bojim se, da ta koncept in način preverjanja temelji na konservativnih in dogmatskih idejah, ki so čedalje bolj oddaljene od aktualnih družbenih gibanj. Znano je, da masovna družbena gibanja, ki so značilna za vse naše republike in pokrajine, nekje v večji, drugje v manjši meri, zvezna administracija sprejema nezaupljivo, počasi in neusklajeno. Še vedno se pojavljajo ideje o avantgardnosti partije kot edine politične stranke, ki v vseh drugih gibanjih zaznavajo nasprotnike in potencialne sovražnike notranje ureditve. Če pri tem upoštevamo dejstvo, da so naše tajne policije vodene centralistično, ter da so njihove naloge opredeljene v tajnih zveznih zakonih, lahko z gotovostjo trdimo, da so politična stališča tajnih služb koordinirana z zveznimi službami.

Tajno preverjanje občanov je z zakonom določena in omogočena dejavnost, posledice te dejavnosti pa so skrajno zamegljene in premalo ocenjene.

Občinski organi za LO

Občinskega sekretariata za LO ne omenjam na prvem mestu brez razloga. Zdi se mi, da je to eden prvih organov, ki o 18-letnih fantih izreka ocene. Ti organi imajo evidenco o vojaških obveznikih ter jih pošiljajo na služenje vojaškega roka.

Za vsakega vojaškega obveznika je odprt evidenčni karton (v vojaškem žargonu »pojedinačni karton«), ki vsebuje poleg rubrike o osebnih podatkih o posamezniku podatke o izobrazbi, zaposlitvi, športni aktivnosti ipd. Za problem, ki ga želim opisati, je pomebna rubrika na zadnji strani evidenčnega kartona z oznako »opomba«. Ta rubrika je v praksi, ponavljam — v praksi, namenjena vpisovanju karakterističnih ocen in drugih podatkov o posamezniku. Pravno je urejeno, da občinski sekretariat dobiva podatke o obveznikih iz naslednjih institucij:

Krajevna skupnost posreduje podatke, ki so eventualno zabeleženi v arhivu krajevne skupnosti o posamezniku. V praksi se kar pogosto dogaja, da predstavniki krajevne skupnosti posredujejo podatke, ki jim sicer niso uradno znani, so pa zanje izvedeli iz raznih komentarjev in govoric, ki se navadno širijo v manjših okoljih.

Drugi vir podatkov o obveznikih so socialne ustanove. To so v glavnem podatki o socialnem poreklu obveznika in njegovih družinskih razmerah. Lahko bi rekli, da so ocene teh služb realne, ter da ne morejo škoditi ugledu in dostojanstvu obveznika. Vendar pa izkušnje govorijo drugače. Občinski sekretariat za LO v Kragujevcu je na kartonu enega izmed vojakov vpisal naslednje: »Socialna ustanova nas je obvestila, da je bil rekrut več let na delu v tujini in da je sedaj dve leti v domovini. V vsakdanjih razgovorih povečuje sistem ZRN in omalovažuje komunistični sistem, ki po njegovem vodi v propad.«

Sprašujem se, ali je naloga socialnih ustanov res dajanje takih ocen. Varnostni organ JLA, ki je seznanjen s tako oceno, odredi takojšen nadzor nad tem vojakom, saj logično pričakuje, da bo vojak svoje ideje širil tudi v JLA. Kot zanimivost naj povem, da je ta vojak kasneje izjavil, da so take ocene o njem posledica nerazumevanja okolja, v katero se je vrnil. Očitali so mu boljši materialni položaj, mu govorili, češ lahko njemu, ki je s starši pobegnil v tujino, da bi si lažje ustvaril blaginjo. Očitali so mu, da ni ostal v domovini in si skušal tu zagotoviti materialne možnosti za življenje ter s tem pripomogel k socialističnemu razvoju.

Tretji vir podatkov za občinske sekretariate za LO so postaje milice v občini, ki iz svojih evidenc sporočajo posamezne podatke o rekrutu. Tudi take ocene so lahko vprašljive ali predimenzionirane. V Mariboru je služil vojaščino fant iz Novega Sada. V evidenčnem kartonu je bilo vpisano, da je z več prijatelji podiral spomenike na novosadskem pokopališču. Organ varnosti lahko tudi v takšni oceni zazna sovražno dejavnost. V resnici pa je bila stvar popolnoma drugačna. Omenjeni vojak se je v prvem razredu osnovne šole, ki je bila blizu pokopališča, s svojimi sošolci igral na pokopališču. V igri so

metali kamenje v spomenike. Poklicani so bili miličniki, ki so popisali učence, napisali uradne zaznamke in jih s tem vnesli v policijsko evidenco. Mislim, da komentar k temu ni potreben. Takšna dejanja so posledica stihijskega delovanja organov za notranje zadeve, ki ne razmišljajo o morebitnih kasnejših posledicah.

Preverjanje in ocenjevanje vojaških obveznikov je pravno nedorečeno in neuskkljeno. Lahko se strinjam s tem, da so ti podatki potrebni tudi za vojaško organizacijo, da bi bila lahko vnaprej seznanjena z delinkventi. Vendar pa je treba te stvari temeljito predelati in pravno določiti način obveščanja vojaških organov.

Ocene, ki jih lahko sedaj prebiramo v teh rubrikah (opombe), so poleg že navedenih, v glavnem še naslednje: večkrat kaznovan zaradi kriminalnih in disciplinskih dejanj, zelo je navezan na mater, živi v družini alkoholikov, več let je živel v tujini, njegovi starši so na delu v tujini...

Za te podatke je značilno, da je redkokdaj vpisan izvor ocen (mislim na tri glavne vire). Zastavlja se vprašanje, kaj je hotel uradnik v sekretariatu za ljudsko obrambo povedati z opazko, da so starši na začasnem delu v tujini. Mogoče je že on hotel opozoriti, da se takemu vojaku ne smejo zaupati pomembnejše dolžnosti, ker obstaja možnost obveščevalnega delovanja. Ali pa je mogoče želel povedati kaj drugega! Takšna in podobna vprašanja se zastavljajo varnostnemu organu, ko izdeluje oceno o vojaku in skladno z njo tudi postopa.

Realno bi bilo pričakovati, da varnostni organi JLA, ki so jim ti podatki namenjeni, ustrezno reagirajo. Imajo namreč objektivno možnost vpogleda v vse evidenčne kartone vseh občinskih sekretariatov za LO. V varnostnih organih sem imel občutek, da so takšne ocene povsem realne in pravno preverjene. Velikokrat se je na podlagi takih ocen začelo nadzorovati vojaka. *Največjemu absurdno pa smo priče od leta 1987 naprej. Tega leta je namreč zvezni sekretariat za ljudsko obrambo sprejel sklep o ustanovitvi posebne komisije v okviru zveznega sekretariata, ki ob naboru vojaških obveznikov na področju SAP Kosovo iz vsake občine posebej zbere podrobne podatke o rekrutih.* Ti podatki so se kasneje preko zveznega sekretariata za LO pošiljali direktno varnostnim organom v posamezne enote, del teh podatkov pa tudi političnim strukturam v enotah v JLA. Poznavalci tega področja se ne bodo strinjali s takšnim centralističnim načinom in prisiljevanjem občinskih sekretariatov za LO. Je pa res, da je zvezni sekretariat hierarhično nadrejen občinskemu sekretariatu za LO, vendar gre v tem primeru za poseg JLA v koncept SLO na področju Kosova. No, to je verjetno že problem nepravilnega tolmačenja koncepta SLO, želim pa opozoriti na to, da so bili tudi podatki teh komisij pravno vprašljivi. Tudi ta komisija je velikokrat vpisovala podatke iz pripovedovanja raznih posameznikov in institucij. Komisija ni zbirala samo pravno verodostojnih podatkov.

Preverjanje pred začetkom delovnega razmerja

Vojaška skrivnost in državna skrivnost sta pojma, ki imata v našem prostoru še posebno veliko moč. Z vojaško in državno skriv-

nostjo se srečujemo od delovne organizacije do političnih organizacij pa vse do republike in federacije. Da obstaja toliko podatkov, ki veljajo za vojaško ali državno skrivnost na tako nizkih ravneh (delovna organizacija, občina), je posledica koncepta SLO. Razširjenost koncepta v vse sfere življenja in delovanja našega sistema je zahtevala tudi ustrezno organizacijo in praktično usposobljenost za izvajanje teh nalog. Vsa ta organizacija, uporaba koncepta SLO, je označena kot državna ali vojaška skrivnost.

Takšen koncept zahteva veliko število ljudi, ki bodo v miru opravljali funkcije v okviru ljudske obrambe. Zakon o ljudski obrambi in zakon o temeljih državne varnosti ter drugi podzakoni pa določajo, da morajo biti vsi ljudje, ki delajo na tem področju, ustrezno preverjeni. V našem času pa to preverjanje v praksi pomeni, da mora biti oseba moralno-politično čista, nekaznovana, njeno poreklo mora biti neoporečno, ne sme imeti nerazjasnjenih zvez s tujino itd.

Kot moralno-politično neoporečna se smatra oseba, ki ni politično izstopala, ki ni bila kaznovana, njena politika pa je skladna s politiko ZKJ. Priznana mora biti tudi v okolju, kjer prebiva, imeti mora urejeno družinsko življenje...

Oseba ne sme biti kaznovana zaradi kakršnegakoli kaznivega dejanja, niti ne sme biti v postopku — kazenskem ali katerem drugem.

Na žalost pa imamo v naši politiki še vedno opraviti z mnenjem, da je pozitiven občan lahko samo tisti, ki ne izhaja iz raznih belogardističnih, četniških in podobnih družin. Še vedno je pogosto razmišljanje, da jabolko ne pade daleč od drevesa. To še posebno velja za JLA.

Še eden izmed pomembnih dejavnikov, ki vodi k t.i. »pozitivni preverki«, so razjasnjene povezave s tujino. Vsekakor so v najboljšem položaju tisti, ki nimajo stikov s tujino. Pri drugih pa se zveže do podrobnosti razčiščujejo in vsak dvom ali možnost, da ima oseba zvezo s tujino, ki vodi do emigracije ali obveščevalnih služb, povzroči »negativno preverko«.

Pri nas se obvezno preverjajo osebe za delovna mesta sekretariata za LO od občin do federacije, kakršna so delovna mesta referentov SLO v podjetjih, redno zaposlenih v občinskih, republiških in zveznih telesih, organih za notranje zadeve, šifrantov itd.

JLA posveča temu posebno pozornost. To velja posebej za starešine, ki dobijo posebne zadolžitve (polijske enote, varnostni organi, »izviđačke«, šifranti v enotah zvez in višji položaji). Preverjanje opravljajo varnostni organi samostojno ali pa v sodelovanju s SDV. Obvezno se preverjajo vse civilne osebe, ki so zaposlene v JLA, in to v trenutku, ko oseba kandidira za delovno mesto. Kadrovska komisija seznanj varnostne organe s kandidati in od njih zahteva predlog za sprejem. Varnostni organi pa se za svoj predlog odločijo na podlagi uradnega preverjanja. Seveda ima kadrovska komisija možnost izbire samo med tistimi kandidati, za katere so varnostni organi dali zeleno luč.

Preverjanje, ki ga opravijo varnostni organi JLA, je filter, ki ne glede na strokovno izobrazbo izloča vse moralno-politično oporečne. Preverjanje, ki

se danes opravlja, je daleč od demokratičnih gibanj in zahtev, ki jih postavlja demokratična javnost. V javnosti bi bilo treba temeljito predstaviti dosedanje teorije, ki so se uporabljale in se še uporabljajo pri policijskem preverjanju, ter ponovno oceniti potrebo preverjanja na vseh inštitucijah. Iz preverjanja bi bilo treba izključiti predvsem politično oceno, ki mora biti na liniji ZKJ. Funkcije, ki zahtevajo seznanjanje z državno ali vojaško skrivnostjo, lahko opravljajo tudi občani, ki so politično neopredeljeni, v skrajnem primeru pa tudi ljudje, ki se s politiko partije ne strinjajo. To še zdaleč ne pomeni, da nimajo pravilnega odnosa do varnostnih potreb države, prav nasprotno.

Načelni prikaz preverjanja, ki ga opravljajo varnostni organi JLA

»Preverka« je pomemben element v preverjanju podatkov osebne identitete in podatkov o različnih dejavnostih. Organi varnosti JLA opravljajo preverjanje zaradi potreb, ki jih je predpisal zakon in zaradi operativnih potreb.

Zakonske razloge sem v glavnem predstavil. Operativni razlogi pa se nanašajo na posameznike, ki jih varnostni organi JLA nadzorujejo ali pa so za njih operativno zanimivi. Nadzorovani so tisti vojaki, za katere obstaja sum sovražnega delovanja. Operativno zanimivi so lahko ljudje, ki se pojavijo kot zveze nadzorovanih, ali pa podatki, ki so na razpolago, pa niso dovolj »močni«, da bi se uvedli nadzorovalni ukrepi, zato jih je treba preveriti.

Primarna razlika med preverjanjem iz tako imenovanih zakonskih razlogov in preverjanjem iz operativnih razlogov, je v konkretizaciji. Zakonsko preverjanje je splošno in zajema del, ki sem ga predstavil, operativno preverjanje pa je konkretizirano. To pomeni, da lahko varnostni organ JLA zahteva temeljito preverjanje posameznega obdobja vojakovega življenja, konkreten podatek ali pa kakšen drug dogodek, povezan z operativnimi potrebami. Način preverjanja v organih JLA je specifičen in pri sedanjih odnosih v federaciji tudi ustavno vprašljiv. Varnostni organi JLA imajo pooblastilo, da osebno, to je sami (samostojno?) opravijo vse preverjanje za svoje potrebe.

Oglejmo si primer. Vojak iz Celja je na služenju vojaškega roka v Kičevu. Varnostni organ v njegovi enoti je dobil oceno sodelavca, da omenjeni vojak povečuje pripadnost slovenskemu narodu, da gleda poniževalno na pripadnike drugih narodov in narodnosti, ter da se druži samo z vojaki slovenske nacionalnosti. Vprašanje je, ali bi bil ta vojak v normalnih okoliščinah sploh nadzorovan, v sedanjih razmerah pa se bo to skoraj zagotovo zgodilo. Da bi varnostni organ ugotovil, odkod izhaja taka vojakova zasvojenost, in zaradi morebitnih podatkov, ki bi kazali na organizirano dejavnost, sestavi zahtevo za preverbo, v kateri navede, da omenjeni vojak nastopa s pozicij slovenskega nacionalizma. Zahteva tudi, da se v njegovem rojstnem mestu preveri njegova eventualna sovražna dejavnost ali pa sovražna dejavnost, ki jo organizirajo drugi. Organ varnosti enote v Kičevu pošlje preko svojih nadrejenih tako zahtevo za preverbo organu varnosti enote Celje. Glede na to, da obstaja SDV, bi bilo logično in potrebno, da se

takšne zahteve pošljejo službi DV, ki bi opravila preverjanje. Postopek pa je povsem drugačen. Preverjanje začne varnostni organ JLA v Celju. Osebo običe SDV v Celju, kjer ima zakonsko možnost brez pojasnila zahtevati podatke o vojaku, ki služi vojaški rok v Kičevu. Če omenjeni vojak ni v evidenci SDV, naveže varnostni organ JLA stike z operativcem DV, ki ima nadzor nad rajonom, kjer živi omenjeni vojak. Ta ga podrobno seznaní o razmerah v vojakovi družini in morebitnih znakih, ki bi potrjevali sum varnostnega organa v Kičevu. V praksi se dogaja, da operativec DV seznaní varnostni organ JLA s svojim sodelavcem, ki bi lahko posredoval podatke o omenjenem vojaku. Poleg tega ima varnostni organ JLA tudi možnost vpogleda v matične knjige brez navzočnosti delavca matičnega urada. Varnostni organ se na matičnem uradu seznaní s podatki o družinskih članih, njihovi zaposlitvi, s krajem njihovega stalnega ali začasnega bivališča ipd.

Varnostnemu organu JLA je tudi omogočeno, da stopi v stik s predstavniki delovne organizacije, kjer je bil vojak zaposlen. To so običajno direktorji, kadrovske službe, sekretarji OO ZK in drugi, ki lahko posredujejo oceno o posamezniku.

Varnostni organ tudi kontaktira s predstavniki UJV in dobiva od njih morebitne zanimive podatke.

Varnostni organ po vsem tem sestavi uradni zaznamek in varnostnemu organu JLA v Kičevu pošlje odgovor na njegove zahteve.

Spričo take pristojnosti varnostnih organov JLA bi si upravičeno lahko zastavili vprašanje ustavnih pravic in zaščite suverenosti republike. Tako ali tako smo že prestreljeni z vseh vrst sodelavci SDV v vseh inštitucijah in organizacijah, čeprav zakon o državni varnosti tudi glede tega natančno določa pristojnosti ter zahteve, v katerih je dovoljeno organizirano sodelovanje SDV z občani. Tako preverjanje ne bi smelo biti v pristojnosti varnostnih organov JLA, to bi lahko bilo kvečjemu v pristojnosti SDV. Takšna organizacija pristojnosti državnih služb bi zagotovila predvsem večjo objektivnost ocen o posamezniku.

Tako preverjanje moramo vedno smatrati kot vprašljivo, saj so povod zanj predvsem politične ocene v državi ali natančneje rečeno, v zveznih organih. Organizacija teh zadev pa nas posebej opozarja na potrebo po realnih ocenah ter predvsem upoštevanju ocen republik in pokrajin. Samo ocene vodstva posameznega naroda so namreč lahko ocene tega naroda. Ocene enega naroda ali narodnosti o drugem, kakršnim smo priče danes, pa ne morejo biti verodostojne (npr. Srbi in Albanci).

Preverjanje v službi politike

ZKJ teži za tem, da ostane zvesta svoji revolucionarni tradiciji in da se zavzema za samoupravno družbo s svojo avantgardno vlogo. Razumljivo je, da se z razvojem človeške zavesti rojevajo različna politična in druga stališča ter s tem ustvarja opozicija partijskemu avantgardizmu. Nedorečenost partije, neuskkljenost v političnem razvoju daje opoziciji možnost za obstoj in razvoj. Partija se je v svojem razvoju vse bolj prepuščala etatično-birokratskim tokovom, vse bolj se je zadovoljevala s

centralistično vlogo, ki ji je dana. Etatizem in birokracija pa se že po svoji teoriji odtujujeta od ljudstva, posebno še od mladine, v kateri vidita nasprotnike za svoje mehke sedeže. Mladih je v vodilnih političnih organizacijah, skupščinskih telesih, organih delavskega in družbenega samoupravljanja vse manj. Mnogi zagovarjajo tezo, da se do mladine in njene organizacije ni treba obnašati kot do sebi enakih, temveč kot do tistih, ki jih je treba poučevati ali pa jih izkoriščati kot aparat za uresničevanje dogmatske politike.

Birokratizem, ki je postal funkcija vodstev, skrivajoč se za parolami demokracije in samoupravljanja, je vzpostavljajl dvojno moralo. Opredelil se je za samoupravljanje, vendar je obdržal funkcijo dirigenta samoupravnih organov.

Rotacija kadrov, princip nagrajevanja dela, spoštovanje ali nespoštovanje razpisnih pogojev za sprejem na delovno mesto je trdno v rokah birokracije, s katero imamo opraviti tudi na vodilnih položajih. Prav ta neskladnost med teorijo in prakso vzbujaja med mladimi reakcije in nezadovoljstvo. Iz šol prihaja vsak dan več strokovnjakov, ki pa se vse teže zaposlujejo. Vodilna birokracija se je že nekajkrat odločila za reformo, za zvišanje akumulacije, modernizacijo, vse pa se je končalo v krogih birokracije. Mladina je prisiljena reagirati, skrajno razočarana nad političnim sistemom in avantgardnostjo politike komunistične partije.

Ekonomska nemoč je povzročila tudi konkretne posledice v šolstvu, zdravstvu in socialnem varstvu.

Povsem v birokratskih rokah je tudi celoten državni aparat, z represivnimi organi vred. Varnostni sistem postaja vse bolj obrambni mehanizem državne birokracije, izgublja funkcijo družbene samozaščite v socialističnem samoupravljanju. Celotni varnostni mehanizem, še posebno pa tajne službe, so v rokah različnih političnih teles in prepuščene popolni manipulaciji. Prihaja do zlorabe in uporabe represivnih sil za lastne potrebe.

Poleg politike delovanja varnostnega sistema, ki je v skladu z avantgardno vlogo partije in drugih teles, pa je ob omenjenih kaznivih dejanjih še vrsta stranskih možnosti za delovanje varnostnega sistema.

Že s samo tajnostjo delovanja se varnostne službe odtujujejo od ljudi in njihovega razmišljanja ter potencirajo videz svoje moči. Se ne dolgo tega je bilo moč v razgovorih ljudi zaznati odkrit strah pred »udbo«. Med sabo so se opozarjali: »Ne govori proti partiji, mogoče je kdo iz udbe blizu!« pa »Zanj sem slišal, da dela za udbo, ne nastopaj tako...« itd.

Varnostni službi je — poleg stranskih učinkov, ki jih prinaša njen obstoj — dana tudi možnost direktnega vmešavanja v delegatski sistem. Zavedam se pomena zapisanih besed, toda dosedanja praksa s preverjanji dokazuje prav to.

Oglejmo si enega od primerov v JLA.

Funkcija poveljnika za politično delo je v JLA visok in pomemben položaj. Pred zasedbo položaja se preveri dosedanja aktivnost predlagane osebe,

način pa je podoben civilnim razmeram. Poleg legalnega prikaza predlagane osebe pa imajo pomembno vlogo tudi varnostni organi. Ti namreč ocenijo predlaganega v okviru svojega resorja. To v praksi pomeni, da je osebam, ki so »v obdelavi« varnostnih organov JLA ali pa je njihovo ravnanje nerazčiščeno, napredovanje avtomatično onemogočeno. To poteka preko nadrejene enote, se pravi preko armadnega območja ali pa zveznega sekretariata za LO. Zaradi tega se ni treba čuditi, če oficirji ostajajo na enakem položaju dlje, kot je normalno, da ne napredujejo, ne glede na njihove prošnje in druge razloge, ki govorijo v prid napredovanju. Onemogoča se jim tudi premestitev na njihovo prošnjo, razen če bi to pomenilo lažji operativni nadzor. Javnosti je znan primer Bogataja, ki je bil premeščen iz enote v spominsko sobo zaradi dokumentiranja sovražne dejavnosti. Iz takšnih stvari niso izključeni niti starešine.

V družbi varnostna služba vsekakor nima možnosti za take manipulacije z ljudmi, kot jo ima v JLA, lahko pa posameznike izključi iz javnega političnega življenja. Globlje razmišljanje o primeru JBTZ in Janševe kandidature za predsednika ZSMS da del odgovora o vlogi varnostne službe v tem primeru. Služba ne more dovoliti, da ima oseba, ki jo nadzoruje, tako pomembno funkcijo, kot je predsednik republiške mladinske organizacije. To dejstvo je eden primarnih razlogov celotne aфере; ocenilo se je namreč, da bi Janša lahko le dobil zadostno podporo za izvolitev, na ta način pa je bilo to učinkovito preprečeno.

Tudi primer zadnjega izbiranja kandidatov za člana predsedstva SFRJ pove isto. Trdim, da je bil Vinko Vasle vnaprej izključen iz postopka. Zanj so se varnostni organi JLA že davno zanimali in izpraševali sodelavce ter druge vire informiranja. Njegovo pisanje je bilo in je še sedaj ocenjeno kot spodkopavanje političnega sistema s točno določenim ciljem.

Prisluškovanje telefonskim pogovorom

Za to metodo dela tajnih služb je slovenska javnost prvič javno izvedela iz ust republiškega sekretarja za notranje zadeve Tomaža Ertla ob aferi JBTZ.

Telefon je posebej priljubljeno sredstvo in koristen pripomoček pri urejanju mnogih zadev vsakdanjega življenja. Težko si je zamisliti življenje ob mrtvih telefonih, ponovno vračanje na samo neposredno dogovarjanje in dopisovanje po pošti.

Po telefonu se pogovarjamo o svojem delu, idejah, ciljih. Lahko bi rekli, da potencialnemu prisluškovalcu dajemo možnost, da si ustvari dokaj celovito sliko o lastniku telefona. To dejstvo pa daje tudi obveščevalnim službam možnost uspešnega nadzorovanja. Prisluškovanje je v obstoječi zakonodaji prepovedano, dovoljuje se le v izjemnih primerih, če obstajajo potrebe po dokumentiranju telefonskih pogovorov. Tako so večkrat stalno priključeni na magnetofon pri vojaških centralah telefoni na pomembnih delovnih mestih ali drugih pomembnih položajih v družbi.

Prisluškovanje telefonskim pogovorom daje naslednje rezultate:

- Vpogled v zveze objekta: po telefonu občan komunicira z vsemi svojimi prijatelji, sodelavci, znanci. Komuniciranje je obojestransko, kar daje možnost identificiranja.

- Vpogled v sam pogovor: preko telefona se dajo zaznati pomembnost zvez, indici o načrtovanem ali pa že izvršenem kaznivem dejanju, podatki o kraju srečanja itd.

- Vpogled v zasebno življenje: prisluškovanje telefonskim pogovorom omogoča pridobivanje podatkov o skrivnih dejavnostih imetnika telefona, mislim predvsem na ljubezenske zveze in druge osebne skrivnosti. Takšni podatki se lahko kasneje izkoristijo pri vzpostavljanju organiziranega sodelovanja ali pa kot sredstvo v informativnih pogovorih.

Ta metoda dela, torej prisluškovanje telefonskim pogovorom, se največkrat uporablja v kombinaciji z drugimi metodami in sredstvi. Samo prisluškovanje največkrat ne da zadovoljivih operativnih rezultatov, predvsem zaradi tega, ker se lastniki telefonov zavedajo možnosti prisluškovanja njihovim pogovorom. Zato vsaka obveščevalna služba že vnaprej izključi možnost, da bi svoje podatke pridobivala samo s pomočjo te metode. Cilj nadzоровanja telefonskih pogovorov je predvsem preverjanje ter potrjevanje že znanih podatkov in ocen.

Indici, ki se zaznavajo v telefonskih razgovorih, so različni, odvisni pa so predvsem od razloga in ocen, zaradi katerih je prišlo do prisluškovanja. Seveda bi bilo absurdno pričakovati, da bi npr. oseba, ki deluje z nacionalističnih izhodišč, to izražala neposredno tudi v telefonskih pogovorih. Ocenjuje pa se, da bo po daljšem času med pogovori pokazala določene indice in znake, ki bodo potrdili to oceno.

Vsekakor pa je glavni namen preverjanje različnih informacij in podatkov. Preverjajo se vzpostavljene zveze objekta prisluškovanja, njegovo reagiranje na različne situacije in dogodke. Pri tajnem zasledovanju obstaja velika možnost, da objekt odkrije zasledovalca. To njegovo odkritje se da zaznati prav po telefonskih pogovorih. Ta podatek (namreč, da je oseba odkrila, da je zasledovana) narekuje obveščevalnim službam še posebno opreznost v nadaljnjem postopku. Kontrola telefonskih pogovorov pa se lahko izvede tudi pri osebah, ki so sodelavci obveščevalnih služb. Če se oceni, da je sodelavec o svoji dejavnosti obvestil nadzorovano osebo, obstaja zakonita možnost, da se to preveri tudi s prisluškovanjem njegovim telefonskim pogovorom. Sum se na ta način lahko potrdi ali pa tudi ovrže.

Tehnični načini prisluškovanja so zelo različni. Najpogostejša sta radijsko prisluškovanje in žično prisluškovanje. Poznamo več vrst prisluškovanja z radijskimi napravami, vse pa temeljijo na vgrajenem oddajniku v mikrotelefonski kombinaciji z določeno stopnjo ojačenja in radijske sprejemne postaje. Oddajanje radijskih signalov iz oddajnika, vgrajenega v mikrotelefonski kombinaciji, je lahko zelo različno. Odvisno je od tehničnih lastnosti in moči samega oddajnika.

V preteklosti je bil ta način prisluškovanja zelo zapleten. Vzrok za to so bile

slabe tehnične možnosti, da se napetost 6 V, ki jo potrebujeta slušalka in mikrofona za normalno uporabo, uporabi za oddajnik. Elektronska revolucija je tudi v tej smeri prinesla veliko novega, saj se z minimalno energijo lahko ustvari velika izhodna moč oddajnika.

Najprimernejše in najpogostejše je tako imenovano žično prisluškovanje. Priključitev kasetofona ali magnetofona je možna na katerikoli liniji, t.j. med končnim telefonskim aparatom, centralo in spet telefonskim aparatom. Tehnična izvedba je zelo preprosta. Uporabi se kondenzator 500 μ F, ki se priključi med prevodnikom in npr. kasetofonom. Najprimernejša mesta so vse telefonske centrale, saj imajo vse telefonske razdelilce (bodisi da gre za sistem crossbar ali sistem »korak za korakom«). To pomeni, da ni treba kontrolirati pogovorov neposredno v telefonskih centralah. Dovolj je, da je v telefonski centrali sodelavec, ki po potrebi poveže telefonski priključek objekta s priključkom v službi, ki prisluškuje. To omogoča kontroliranje izhodnih in vhodnih pozivov.

Realizacija pa je lahko tudi drugačna; to je odvisno od velikosti telefonskih priključkov, sistema razdelilcev ter še mnogih drugih zakonitosti sistema zvez.

Preventivno delovanje

Temelj dela obveščevalnih služb je tako imenovana preventivna dejavnost, to je preventivno operativno delo. Preventivno operativno delo (v nadaljevanju POD) je zbir vseh aktivnosti, usmerjenih v kontraobveščevalno zaščito delovnega območja služb. Povedano splošno, je POD glavna oblika upiranja obveščevalnim službam, ekstremni jugoslovanski emigraciji, notranjemu sovražniku, gospodarskemu in drugemu večjemu kriminalu.

Kadrovska usmeritev operativcev v tej službi je usmerjena na občo dejavnost v POD ter v specializacijo na posamezne dele POD. Varnostni organ JLA ter organi DV v osnovnih enotah, to je v organizacijah in institucijah, delujejo v kompletnem območju POD, specializirani operativci služb pa samo v eno smer in kot strokovna pomoč osnovnim operativcem, če jih tako imenujemo. Vsak operativec lahko brez vednosti in privolitve nadrejenega v službi v okviru POD uporabi naslednje metode dela tajnih služb:

- Delo s sodelavcem ter organiziranje sodelovanja na prostovoljni patriotski podlagi. Za druge načine organiziranja mora imeti soglasje nadrejenega. Res pa je tudi, da so drugi načini značilni za višje faze dela, kot je POD.

- Brez vednosti nadrejenega lahko opravlja informativne pogovore, ki pa morajo biti v okviru POD — nikakor pa ne tako, kakor je to predstavil republiški sekretar za notranje zadeve Tomaž Ertl pred skupščinsko komisijo za proučitev ljubljanskega procesa. Ertl je povedal (Teleks št. 2/89), da operativci državne varnosti lahko opravljajo informativne pogovore z vsemi občani in da je to glavni vir informacij, to je podatkov.

- Kot bomo kasneje videli, POD točno in načrtno določa okvir dela in angažiranja operativca.

- Operativcu je omogočeno, da lahko samoiniciativno preverja osebe in podatke, pridobljene pri operativnem delu, itd.

- POD je določeno s tako imenovanimi sredinami. Sredine pomenijo okolja, kjer živijo občani, ali določene vrste zvez, s katerimi imajo opraviti. Sredine so lahko različne in odvisne od sedeža službe glede na teritorij.

POD bom pojasnil s primerom organizacijske oblike v varnostnih organih JLA, podobno je stvar urejena tudi v SDV. Iz razumljivih razlogov bom stvari posplošil.

Vse sredine v POD bi lahko razdelili v štiri skupine, skupine pa pomenijo delovno območje samih služb (obveščevalne službe, ekstremna emigracija, notranji sovražnik in kriminal).

Obveščevalne službe delujejo zelo različno. V JLA se uporabljajo zveze sorodnikov starešin v tujini, novačenje starešin ob njihovem odhodu v tujino, uporabljajo pa se tudi prijateljske zveze starešin v okolju, kjer živijo.

Sredine tistih vojakov ali starešin, ki so iz različnih vzrokov živeli v tujini, so v praksi razdeljene na dva dela, in sicer so posebej obravnavani tisti, ki so se šolali v vzhodnih, in tisti, ki so se šolali v zahodnih državah.

Vojaki, ki so se šolali v tujini, se poleg vseh dokumentov in informacij o njih ocenijo še glede na to, ali bi obveščevalna služba lahko računala nanje. Na to oceno vpliva veliko stvari. V tej začetni fazi je na razpolago še malo podatkov o posamezniku. Varnostni organ opravi informativne pogovore, usmeri sodelavce na te vojake ter tako dopolni gole podatke o življenju vojakov med njihovim šolanjem v tujini. Za evidentiranje vojakov v teh sredinah je pomembno, da ni treba imeti utemeljenega suma oziroma niti suma v tej smeri. Dovolj je, da se je vojak šolal v tujini. Predpostavlja se, da že s tem obstaja možnost, da so nanj vplivale obveščevalne službe. Teža oziroma pomembnost podatkov in informacij ni nikjer natančno določena.

Odločitev o tem, ali se bo oseba evidentirala, je v pristojnosti posameznega operativca na podlagi kontraobveščevalne ocene, ki jo poda. Zastavlja se vprašanje o upravičenosti takega načina evidentiranja. Res je, da evidentiranje še ne pomeni, da se bodo pri posamezniku, v tem primeru vojaku, uporabljale vse metode in sredstva, pomeni pa, da bo nanj usmerjena pozornost sodelavca in da se bodo z njim in o njem vrstili informativni pogovori. To se bo dogajalo vse dokler ne bo z gotovostjo potrjeno, bodisi da je vojak »čist« ali ne.

Ne upam si trditi, da je tako delovanje značilno tudi za državno varnost, nekaj izkušenj v sodelovanju z njimi pa me napeljuje na to misel.

Tudi pri formiranju sredine tistih vojakov ali starešin, ki so zaradi različnih vzrokov potovali v zahodne ali vzhodne države, se izhaja iz ocen, da obveščevalne službe izkoriščajo potovanje oseb v tujino za novačenje za obveščevalno delo. V naši vojaški politiki je to posebej značilno, odtod tudi strogi kriteriji za potovanje starešin v tujino. Starešine lahko potujejo v tujino enkrat v dveh letih, in sicer največ za 15 dni. Večjo možnost imajo starešine, ki imajo sorodnike v tujini, vendar imajo pravico le do enega potovanja v tujino letno.

V to sredino se uvrščajo tudi vojaki, ki so pred odhodom na služenje vojaškega roka potovali v tujino. Pri zbiranju vseh teh podatkov imajo pomembno vlogo komandirji osnovnih enot, ki opravijo pogovor z vsakim novim vojakom. V ta namen imajo starešine osnovnih enot obrazec vprašanj, med katerimi so tudi vprašanja o turističnih in drugih potovanjih v tujino, o sorodnikih v tujini, o njihovih naslovih. Obvezno se zastavi tudi vprašanje o zvezah z emigracijo. Nekateri oficirji postavljajo tudi vprašanja o imenih emigrantov iz njihovih krajev, o njihovih eventualnih vrnitvah v domovino zaradi amnestije ali drugih razlogov. Vprašalnik vsebuje tudi vprašanja o verski opredeljenosti, članstvu v partiji in drugih organizacijah.

Postopek evidentiranja je podoben kot pri sredinah tistih, ki so se šolali v tujini, posebej pa se ocenjujejo potovanja v okviru ekskurzij, študentska potovanja, potovanja preko predstavništev, izmenjava študentov itd. Taka potovanja so namreč planirana vnaprej, organizirajo se preko državnih organov in obveščevalne službe imajo več možnosti za vnaprejšnje informacije o turistih. S tem pa je možnost vplivanja nanje večja.

Sledi sredina tistih, ki so bili na začasnem delu v tujini. To je primarna sredina, ko govorimo o nasprotovanju obveščevalnim službam.

Tudi pri tem evidentiranju sodelujejo komandirji osnovnih enot s posebnimi vprašalniki, v katerih vojaki čestokrat izjavljajo, da so bili v državi, kjer so bili na začasnem delu, deležni socialne pomoči ali drugačne zaščite državnih organov. Prav te institucije pa so v pomoč obveščevalnim službam pri novačenju za obveščevalno delo. Obveščevalno zanimivi so tudi vojaki, ki so bili zaposleni v državnih službah ali pa so člani političnih strank. S preverjanjem, sodelavci in informativnimi pogovori se izločijo najbolj indikativni ter se evidentirajo v POD, to je sredini.

Sredine, ki se formirajo na podlagi tega in so povezane z obveščevalnimi službami in njihovo dejavnostjo, so lahko že druge. Namenjene so temu, da načrtno, postopoma in temeljito proučujejo vse možne kanale vdiranja obveščevalnih služb v enote in ustanove oboroženih sil.

Organizacija in razvrščanje sredin sta podobna tudi v službi državne varnosti, seveda primerno objektivnim ocenam o možnem interesu obveščevalnih služb.

Kadar govorimo o jugoslovanski ekstremni emigraciji in formiranju sredin, spet izhajamo iz realnih ocen usmerjenosti delovanja emigracije. Uspešnost upiranja emigraciji je odvisna od dobrega poznavanja njenega bistva, predvsem njenega delovanja v tujini, njenih načrtov in nalog. Ocenjuje se, da je emigracija v največji meri navzoča v klubih naših delavcev v tujini, da svoje privržence išče predvsem v teh krogih. Zato se še posebna pozornost posveča vojakom, ki so bili člani teh klubov. Druga sredina predstavlja vojake, ki so v sorodstvu z različnimi emigranti. Tudi v tem primeru se izhaja iz ocen, da je od teh vojakov možno pričakovati delovanje s pozicij emigracije, predvsem subverzivno dejavnost.

Sredine, ki nastajajo zaradi načina preventivnega odkrivanja in dokumentiranja sovražne dejavnosti notranjega sovražnika, so odvisne od vrste

notranjih sovražnikov. Posplošeno bi lahko govorili o sredinah, kjer se evidentirajo vojaki, za katere je ocenjeno, da bi lahko delovali s pozicij liberalizma, tehnokratizma, meščanske desnice, dogmatizma, konservatizma in drugih, do sedaj uveljavljenih in v javnosti prikazanih notranjih sovražnikov.

Poleg notranjega sovražnika, ki ga označujemo kot političnega sovražnika, se v naši družbi govori tudi o tako imenovanem kriminalu, ki je usmerjen v spodkopavanje našega družbenopolitičnega sistema. Pojavi gospodarskega kriminala so po naši politični teoriji in praksi razredna sovražna dejavnost. V veliki meri so storilci teh kaznivih dejanj povezani z birokratskimi strukturami, kar potrjujejo mnogi primeri in afere (Medenica, Bata Todorović, Beograd-Inžinjeri, INA, Agrokomerc). Sredine kot POD, ki se formirajo v tej smeri, so v direktni povezavi s cilji in načini izvrševanja gospodarskega kriminala. Kontraobveščevalno delo varnostnih organov JLA temelji na političnih ocenah zveznega sekretariata za ljudsko obrambo ter predsedstva SFRJ o aktualnih političnih razmerah. Takšno politično izhodišče notranje politike ima direktno povezavo s formiranjem sredin, ki bi bile namenjene za zatiranje teh pojavov.

Izdajajo se razne politične informacije, bilteni uprave organov varnosti JLA, ki ima sedež v Beogradu, obstajajo pa še drugi načini informiranja. Politični dogodek je sredstvo, s katerim se preverjajo politična stališča posameznika. Na primer: pred leti se je v okviru Turistične zveze Slovenije pojavil lipov list kot znak, povezan s slovensko zgodovino. Politično stališče do vseh emblemov in napisov, ki so se pojavili pod sliko lipovega lista, predvsem Slovenija, moja dežela, je bilo, da je to izrazito nacionalistično dejanje, ki oživlja nacionalno pripadnost. Vojaki, ki so po prihodu v JLA nosili tak znak, so bili klicani na politične pogovore, na informativne pogovore z varnostnimi organi ter največkrat tudi evidentirani v POD kot možni nosilci sovražne dejavnosti s pozicij slovenskega nacionalizma. Sodelavci so bili podučeni, da morajo pri teh vojaki predvsem odkriti motiv za nošenje takega znaka ter njihovo politično stališče do gesla Slovenija, moja dežela. Slabo se je godilo tistim, ki so to akcijo turistične zveze in njenih simbolov pozitivno ocenjevali in se niso od njih distancirali, da torej niso kritizirali takega načina oživljanja nacionalne zavesti.

Podobne stvari so se dogajale z vojaki, ki so v enotah brali časopis Mladino, ki je bila uradno ocenjena kot izrazit nosilec protisocialistične in protisamoupravne dejavnosti, ki vodi k spodkopavanju političnega sistema SFRJ in teži k uveljavljanju zahodnih interesov. To najbolj nazorno ilustrira primer iz januarja ali februarja 1988 v Mariboru. Načelnik podpolkovnik R. K. je poročal o sestanku v Sarajevu,* kjer se je govorilo o intenzivnejšem delovanju s pozicij slovenskega nacionalizma.

Iz poročanja R. K. je bilo moč sklepati, da je bila na sestanku prebrana ocena, da je za intenzivnejše delovanje vojakov v enotah JLA politika Slo-

* Februarja 1988 je bil v Sarajevu posvet načelnikov varnostnih organov JLA, kjer so se pogovarjali o posameznih primerih (in tudi dotedanjih rezultatih v zvezi s primerom Bogataj) ter načinu zatiranja in dokazovanju te dejavnosti, ki so jo izvajali varnostni organi sarajevskega armadnega območja.

venije, predvsem mladinskega vodstva. V legalne organe ZSMS naj bi bili infiltrirani mladinci, na katere so na razne načine vplivale ideje zahodnih držav s pomočjo prodorne agenture in specialne vojne. R. K. je takrat pripomnil, da so bili na posvetovanju varnostni organi LAO deležni kritike, ker so odkrili in dokumentirali najmanj takih pojavov v svojih enotah. Največje uspehe naj bi bili imeli prav organi sarajevskega armadnega območja, kar je sicer res, če upoštevamo število vojakov, ki so bili na sarajevskem vojaškem sodišču obsojeni zaradi domnevnega slovenskega nacionalizma.

Takrat je R. K. kritiziral tudi mene in moja dva kolega slovenske narodnosti, tudi organa varnosti. Upravi organov varnosti namreč ni mogel razložiti, zakaj je bilo v Sloveniji odkritih najmanj teh pojavov, čeprav bi moralo biti po njihovem mnenju ravno obratno. Opozoril nas je, da pričakuje od nas intenzivnejše delo na tem področju in takojšnje rezultate.

Zadeva pa se je nato odvijala popolnoma drugače. P. F., poročnik, organ varnosti JLA, rojen v Slovenski Bistrici, je končal svojo kariero na tem področju, in sicer zaradi ocene, da je zasvojen s slovenskim nacionalizmom. P. B., rojen v Mariboru, kapetan I. razreda, organ varnosti, je bil konec leta razrešen dolžnosti načelnika varnostnih organov ter odpeljan na zdravljenje v psihiatrični oddelek vojaške bolnišnice v Ljubljani. Jaz pa sem bil maja 1988 priprt zaradi suma, da delam v korist avstrijske obveščevalne službe. Med preiskavo te otročarije seveda niso mogli dokazati, zato pa so skušali dokazati, da sem si z uporabo metod dela varnostnih organov protipravno prisvojil 30 milijonov starih dinarjev.

Ko je R. K. končal svojo kritiko, se je k besedi priglasil zastavnik R. A., tudi organ varnosti, in predlagal, naj mi dajo nalogo, da na vseh ekspeditih preverim, kdo je naročen na časopis Mladino ali pa jo prejema od doma. Spiske naj bi dostavil vsem varnostnim organom v Mariboru.

Komentiral sem predlog, češ da ne more biti realen, saj ni nujno, da vojak, ki je naročen na Mladino, deluje s pozicij slovenskega nacionalizma. Pripomnil sem, da je, kolikor vem, ta časopis že tako za vse vojake prepovedan in da sem že več komandirjev osnovnih enot opozoril na takšne ukaze in jim predlagal, da jih spremenijo.

Sedaj mi je jasno, zakaj je takrat R. K. prekinil razpravo in nam dal naloge, da vse sodelavce poučimo o intenzivnejšem delovanju slovenskega nacionalizma. Nam trem pa je bilo zabičano, da moramo vzpostaviti čim več primerov organiziranega sodelovanja z vojaki slovenske narodnosti in tako omogočimo prodor v te strukture.

Po končanem sestanku me je R. K. zadržal z izgovorom, da bom dobil posebne naloge. Takrat mi je povedal, da me je ocenil kot neizkušenega in da ne bi bilo prav, če bi sam kontaktiral z vojaki sodelavci slovenske narodnosti. Na ukazovalen način mi je povedal, da ga moram o vsakem takem srečanju obvestiti vnaprej ter da bo tudi on navzoč na takem sestanku. Temu sem se uprl ter mu povedal, da to razumem čisto drugače, kot mi je on razlagal. Poskušal sem mu razložiti, da je to izraz nezaupanja v moje delo. Ni se pustil prepričati; od januarja naprej nisem smel sam kontaktirati z vojaki slovenske narodnosti.

Na koncu je pripomnil, naj to obdržim zase. Verjetno se je bal, da bi se o tem pogovarjal s P. F. in P. B. ter možnih posledic nezadovoljstva. Tudi s tem se nisem strinjal. Takoj sem se napolil k P. F. in mu razložil, da se dogaja nekaj čudnega in da se ne smem pogovarjati z vojaki Slovenci. P. F. pa se je na moje začudenje nasmehnil in dejal: »Šele sedaj ti je to povedal, tega jaz že dlje časa ne smem početi!«

P. B. tega nisem povedal, verjetno iz strahu, da ne bi bil še bolj razočaran, saj bi verjetno potrdil moja razmišljanja. Še vedno sem verjel, da je to le osebno stališče R. K. Toda razvoj dogodkov je pokazal drugače. Temna cesta, skrivnostni dokumenti, razgovori, ki so čedalje pogosteje potekali le v šifrah; človek ni mogel doumeti, kaj se dogaja. Nič več nisem bil klican na posvetovanje, pošta ni več prihajala v enoto.

P. F. je nekega dne prišel k meni v pisarno in mi začel razlagati, da ima probleme zaradi nekega uradnega zaznamka. V enem od poročil sodelavca je namreč zapisal, da je vojak Kos pred drugimi vojaki govoril, da ima poln k... teh vojaških vaj, ki so narejene samo zato, da kakšen polkovnik dobi čin generala. (V tistem času se je v okolici Postojne izvajala vojaška vaja taktičnega pomena, ki je bila hkrati zagovor nekega polkovnika za čin generala.)

P. F. je na koncu poročila zapisal oceno, da je vzrok za takšen komentar težavnost vaje in težki pogoji, v katerih se je izvajala. R. K. se s tako oceno ni strinjal in je zatrjeval, da je to izraz nacionalističnega delovanja in pomeni svojevrsten napad na JLA. Temu pa naj bi botrovala časopisa Mladina in Nova revija. Uradni zaznamek mu je zavrnil s pripombo, naj napiše pametnejšo oceno. Ne spominjam se, ali sva potem pisala nov uradni zaznamek ali pa je zadeva ostala nedokončana.

Vzrok za napačne in nelogične ocene varnostnih organov je politično ozračje, ki se ustvarja v Jugoslaviji. Vsi govorijo o napadih na JLA, čeprav nihče ne razloži, kaj so ti napadi in kaj je upravičena kritika. Eden izmed razlogov je tudi v čedalje večjem (prevladujočem) številu varnostnih organov srbske narodnosti, na katere hočeš nočeš vpliva evforija, ki že dlje časa vlada v Srbiji. To povsem razumem, saj se vsak čuti pripadnik svojega naroda, nacionalna zavest pa je močnejša od političnih iluzij.

V letih 1981 in 1982 so varnostni organi opravili čistko v svojih vrstah. Odstranjeni so bili vsi Albanci, ne samo zaradi svoje »sovražne« dejavnosti, temveč zaradi ocene, da jim ni mogoče zaupati.

Operativne akcije

Operativne akcije so kontraobveščevalna dejavnost, usmerjena v zaščito ustavne ureditve, važnejših političnih in drugih dogodkov, za katere se oceni, da jih je treba operativno, t.j. kontraobveščevalno ščititi.

Operativne akcije, katerih namen je zaščita ustavne ureditve, so varnostni ukrepi, zbiranje podatkov in informacij o sovražni dejavnosti, preprečevanje širjenja za varnost države pomembnih informacij itd. Te operativne akcije

so največkrat usmerjene navzven, se pravi v tiste sredine v drugih državah, od katerih se pričakuje sovražna dejavnost. Ena od teh operativnih akcij se imenuje E..., izvaja pa se na zvezni ravni pod direktnim vodstvom zveznega sekretarja za notranje zadeve. Ta akcija je namenjena predvsem zbiranju podatkov o dejavnosti sovražne emigracije, o njihovih načrtih in reorganizacijah, o spremembi v članstvu itd. Vsi varnostni organi v svojih informativnih pogovorih z vojaki, ki so bili na začasnem delu v tujini, poizvedujejo v tej smeri. Z različnimi vprašanji skušajo dobiti čim več informacij, ki bi bile pomembne za to področje. Vsi uradni zaznamki, označeni s to šifro, potujejo v skupni center, kjer se analizirajo in se uredijo podatki. Varnostni organi skušajo kontaktirati tudi z osebami iz tujine, ki pridejo k vojakom na obisk, pripravijo »naključna« srečanja s povabilom na kavico in skušajo napeljati pogovor na temo, ki jih zanima. Najbrž je to normalen postopek vseh kontraobveščevalnih služb in ni značilen samo za naše službe. Profesionalnost v vođenju pogovorov omogoča poteze, ki so še vedno v valovih konspiracije. Pri odločanju za te pogovore mora operativec misliti tudi na morebitno reakcijo gosta. Ne sme si dovoliti, da bi ob vrnitvi v tujino govoril, da te v Jugoslaviji zaslišuje politična policija, da nimaš miru med obiskom, da te nadlegujejo in podobno.

Operativne akcije, katerih namen je zaščititi posebne politične in druge dogodke, pa so akcije, ki velikokrat služijo tudi drugim načrtom. V glavnem so v pomoč politiki oz. partiji, namesto da bi služile varnostni zaščiti.

Oglejmo si na primer operativno akcijo MLADOST (omenjeno v 52. sporočilu Odbora za varstvo človekovih pravic) in njeno pravo funkcijo. Na 52. sporočilo Odbora je reagiral tudi republiški sekretariat za notranje zadeve in zanimal tak cilj akcije, kakršnega navaja Odbor. RSNZ pravi, da je akcijo sprožil zvezni sekretariat za notranje zadeve ter da je predvsem namenjena za varnostno zaščito štafete mladosti. Strinjam se z RSNZ, namen akcije je prav ta. Ne bom trdil, da je tudi DV uporabljala to akcijo v take namene, kot jo je varnostna služba JLA. Prepričan pa sem, da je bila DV seznanjena z oceno varnostnih organov JLA o razmerah v Sloveniji, da so v vrste mladinske organizacije infiltrirani elementi zahodnih obveščevalnih služb.

Vsekakor so se vsa poročila v vojaški varnostni službi, ki so zadevala t.i. mladinska vprašanja, uvrščala pod to šifro. Sedaj je težko pojasniti, ali gre za isto akcijo, ki bi jo varnostni organi spremenili in obrnili v drugo smer. Res pa je tudi, da odgovor republiškega sekretarja ni popoln. Operativna akcija Mladost se je ponovila vsako leto in bila tudi vsako leto označena z letnico. Npr. operativna akcija »Mladost 87«, »Mladost 88« itd.

Lahko si zastavimo logično vprašanje, čemu je v letu 1988 služila akcija Mladost, ko pa štafeta mladosti ni potovala iz kraja v kraj, da bi jo bilo treba varnostno in kontraobveščevalno ščititi.

Kdo je tisti, ki lahko pojasni, zakaj so se poročila o vseh alternativnih vprašanjih označevala s to šifro, zakaj so sodelavci v mladinski organizaciji opravljali naloge in bili instruirani o nalogah, ki so sodile v akcijo Mladost, zakaj se je poročilo o tistem znanem plakatu Novega kolektivizma tudi označevalo s to šifro prav tako kot poročila o opravljenih informativnih

pogovorih z vojaki, ki so bili pred odhodom v JLA aktivni v mladinski organizaciji, poročila v zvezi z aktivnostjo Janeza Janše, urednikov Mladine, Katedre, Nove revije, njihovih zvez in sodelavcev, njihovih sorodnikov. Vse to se je označevalo s šifro Mladost.

Zastavlja se mi vprašanje, ali je res, da nihče v Sloveniji, mislim na njeno vodstvo, ni vedel za ocene, ki so prišle v javnost marca 1988, sprejete pa so bile že tri, štiri leta prej! Ali je to res mogoče, posebno spričo dejstva, da je tudi služba državne varnosti imela take ocene. Zvezna služba državne varnosti dobiva vsa poročila varnostnih organov JLA, o njihovi dejavnosti poroča tudi republiškim službam državne varnosti. V SRS obstaja svet za varstvo ustavne ureditve, ki je imel do sedaj nadzor nad državno varnostjo Slovenije ter od nje tudi redno dobival poročila o njeni dejavnosti. Svet pa ni dobival ocene samo od republiške državne varnosti, temveč tudi od zvezne komisije. Ta pa je imela takšne ocene.

Odgovor je povsem jasen. Slovensko vodstvo, vsaj njegov dobršen del, je vedelo za te ocene. Lahko si tudi predstavljam, zakaj nihče iz slovenskega vodstva ni reagiral. Te ocene so verjetno krožile le v zaprtih krogih, mnenja so bila različna in javnost o tem ni bila obveščena. Vse pa se je pokvarilo v trenutku, ko so za ocene zvedeli delegati, ko so ocene »pobegnile« iz birokratskih krogov. Takrat so se morali vsi odločiti in reagirati.

Operativnih akcij, ki urejajo podobna vprašanja, pa je veliko več. Lahko bi omenili akcijo Jedinstvo, Kongres ali pa kakšno drugo. Te akcije so direktno povezane s politiko in zelo malo s praviimi varnostnimi nalogami.

Mnoge teh akcij zahtevajo od varnostnih organov, da opravljajo informativne pogovore, ki bi dali podobo o tem, kaj meni baza, ljudstvo o nekem dogodku. Že same šifre akcij so dovolj zgovorne. Obedve nam povesta, da se govori o kongresih in sestankih naše edine politične stranke, ZKJ. Večkrat se mi je zastavilo vprašanje, ali je potrebno, da se partija ščiti tudi s temi organi, ali mora partija za mnenje svojih članov res zvedeti iz poročil tajnih služb? Ali si partija lahko privoščiti tajne metode in sredstva, ki so največkrat v nasprotju s človekovimi pravicami, humano politiko, da zve nekaj, kar potrebuje? Ali ne pomeni že to nemoč partije — ali je že to svojevrstna kapitulacija?

Posledica takšnih akcij, zbiranja komentarjev iz vseh možnih vetrov, bodisi civilnih ali vojaških, so sodni procesi zaradi verbalnega delikta. Ljudje imajo polne glave politike, medsebojnih sporov, na stvari gledajo veliko razumneje kot pa tisti, ki posedajo na večdnevni sestankih brez rezultatov. Ali so ljudje kazensko odgovorni samo zato, ker povedo, da bi bilo vsem lepše, če bi že enkrat priznali svoje zgodovinske različnosti in si poti gradili ločeno. Ali je to res dovolj za leto ali več dni zapora?

Operativna akcija Horizont je posledica politične nemoči in nepriznavanja enakopravnosti narodov in narodnosti. Več let sem se srečeval z vojaki albanske narodnosti, pogovarjal sem se z njimi o problemih, ki jih tiščijo, o verigah, v katere so vpeti. Veliko se jih je sklicevalo na bujansko konferenco, na kateri jim je bilo obljubljeno, da jim bo po vojni omogočena opre-

delitev za Jugoslavijo ali Albanijo, če se bodo vključili v narodno-osvobodilni boj. Koliko vojakov se je vprašalo, kdo je kriv, da jim to ni bilo omogočeno, zakaj morajo sedaj živeti in plesati na srbsko muziko? »Srbom je dovoljeno prav vse, Albanci pa se moramo paziti, saj je vsak konflikt označen kot nacionalističen,« mi je marsikdo dejal.

Sprašujem se, čigavo maslo je to in čigava je ideja za takšno akcijo, ki je usmerjena proti Albancem, njihovi pravici do samozavesti, njihovi pravici do lastne zemlje!

Živimo v času, ko se vsi problemi poskušajo reševati s centralistično enakostjo, ki je čedalje bolj podobna jugoslovanskemu nacionalizmu kot pa državni skupnosti več narodov in narodnosti. Akcija Horizont obsega celotno območje Kosova. Ne omejuje se samo na mladinsko organizacijo in nekatera uredništva, kot je bilo značilno za Slovenijo, temveč obsega celotno politično življenje. Pred prsti te akcije niso varna niti legalna vodstva partije, druga politična telesa na Kosovu in nazadnje tudi SDV na Kosovu.

Pred prvimi izbruhi nezadovoljstva na Kosovu leta 1981 so varnostni organi JLA, torej tri mesece pred demonstracijami na prištinski fakulteti, poročali o intenzivnejših pripravah na nemire. Po izjavah nekaterih varnostnih organov, ki predavajo na tečajih za specializacijo varnostnih organov, njihove ocene niso bile upoštevane; očitali so jim, da so njihove trditve neresnične. Po teh dogodkih pa se je stvar temeljito spremenila in, kakor je rekel eden od profesorjev, so takrat imeli varnostni organi moralno pravico postaviti vprašanje o prej nase usmerjenih obtožbah. To naj bi pokazalo, da je v Jugoslaviji vendarle potrebno, da tudi varnostna služba JLA opozarja na razmere v posameznih republikah ter poroča o neupoštevanju zveznih zakonov, kot je zapisano v poročilu o notranji varnosti predsedstva SFRJ za leto 1987.

Tej akciji je v prid tudi pravilnik o uporabi metod in sredstev varnostnih organov JLA, ki ga je odobrilo predsedstvo SFRJ leta 1987. V njem je zapisano, da varnostni organi JLA lahko uporabijo metode in sredstva tudi zunaj enot in ustanov JLA, če je ocenjeno, da posameznik, ustanova ali organizacija deluje proti JLA. Tako široko definiran pojem omogoča vpogled v vsa področja civilnega življenja. Če upoštevamo, da je po tem zakonu varnostni službi JLA omogočeno samostojno preverjanje občanov — brez civilnih represivnih organov, če se lahko kontrolirajo in zasledujejo civilne osebe, potem lahko ocenimo, da ima vsak republika dve tajni kontraobveščevalni službi. Varnostna služba JLA ima še to posebnost, da je edina tajna služba, ki je res zveznega pomena. Na podlagi sedaj veljavnih zakonov je ni mogoče nadzorovati na ravni republike, odgovorna je le zveznemu sekretariatu za ljudsko obrambo.

Armada je posebna institucija, ki ji v največji meri uspe odkriti notranje sovražnike. To velja še posebno za uboge vojake albanske narodnosti, ki so že ob prihodu v kasarne pod jarmom akcije Horizont. Ne moremo in ne smemo sprejeti stališča, ki jih sedanji vojaški politiki sejejo v javnosti, češ da se tisti, ki so okuženi z albanskim nacionalizmom in iredentizmom, s to sovražno opredelitvijo niso srečali šele v enotah, temveč so jo prinesli s

seboj. Spustijo se celo tako daleč, da mirno povedo, da jim je v enotah uspelo pozitivno vplivati na posameznike, ki so bili pod vplivom nacionalizma in jih rešiti zablod. Imam pa upravičene pomisleke, ali so res zablode ali pa kaj drugega... V štirih letih, ki sem jih preživel v varnostni službi, nisem našel na primer, da bi se za koga, ki je bil obtožen nacionalističnega delovanja, sprožile tudi politične ali druge »strukture« in ga rešile »zablod«. Prej bi si upal trditi, da je bilo tako rečeno za tiste, ki jim ni bilo mogoče dokazati kaznivega dejanja.

Zame nobena stvar ne more biti več apriorna. Resnici na ljubo lahko povem, da v JLA ni bilo tako, bila je nuja nekega časa. Ta apriorizem enega dneva moram premagati, kajti nihče ni bolj odgovoren zame kot jaz sam. Tu mi ne more pomagati niti okolje niti dobra in slaba preteklost, otroška leta, starši, sam se moram potruditi k svoji poti.

Bremeni me moje vedenje, vse to, kar sem spoznal v teh štirih letih, želel bi nazaj svojo mladost, popolnoma neobvezen obraz, svobodno razmišljanje.

In kaj obsega ta akcija, uperjena proti ljudstvu, krivem tega, da ima svoj dom na tleh Jugoslavije?

Razlogi za začetek operativne akcije so bili ustvarjeni s takratnimi političnimi ocenami, da gre za kontrarevolucijo, usmerjeno k razbijanju sistema socialističnega samoupravnega sistema federativne države. Drugi razlog so bile ocene takratnih vodilnih mož varnostnega sistema, ki so trdili, da gre za že dolgo načrtovano akcijo zahodnih držav, ki se je odvijala preko t.i. specialne vojne.

Že 70 let naj bi bili naši kontraobveščevalni službi znani podatki, da je ameriška CIA ocenila, da sta najšibkejši točki za razbijanje komunističnega sistema v Jugoslaviji v Hrvatskem Zagorju in na Kosovu. Težko je razložiti avtentičnost teh ocen, če so to namreč res ocene zahodnih služb, predvsem ameriške, ali pa je tudi to plod umišljenih idej o stalni kohezijski nevarnosti ter stalni specialni vojni. No, če vzamemo to kot resnico, potem lahko ugotovimo, da so se tudi ameriške službe skupaj z vsemi drugimi zmotile. Naslednja sredina, kjer poteka specialna vojna (poleg Kosova), ni Hrvatsko Zagorje, temveč Slovenija.

Na podlagi takih stališč ter zato, da bi se zaustavila kontrarevolucija in specialna vojna ter nadaljnje delovanje s pozicij albanskega nacionalizma in separatizma, so bile sprejete mnoge aktivnosti, katerih namen je odkrivanje, dokumentiranje in zatiranje sovražne dejavnosti.

Noben vojak albanske narodnosti od leta 1981 naprej ne more delati na zaupnih funkcijah, vsakega posebej je treba temeljito preveriti, preprečevati je treba njihovo zbiranje. Stvar je prišla celo tako daleč, da je bilo treba preverjati popolnoma banalne primere. Razlog za preverjanje je bil že to, da so po večerji trije vojaki albanske narodnosti skupaj zavili v kantino na pivo. Celó v teh primerih se je preverjalo, ali nima njihovo druženje morda sovražnega značaja.

Vojaki Albanci niso več zaželeni za naloge starešin. Posebno starešine, ki

vodijo razna skladišča ali so njihovi oskrbniki, so si in si še na vse načine prizadevajo, da ne bi dobili kakšnega Albanca. Branijo se z besedami: »Nimam časa, da bi stalno pazil nanje, naj to počne kdo drug!«

Vse to se dogaja vojakom, ki prostovoljno ali po sili zakona pridejo v JLA, da bi v primeru nevarnosti branili svoj prag. Pravica in država!

Mnogo je operativnih akcij, pri katerih se za prvotnim varnostnim namenom skrivajo zahrbtni politični cilji. Kam drugam naj se uvrstijo akcije, ki zahtevajo od operativcev vsakdanje poročanje o pomembnih dogodkih? Oglejmo si malo podrobneje operativno akcijo Kongres. Tudi pri tej akciji je bil najprej v ospredju namen zaščititi potek kongresa ter zbiranje informacij o delovanju emigracije in notranjega sovražnika, o pripravah na fizične napade in podobno.

Vse v redu in prav, toda kam uvrstiti naloge, ki smo jih dobivali od nadrejenih, da moramo v informativnih pogovorih in sestankih s sodelavci zbirati politične komentarje, pozitivne in negativne, o poteku kongresa. Sprašujem se, komu so namenjeni ti komentarji, verjetno ne zaključni oceni o varnostno-politični situaciji v nekem okolju, temveč političnim ocenam in raznim partijskim organom, ki jih zanima mišljenje baze.

Dokler se bodo metode in sredstva tajnih služb izkoriščala za politične cilje in vse manj za obrambne namene in odkrivanje resničnih sovražnikov, bodo resnični sovražniki, ki ne delujejo samo po demokratični poti, pač pa tudi s terorističnimi in subverzivnimi akcijami, bolj ali manj varni. Posodobiti bi morali predpise, ki dovoljujejo takšne metode. To nikakor ne bi smelo biti samo v rokah osmih članov predsedstva SFRJ. O tem bi morali odločati republiške in zvezna skupščina ter delegati.

Obdelava novoprispelih vojakov

Obdelava novoprispelih vojakov je še eden izmed postopkov, ki ni v čast socializmu in teoriji samoupravljanja. Že pred prihodom mladih v sivino kasarn se sprožijo vse metode in sredstva, uporabijo vse izkušnje pri pripravi sodelavcev, virov in starešin za reševanje vseh prispelih. V prvih desetih dneh je treba o vsakem posamezniku vedeti vse, to je nenapisano pravilo vojaške organizacije. Poizvedeti je treba o njegovih starših, prijateljih in vsem, kar je posameznik počel pred odhodom na služenje vojaškega roka. Varnostni organi JLA poučijo vse komandirje osnovnih enot o razgovorih, ki jih bodo morali opraviti z vojniki, razdelijo jim vprašalnike in podobno.

In kakšen je šele vprašalnik!

1. Ime in priimek
2. Mesto, občina in republika kraja rojstva
3. Narodnost
4. Končane šole

5. Poklici staršev, njihova zaposlitev, narodnost
6. Bolezni v družini
7. Turistična potovanja v tujino
8. Šolanje v tujini
9. Začasno delo v tujini
10. Sorodniki v tujini, z naslovi
11. Prijateljske zveze v tujini, z naslovi
12. Dekle v tujini, z naslovom
13. Ali bo vojak v času služenja vojaškega roka dobival obiske iz tujine
14. Ali je bil dosedaj kaznovan in ali je proti njemu uveden kazenski postopek
15. Ali je kdo iz družine med vojno, po vojni ali v novejšem času emigriral, razlogi za to in naslovi
16. Zveze z emigranti, znanci, njihovi naslovi in vrsta zvez
17. Verska opredeljenost staršev in prispelega vojaka
18. Članstvo v družbenopolitičnih organizacijah in funkcije, ki jih je vojak imel.

Vprašalniki so lahko zelo različni. Ponavadi jih sestavljajo varnostni organi sami na podlagi svoje kontraobveščevalne ocene o možnih oblikah sovražne dejavnosti, glede na različnost vojaških enot. Oficirje se posebej opozori, da morajo biti ti pogovori temeljiti, da je treba vojake podrobno izprašati o zvezah s tujino in emigracijo. Pove se jim tudi to, da morajo izkoristiti prihod vojakov v enote. Ti pridejo v nekakšno negotovost in še niso navajeni na nove okoliščine, zato so podatki, zbrani v prvih pogovorih navadno najbolj zanesljivi.

Posebno pripravo pa varnostni organi opravijo s sodelavci in drugimi viri. Varnostni organ dobi osnovne podatke o vojaku, še preden ta prispe v enoto, in sicer predvsem s kartonov, poročil SDV in nadrejenih v varnostni službi. Med temi podatki so predvsem pomembni tisti, ki govorijo o sovražni dejavnosti pred prihodom v JLA ali pa o začasnem bivanju v tujini. Varnostni organ pripravi sodelavce tiste narodnosti, katere je vojak, ki ga namerava podrobneje nadzorovati. Po možnosti naj bi bil sodelavec tudi iz istega kraja, iz katerega prihaja vojak, da bi se lahko vzpostavila čim bolj zaupna vez med njima. Na to »vojaško« vez, ki omogoča najhitrejšo sklepanje prijateljstev, opozori tudi svojega sodelavca. V ta namen dobi sodelavec tudi materialna sredstva, da bi lahko novega »prijatelja« povabil v mesto. Prvi kontakti morajo biti čim bolj normalni, podobni normalnemu človeškemu zблиževanju, kajti samo tak način omogoči rezultate.

Poleg tega dobijo sodelavci tudi nalogo, da se tudi z drugimi vojaki pogovarjajo v glavnem o stvareh, za katere so pristojni tudi oficirji. Na ta način je možno preveriti iskrenosti vojakov in ugotoviti vzrok, da vojak oficirju ni navedel nekaterih podatkov itd.

Leta 1986 je izšel poseben ukaz v varnostni službi za obdelavo vojakov s posebnimi navodili za vojake slovenske narodnosti. V tem ukazu se zahteva od varnostnih organov, da skušajo izvedeti, na kakšen način, s katerimi zvezami so bili napoteni na služenje vojaškega roka prav v Slovenijo. Med

visokim poveljniškim kadrom v Sloveniji je namreč razširjeno mnenje, da zelo veliko fantov iz Slovenije služi vojaški rok prav v Sloveniji in da so to običajno sinovi staršev na višjih položajih. V tem navodilu je bilo izrecno rečeno, da je treba preko razgovorov, sodelavcev od vojakov izvedeti za »zvezo«, ki jim je omogočila služiti vojaški rok doma. Treba je odgovoriti na vprašanje o aktivnosti v ZSMS (kar je direktno povezano z ocenami o slovenski mladinski organizaciji — operativna akcija Mladost), njihovih funkcijah, še posebno, če je šlo za organizacijo v Ljubljani. V tem navodilu je tudi rečeno, da je treba ugotoviti razloge, da pride v eno enoto več vojakov iz iste vasi ali krajevne skupnosti. Armada namreč teži k temu, da bi se v njej preprečila kakršnakoli homogenizacija, ki bi lahko vodila k zbiranju na nacionalni podlagi. Za politiko JLA se da zapisati, da se teži k takšnim enotam, ki bi bile nacionalno zelo različno sestavljene, s čimer bi se širilo bratstvo in enotnost, namreč po tisti stari paroli: armada je kovačnica bratstva in enotnosti! Zaradi tega se starešinam dvigujejo lasje, če ob kakšni klopi opazijo več vojakov iste narodnosti ali celo iz istega kraja. Iz svojih izkušenj lahko povem, da se noben pogovor z vojakom ne konča prej, dokler ni postavljeno tudi vprašanje, ali je v enoti tudi kdo iz njegovega kraja ter s kom se v enoti družijo. Običajno se postavljajo tudi provokativna vprašanja, češ zakaj se ne družijo tudi z drugimi, kaj je vzrok za to.

Varnostni organi še posebej pripravijo tudi druge vire, naj bodo to starešine ali vojaki, ki niso organizirani sodelavci, temveč »prijatelji« varnostnih organov, ali pa tudi drugi vojaki in starešine, ki opravljajo funkcije, na katerih so odgovorni tudi varnostnim organom. Eno izmed takih funkcij imajo tudi vojaki, ki delajo pri prijavnica ob vhodu v kasarne. Te vojake obvezno nastavljajo varnostni organi in jim dajejo posebne naloge. O vseh obiskih iz tujine morajo voditi posebno knjigo, vanjo morajo vpisati številko in mesto izdaje potnega lista, sorodstvo z vojakom, mesto in kraj ter firmo, v kateri so zaposleni, naslov bivanja v tujini, vrsto in tip avtomobila z registrsko tablico, kraj in datum prehoda državne meje, do kdaj namerava ostati v Jugoslaviji itd. Vsi ti podatki so obvezni, da se lahko primerjajo s podatki, ki jih je posredoval vojak ob prihodu v JLA, kar je za varnostni organ poleg kontraobveščevalne ocene posameznega vojaka pomembna orientacija.

Vodi se posebna knjiga o obiskih iz Jugoslavije. Rubrike v tej knjigi so podobne kot za tiste iz tujine. Poleg tega so vojaki v prijavnica dolžni urejati dnevno evidenco izhodov v mesto s točnimi imeni vojakov.

Vse to ima svoj pomen. Iz knjige izhodov v mesto se da namreč razbrati, kdo se s kom družijo v enoti. Najboljši prijatelji gredo tudi skupaj v mesto, in če so po naključju iste narodnosti in še iz istega mesta, je varnostni organ dolžan preveriti, ali je to res samo prijateljstvo, ali pa gre za kaj drugega. Knjiga obiskov iz domačih krajev je posebno pomembna, kadar je kak vojak ali starešina v »obdelavi« in je treba imeti vse njegove zveze, ki pa se potem preverjajo, odvisno od same narave zveze. Posebno so zanimive zveze vojakov iz mesta, v katerem služijo vojaški rok. Obstajajo ocene, da se taki ljudje lahko koristno uporabijo, da se preko njih prenaša ali pa sprejema pošta, da se preko njih telefonira. Takšni ljudje so lahko idealne zveze v

morebitni sovražni dejavnosti. Zato se ni čuditi, da se tudi takšnim »vezam« prisluskuje ali kontrolira ter pregleduje prispela ali oddana pošta.

Po mesecu dni, kolikor traja preverjanje vojakov, varnostni organi analizirajo vse dobljene podatke, naredijo kontraobveščevalno oceno ter napišejo uradno poročilo o obdelavi. V tem uradnem poročilu poročajo o splošnih vprašanjih, kot je npr. število prispelih vojakov z natančno nacionalno in socialno strukturo. Poročajo o vseh vojaki, ki imajo zvezo s tujino ali emigracijo in so evidentirani v sredine ali pa so zanimivi iz operativnih akcij. Za posameznike, za katere je že obdelava pokazala, da je treba podrobno še posebej razčistiti, ker imajo lahko prizvok sovražne dejavnosti, varnostni organi predlagajo metode, ki jih mora po zakonu odobriti poveljnik armade. Te metode so prisluskovanje, kontrola pošte in drugo.

Za posameznike se lahko predlagajo tudi višje faze operativnega dela, se pravi faze, ki so med POD in operativnimi akcijami. Te faze so v glavnem namenjene kot dodatek lažjemu operativnemu delu, saj omogočajo vrsto metod in sredstev, za katere ni treba pisati posebnih predlogov. Tudi te faze odobri poveljnik armade, mislim na poveljnika armadnega območja, za Slovenijo in LAO je to počel general Višnjič.

Spričo sedanje reorganizacije z dvema korpusoma v Sloveniji pa je vprašanje, kako je ta stvar urejena sedaj. Lahko, da bi bili s to reorganizacijo varnostni organi kaj pridobili. Najverjetneje je odgovornost za uporabo metod in sredstev sedaj dobil poveljnik korpusa, to pomeni, da imamo morda sedaj v Sloveniji dva generala, ki lahko blagoslovita uporabo metod in sredstev nad vojaki, oficirji in tudi civilnimi osebami. Mogoče pa je ostalo po starem in je ta pravica še vedno v rokah poveljnika armadnega območja, sedaj v Zagrebu. Tega pa skoraj ne verjamem, in sicer iz preprostega razloga, ker je sedaj armadno območje veliko večje in bi bilo teh predlogov veliko preveč.

Upravičeno bi se lahko vprašali, ali poveljnik armadnega območja res ve za vsako metodo, ki jo odobri. Lahko zatrdim, da je to samo birokratska pot, ki ji je treba zadostiti. Vsak operativec napiše predlog, ki se že glasi na ime generala, poveljnika armadnega območja in na koncu zapiše: uporabo metode in sredstev odobri general S. Višnjič ali pa kdo drug.

V pravilniku za uporabo metod in sredstev je tudi rečeno, da lahko varnostni organ tudi brez odobritve pristojnega organa uporabi metode in sredstva, kadar gre za nujne primere. Ta postopek bi lahko primerjali s postopkom organov javne varnosti, kadar gre za preiskavo stanovanja. Tudi v tem primeru se zakon sklicuje na nujne primere, kaj pa to v praksi pomeni, pa tako že vsi vemo.

Varnostni organ ima nalogo, da po uporabi posamezne metode ali sredstva, in v takem nujnem primeru napiše predlog. Ne pojasni sicer, zakaj se je odločil za nujen primer, temveč napiše predlog, ki je že istoveten s postopkom, ko gre za običajen primer. Možnosti zlorabe so pri tem velike in do njih pogosto prihaja. Tudi sam nisem bil v tem pogledu preveč nedolžen.

1. Účel a rozsah působnosti. Tato vyhláška stanovuje podmínky pro poskytování zdravotní péče v zařízení, která poskytují zdravotní péči v domácnosti pacienta.

2. Účel a rozsah působnosti. Tato vyhláška stanovuje podmínky pro poskytování zdravotní péče v zařízení, která poskytují zdravotní péči v domácnosti pacienta.

3. Účel a rozsah působnosti. Tato vyhláška stanovuje podmínky pro poskytování zdravotní péče v zařízení, která poskytují zdravotní péči v domácnosti pacienta.

4. Účel a rozsah působnosti. Tato vyhláška stanovuje podmínky pro poskytování zdravotní péče v zařízení, která poskytují zdravotní péči v domácnosti pacienta.

5. Účel a rozsah působnosti. Tato vyhláška stanovuje podmínky pro poskytování zdravotní péče v zařízení, která poskytují zdravotní péči v domácnosti pacienta.

6. Účel a rozsah působnosti. Tato vyhláška stanovuje podmínky pro poskytování zdravotní péče v zařízení, která poskytují zdravotní péči v domácnosti pacienta.

7. Účel a rozsah působnosti. Tato vyhláška stanovuje podmínky pro poskytování zdravotní péče v zařízení, která poskytují zdravotní péči v domácnosti pacienta.

8. Účel a rozsah působnosti. Tato vyhláška stanovuje podmínky pro poskytování zdravotní péče v zařízení, která poskytují zdravotní péči v domácnosti pacienta.

9. Účel a rozsah působnosti. Tato vyhláška stanovuje podmínky pro poskytování zdravotní péče v zařízení, která poskytují zdravotní péči v domácnosti pacienta.

10. Účel a rozsah působnosti. Tato vyhláška stanovuje podmínky pro poskytování zdravotní péče v zařízení, která poskytují zdravotní péči v domácnosti pacienta.

Lažni preplah

V vojašnico sem prišel zgodaj, tako kot vesko jutro. V peči je bilo zakurjeno in ogenj je prijelno praskotal. Delovna miza je bila prazna. Na njej ni bilo niti namiznega koledarja, ki ga drugače vidim v vsaki pisarni. Tudi koša za odpadke ni bilo v sobi, za to sem uporabljal spodnji levi predal mize. Ob zidu sta stali dve mogočni feleznici omari z velikimi ključi, na katerih so bili sledovi rdečega pečatega voska.

Zunaj se je otopilo in z rženskih polic so viecele le še osjanki ledenih sivoč. Na peč smo naključili samo zjutraj. Rad sem posedel v topli pisarni, sanjari in razmišljal, kako drugače bi lahko vse bilo, če... Hotel sem zbežati od vsakdanjih skrbi, pisticov... Želel sem si samo miru. Imeti mir v pisarni organa varnosti, v njegovem izdelu, pa se seveda lahko la sanja.

Iz prvega srednjega predala sem potegnil namizni koledar, karer sem si zapisoval vsaj tri določene naloge. Koledarja nisem imel poštati na mizo, ker so imeli ključ sebe tudi vojaki, ki so čuili. Vsebine koledarja pa ni smel videti nihče. Resda sem vse pisal s psevdonimi in v Sifrah, toda kdaj bi bil razhal pravo sporočilo. Učil so nas, da je pravo vsebino vedno posebejno dobro skriti. Namesto imen sem pisal kratice in psevdonime, naloge pa sem označeval s Siframi. V dveh, treh besedah sem povedal vse, kar je bilo potrebno.

Vsak teden sem izpraznil spodnji levi predal in vse papirje, zapise in odpadni pisarniški material zažgal. Papir za papirje. Vse je moralo izginiti. To je še eno pravilo te službe.

Za danes je bilo na koledarju zapisano: »napisati zoprn za s. Fandl«. Včeraj sem imel sestanek s starejšo, izdelavcem organov varnosti in Fant je bil njegov psevdonim, zoprn pa je kratka za uradni zamenek.

Ob dvanajstih sem imel dogovorjen sestanek s K. A. zaradi predvidene TP. Začetnici K. A. govorita o mojem komandantu, črki TP pa pomenita tajno preiskavo.

inžs preplah

V vojašnico sem prišel zgodaj, tako kot vsako jutro. V peči je bilo zakurjeno in ogenj je prijetno prasketal. Delovna miza je bila prazna. Na njej ni bilo niti namiznega koledarja, ki ga drugače vidiš v vsaki pisarni. Tudi koša za odpadke ni bilo v sobi, za to sem uporabljal spodnji levi predal mize. Ob zidu sta stali dve mogočni železni omari z velikimi ključi, na katerih so bili sledovi rdečega pečatnega voska.

Zunaj se je otoplilo in z okenskih polic so viseli le še ostanki ledenih sveč. Na peč smo naložili samo zjutraj. Rad sem posedal v topli pisarni, sanjaril in razmišljal, kako drugače bi lahko vse bilo, če... Hotel sem zbežati od vsakdanjih skrbi, pritiskov... želel sem si samo miru. Imeti mir v pisarni organa varnosti, v njegovem telesu, pa so seveda lahko le sanje.

Iz prvega srednjega predala sem potegnil namizni koledar, kamor sem si zapisoval vnaprej določene naloge. Koledarja nisem smel puščati na mizi, ker so imeli ključ sobe tudi vojaki, ki so čistili. Vsebine koledarja pa ni smel videti nihče. Resda sem vse pisal s psevdonimi in v šifrah, toda lahko bi kdo razbral pravo sporočilo. Učili so nas, da je pravo vsebino vedno potrebno dobro skriti. Namesto imen sem pisal kratice in psevdonime, naloge pa sem označeval s šiframi. V dveh, treh besedah sem povedal vse, kar je bilo potrebno.

Vsak teden sem izpraznil spodnji levi predal in vse papirje, zapiske in odpadni pisarniški material zažgal. Papir za papirjem. Vse je moralo zgoreti. To je še eno pravilo te službe.

Za danes je bilo na koledarju zapisano: »napisati zoprn za s. Fant!«. Včeraj sem imel sestanek s starešino, sodelavcem organov varnosti in Fant je bil njegov psevdonim, zoprn pa je kratica za uradni zaznamek.

Ob dvanajstih sem imel dogovorjen sestanek s K. A. zaradi predvidene TP. Začetnici K. A. govorita o mojem komandantu, črki TP pa pomenita tajno preiskavo.

Označeno sem imel, da se moram ob 18. uri sestati s sodelavcem Jastrebov in zraven je stal pripis: »na običajnem mestu!«

Vsega skupaj na prvi pogled ni bilo veliko, ponavadi pa ni ostalo samo pri tem, saj je vsak dan prinesel še kaj novega.

Vsako jutro so k meni na kavo in na klepet hodili starešine. Tokrat je prišel samo starešina iz moje enote.

Tožil mi je o domotožju po rodni Srbiji, rad bi čim prej zapustil to zakotno Postojno in se vrnil domov. Razumel sem te ljudi, ker vem, kaj je navezanost na domači kraj, domače običaje, in končno na najlepša otroška leta.

Skoraj vsi fantje, ki so prišli v vojaške šole, so prišli zaradi velikega števila otrok in revščine doma. Za mnoge je bila to edina možnost, da si pridobijo izobrazbo. Zraven pa je poskrbljeno še za hrano, obleko, stanovanje in celo za žepnino. Lahko bi rekli, da je to idealna kratkoročna rešitev, kajti malokdo je takrat razmišljal o kasnejši zaposlitvi daleč od doma in o težavah, ki se porajajo ob tem.

Nikoli si ni nihče sam izbiral svojega načina življenja, vedno so o tem odločali drugi.

Spominjam se trenutkov, ko sem sam končal srednjo vojaško šolo v Beogradu. Dobili smo diplome in prve plače, kraj zaposlitve pa je bil še vedno neznan. Nato smo odšli v matično srednjo šolo v Sarajevo, kjer so nam spet slovesno postrojenim sporočili armadna območja. Nenavaden občutek veselja in olajšanja me je navdal, ko sem izvedel, da bom odšel domov v Slovenijo, v Ljubljansko armadno območje. Tudi tokrat nismo izvedeli točnega kraja službovanja. Nekateri so bili veseli, drugi razočarani ali žalostni, mnoge matere pa so zajokale. General, ki je govoril o zgodovinskem trenutku za JLA, ki je dobila nove starešine, ki bodo krepili bratstvo in enotnost naših narodov in narodnosti, ki bodo sinove naših mater učili vojskovanja za obrambo domovine, je te solze na licih mater videl drugače. On je videl solze radosti, ker so njihovi sinovi dobili prvo zaposlitev, in to najbolj častno zaposlitev, na katero so lahko vsi ponosni. Mislim pa, da smo mi mladi starešine te solze doživljali v pravem pomenu. Izražale so negotovost.

Na kraj službovanja smo morali čakati še mesec dni. Takoj po promociji smo vsi dobili 30 dni dopusta in datum, ko se moramo javiti komandantu armadnega območja. Mene je sprejel Jerkič, sedanjí predsednik borčevske organizacije Slovenije. Tudi on je v svojem polurnem govoru ponovil vse, kar smo ob takih in podobnih priložnostih že slišali. Nas pa je zanimal samo kraj, kjer bomo začeli svoje delo. Samo to in nič drugega.

Nikoli nisem mogel razumeti, zakaj vsi ti svečani sprejemi, že takrat sem bil sit vsega tega.

Dobil sem Ljubljano, vojašnico Ljuba Šercerja. Najbolj so bili razočarani tisti, ki so morali v Pivko, Ajdovščino in na obmejne stražnice. Mnogi od njih so bili prvič v Sloveniji in niso niti vedeli, kako priti v svoje garnizije. Ni bilo veselih obrazov. Kako so takrat sprejemali svojo patriotsko dolžnost, ki jih je odpeljala tisoč in več kilometrov od doma?

Še isti dan smo se javili komandantom v garnizijah, kjer so nam pokazali pisarne (tistim, ki smo jih dobili), in delovna mesta. Potem so nas obvestili, da imamo še štiri proste dni, ki naj jih izkoristimo za ogled garnizije in za iskanje stanovanja.

Po štirih letih kasarniškega življenja, kjer nam ni bilo treba razmišljati o ničemer, kjer so za vse skrbeli drugi, so nas spustili. Znajdite se. Bili smo bolj podobni ovcam brez pastirja kot pa srečnežem s prvo službo in denarjem v žepu.

Pri teh ljudeh je vedno ostala globoka želja po vrnitvi v domači kraj, med svoje. Nikoli niso in ne bodo mogli sprejeti novega okolja za svoje. Otroška leta so najlepša leta. Domači kraj je najlepši kraj.

Verjetno ni starešine, ki ne bi bil napisal prošnje za premestitev v svojo republiko ali domači kraj. Vendar pa ostanejo te prošnje v zaprtih predalih, starešinam pa odgovarjajo, da premestitve zaradi službenih potreb niso mogoče. Tudi zaradi tega so prihajali k meni. Mislili so, da imam vpogled in vpliv, vendar jim nikoli nisem mogel pomagati. Vsi so upali v rešitev svojih prošenj, vendar so bili uslišani le redki, pa še ti so imeli strice generale ali pa sorodnike v državnem oziroma partijskem vrhu.

Obstajajo pisмени ukazi, da se morajo takšne prošnje reševati negativno, saj bi množično pozitivno reševanje lahko vodilo k homogenizaciji, to pa je že v nasprotju s parolo »bratstva in enotnosti«.

Kolega mi je tudi tokrat govoril o svojih problemih doma, o bolezni svojih staršev, ki ga nujno potrebujejo in komaj čakajo njegovo vrnitev. Verjetno je povsem razumljivo, da se ljudje v stiski izgovarjajo na probleme s starši, si izmišljajo bolezni in še marsikaj drugega, kar bi lahko vplivalo na njihovo premestitev. Vse to pa je le bob ob steno. Nič ne more biti pomembnejše od politike enotnosti, politike sožitja med narodi in narodnostmi.

Ponavadi sem takšne pogovore končal tako, da sem se izgovoril na vsemogočen čas, npr.: počakaj še malo, bomo videli. Sam sebi sem postajal dolgočasen, ne vem pa, kaj so drugi mislili o meni.

Vsega tega nisem mogel razumeti kot zakonitost časa, saj bi bilo lahko marsikaj drugače.

Tudi njega sem na podoben način odslovil. Nisem mu dal nobenega upanja.

Ura je bila hitro naokrog. Začel sem listati po delovni beležki in se spominjati sestanka s sodelavcem, ki je imel psevdonim Fant, in pisati uradni zaznamek. Ta zaznamek je bil navadno besedičenje brez pravih informacij. Povedal mi je, kje in kaj je počel objekt dela, kdo ga je obiskal in kako dolgo se je zadržal pri njem. Vse to je bilo treba zapisati, tako kot vsak drug službeni kontakt. Imel sem občutek, da sem vsak dan večji birokrat in da veliko več ugibam, kot pa imam podatkov, na podlagi katerih bi lahko ocenjeval. Vse več je bilo politike, svoje ocene sem potreboval za ocene svojih nadrejenih. Razmišljal sem tako kot oni, vsaj na papirju.

Prelistati sem moral prejšnje uradne zaznamke in se spomniti, kakšne naloge

sem dal sodelavcu Jastrebu pri prejšnjem kontaktu. To je bilo običajno, ker je bilo veliko sodelavcev in si nisem mogel dovoliti, da bi prišel na kontakt nepripravljen. Moral sem ga vprašati, kaj je storil in ali je izvršil vse naloge. Vnaprej sem moral predvideti njegove odgovore, informacije in naloge za njegovo nadaljnje delo.

Delo v organih varnosti je temeljilo na idejah, v pravem smislu besede si si moral predstavljati, kaj bo kakšen trenutek prinesel. Vedno si moral biti nekje naprej in pripravljen na vsa možna presenečenja. Nihče nas ni smel presenetiti.

Potem sem začel pisati »opomnik« za pogovor s komandantom. Ti pogovori so bili še posebej naporni. Pri njem sem vedno iskal operativno pomoč, nikoli pa nisem smel povedati, v kakšen namen jo potrebujem. Koliko nasprotij sem videl v tem. V javnosti je služba varnosti predstavljena, kot da je pod nadzorom komandantov enot. V praksi pa je to čisto drugače, saj o kontraobveščevalnem delu komandanti niso smeli vedeti ničesar, ali pa zelo malo, to je, samo tisto, kar je nujna operativna situacija zahtevala.

Zdaj je bilo treba priti do omare vojaka K. in preslikati vse dokumente in pisma, ki jih je hranil. Seveda je bilo treba to narediti povsem neopazno. Treba je bilo poiskati trenutek, ko na hodniku s sedmimi sobami, v katerih je po dvajset vojakov, ne bo nikogar. To in še mnogo drugega je bilo potrebno rešiti in narediti načrt, v katerem je treba vse predvideti in razčleniti do najmanjših podrobnosti.

Odločil sem se, da bom akcijo izvedel ponoči in da mi bo pomagal komandant enote.

Priprave na takšne pogovore so bile posebno pomembne. Nikoli si nisem smel dovoliti, da bi me sogovornik s kakšnim odgovorom ali vprašanjem presenetil. Moral sem predvideti vse, do česar lahko pride. Prav ta priprava daje operativcu odločilno prednost pred sogovornikom. Sogovornik mora imeti vedno vtis, da za operativca ni presenečenj in neznanih tem. To mi v resnici nikoli ni bilo težko, saj sem imel o vsakem posamezniku na pretek informacij. Vedel sem za njegove šibke in močne strani. Vsekakor pa sem bil sam najmočnejši, ker sem imel položaj. Imel sem položaj, ki je bil za vse druge ovit v skrivnost, prisoten pa je bil tudi strah, ki je posledica zgodovine službe (Udba, IB). Ljudje, še posebej pa starešine, veliko bolj pomnijo takratno Udbo kot pa današnje organe varnosti. Vse to je logično, saj so bile metode Udbe javno prikazane in očrnjene, metode današnjih služb pa so še vedno samo v domišljiji. Metode Udbe so bile fizično krute, medtem ko so metode današnjih organov varnosti psihično krute. Težko je reči, ali je med njimi kakšna pozitivna razlika.

Pogovori s komandanti so imeli še posebno težo, saj smo jim morali vedno naznanjati, da v službi vse vemo in da nas ne more nič presenetiti. Veliko je bilo tudi hinavščine. Nema lokrat smo od sodelavcev dobivali informacije o kritičnih odnosih med starešinami in komandantom. Kdaj pa kdaj je kakšna takšna naznanitev imela svojo moč. Kot vsi drugi je tudi komandant rad slišal, kaj drugi govorijo o njem. Vedno sem vedel, da je tak odnos do

komandanta, milo rečeno, neprimeren. To je bilo jasno tudi mojim nadrejenim v organih varnosti, saj sem se tega naučil od njih, toda komandant nikakor ni smel vedeti za vse naše metode dela. Morali pa smo z njimi tesno sodelovati, saj je bilo velikokrat marsikaj odvisno ravno od njih. Je pač tako, da cilj opravičuje sredstvo, in te besede sem pogosto slišal iz ust nadrejenih.

Komandant me je kot vedno sprejel prijazno in mi ponudil kavo in domače žganje. Nikoli se nisem preveč zanimal, od kod mu domače žganje, saj je bilo normalno, da starši vojakov pošiljajo žganje tudi komandantu. To je stara balkanska navada, ki se ji je težko odpovedati.

Ko je videl, da imam v roki rdečo delovno beležko, se je nasmehnil in hudomušno pripomnil, da sem verjetno spet prišel kaj prosit. Komandant je vedel, da imam dve delovni beležki. Eno sem uporabljal za različne kontakte, sestanke, dogovore s starešinami, druga pa mi je služila za operativne zadeve. To je še eno od pravil službe. Lahko pride do neprijetnih situacij, predvsem na kakšnih sestankih, ko se gre med odmori na hodnik na cigareto, in se vse beležke in drugi papirji pustijo na stolih in mizah.

Čudno in opozorljivo bi bilo, da bi samo jaz imel beležko v rokah.

Komandant je videl operativno delovno beležko, zato sem se na njegovo pripombo samo nasmehnil.

Mislim, da nisem popolnoma spoštoval dogovora o odnosih med organi varnostne službe in komandanti. Vedno sem mu povedal preveč in velikokrat me je bilo strah, da me kje v družbi ne izda. Težko mi je bilo govoriti o bodoči akciji in od njega zahtevati pomoč, tako da si izmišljujem vse mogoče zgodbe in zgodbice in skušam biti povrh vsega še prepričljiv. Tudi tokrat sem mu kar naravnost povedal, da mora četa, v kateri je vojak K., ponoči za dve, tri ure izginiti. Ni me takoj razumel, zato sem mu moral zadevo podrobneje pojasniti. Povedal sem mu, da bi naslednji teden malo pobrskal v eni od sob. To je razumel. Pogovor je po tem nadaljeval on. Dejal je: »Če sem te dobro razumel, bi rad, da pri prvi četi zgodaj zjutraj razglasim preplah in fante dalj časa zadržim zunaj prostorov.«

S komandanti sem imel vedno srečo, saj ni nikoli nihče preveč spraševal. Razumeli so, da v organih varnosti nekaj delamo in da tako mora biti. Jaz osebno tega nikoli ne bi mogel sprejeti in tudi nikoli nisem.

Delovanje organov varnosti je ovito v famozno skrivnostnost. Tudi sami med sabo nismo nikoli govorili o delu, saj eno od pravil službe pravi, da organi varnosti delujejo samostojno ter da je prepovedano medsebojno izmenjavanje mnenj. Velja samo linija nadrejenih, stranske linije so prepovedane. To sem težko sprejemal, saj sem vedno rad brskal tudi drugod in v tem sem bil kljub vsemu tudi uspešen.

S komandantom sva se dogovorila samo še za datum in za uro. V enoti bo dvignil preplah ob treh zjutraj, v prostore pa se bodo vrnili ob peti uri. Obljubil je, da se bo ur natančno držal. Točnost je zelo pomembna za varovanje takšnih akcij. Moral sem vedeti, da imam na razpolago natanko dve uri, in niti minute več. Čas je bistven pri vsakem operativnem načrtu.

Preostali čas sva prebila ob žganju in klepetu. Hudomušno me je spraševal, kdo mu bo plačal te zgodnje jutranje ure, jaz pa sem mu v istem tonu odgovarjal, da tudi sovražnik ne izbira ure in da je ta najbolj primerna, ker je spanec takrat najbolj trden. Tako sva klepetala in dve uri sta bili kmalu naokrog.

Ob pol treh sva se s komandantom udeležila sestanka kolektiva starešin druge čete. Na dnevnem redu je bil problem zamujanja na delo in zadrževanje v kantini med delovnim časom.

Na takšne sestanke nisem hodil samo zaradi službene dolžnosti organa varnosti, ki je po svoji funkciji član komande enote in spada v ožji štab, ampak ker sem na teh sestankih izvedel veliko operativno zanimivih podatkov. Predvsem sem lahko veliko izvedel o karakternih lastnostih posameznikov, med katerimi sem izbiral sodelavce.

Tudi tokrat se je govorilo o starem problemu zamujanja v službo. Starešine so zamujali, poučevanje pa je bilo prepuščeno gojencem stažistom ali pa desetarjem. Starešine pa so ta čas prebili v kantini ob vrčku piva.

V vseh treh garnizijah, v katerih sem do zdaj služboval, je bil problem podoben, samo da so se v Ljubljani starešine družili v raznih zakotnih pisarnah, ker je bila kantina premajhna in jo je imel na očeh komandant; v Postojni pa je bilo več enot in s tem več komandantov in so se zbirali v kantini. Komandant je dal ukaz, da se med delovnim časom zapre del kantine, namenjen starešinam, vendar so se starešine povezali s trgovkami, ki so jim ta del odpirale in tako je propadla še ta minimalna možnost nadzora. V vojašnicah je to rešeno tako, da je kantina razdeljena na dva dela: na vojaški in na starešinski.

Trgovke so se pri tem obnašale predvsem tržno, saj so bile plačane po prometu in iz tega razloga so komandantom vztrajno zatrjevale, da v kantini ni starešin. Tu so komandanti ostajali praznih rok.

Poleti pa je bilo vse še veliko lažje. Zjutraj so postrojili enote in odšli na obširne poligone v okolici Postojne. Vojaki so šli peš, starešine pa so se za njimi pripeljali z osebnimi avtomobili. Kar nekajkrat sem šel s komandantom v kontrolo poučevanja, vendar jih na teh ogromnih poligonih nisva nikoli našla. Iz poročil sodelavcev sem izvedel, kako je v resnici s stvarjo. Takoj ko se starešine pripeljejo za vojaki, dajo desetarjem ukaze in navodila za urjenje, sami pa zavijejo proti številnim vasem v okolici Postojne in v vaških gostilnah preživijo dobršen del dneva. O tem komandantu nisem govoril, kajti vedno sem moral imeti dobre odnose tako s komandantom kot s starešinami. Res je bilo v praksi to zelo težko, vendar mislim, da mi je to kar uspevalo.

Včasih pa sva kakšno neljubo zadevo starešin odkrila s komandantom kar sama. Po takem brezuspešnem iskanju enot sva se večkrat ustavila na kakšnem brizgancu, ki se je v tistih vročih dneh vedno prilegel. Spomnim se vasi blizu Bača (med Postojno in Ilirsko Bistrico), kjer sva v vaški gostilni našla razgrete starešine. Kar nekaj časa je bilo vse tiho in starešine so v strahu pričakovali glas komandanta. Potegnil sem komandanta za rokav in mu

prišepnil, da se nima smisla razburjati pred drugimi gosti. Za to gesto so mi bili zelo hvaležni in to je bila še ena točka za mene. Z ustreznimi besedami sem razbil tišino in pripravil komandanta, da se je usedel za isto mizo.

Za ta dan mi je ostal samo še sestanek z Jastrebom. Po končanem sestanku kolektiva starešin sem še enkrat pregledal svojo pisarno. Vse je bilo na svojem mestu, vse zaklenjeno in zapečateno.

Pred odhodom domov sem se ustavil še v komandi garnizije, ker sem za popoldanski sestanek zunaj vojašnice potreboval avto. Sestanek sem imel ob šestih zvečer in ponavadi sva se dobila v avtu.

Sodelovanje med organom varnosti in sodelavcem mora biti popolnoma tajno, zato sem kraje sestankov izbiral zelo previdno. Jastreb ni bil preveč discipliniran vojak, saj je večkrat brez dovoljenja zapuščal vojašnico in prav to napako sem izkoriščal za sestajanje z njim. Dogovorila sva se za kraj in za čas pobega iz vojašnice, kjer sem ga ponavadi počakal in ko sva se pogovorila, je nadaljeval svojo pot. Tako je združil prijetno s koristnim.

Domov sem se vrnil pozno ponoči, ker sem se dolgo zadržal z Jastrebom. Na sestanku nisem dobil novih informacij. Vojaki albanske narodnosti se še vedno intenzivno družijo med seboj, predvsem po večerji, ko v sanitarijah poslušajo radio. Kot antena za radio jim služi kovinska cev. Jastreb mi je pravil, da poslušajo oddaje v albanskem jeziku, ne more pa trditi, ali Prištino ali Tirano. Glede na moč oddajnika, ki ga ima radio Tirana, sem sklepal da gre prav zanj, saj ima Priština precej slabšega. Sodelavec ni vedel, kako se program, ki ga poslušajo, začinja. Npr. radio Tirana vse oddaje začinja z internacionalo. To je bila njegova prva naloga za naslednji sestanek, druga pa seznam vojakov albanske narodnosti, ki skupaj poslušajo radio. Posebej sem ga opozoril na vojake iz drugih enot. Sodelavec ni opazil, da bi bili skupaj brali časopise in komentirali politično situacijo, menda so samo kadili in obujali prijetne spomine na mladost.

Potem sva se z Jastrebom odpeljala proti Rakeku, kjer sva v eni od gostiln kramljala o mladosti in o načrtih za prihodnost. Bila sva istih let in tudi skupni jezik sva našla, vendar sem čutil, da je do iskrenega prijateljstva še daleč. Zanj sem bil samo operativec varnostne službe in starešina.

Naslednji dan sem moral urediti vse potrebno za izpeljavo akcije. V spalnici vojaka Kastelica sem moral ugotoviti, kje je priključek za električno energijo in izračunati potrebno dolžino kabla. Vse to sem potreboval za fotokopirni stroj. Naslednja naloga je bila ugotoviti tip ključavnice na omarici, kar je bilo za odpiranje na silo nujno. Za ti dve nalogi sem uporabil sodelavca, ki mu je bil naložen nadzor nad K.

Da sem prišel v stik s sodelavcem, sem uporabil hitri postopek. Z vsakim sodelavcem sva se poleg rednih sestankov dogovorila tudi za stik v nujnem primeru, predvsem kako on pride do mene oziroma jaz do njega. Za civilne sodelavce to ne pomeni velikega problema, saj lahko uporabijo telefon in tudi osebna srečanja, medtem ko je v vojaški organizaciji to velik problem. Vsak daljši izostanek iz enote, v kateri vojak prebije 24 ur na dan, je lahko sumljiv.

Nisem imel druge izbire, kot da več vojakov pokličem na pogovor, med njimi tudi njega. Ta metoda se lahko izkoristi enkrat, saj bi naslednjič že lahko bila sumljiva. Poklical sem samo vojake, ki so bili na začasnem delu v tujini, moj sodelavec je namreč več let živel v Stuttgartu. Nisem si smel dovoliti, da bi vojaki opazili, da sem jih klical brez razloga ali pa povsem nepovezano. V tem primeru sem usmeril njihovo razmišljanje v to, da me zanimajo vojaki, ki so bili v tujini.

Sodelavcu sem posređoval naloge, ki mi jih mora opravljene pustiti na mrtvi javki, za katero sva bila dogovorjena. Vse mi je moral premeriti in narisati. Tudi z njim sem se tako kot z drugimi pogovarjal približno dvajset minut. Povedal sem mu, o čem in kako sem se pogovarjal z drugimi, ter ga tako pripravil na vprašanja drugih. Napake nisem smel narediti.

Mrtva javka je ena izmed zvez, ki se lahko uporabljajo med sodelavcem in operativcem. To je kraj, za katerega vesta le sodelavec in operativec. Gre lahko za razne razpoke, večje kamne, starejše luknjaste zidove in podobne primerne koticke za skrivanje pisemskih sporočil. Operativec, ki uporabi ta način, mora imeti za vsakega sodelavca drugo javko. Nikoli ne smeta ene javke uporabljati dva sodelavca. Temeljno pravilo je, da sodelavci ne vedo drug za drugega. Vedno morajo imeti vtis, da so oni edini, ki delajo za organe varnostne službe. To daje organom varnosti možnost, da preverjajo informacije in z njimi sodelavce. Tega občutka preverjanja pa sodelavec seveda ne sme imeti, saj bi to sprožilo še večji val nezaupanja do organov varnosti.

Po dveh urah sem odšel do mrtve javke. To je bila kamnita lopa ob roko-metnem igrišču. Kakor vedno je bilo sporočilo zavito v prazen zavojček cigaret 57. Uspelo mi je, da sem jo neopazno pobral in se vrnil v pisarno. Podrobno mi je opisal in narisal vse, kar sem potreboval. Njemu sem zaupal, zato podatkov nisem preverjal, medtem ko bi jih drugače moral. V takšni akciji ne sme nič spodleteti.

Stikalo, ki je bilo uporabno, je bilo čisto blizu omarice, tako da dodatnega kabla ne bo treba. Ključavnica pa je bila navadna z navadnim ključem.

Sedaj sem moral poiskati samo še najboljši način za zavarovanje akcije. Za fizično varovanje bom potreboval štiri operativece, in to dva na obeh vhodih v zgradbo in dva za varovanje prvega in tretjega nadstropja. To je tudi pomenilo, da bom potreboval pet radijskih postaj za radijsko zvezo med operativci, ki bodo varovali, in ekipo, ki bo opravljala tajno preiskavo.

Varovanje akcije je zelo pomemben element. Predvideti je treba vsa možna presenečenja, saj se ne sme zgoditi, da bi objekt, v tem primeru K., ali pa kdo drug, odkril navzočnost in delo službe. Operativec, ki organizira in izvaja akcijo, je odgovoren za celoten potek in varnost; ne samo za varnost operativcev, temveč tudi za varnost same metode. V tem primeru bodo morali biti vsi operativci oblečeni v vojaške uniforme, ker bodo ob treh zjutraj prišli v vojašnico in jih lahko vidijo stražarji ob ograji ali pa dežurni vojaki. Ti operativci bodo »igrali« vojake, ki so pobegnili »preko žice« na nočni izlet.

Vojaku v sprejemnici bom neposredno pred tretjo uro dal nalogo, tako da

bodo operativci med njegovo odsotnostjo vstopili v vojašnico ter takoj odšli v mojo pisarno, kjer bodo počakali name. Svojo navzočnost v enoti bom opravičil z varnostno kontrolo v okviru nalog, ki mi jih je dal komandant enote.

Tako in podobno so načrtovane vse akcije, saj spodrsrljavej ne sme biti.

Za fizično zaščito sem s pomočjo nadrejenih poiskal ljudi iz organov varnosti sosednjih garnizij, poiskal pa sem tudi dva strokovnjaka iz tehnične ekipe organov varnosti. Enega sem potreboval, da bo odklenil ključavnico na vratih spalnice in ključavnico na vojaški omarici, enega pa za fotokopiranje dokumentov.

Kadar gre za konkretne akcije, je vodja ekipe operativec iz enote, v kateri akcija poteka, ne glede na čin ali položaj. Velikokrat se zgodi, da je strokovnjak iz tehnične ekipe tudi visoki oficir (major, podpolkovnik), pa je kljub temu vodja ekipe nižji oficir, v mojem primeru vodnik.

Strokovnjaki iz tehnične ekipe so starešine JLA in organi varnosti JLA, katerih dolžnost je opravljanje specialnih nalog. Operativec tehnik za odpiranje ključavnic opravlja samo te naloge in je zato posebej usposobljen. Trenutno sta v Jugoslaviji dve ustanovi za njihovo usposabljanje: ena za operativce državne varnosti in druga za organe varnosti JLA. Tudi tukaj so organi varnosti JLA med seboj ločeni zaradi posebnosti in zakonov, ki vladajo znotraj JLA. Tako imamo dve ustanovi za šolanje kakih 200 strokovnjakov, kolikor jih približno potrebujemo za celotno ozemlje SFRJ, z JLA vred.

Šolanje pripadnikov vseh tajnih služb Jugoslavije, obveščevalnih in protiobveščevalnih služb poteka ločeno za vojaške in civilne institucije. Na ravni federacije delujeta dve osnovni obveščevalni službi: vojaška in civilna. Taka je tudi organiziranost kontraobveščevalnih služb, to je službe državne varnosti in organov varnosti JLA. Medtem ko imajo civilne oblasti le določen nadzor nad civilnim delom kontraobveščevalnih služb, pa to nikakor ne velja za vojaški del. To je organizacijsko vprašanje, ki je rešeno samo znotraj JLA, čeprav navodila in pravila službe dovoljujejo tudi delovanje navzven.

V zadnjem času prihaja na dan delovanje varnostne službe v JLA, povečuje se nadzor nad civilno SDV, še vedno pa so tabu zvezne tajne službe, za katere se ne ve, kakšen je njihov cilj in namen.

Vprašanje je, ali delujejo res samo v obrambne namene in s svojo agenturo raziskujejo samo protijugoslovansko delovanje ali pa si mažejo roke tudi z drugimi posli.

Sistem odpiranja ključavnic je preprost, saj strokovnjak z raznimi tehničnimi pripomočki odpre cilindrično ključavnico, ki je v najširši rabi, v pičlih dvajsetih sekundah. Veliko ljudi me je spraševalo o tem, kako se pred takimi »vlomilci« zaščititi. Zanesljive zaščite ni. Obstaja elektronska zaščita, vendar znajo strokovnjaki, ki spremljajo razvoj alarmnih naprav, demontirati tudi te. Vzamejo jim le malo več dragocenega časa.

Fotografski aparat je pri takih akcijah veliko bolj primeren kot fotokopirni stroj, ker je veliko manjši in lažji, šumi pri delu pa so minimalni. Fotokopirni stroj se uporablja zelo poredkoma, le kadar je varnost zelo velika in ko to dovoljujejo tehnične možnosti. Največkrat se uporabljajo fotografski aparati z zelo občutljivimi filmi. Bolj ko je film občutljiv, manj zunanje svetlobe je potrebno. V zasebnih stanovanjih so za slikanje najbolj primerni prostori brez oken (shrambe npr.), operativec fotograf pa lahko dela tudi pri luči.

Tajna preiskava je ena od najbolj učinkovitih metod in se uporablja v vseh tajnih službah sveta. Poglavitni namen tajne preiskave naj bi bil učinkovito nasprotovanje obveščevalnim službam, to je tujim agentom, ki so infiltrirani v razne institucije. Naša ustava izrecno prepoveduje uporabo takšnih metod dela, prav tako zagotavlja nedotakljivost stanovanja, pisemskih in drugih pošiljk. Poseben predpis, ki ga sprejema predsedstvo SFRJ, pa organom SDV in organom varnosti JLA dovoljuje tudi te in druge metode, ki jih ustava prepoveduje. Seveda so te metode dovoljene, ko je v nevarnosti obramba države, uporabljajo se proti tajni vojni vohunskih služb, ki se vtihotapijo na vsa področja življenja. Edini način za uspešno nasprotovanje pa je uporaba istih metod, to je metod obveščevalnih služb.

Verjetno je razumljivo in tudi nujno potrebno, da se takšne in podobne metode uporabljajo v boju proti tujim agentom, se pravi proti tujim obveščevalnim službam. Nikakor pa ni razumljivo, da se iste metode uporabljajo za iskanje in zatiranje notranjega sovražnika, katerega delovanje je utemeljeno predvsem na verbalnem deliktu. V zadnjih štirih letih smo v organih varnosti JLA te metode uporabljali predvsem za odkrivanje albanskega nacionalizma in separatizma (v 80 odstotkih primerov), sledijo pa še drugi nacionalizmi, unitarizmi in podobno.

Z zakonom za notranje zadeve je javnim medijem prepovedan dostop do informacij s tega področja, zato ostajajo te metode prikrite in skrite v represivnih organih. Tudi javna politika jih ne omenja in s tem daje vtis, da se v Jugoslaviji ne uporabljajo. Menim, da ni nobenega razloga, da bi bile te metode še vedno državna skrivnost posebnega pomena za varnost države. Takšno deklariranje služi samo represivnim organom »za hitro in uspešno zatiranje tako imenovanega notranjega sovražnika«. Tajnih metod naših služb ne pozna le »notranji sovražnik«, medtem ko so vse tuje obveščevalne službe in emigracija z njimi seznanjene. Njih ne muči problem vsebine metod, temveč to, pri kom, kje in kdaj se uporabljajo. Prav na tem področju se bije vojna med obveščevalnimi službami, zmaga pa tisti, ki v pravem času in na pravem mestu uporabi posamezno metodo. Med njimi poteka fair play — vsak na svoji strani z enakim orožjem. To se mi zdi povsem razumljivo in opravičljivo s svetovnimi razmerami.

Ne razumem in ne zagovarjam pa uporabe tovrstnih metod za verbalni delikt, ne razumem, da se posameznikom več let prisluškuje v stanovanjih, kontrolira pošta in izvajajo tajne preiskave.

Pred nekaj leti so časopisi v ZRN pisali o pravnem vidiku uporabe teh metod. Dokazano je bilo, da so tajne preiskave tudi pravno vprašljive, saj obstaja velika možnost, da preiskovalci sami podtaknejo kak obremenilni

dokaz v interesu nekih »višjih ciljev«. To lahko povežemo tudi z novačenjem sodelavcev, ker se lahko takšni »obremenilni« dokazi izkoriščajo za kasnejše prisilno vzpostavljanje organiziranega sodelovanja. Posameznik, ki bi se znašel v takšnem položaju, nima nobene pravne moči za obrambo, saj bi vsako sodišče sprejelo tak obremenilni dokaz.

Še posebno problematično pa je to vprašanje v naših, jugoslovanskih razmerah, ko nihče ne ve, kdo sploh je »notranji sovražnik«. To definiranje je v izključni pristojnosti represivnih organov. Ne smemo pa pozabiti na nerešeno nacionalno vprašanje, na številčno premoč enega naroda nad drugim, kar je za JLA še posebej značilno.

Tajna preiskava ima različne namene. Glavni cilj je dokumentiranje morebitnega dokaznega materiala. V primerih, ko se v tajni preiskavi najde »iskani« obremenilni dokaz, preide preiskava v drugo fazo, tajna preiskava se spremeni v javno. To pomeni, da ekipa vse obremenilne dokaze pusti, kjer jih je našla, lastnika stanovanja pa aretira. Takšna javna preiskava je potem samo gola formalnost oz. pravna farsa. Ponavadi se hitro konča, saj morajo biti navzoči le objekt in priči preiskave zaradi pravnega dokaza.

Tu igra posebno vlogo sam način ene ali druge preiskave. Vsaka preiskava poteka po desnem pravilu, ki zagotavlja, da se vse temeljito preišče, da se nič ne izpusti. Značilno je, da morajo biti preiskovalci še posebej pozorni na morebitne pasti in na podrobnosti. Velikokrat se zgodi, še posebej, kadar gre za obveščevalca oz. agenta, da obveščevalci sami nastavljajo pasti ali kakšna druga presenečenja. Namen teh pasti je v tem, da agent ugotovi, ali je odkrit oziroma nadzorovan. Ponavadi so te zanke že na vratih, tako da se lahko neizkušen operativec izda že takoj na začetku. To so največkrat tanke niti, ki na več različnih mestih povezujejo vrata in podboje. Odklepanje in odpiranje tako pripravljenih vrat zahteva od operativca veliko časa. Na pragove in na kljuke se montirajo posebna stikala, ki ob dotiku sprožijo fotografski robot ali luč. Fotografski robot je zelo pogost in je na Zahodu tudi v javni prodaji. Njegova tehnična prednost je v tem, da lahko z enkratnim navitjem naredi enega, več ali pa vse posnetke, omogočeno pa je tudi avtomatsko snemanje. Lahko se vključuje tudi na daljavo. Za tajne službe je fotorobot zelo pomemben, koristi pa tudi drugi strani.

Operativec, ki ni pozoren in ne opazi fotorobota, pusti za sabo dokaz, ki je pravno priznan. V stanovanju je mogoče nastaviti različne stvari, odvisno od iznajdljivosti posameznika in njegovega vedenja o samem delu in delovanju službe.

Pri spreminjanju tajne preiskave v javno se ne sme zgoditi, da operativec, ki ve, kje je obremenilni dokaz, takoj seže po njem, saj bi to ustvarilo pomisleke in morda izdalo, da je akcija zrežirana. Teh pomislekov pa ne sme imeti nihče, še manj pa se sme zgoditi, da bi svoje pomisleke pravno uveljavljal ali dokazoval.

Sam sem moral v omenjenem primeru najti dokaz o delovanju s pozicij slovenskega nacionalizma. K. je bil povezan z vojakom v Sarajevu, ki je »priznal«, da so v času šolanja na Fakulteti za sociologijo, politične vede in

novinarstvo imeli organizirano ilegalno organizacijo, ki naj bi bila delovala s pozicij slovenskega nacionalizma in separatizma. Ta organizacija naj bi se bila zavzemala za odcepitev Slovenije od Jugoslavije in za vključitev v evropske tokove. Dokumentirati bi morali vsa pisma, ki jih je K. hranil, dnevnik, ki ga je pisal, naslove in telefonske številke. Do tedaj operativno delo ni potrdilo ocene organov varnosti JLA v Sarajevu, da bi bil K. vključen v kakršnokoli ilegalno organizacijo, ko je bil še civilist, in da bi bil deloval s teh pozicij tudi v enoti JLA. Bil je tih in vase zaprt fant. Opazil sem, da nad vojaščino ni preveč navdušen. Od fanta, ki je končal fakulteto, se pričakuje, da bo v enoti operativen, da se bo vključeval v učni program in pomagal starešinam. Starešine »porabijo« take vojake predvsem za pisanje opomnikov, za poučevanje, za pisanje raznih stenskih časopisov, pa tudi za razna predavanja iz njihovih področij.

K. je bil povsem neaktiven, izpolnjeval pa je vse naloge in dolžnosti, ki jih je imel kot vojak. Osnovno usposabljanje je končal s prav dobrim uspehom. Tudi ta rezultat je kazal, da ni bil preveč zainteresiran. Nadrejeni v organih varnosti je sprejel oceno, da tudi to kaže na sovražno delovanje, ker ne želi sodelovati v pripravah za obrambo države. To oceno sem sprejel takšno, kakršna je bila, čeprav sam nisem bil mnenja, da je to že sovražno delovanje. K. ni nikoli, niti verbalno, sovražno reagiral proti pripadnikom druge narodnosti ali proti JLA, niti takrat, ko je bil pod neposrednim pritiskom sodelavcev varnostne službe ali nadrejenih starešin. Prebiral je različne knjige, sameval in čakal na izhode v mesto ob sobotah in nedeljah. Izhode je izkoristil za odhod domov v Ljubljano. Iskat sta ga hodili mati ali pa dekle. V avtomobilu se je preoblekel in se do Ljubljane peljal v civilni obleki, ker ni imel dovoljenja za potovanje v Ljubljano. Teh odhodov nisem prekinil z disciplinskim ukrepom, kajti tako sem imel nad njim še večji nadzor. Z organi javne varnosti iz Postojne sem se dogovoril, da ga na enem takih izhodov prometna milica ustavi in popiše in naredi uradni zaznamek. Tako sem njegove odhode dokumentiral za morebitne kasnejše potrebe.

Dan akcije je kmalu prišel. Vsi operativci smo se ob drugi uri zjutraj zbrali v pisarni organov varnosti v poveljstvu garnizije v Postojni. Prišla sta tudi operativca tehnika iz Ljubljane in vsi razen enega smo bili v vojaških uniformah.

Še enkrat smo vsi skupaj predelali načrt in vsakemu sem ponovno pojasnil njegovo mesto in vlogo v akciji. Ob 2.30 sem telefoniral komandantu enote. Povedal sem mu, da sem pripravljen in da naj da enoti znak za preplah točno ob treh. Še enkrat mi je obljubil, da se vojaki do petih ne bodo vrnili v prostore. Točno ob tretji uri zjutraj smo se napotili v vojašnico Milovan Šeranić v Postojni. Sam sem odšel nekaj minut prej. Ob prihodu v glavno sprejemnico v vojašnici sem slišal rahel ropot in žvenket orožja. To je bil znak, da so vojaki že pokonci. Vojaka v sprejemnici sem vprašal, kaj se dogaja v moji enoti. Povedal mi je, da se že nekaj dni šušlja o preplahu in da je zdaj verjetno prišlo do tega. Prav zanimivo, kako vojaki hitro izvedo za preplah, nikoli nisem vedel, odkod jim ti podatki. To mi je šlo na roke, saj bodo tako vojaki lažje imeli vtis, da gre zgolj za običajen preplah. Izkoristil sem žvenket orožja in vojaka poslal pogledat, kaj se dogaja, obenem pa sem se

ponudil za nadomeščanje. Takoj po vojakovem odhodu so prišli operativci in odšli proti moji pisarni. Ti »vojaki« so bili že vsi okrog štiridesetih in to se je poznalo tudi po hoji, nekateri so bili preveč poraščeni, vendar tega v tej mrzli noči in snegu do kolen ni mogel nihče opaziti. Dežurni vojaki so se greli ob toplih pečeh, kjer jim je na oči lezel rahel spanec, nekateri so pisali in brali pisma, gledali slike svojih najdražjih, spet drugi so iz vžigalic sestavljali razne predmete. Nihče niti pomislil ni na »ostarele« vojake, ki so šli na izvršitev protiustavnega ukaza.

Kmalu sem jih ujel in skupaj smo odšli do moje pisarne, kjer so godrnjali zaradi mraza, ki je vladal v njej. Posebno sta nergala operativca tehnika iz Ljubljane, kjer se grejejo ob centralni kurjavi, zraven pa jim gori še kakšna električna pečica. Izgovarjal sem se na varnostne razloge, zaradi katerih nisem smel ukazati, da bi peč zvečer še enkrat naložili. Kadar sem sam spraševal po električni pečici, so mi vedno odgovarjali, da ni denarja. Vendar problem ni bil v denarju, ampak v letnem načrtu, ki tega ni predvidel, tega pa se v nobenem primeru ni smelo obiti. Kakšna birokracija! Odklenil sem veliko železno omaro in vsem skupaj ponudil domače žganje, ki se je prav prileglo. Medtem ko so drugi pili že drugo šilce žganja, sem sam pregledal vse sobe, sanitarije in druge prostore. Nekateri operativci so imeli s tem slabe izkušnje, saj se zgodi, da se kak vojak izogne dolžnosti in ostane v prostorih ter je tako lahko priča preiskavi. Zgodilo se je že, da je vodja akcije sredi dela opazil čudno postavljene škornje. Ko je izvlekel škornje, je za njimi prilezel tudi vojak, in to ravno objekt dela. Potrebovali so kar nekaj časa, da so si opomogli od šoka. Primer so potem rešili tako, da so vojaka zavezali k molčečnosti, organi varnosti pa so prenehali operativni nadzor nad vojakom.

Spomnil sem se tega dogodka, zato sem pred začetkom pogledal pod postelje, za peči itd. Vrnil sem se v pisarno in akcija se je začela. Operativci, ki naj bi skrbeli za fizično varovanje, so še enkrat preverili radijske zveze in ponovili svoje »radijsko« ime. Vsem sem še enkrat povedal, kako reagirati v posameznih situacijah. Operativca, ki sta varovala vhod, sta morala javiti vsak eventualen prihod in o tem obvestiti ekipo v spalnici, ki je preiskovala, in oba operativca v prvem in tretjem nadstropju. V takem primeru bi se ekipa iz spalnice morala takoj vrniti v bazo, se pravi v mojo pisarno, operativci, ki varujejo, pa bi nadzorovali gibanje neznane osebe. Ob oceni operativcev, da neznanec ni namenjen v naše »delovne prostore«, bi z akcijo nadaljevali. Postopek bi bil podoben tudi za operativce, ki so varovali nadstropja. Izhajal sem iz ocene, da je malo možnosti, da bi vojaki hodili iz nadstropja gor ali dol. Ponavadi so hodili samo do sanitarnih prostorov, toda ker je teh premalo, bi lahko prišli tudi v naše nadstropje. Nadzor nad tem pa je bil naloga operativcev, ki so varovali po nadstropjih.

Po odhodu operativcev, ki so varovali akcijo, sem se s tehnikoma napotil v sobo vojaka K. Vse sobe so bile odklenjene, kar je bilo del načrta in dogovora s komandantom. Čeprav je veljalo pravilo, da se v času preplaha sobe ne zaklepajo in da jih vojaki v najkrajšem možnem času zapustijo in odidejo na bojno nalogo, so komandirji manjših enot (vodov) ukazovali, da se iz varnostnih razlogov prostori zaklepajo, kajti zgodilo se je, da se je v

naglici marsikaj izgubilo. S komandantom sem se dogovoril, da se v takem primeru pravilnik službe popolnoma spoštuje in da je vsak posameznik dolžan skrbeti za svoje stvari in je zanje tudi odgovoren. Operativcema sem pokazal omaro vojaka K., ki je bila zaklenjena s ključavnico, o kateri sem že pisal v načrtu. Omara zaradi premetavanja ni bila več na svojem mestu, operativca pa sta predlagala, da bi jo odnesli v mojo pisarno, jo tam odprli in pregledali, saj med oblačenjem nobena stvar v omari ni ostala na svojem mestu, tako da prenašanje ne bi spremenilo razporeda v omari.

V K. že od vsega začetka nisem videl sovražnika, akcija pa je bila nujna samo zaradi ocen iz Sarajeva.

Vojaki v času preplaha niso smeli prižgati luči, kar je bilo v prid predlogu operativcev. Tudi delo bi bilo v pisarni veliko lažje, saj bi lahko delali pri luči. Pazljivo sva prijela omarico in jo odnesla v mojo pisarno, kjer sva jo postavila na mizo ob pisalni mizi, da bi imela večji pregled nad njeno vsebino.

Ključavnico je operativec z ročnim orodjem odklenil v nekaj sekundah. Med tem časom pa je drugi pripravil fotokopirni stroj. Pregled pa sem moral opraviti sam. To vedno počne operativec, ki je tudi operativno obdeloval objekt, ga najbolj pozna in ima največ možnosti, da razpozna zanimive operativne predmete. Na koncu napiše poročilo in uporablja dobljene podatke za nadaljnje operativno delo.

Preiskavo sem začel v spodnjem delu omarice, kjer je K. imel umazano perilo in čevlje. Tu ni bilo sledu o kakšnih dokumentih ali drugih operativno zanimivih stvareh. Levi del omarice, kjer je prostor za transportno torbo, je bil sedaj prazen, saj je torbo odnesel s seboj na akcijo. Ali je vzel s seboj tudi kaj operativno zanimivega, je seveda ostala skrivnost. V desnem delu omarice sta polički za rezervno perilo in za poletno uniformo. Počasi sem pregledal oblačila, kos za kosom. Nikjer ni bilo nič zanimivega. Za perilom sem našel dve knjigi Agathe Christie, ki pa sta bili iz vojaške knjižnice, zato sem ovrigel misel, da bi lahko služili za šifre.

Znano je, da se knjige, časopisi in drugi pisani material lahko uporabijo tudi kot šifrantski ključ. Šifre so že star način tajne izmenjave informacij. Uporabljali so jih že stari Grki. Eden od najstarejših sistemov šifer je zamenjava črk. Vse pa temeljijo na matematičnih zakonitostih, zaradi česar se hitro dešifrirajo. Novejše šifre nimajo nobenih matematičnih zakonitosti in so sestavljene iz naključnih črk, števil ali znakov.

Izključil sem možnost, da bi Kastelic za prikrito komuniciranje z vojakom iz Sarajeva uporabljal šifre.

Na zgornji polici je imel pisma, zapiske, notese in druge papirje. Najprej sem se lotil pisem. Ker nisem imel časa, da bi vsako pismo prebral, je tehnik vsako fotokopiral. To je bilo dolgočasno delo, ki je zahtevalo tudi veliko natančnosti, saj je bilo treba vsako pismo natanko tako vložiti, kot je bilo vloženo prej. Paziti sem moral, kako je bilo pismo vloženo v kuverto, kje je bil začetek in kje konec in kako je bila kuverta obrnjena.

Fotokopirali smo tudi dnevnik, ki nam je vzel precej časa, saj je imel več kot

200 strani in notes s telefonskimi številkami. Naslove, ki so bili na raznih papirjih, je tehnik prepisoval, ker je za fotokopiranje zmanjkalo časa.

Delo smo končali malo pred peto uro. Tehnik je omarico zaklenil in potem smo jo odnesli nazaj v sobo. Umik po končani akciji je potekal podobno kot vstop v vojašnico. Spet sem zaposlil vojaka v sprejemnici, tako da so operativci neopazno zapustili vojašnico. Zaradi vrnitve vojakov in jutranjega bujenja ob 5.30 smo morali pohiteti.

Akcija je bila končana.

Nisem si mogel privoščiti počitka, saj sem moral takoj začeti analizirati vse fotokopirane dokumente.

Branje pisem je naporno delo, saj je treba odkriti pravo vsebino in logično povezavo med njimi. Za izmenjavo informacij lahko uporabljamo na prvi pogled čisto običajna ljubezenska pisma, kamor med vrstice vstavimo zelene informacije. Seveda te informacije ne smejo spremeniti sloga in vsebine pisma. Da bi operativec našel tako skrito informacijo, mora dobro poznati objekt, njegove osebne lastnosti in njegov način razmišljanja. Pri K. sem pričakoval le kakšno politično vsebino, vendar iz povsem amaterskega stališča. Ocenjeval sem, da Kastelic ne more imeti povezave z obveščevalno službo, čeprav je meja med notranjim in zunanjim sovražnikom zelo majhna ali pa je ni. Ozadje delovanja notranjega in zunanjega sovražnika je zelo podobno, saj je obema cilj zrušiti sedanji politični sistem, vlogo ŽKJ in socializem kot razvojno pot družbe. Zato tudi operativci v svojih ocenah na delajo razlik med njima. Vsa alternativna gibanja so označena kot notranji sovražnik, vsaka ideja, ki se ozira na Zahod, pa je rezultat ciljev specialne vojne.

Iz pisem K. se je dalo razbrati, da je občutljiva in zgrajena osebnost z jasno začrtanimi življenjskimi cilji. Nobenih političnih ambicij ni imel, zato sem se čudil, zakaj se je odločil za študij na taki fakulteti. Njegov dnevnik je bil poln globokih razmišljanj. V pesniškem jeziku je opisoval probleme, s katerimi se je srečeval v vojaškem življenju. O svojih nadrejenih je govoril zelo zadržano, opisoval jih je kot ljudi, ki ne znajo delati s soljudmi in ki so tukaj po sili razmer. V svoji enoti ni videl starešine, ki bi svoje delo opravljal z ljubeznijo. Mladinsko organizacijo v JLA je opisoval kot podaljšek vojaške oblasti. Ni mogel razumeti, da je mladinska organizacija pod tako močnim vplivom starešin, da se zavzema le za boljše disciplino in boljše rezultate pri učenju vojaških programov. V delu osnovne mladinske organizacije ni opazil mladinskega političnega dela, razprav o aktualnih političnih dogodkih. Imel je občutek, da nihče iz aktivne starešinske sestave ne želi, da bi se o tem razpravljalo in da se to celo preprečuje, saj so bili predsedniki mladinske organizacije starešine, ki so sami pripravljali dnevni red.

Starešinski kader je bil najbolj zadovoljen, kadar je mladinska organizacija pripravila kakšno kulturno prireditev na temo iz narodnoosvobodilnega boja ali kak kviz o poznavanju našega političnega sistema.

Videl je veliko razliko med delovanjem mladinske organizacije v JLA in v civilnem življenju, saj so bila nova in alternativna gibanja v JLA tuja in

nezaželena, celo prepovedana. Zdajšnje idejno in organizacijsko vlogo mladinske organizacije v JLA je primerjal z mladinsko organizacijo v civilnem življenju v 70. letih.

Kritiziral je redno politično informiranje, ki ga je vsako jutro pred jutranjim pregledom opravljal komandant, češ da dogodke opisuje preveč enostransko in da partiji pripisuje preveliko vlogo pri reševanju političnih problemov. Po njegovem mnenju ni bilo veliko razlik med duhovnikovim pojmovanjem religije in komandantovim pojmovanjem partije. Ni mogel razumeti pogledov JLA na predloge slovenske mladine o štafeti mladosti. Ob tej priliki je komandant na informiranju povedal, da se mora mladinska organizacija v JLA zavzemati za dolgoletno tradicijo štafete, kajti štafeta je simbol ljubezni do Tita in enotnosti mladine celotne države. K. je zapisal, da je komandant naložil mladinski organizaciji, da se upre tem protisocialističnim predlogom, ter se zavzame za tako vlogo štafete, kot jo je imela v vsem povojnem času. Komandant tega ni samo predlagal, ampak ukazal. Vzrok za takšno nerazumevanje je iskal v generacijski razliki, v nezmožnosti, da bi starejši razumeli drugačen način mišljenja mladih, da bi razumeli poglede današnje mladine na NOB in dejstva, da mladi ne morejo graditi svoje vloge v družbi samo na preteklosti.

V dnevniku se je le redko dotikal političnih tem. Veliko pa je razmišljal o osebnostnih lastnostih starešin in vojakov, s katerimi se je družil. V tem opisu sem zasledil tudi sebe.

Z zanimanjem sem bral vrstice, kjer je opisoval »bezbednjaka«, kakor so vojaki poimenovali mojo funkcijo. Predvsem se je čudil moji mladosti. Prisodil mi je 23 let, čeprav sem jih v resnici imel 21. Tudi sam sem se večkrat spraševal, kako sem prišel v to službo, saj je v organih varnosti veljalo pravilo, da morajo starešine za to službo dopolniti vsaj 30 let, nižji oficirji imeti najmanj čin starejšega vodnika, oficirji pa najmanj čin kape-tana.

V letih 1984 in 1985 je bil kader v organih varnosti že precej ostarel, delo pa je zahtevalo veliko fizičnih naporov in svežine. Izbrali so me kot mladega starešino, ki je prišel naravnost iz šole in se še ni okužil s civilnim življenjem. Bil sem šolsko politično podkovan, pravilne politične usmeritve in predvsem dober vojak partije. Ustrežal sem vsem kriterijem in bil visoko ocenjen.

K. je opisal tudi pogovor, ki sem ga opravil ob njegovem prihodu na služenje vojaškega roka. Ocenil me je kot starešino, ki v primerjavi z drugimi zna poslušati in vsaj normalno odgovarjati. Opazil je, da sem bil med pogovorom zelo preračunljiv in da me je zanimala predvsem njegova politična orientacija. Zapisal je tudi, da ga je presenetilo moje poznavanje delovanja mladinske organizacije v Ljubljani. Kot operativca me je zelo zanimala njegova ocena vojakov, predvsem tistih, ki so bili moji sodelavci. Sodelavca Ahila je opisoval kot zvestega in dobrega prijatelja, ki mu zaupa. Ahil je bil visoko izobražen, inteligen in sem se tudi sam čudil, da je prostovoljno pristal v sodelovanje. Verjetno je bil razlog za to dedek, ki je bil nosilec partizanske spomenice in je imel na vnuka velik vpliv. Dedek ga je učil

spoštovanja do starešin in nujnosti sodelovanja z njimi. To in čas, v katerem je bilo vsako večje zanimanje za svoj narod razglašeno za nacionalizem, mi je pomagalo, da sem ga pritegnil k sodelovanju.

Iz dnevnika je bilo razvidno, da so njuni pogovori potekali tako, kot sem predvidel in naročil Ahilu. Kastelic ni podvomil o pristnosti pogovorov in to je še potrdilo mojo oceno, da je Ahil dobro igral svojo vlogo.

Tako delo s sodelavcem se je v tem primeru izkazalo za idealno, potrdilo pa je še eno veljavno pravilo za delo s sodelavcem. Sodelavec mora biti namreč na enaki ali na višji intelektualni ravni kot objekt opazovanja, kajti napačno razmerje lahko direktno vpliva na operativni potek akcije. Tako objekt lahko odkrije sodelavca in vzame potek v svoje roke in mu lahko vsiljuje svoja stališča. Operativec, organ varnosti, mora biti vedno korak pred objektom, nadzorovati mora kompletno situacijo, saj le to zagotavlja uspešno opravljeno operativno delo. Operativec mora vedno računati tudi na to možnost, kajti pri takem delu je težko biti prepričan, da objekt ni prepoznal vnaprej pripravljenih pogovorov. Zato z enim objektom vedno dela več sodelavcev. Operativcu je tako omogočeno, da preverja informacije, kajti malo možnosti je, da bi objekt odkril prav vse. Tako delo daje možnost popolnega nadzora nad objektom in vodenje operativne situacije. Vsaka večja različnost med informacijami pomeni, da je sodelavec odkrit in da ga objekt izrablja in mu daje lažne informacije.

Seveda se tudi zgodi, da začne sodelavec pravilno razumevati svojo vlogo in da ugotovi, da je zgolj orodje v rokah organov varnosti in svojo zvezo z operativcem izda objektu. Taki trenutki so zelo nevarni za nadaljnje operativno delo. Objekt na ta način ne izve samo, da je nadzorovan, ampak na podlagi vprašanj sodelavca tudi ugotovi, kakšne operativne podatke ima organ varnosti v rokah. V takih primerih sodelavec objektu vse natanko razloži in ponavadi preide na drugo stran. V primeru, da pride zadeva pred sodišče, so sodelavci največkrat prepuščeni sami sebi in na milost in nemilost sodbe, ker se ponavadi obe strani distancirata od njih.

O drugem sodelavcu, Tihem, ni bilo nič napisano. To mi je povedalo, da Tihi ni uspešen in da pridobiva informacije le iz bežnih pogovorov. Po drugi strani pa je bilo to tudi razumljivo, ker je bil druge narodnosti, z nižjo šolsko izobrazbo tehnične smeri.

Med delom sem bil večkrat v položaju, ko nisem imel objektivne možnosti, da bi izbiral med sodelavci. Za sodelovanje je bilo v zadnjem času težko pridobiti sodelavce med Albanci in Slovenci. To zdaj veliko bolje razumem. V Sloveniji se je že takrat začel proces demokratizacije družbe in odpiral se je prostor za razna alternativna gibanja. Za sodelavce iz Slovenije so bili značilni določena izobrazbena struktura in področja, iz katerih so prihajali. Zelo težko je bilo za sodelovanje pridobiti fante, ki so končali visoko šolo ali so še študirali. Zanimivo je, da niso naravnost odklonilno reagirali, ampak so se izgovarjali na nezadostno psihično pripravljenost za tako delo ali pa da so preobremenjeni s študijem. Težko je bilo pridobiti tudi tiste, ki so srednjo šolo končali v večjih mestih, kot so Ljubljana, Kranj, Celje in Maribor. Po

tem vrstnem redu mest so vojaki v teh mestih najpogosteje zavračali sodelovanje.*

Velika je bila tudi razlika med vojaki, ki so prišli iz mestnih oziroma vaških okolij. Mestna mladina je sodelovanje odklanjala, medtem ko so bili tisti iz vasi bolj pripravljene sodelovati.

Razlogi, da so vojaki albanske narodnosti odklanjali sodelovanje, so različni. Najbolj pogost odgovor na to vprašanje je, da so vsi Albanci prežeti z irendento in s sovraštvom do Jugoslavije. Tako smo morali v Postojni ob vsakem prihodu mladih vojakov popisati vse vojake albanske narodnosti. Te sezname smo potem preverjali in jih uporabljali za povratne informacije o morebitnem sovražnem delovanju posameznika. Pri Albancih je zelo izražena pripadnost matičnemu narodu, vendar pa je zame nesprejemljiva teza, da so zato že sovražniki Jugoslavije. Negativnega nacionalizma ne moremo in ne smemo zamenjavati z obliko nacionalne zavesti. Pri vojakih albanske narodnosti namreč nisem nikoli doživel, da bi omalovaževali ali zatirali pripadnike drugih narodov in narodnosti.

Konec leta 1986 smo imeli v Postojni organi varnosti glavno kontrolo iz organov varnosti JLA v Beogradu. Pri meni je bil v kontroli major R. Isti major pa je sodeloval in bil v Ljubljani tudi ob aretacijah Janše, Borštnerja in Tasića. Povedal sem mu o seznanjih Albancev in dodal tudi svoje mnenje, da se z njimi ne strinjam, ker mi to daje občutek, da je ves albanski narod nadzorovan. Z mojo oceno se je strinjal, dodal pa je še, da v zdajšnjih časih lahko zaupamo le redkokateremu Albancu. Moje takratno mnenje je bilo za organe varnosti še sprejemljivo. Strinjal sem se, da je večja nevarnost vplivanja z Zahoda v Sloveniji kot pa v drugih republikah. Govorila sva tudi o specialni vojni, ki jo obveščevalne službe NATO vodijo proti vsej Jugoslaviji, ter o tem, da jim je uspelo plasirati svoje ideje v Sloveniji, zdaj pa iščejo operativni prostor tudi drugje po Jugoslaviji.

Eden od razlogov, da se je narodna zavest Albancev krepila, je tudi to, da so bili leta 1981 vsi označeni za kontrarevolucionarje. Ljudje pa se v nesreči zbližajo in zavedo svojih korenin. Prav zaradi tega in zaradi velike nevarnosti porajanja sovražnih organizacij je obveščevalna služba na Kosovu tako močna. Od leta 1981 niso ostali le zaprti ljudje, ampak je ostalo pomnjenje represije. Represija pa ni bila nikoli po volji ljudstva.

Zadržan odnos drugih narodnosti, predvsem Srbov, neresnične obtožbe in izmišljanje raznih nacionalnih sporov, vse to je imelo posledice tudi v mednacionalnih odnosih v JLA.

Drugih zanimivih podatkov med fotokopiranimi dokumenti ni bilo. K. je imel še dve pismi od vojaka iz Sarajeva, ki pa sta bili že tako pisani pod kontrolo in po scenariju organov varnosti iz Sarajeva. To je še enkrat potrdilo, da je bil vojak v svojih izjavah iz neznanih razlogov, blago rečeno, precej netočen. To je lahko pomenilo, da je K. opazil provokacijo, vendar tega v svojih zapisih ni omenil.

V poročilu sem napisal, da pri preiskavi nisem našel operativno zanimivih

* Podatek navajam iz lastnih izkušenj in ne pomeni, da je v vseh organih varnosti enak.

podatkov, in ocenil, da za vojaka K. ne obstajajo podatki o sovražnem delovanju s pozicij slovenskega nacionalizma.

Ocenjevanje je zelo delikatno opravilo, saj se lahko kadarkoli izpostavi odgovornost za nepravilno kontraobveščevalno oceno. Problematično pri vsej stvari je tudi dejstvo, da ostanejo ljudje, ki so enkrat na seznamu tajnih služb, na njem vse do ovadbe, če do nje pride, v nasprotnem primeru pa ostanejo za vedno zaznamovani kot možni »notranji sovražnik«.

Posebno področje v tajnih službah so sezname in evidenca podatkov. Ti sezname so zelo obširni in obsegajo osebe, ki so pod nadzorom različnih stopenj. Na njih so ljudje, od katerih se lahko pričakuje sovražna dejavnost, ljudje, za katere obstaja sum, da so povezani z notranjim sovražnikom, kot tudi tisti, ki imajo možno zvezo s tujimi obveščevalnimi službami in emigracijo. Zapisani pa so tudi pripadniki pri nas nezaželenih alternativnih gibanj in za naš sistem nesprejemljivih zvez in združenj. Ti sezname so seveda za vsako demokratično družbo sporni, tako tudi za našo, ki se za demokratično deklarira. Tako so zaznamovani vsi še živeči politični zaporniki od leta 1945 dalje. Na njih ostane do smrti madež, ki se ga ne morejo znebiti z nobenim dobrim delom.

Poleg seznamov »sovražnika«, obstajajo tudi sezname »sodelavcev«. Na teh seznamih so vsi, od katerih se lahko pričakuje pomoč, vsi sodelavci in vsi tisti, ki so kdaj delali v obveščevalnih ali protiobveščevalnih službah.

Sezname in natančna evidenca so v teh službah nujnost in zakonitost. Vedno znova pa se poraja vprašanje, kaj se zgodi z ljudmi s seznamov tajnih služb (civilnih ali vojaških) ob izrednih razmerah. Na to je zaradi pomanjkanja podatkov težko odgovoriti, dejstvo pa je, da v izrednih razmerah prevzame oblast vojska. Dejstvo je tudi, da se že v mirnem času pri nižjih taktičnih enotah formirajo tako imenovana »nagla sodišča« in da so določene enote, ki bodo s streljanjem izvrševale smrtne kazni.

Seveda se ne ve, kakšen kriterij bi v teh situacijah uporabili in komu bi bilo prizaneseno in komu ne. Morda bi smrt doletela tudi tiste, ki so na seznamih samo kot možni kandidati za »sovražno dejavnost«.

Ali je res potrebno, da služba v imenu naroda sama po svoji presoji ljudi »označi«?

Zgodovina je že večkrat pokazala, kam lahko pripeljejo take ocene in tako delovanje varnostne službe. Edina rešitev za vse to bi bil temeljit nadzor nad službami na vseh ravneh. Tu velja razmerje: večji nadzor — višja stopnja demokracije. Za popoln nadzor nikakor ne zadostujejo skupščinske komisije v republiških skupščinah, ki so pooblašene za nadzor služb, pa še v tem primeru se poraja vprašanje, ali lahko nadzorujejo posamezne dele brez soglasja zveznih institucij.

Moje poznavanje tega »tajnega sveta«, mi vzbuja povsem upravičene pomisleke. Sprašujem se, ali je v teh razmerah možen popoln nadzor. Mislim, da ni mogoč brez radikalnih sprememb.

Točno opoldan

Nobena država ne more iztrati človekovga zanimanja za stvari, ki ga obdajajo. Vedno bodo imeli posameznikov segale po prepovedanem jabolku, kljub vsem pravnim in nepravnim sredstvom represije. Nove resnice vedno načrtno nekakšne totalne sredine. Prav od resnice, podobne človeku, pa je odvisno, koliko bo le-ta postala sprejeta v javnosti. Nobena represija ne bo zatrla oči javnosti, prav nasprotno, prepovedano bo postalo še slajše.

Veliko je stvari, ki so bile še pred kratkim prepovedane. Prav prepoved pa pripelje do tega, da te zamisli ne ostanejo samo zamisli posameznika, temveč spodbujajo zanimanje drugih, posebej pa še zanimanje javnosti.

Verjetno bo minilo še veliko časa, da se bodo naši dolgoletni politični veljaki zavedeli te resnice, da se bodo zavedeli, da skrivnost ustvarjajo prav oni, da bi obdržali svoje fotelje. Tajna represija je samo odena od načinov za realizacijo takšne in podobne politike, posebej v naši deželi, kjer je malo različnica partijskega sistema, ki priznava samo komunistično opredeljevanje, drugo pa zavrača kot sovražno delovanje.

Tudi tokrat ni bilo drugače. Posveto je bil v igri mladi človek, ki se je po osnovni šoli napotil v vrate starostništva, po njej volji je prišel službovat v Slovenijo ter bil kriv za pripadnost svojemu narodu. Omuljen, indoktriniranja mladih vojakov albanske narodnosti, zatvorenja z nacionalizmom in separatizmom. V njegovi voščilnem dragoji je zapisano, da se skrivoma sestaja z vojski albanske narodnosti, da z njimi negativno polemizira, sprtašnje in ustvarja pomisleke do vloge ZKI. Med svojimi obveznimi dejavnostmi se druži izključno z vojski svoje narodnosti. Govori z njimi albansko in je do drugih narodnosti kriščon. Ali je res tako, ali bi takšna njegova dejavnost lahko sploh imela indicije kaznivnega dejanja?

Treba je vedeti, da so vse te ocene o njem izrekli sodolovci, ljudje, ki promovoljno ali pa kako drugače sodelujejo s tajno službo. Natuščnost njihovih

Точно описание

Nobena država ne more zatrei človekovega zanimanja za stvari, ki ga obdajajo. Vedno bodo misli posameznikov segale po prepovedanem jabolku, kljub vsem pravnim in nepravnim sredstvom represije. Nove resnice vedno načnejo nekakšne totalne sredine. Prav od resnice, podobne človeku, pa je odvisno, koliko bo le-ta postala sprejeta v javnosti. Nobena represija ne bo zatisnila oči javnosti, prav nasprotno, prepovedano bo postalo še slajše.

Veliko je stvari, ki so bile še pred kratkim prepovedane. Prav prepoved pa pripelje do tega, da te zamisli ne ostanejo samo zamisli posameznika, temveč spodbujajo zanimanje drugih, posebej pa še zanimanje javnosti.

Verjetno bo minilo še veliko časa, da se bodo naši dolgoletni politični veljaki zavedeli te resnice, da se bodo zavedeli, da skrivnost ustvarjajo prav oni, da bi obdržali svoje fotelje. Tajna represija je samo eden od načinov za realizacijo takšne in podobne politike, posebej v naši deželi, kjer je samo zaščitnica partijskega sistema, ki priznava samo komunistično opredeljevanje, drugo pa zavrača kot sovražno delovanje.

Tudi tokrat ni bilo drugače. Ponovno je bil v igri mlad človek, ki se je po osnovni šoli napotil v vrste starešinstva, po tuji volji je prišel službovat v Slovenijo ter bil kriv za pripadnost svojemu narodu. Osumljen indoktriniranja mladih vojakov albanske narodnosti, zasvajanja z nacionalizmom in separatizmom. V njegovem večletnem dosjeju je zapisano, da se skrivoma sestaja z vojniki albanske narodnosti, da z njimi negativno polemizira, sprašuje in ustvarja pomisleke do vloge ZKJ. Med svojimi obveznimi dežurstvi se druží izključno z vojniki svoje narodnosti. Govori z njimi albanško in je do drugih narodnosti kritičen. Ali je res tako, ali bi takšna njegova dejavnost lahko sploh imela indicije kaznivega dejanja?

Treba je vedeti, da so vse te ocene o njem izrekli sodelavci, ljudje, ki prostovoljno ali pa kako drugače sodelujejo s tajno službo. Natančnost njihovih

informacij je vprašljiva že sama po sebi, kar izvira iz objektivnih in subjektivnih razlogov.

Mogoče je prav v tem razlog, da sem želel dokumentirati njegove pogovore z vojaki, tako, da lahko izrečem objektivno oceno o njem.

Že zdavnaj, še preden sem postal pripadnik organov varnosti, je bilo njegovo ime vpisano v tajne spise. Takoj po dogodkih na Kosovu osemdesetih let. V spisih je bilo več imen njegovih prijateljev, bežnih znancev in sorodnikov. Mnogi od njih so bili nadzorovani, z mnogimi so se opravljali informativni pogovori, nekateri pa so tudi iz različnih razlogov postali sodelavci.

Postal sem pozoren na starešino, ki sem ga tudi sam osebno poznal. Bil je prijatelj »objekta« in se je z njim družil. Dane ocene o tej zvezi so bile skope in nerazumljive. Sumilo se je, da se njuna veza nanaša tudi na ilegalno delovanje, različnost njune narodne pripadnosti pa je bila pojasnjena pomanjkljivo in neargumentirano. Starešina, ki je bil prijatelj objekta, je bil namreč Srb iz ožje Srbije in nelogična je bila njegova tesna povezava z Albancem. Verjelo se je, da so ga Albanci indoktrinirali s svojimi cilji. Temu sem nasprotoval, saj ni bilo nikjer dokazano, da starešina Albanec sovražno deluje, mogoče je njuna povezava v zvezi z mladostnimi idejami, mogoče ju povezuje mladost, ne pa politika. Izkazalo se je, da sem imel prav. Sodelavci, ki sem jih inštruiral, da poizvedo o naravi njunih zvez, so me informirali, da je njuno druženje vezano na ženskarjenje. Oba sta bila poročena in sta rada skakala čez plot. Nista polemizirala o politiki, ni ju motilo okolje, ki je govorilo o neznosnem položaju enih ali drugih. Njuna vsakdanost so bili tedenski nočni izleti do bara v Lipici, Portoroža. Izmišljala sta si različne dolžnosti, dežurstva, drug drugega opravičevala pri soprogah. Nisem mogel doumeti, kakšen notranji sovražnik naj bi to bil, ki v časopisih prebira samo črno kroniko in šport ter nima časa za dnevne informativne oddaje.

Verjetno se nihče od nadrejenih v organih varnosti takrat ne bi strinjal z mojo oceno, da ne gre za delovanje z nobenih pozicij, da gre za človeka, ki ni zasvojen z nobeno politiko. Tega nihče ne bi sprejel, še vedno bi ostale nepojasnjene informacije, da se družijo izključno z vojaki albanske narodnosti, da ima kritičen odnos do drugih. Na ta vprašanja si tudi jaz nisem znal odgovoriti. *Nisem mogel biti prepričan, ali ima starešina Albanec le dvojno življenje, mogoče odlično ločuje svoje zasebno življenje od morebitnega sovražnega delovanja.*

Čeprav so nadrejeni nasprotovali, sem izbral prav to zvezo za dokumentiranje pogovorov albanske starešine z vojaki. Odločil sem se, da osebno navežem stik s starešino iz Srbije ter poskušam preko neformalnih, informativnih pogovorov dobiti potrebne odgovore.

Pogosteje sem se začel srečevati z njim. Napotil sem se k njemu v pisarno z izdelanim razlogom, zakaj se zanimam za probleme nekaterih vojakov. Prav v takšnih situacijah so pomembna poročila sodelavcev, ki nimajo kontraobveščevalne teže. Nepomembna poročila sem izkoristil prav zdaj. Povedal sem mu o dogajanju v njegovi enoti, o sporih vojakov, o tem, s čim bi si radi zagotovili dovolilnico za v mesto ali dopust med vikendom. Pova-

bil sem ga do vojašniške kantine, kjer sva nadaljevala pogovore. Vedel sem, da moram biti previden, da ne smem nikakor z nobeno besedo odkriti pravega cilja pogovorov in srečanj z njim. Zavedal sem se, da bo vse trajalo dolgo in da mi lahko pomagajo samo srečne okoliščine. Govorila sva predvsem o njegovih problemih. Oba mlada sva hitro našla skupen jezik in govorila o nežnejšem spolu. Minevali so dnevi, razgovor pa ni stekel v zaželeno smer, moral sem nekaj ukreniti.

Kontaktiral sem s sodelavci, ki so bili usmerjeni na objekt, t.j. starešino albanske narodnosti in skušal preko njih izvedeti za njegova načrtovana dejanja. Moral sem uprizoriti naključno srečanje starešine srbske narodnosti z objektom in tako omogočiti, da bi lahko pogovor stekel v tej smeri. Eden od sodelavcev me je obvestil, da je starešina, s katerim sem kontaktiral v zvezi s starešino Albancem, vabljen na praznovanje rojstnega dneva. Namerno sem starešini iz Srbije predlagal, da greva prav v tem času, ko bi moral biti na praznovanju rojstnega dneva, skupaj v Lipico. Upal sem, da mojega predloga ne bo sprejel in da bo pojasnil, zakaj ne more sprejeti mojega povabila. To se je tudi zgodilo. Povedal je, da je vabljen na rojstni dan k omenjenemu starešini, objektu organov varnosti.

Prvič se mi je ponudila možnost pogovora o objektu, v katerem je bila izključena možnost, da bi prepoznal moj pravi interes. Spet se je izkazala pomembnost psihološko vodenih informativnih pogovorov, kjer je potrebno dati zelo malo informacij, izveleči pa jih največ, skoraj vse.

Organu varnosti gre na roko avtoriteta, ki jo ima v enotah JLA, predvsem zaradi funkcije in političnega delovanja partijskih organov, ki vlogo službe vedno postavljajo v prve vrste. Moralno-politični tip avtoritete, ki bi naj bil temelj za avtoriteto v JLA, ki se je rodil v socialistični revoluciji in še danes v sebi nosi vse njene specifičnosti, je v resnici veliko bližje konservativnemu avtokratskemu ter birokratskemu tipu, ki ima dolgo zgodovino. Ko govorim o konservativni avtokratski avtoriteti, mislim, da je razvoj tega tipa specifičen in izvira tudi iz naših razmer. Gre za proces razrednega boja, ki je značilen za našo dobo. Znano je, da so kralji svojo avtoriteto utemeljevali z božjo voljo, da so v parlamentarnih monarhijah monarhi avtoriteto gradili na božji volji in volji ljudstva, oba sistema pa poznata prav to konservativno avtoriteto. Idealistično razumevanje vloge osebnosti v zgodovini je še en negativen element, ki je ostal v graditvi tega konservativnega tipa avtoritete tudi v naši ljudski armadi. Posebno pogost tip avtoritete pri starešinah je birokratski, ki včasih tudi fetišizira moč formalnih predpisov in zakonov. V vojaških bukvah je opisan tip, ki bi naj temeljil na birokratsko-etatističnem razumevanju. V resnici se ureja odnos med nadrejenimi in podrejenimi po zasnovah stalinističnih temeljev, to je, kadri rešujejo vse. Važno je imeti zakon, razne predpise in potem vztrajati pri njihovem brezpogojnem izvrševanju. V praksi to pomeni:

- birokratski stil poveljevanja;
- interesi armade se razumejo kot osebni interesi (ta karakteristika je v resnici zelo škodljiva, saj se s tem človeška zavest postavlja v drugi plan);
- vztraja se pri zunanjem videzu vojaške discipline, pomembno je, da ta daje

svetlo in na prvi pogled stabilno, močno enoto;

- vojaški kolektiv in vojaški subjektivni faktor se podcenjujeta, njuno delovanje v resnici pomeni samo formo;

- duši se iniciativa posameznika.

Verjetno bi bila podrobnejša analiza veliko bolj kruta za človeka in njegove pravice in prav tu je možni razlog globljih generacijskih konfliktov v JLA, ki pa jih zatirajo z avtoriteto in represijo.

Takšno moč avtoritete imajo tudi organi varnosti, saj so v bistvu samo starešine JLA s priznanim in veljavnim činom. In ko temu dodamo še mesto in vlogo službe v armadi, je njihova avtoriteta popolna.

To moč sem tudi sam občutil, čeprav je bila v resnici v očeh posameznikov bolj blizu strahu, kot pa priznavanju same avtoritete. Organi varnosti v informativnih pogovorih skušajo prav ta moment strahu ali avtoritete izločiti, t.j. poskušajo se »pogovarjati« na prijateljski podlagi. Ta način je bil posebno pogost v pogovorih, ki sem jih takrat moral opraviti. Moral sem dobiti informacije o objektu na način, ki bi bil povsem enak bežnim pogovorom z naključno vsebino. Od trenutka, ko mi je starešina srbske narodnosti omenil objekt, je bila moja pot do uspeha veliko lažja. Bilo je dovolj, da reagiram užaljeno s pojasnilom, da prav takrat pričakujem boljše zabavo. Poznavalec človekove osebnosti bo vedel, da se človek v takšnih primerih želi vljudno opravičiti, in tudi on ni bil izjema. Povedal je, da je ta starešina (objekt) njegov dolgoletni prijatelj, da se veliko družita, omenil mi je celo skupne izlete v Portorož in podobno. Izvedel sem vse tisto, za kar sem sam preko sodelavcev potreboval mesec dni. To je ena izmed zakonitosti tega dela.

Seveda je sedaj zadeva imela povsem drugo luč. Do takrat vseh informacij, ki sem jih dobil od sodelavcev, nisem smel uporabljati. Če bi to storil, bi obstajala možnost, da človek opazi, da o njem preveč vem. Sedaj sem imel možnost postavljati vprašanja, pomisleke, s ciljem, da mu dam vedeti, da imam pridržke. To pa je povzročilo, da mi je še podrobneje razlagal stvari. Operativec, ki mu uspe pogovor pripeljati do te točke, je lahko prepričan v popoln uspeh in, kar je najvažnejše, ni se mu treba bati, da bo sogovornik opazil kakšen interes.

Tokrat sem se omejil samo na ta bežen pogovor, nisem si smel dovoliti brskanja naprej, o tem sem moral temeljito premisliti in narediti načrt. Vedel sem, da ga bom ob drugem srečanju povprašal po rojstnem dnevu. Še enkrat se je pokazalo, kako so za vsak informativni pogovor pomembni predhodni načrti in druge priprave. Posebno zadnje leto sem večkrat bral, da so bojda nekateri posamezniki govorili s pripadniki DV ali organi varnosti zato, da bi izvedeli, kakšen je njihov interes. Uspeh človeka, ki ne pozna metode dela, človeka, ki ne ve, kaj služba, ena ali druga, ve o posamezniku, je v resnici iluzija. Navedeni primer je samo eden od mnogih z različnimi kombinacijami, zato je res izključena možnost, da sogovornik zve več, kot pa želi operavec. Videz enakopravnega pogovora je odvisen od cilja, ki si ga postavi operavec. Ta cilj pa pozna samo operavec in to mu daje odločilno prednost.

Po končanem pogovoru sem takoj odšel v pisarno, moral sem si zapisati njegov potek. Izkušnje govore, da so prav ti pogovori, na videz nepomembni, v kasnejših fazah še kako pomembni. Prav kraj in čas, način prevoza itd. so lahko pomembne informacije, ki jih bom kasneje potreboval pri kombinaciji drugih načrtov. Zapisati pa sem si moral takoj, ko je bil spomin še svež, z vsako uro namreč pojenjuje.

Na razpolago sem imel dva dni. V tem času sem moral do potankosti predvideti in splanirati pogovor, ki bo po mesecu dela dal prvi rezultat. Moral sem postaviti konkretno vprašanje, to je bil pogoj, da bi lahko takšen pogovor uspel. Toda kakšno konkretno vprašanje, da ne bi bilo preveč odkrito in zvenče. Žgoče aktualne politične razmere so mi odgovorile na to vprašanje. Prav odnosi med Srbi in Albanci so lahko imeniten povod, predvsem v zadevi, ko gre za prijateljski odnos. Presenetljiv bi bil tudi za vsakega drugega človeka, ne samo za organ varnosti, ki iz dneva v dan posluša tajne informacije o vse intenzivnejšem delovanju albanskih separatistov, veliko manj pa o delovanju srbskih nacionalistov. Tudi tokrat sem se odločil za star »štos«. S seboj na srečanje bom kot po naključju nesel časopis, v katerem bo članek o odnosih med Srbi in Albanci, in tako sprožil pogovor. Prav zanimivo je, kako lahko časniki inicirajo različne pogovore, predvsem takrat, ko so le-ti vsaj z ene strani skrbno načrtovani.

Mislim, da se je članek nanašal na dobro znano zgodnico o posilstvu dekleta srbske narodnosti ter zapletov, političnih obsodb in reakcij javnosti. Pisalo se je o medijskih spletkah, črno in belo...

Srečala sva se v okoliščinah, za katere nihče ne bi mogel reči, da so bile skrbno načrtovane. Le kdo bi lahko trdil, da je naključno snidenje pri kegljanju skrbno izpeljan načrt pogovora, ki bo lahko odločal tudi o usodi človeka. Izbrati kraj srečanja, kjer bodo objektivne možnosti, predvsem pa kraj, ki bo logičen glede na okolje, je še eno od pravil, ki jih operativec ne sme prekršiti. Kegljisce je bilo idealno. Kdor pozna hotel Šport v Postojni, se bo z mano strinjal. Veliko gostišče nasproti v bližini poti, kjer se ljudje razhodijo in okrepcajo, je primerno tudi za branje časopisa.

Imel sem srečo, sedel je sam za mizo in pil vino. Prisedel sem in začel pogovor. Povsem normalno se mi je zdelo zastaviti vprašanje o počutju in rojstnem dnevu, pri tem pa nisem pozabil pokazati tudi zunanjega interesa. Monotona vprašanja so nezaželena tudi v običajnih prijateljskih ali bežnih pogovorih.

Odgovarjal ni preveč navdušeno, na rojstnem dnevu se je počutil odvečnega in ni imel primernege sogovornika. Opazil je, da edino on ni bil albanske narodnosti. Čudil se je, da je bil povabljen. S tem mi je nevede pomagal. Govoril mi je o različnih običajih, različni kulturi, samo praznovanje je bilo nekakšen ritual in ni bilo sproščeno, vsaj zanj ne. Po njegovem mnenju je bilo preveč organizacije, vse je teklo po vnaprej določenem redu.

Sedaj sem prvič imel možnost, da postavim tudi veliko bolj konkretno vprašanje. Takšnega poteka nisem pričakoval. To je pomenilo, da bom moral svoj načrt prilagoditi, toda ne bistveno.

Odločil sem se, da mu takoj zastavim vprašanje, kje vidi razlog, da ga je

starešina albanske narodnosti sploh povabil na rojstni dan. Zavedal sem se, da bi bilo takšno vprašanje pri profesionalcih lahko usodno. Preveč je bilo odkrito. Vendar sem osebno le izhajal iz ocene, da med njima ni nobenega posebnega statusa. Verjel sem, da je njuno druženje izključno na prijateljski podlagi. Nisem verjel, da bi mogel karkoli opaziti glede vprašanja, ki sem mu ga zastavil.

V primeru, da med njima le poteka kakšno dogovarjanje, ali pa celo sovražno delovanje, bi bil pripravljen na takšna in podobna vprašanja. Vrnil bi mi verjetno na enak način, skušal bi odgovoriti in odgovor prilagoditi tako, da operativec ne bi opazil, da je uganil cilj pogovora. Največkrat pa ostane samo pri načrtih, kajti neprofesionalcu je težko v kratkem času prilagoditi odgovor, pri tem pa paziti na logiko v njem. Ne smemo zanemariti tudi same priprave operativcev, ki temeljijo na ocenah.

Tokrat je teklo, kot sem si zamislil. Na vprašanje niti sam ni znal odgovoriti. To je samo podkrepilo moje prejšnje ocene. Vse bolj sem bil prepričan, da sem na pravi poti in da bo moj uspeh popoln. Odgovoril mi je, da res ne razume tega vabila, bilo je očitno, da njegovo mesto ni bilo tam, da je bil povabljen predvsem iz vlnudnostnih razlogov. Menil je, da ga je objekt sicer povabil, toda verjetno je pričakoval, da povabila ne bo sprejel. Iz besede v besedo sva bila bližje pogovoru o odnosih med Srbi in Albanci. Presenetilo me je njegovo razmišljanje o tej zadevi, bil je povsem neobremenjen, hotel je živeti svoje življenje. Ti odnosi so nanj vplivali samo kot nuja vsakdanjosti. Res presenetljivo je bilo takšno pojmovanje nakopičenih problemov, ljudje so bili običajno veliko bolj napadalni, obsojali so eno ali drugo stran, vedno so vsi imeli prav. Takoj sem opazil, da na moje vprašanje o odnosih med njima ne bo rad odgovoril. Mimika obraza je dala slutiti nekakšno bojazen, nekakšno nerazumevanje. Pomislil sem na tisto najhujše, mogoče je bil med njima res kakšen dogovor, kakšno organizirano sodelovanje. Mogoče je bil pod pritiskom, mogoče je bil prisiljen in podobno. Želel sem, da to le ne bi bilo res, upal sem, da so to samo moji pomisleki. Ko je naposled dvignil oči in me pogledal, sem vedel, da moj strah ni bil potreben. Čutil sem, da ga mori nekaj drugega.

Bilo je žalostno poslušati njegovo izpoved, ki je kazala žalostno resnico, da človek le mora biti vezan na okolje, kjer živi, in da je prav od tega okolja odvisno njegovo življenje. Bilo ga je strah, kakor je dejal, z objektom razpravljati o teh problemih. Oba sta se tega bala, zgodilo pa se je, da sta zaradi okoliščin le prišla do te problematike. Takrat sta oba utihnila, govorila z očmi. Prevelik strah je vladal med njima, oba sta se bala različnih si stališč, možnih sporov. Oba sta zavestno bežala od teh pogovorov, bila sta žrtvi nečloveške politike.

Prav srečen je bil, da se je lahko o tem pogovarjal z mano. Pozabila sva na okolje, kjer sva sedela, govorila sva o svojih stališčih. Priznati moram, da sem takrat izključil svojo zavest, da sem organ varnosti, da moram svoja stališča prilagoditi ocenam, ki so mi bile dane. Govoril sem tako, kot sem čutil, kot sem v resnici mislil. Resnično sem takrat mislil različno, mogoče manj kot sedaj, toda različno. Pisal sem uradne zaznamke v precejšnji meri

objektivno, objektivno sem predajal naprej informacije, ki sem jih sprejel na različne načine, odvisno od metod in sredstev. Samo ocene in moje stališče, ki ga je bilo treba napisati v slehernem uradnem zaznamku, ni bilo objektivno. Prepisoval sem ocene. Zavedal sem se, da s tem ne le delam krivico posamezniku ali skupini, saj nadrejeni v organih varnosti na koncu za mojo oceno da svojo, s takim ravnanjem sem svojo odgovornost prenesel na nadrejenega, sam pa se skrival in prikrival svojo misel. To je bil čas, ko smo morali vsi enako razmišljati, imeti enaka politična stališča in ko se nismo smeli čutiti nacionalno vezane. Jugoslovanstvo je bilo nekaj, za kar je bilo povsem razumljivo, da se moramo tako čutiti, tako predstavljati. Narodnost je bila samo teritorialna pripadnost.

Časopisa tokrat nisem potreboval za operativne potrebe, porabil sem ga v resnici za nevezan pogovor in oba sva se strinjala, da posamezni primeri ne morejo biti ogledalo celotnega naroda, v tem primeru Albancev.

Brezkončnosti takšnega pogovora si nisem smel dovoliti, zavedati sem se moral naloge, ki sem jo moral opraviti, moral sem izpeljati še drugi del načrta. Želel sem oceno starešine srbske narodnosti o objektu glede njegove politične dejavnosti v enoti. Vprašanje, ki sem mu ga zastavil, sem podobno oblikoval.

Odgovoril je, da ga pozna že več let in da ni nikoli pokazal nobenega interesa za aktualno politično dogajanje, nikoli ni komentiral posameznih dogodkov.

Njegova ocena glede politične dejavnosti je bila podobna oceni organov varnosti. Razumeti je treba, da je takšna ocena negativna, saj človek, ki se ni politično opredelil, mora biti zunaj linije ZKJ in političnega sistema. Takšne ocene sem bil deležen kasneje, ko sem prenehal službovati v organih varnosti. V službeni oceni, ki se obnavlja vsaka tri leta za vse starešine, je zapisano, da na partijskih sestankih nisem bil aktiven in da ni znana moja politična opredelitev.

Starešina v enotah JLA mora biti na liniji partije, druge poti nima, če ne vštujemo kazenski poboljševalni zavod. Takšna politika je na žalost razumljiva, saj so skoraj vsi starešine JLA včlanjeni v ZKJ.

Omenil pa mi je, da objekt večkrat prihaja v njegovo enoto in se pogovarja z vojaki albanske narodnosti. Na moje vprašanje o razlogih takšnih pogovorov mi je dejal, da objekt dopoveduje vojakom, da poslušajo ukaze komandirja enote, se pravi starešino srbske narodnosti. Po njegovih besedah je to dejansko pomenilo, da poslej z vojaki albanske narodnosti ni imel nobenih disciplinskih in drugih problemov.

Takšna izjava je na prvi pogled operativno zelo zanimiva, osebno pa sem jo skušal razumeti tudi drugače. Vedel sem, da tega »drugače« nadrejeni nikakor ne bodo sprejeli. *Pod »drugače« sem razumel nacionalno zavest, ljubo je vsem, da daleč od doma govorijo v svojem jeziku in da so tudi veliko bolj pripravljene podrežati se ukazom »svojega starešine«.* Takšne ocene ne bi nikoli smel napisati, vnaprej bi bila zavrnjena in pred mojim imenom bi

se takoj pojavil vprašaj. Moja dolžnost je bila, da preverim in dokažem prvo varianto, se pravi enega od načinov sovražnega delovanja.

Sogovorniku sem odkrito povedal, da se mi tole zdi sumljivo, povedal sem mu, da si ne znam razložiti, zakaj bi vojaki po pogovorih z objektom bili »boljši« vojaki in ne bi delali nobenih problemov. Tudi on mi ni znal pojasniti. Odgovoril je, da tega ne ve in da si v resnici tega vprašanja nikoli ni zastavljal. Tudi to sem razumel, tudi sam si ga nikoli ne bi, če ne bi bil v tej službi.

Ni me presenetil, ko mi je zatem povedal, da ima občutek, da želim podrobnejše informacije o objektu. Nisem mu smel razlagati, da je že od prej njegovo življenje nadzorovano, da je na seznamih sumljivih in podobno. Osredotočil sem se samo na njegovo izjavo, da se pogovarja z vojaki svoje narodnosti, in, kakor je sam dejal, da so le-ti po pogovorih veliko boljši vojaki.

»Te sumljive pogovore bi rad podrobneje razjasnil,« sem mu dejal in mislim, da me je takrat razumel. Povedal sem mu, da sem jaz le organ varnosti, katerega dolžnost je kontraobveščevalno ščititi enote, ščiti pa se tudi tako, da se preverjajo različni pojavi.

Sedaj je bil tok pogovora povsem drugačen, zanimalo ga je, kako preveriti takšne pogovore, skušal mi je povedati, da on tega resnično ne more, saj se pogovarjajo v albanščini, ki pa je on ne razume.

Nadaljnji pogovor je bil zame neprijeten, saj je bilo treba povedati, da obstaja še veliko načinov, da bi se to preverilo, in to tako, da ne razkrijem metod in sredstev organov varnosti JLA.

Ljudje si ne predstavljajo, da bi se v naši državi, ki vedno postavlja humane odnose med ljudmi med svoje prve naloge, uporabljale tudi takšne metode, kot so ozvočenje celotnega prostora. To delajo samo v »gnilem« kapitalizmu, kjer ne spoštujejo vrednosti slehernega človeka kot posameznika. Rekel sem mu, da naj način preverjanja teh pogovorov objekta z vojaki prepusti meni, obljubil pa sem mu, da mu bom po preverjanju izročil poročilo in mu natančno povedal o vsebini pogovorov.

Strinjal se je, rekel mi je, da je tudi v njegovem interesu, da spozna pravo vsebino pogovorov. Razložil sem mu, da bi mi najbolj pomagal, če bi objekt poklical ter mu dejal, da ima neke probleme v enoti in naj se pogovori z vojaki. Njegova obveznost do mene bi bila samo ta, da mi malo pred pogovori to pove.

Tega mi sicer ne bi bilo treba, ne bi mi bilo treba govoriti, kdaj in kako bo prišlo do pogovorov, kajti ozvočena bo celotna pisarna mojega sogovornika in vsak pogovor bo tudi dokumentiran. S tem, ko sem od njega zahteval čas pogovora, sem samo prikril način delovanja in hkrati preverjal tudi njega.

S tem namreč še nisem smel izključiti, da med njima le ni tesnejšega sodelovanja in da bo starešina srbske narodnosti o celotnem pogovoru z mano obvestil objekt. Verjetno tudi o mojih načrtih. Obveznost, da mi mora jav-

iti čas pogovorov bo razumel kot nujnost, brez katere ne bom mogel dokumentirati, t.j. preveriti vsebine pogovorov. V primeru, da se med njima nekaj dogaja, se bosta vključila v »igro« in skušala pogovore »pripraviti«. Zelo verjetno je, da se bosta o tem pogovarjala prav v pisarni mojega sogovornika, v takšnem primeru pa bi bil moj uspeh popoln. Njun pogovor bi bil evidentiran tudi v pisarni objekta, njegova pisarna je bila ozvočena že dlje časa.

Prišel sem z igro, v kateri sem imel absolutno prednost. Imel sem tehniko, imel sem čas in profesionalnost. Na moji strani pa je bilo tudi znanje.

Njihova moč je bila predsem v tajnem delovanju, v mojem nepoznavanju njihove resnične dejavnosti. Začela se je igra, tajna igra za eno in drugo stran. V primeru, da je bil moj sogovornik iskren in je povedal resnico, v kar sem verjel, ni bilo dvoma, da bom tokrat uspel. Uspeh je bil lahko vprašljiv samo ob nepredvidenih okoliščinah.

Obljubil je, da ga bo poklical že naslednji teden in da me bo o tem obvestil.

S tem sva tudi končala pogovor. Ocenil sem, da sem pogovor uspešno opravil in da sem načrt izpolnil. Ostalo mi je samo še, da o tem napišem uradni zaznamek. V uradnem zaznamku sem opisal potek pogovora, informacije, ki sem jih dobil in na koncu oceno iskrenosti mojega sogovornika. Ocenil sem, da je bil iskren in da je v primeru, da ima objekt v resnici opraviti s sovražno indoktrinacijo vojakov, samo zmanipuliran s strani objekta in ne ve prave resnice.

Tudi takšna ocena ni bila deležna velikega odobravanja, nadrejeni je bil mnenja, da gre za njuno zrežirano akcijo, zato je menil, da sodelavce posebej usmerim nanju, poskrbim za pogostejše pogovore s starešino srbske narodnosti in v kombinaciji s sodelavci preverjam njegovo iskrenost. To je bil običajen postopek, ne le v tem primeru, vsaka informacija mora biti preverjena, posebno še takrat, kadar prihaja od osebe, ki je sumljiva.

Nadrejeni se je strinjal, da se po hitrem postopku ozvoči pisarna starešine srbske narodnosti in mi naložil, da napišem načrt za izpeljavo. Za samo uporabo tokrat nisem rabil posebnega pooblastila, ki ga nalaga zakon. Vsako takšno metodo v JLA dovoljuje zvezni sekretar za ljudsko obrambo ali starešina, ki ga on pooblasti. Tokrat je šlo za osebo, t.j. objekt, za katerega je bil že zdavnaj sprejet odlok, da se ga operativno nadzoruje, kar tajni policijski zakoni dovoljujejo in lahko se uporabijo prav vse tajne metode in sredstva. Nadzorovane so lahko tudi civilne osebe v primerih, kadar obstaja ocena, da posameznik, skupina ali sredina deluje proti JLA.

Tokrat je šlo za enostavnejšo akcijo. Ozvočenje pisarne za določen čas ne zahteva veliko časa, ne zahteva večje varnostne priprave. V korist gredo odnosi subordinacije in izključena je možnost presenečenja. Odločil sem se za predlog radijskega ozvočenja za trideset dni. Ocenil sem, da bo v tem času prišlo do pogovorov med objektom in vojakom starešine srbske narodnosti. Čas akcije sem predvidel za popoldanske ure, ko je obvezno popoldansko učenje.

V akcijo smo šli že tretji dan. Ni bil potreben operativec tehnik za tajno odpiranje ključavnic, ključ od pisarne mi je priskrbel vojak, ki je čistil pisarno starešine srbske narodnosti in je bil sodelavec organov varnosti. Iz Ljubljane sta prišla dva operativca tehnika z vso opremo, ki je potrebna za ta način ozvočenja prostorov, v tem primeru pisarne v vojašnici.

Oddajnik je bil vgrajen v 30 cm dolgo in 3 cm široko leseno deščico, v katere osrčju so bili razporejeni elementi oddajnika, vključno s specialno anteno. Kdo bi lahko rekel, da gre za veliko »stvar«, ki bi se zelo lahko odkrila v primeru, da jo nekdo išče. Letvica je narejena iz materiala, iz kakršnega je naše pohištvo. Pri tem ne smemo pozabiti, da gre za tajno sredstvo, tajno metodo dela in dejavnik presenečenja. Izključena je možnost, da bi imetnik pisarne lahko videl kraj in čas vgraditve sredstva ozvočenja. To je prednost na strani službe.

Zunanji videz letvice ne kaže na tajno sredstvo, temveč na običajno letvico, podobno nosilcem predalov pisarniških miz ali omar in drugih elementov pohištva. Zamenjava takšne letvice, t.j. nosilca predala, je neopazna, posebej še takrat, kadar to stori profesionalec, kar operativec tajne službe gotovo je.

Ta primer ni izključil verjetnosti, da imetnik pisarne le ni predvideval takšne možnosti, še posebej, če vemo, da je obstajala možnost, da je le povezan z objektom in da le ta deluje s sovražnih pozicij. Prav iz tega razloga je potrebna stalna kontrola vgrajenega sredstva, kar pomeni, da je potrebno poskrbeti, da bo poleg sprejemne postaje vedno dežural operativec. S tem bo poskrbljeno, da bo lahko ukrepal v primeru, če bi kdo iskal sredstvo v pisarni. To bi mu omogočilo samo sredstvo. Vsako premikanje pohištva, odvijanje vijakov, bi se na sprejemni postaji slišalo in operativec bi imel nalogo, da takoj odide v omenjeno pisarno ter prepreči nadaljnje iskanje. Iskalca sredstva bi odpeljal iz pisarne, še prej pa bi vest o nastali situaciji po telefonu sporočil naprej. Medtem ko bi operativec odpeljal iskalca, bi drugi operativci odstranili sredstvo.

Zbrali smo se popoldan ob 3. uri, operativec tehnik me je obvestil, da je vir energije baterija, ki lahko zdrži okrog trideset dni, kot je bilo zahtevano v načrtu ozvočenja. Še enkrat je preverjena brezhibnost sprejemne postaje in samega oddajnika, t.j. letvice. Zatem smo se napolili v mojo pisarno, ki je bila v nadstropju nad pisarno, ki jo je bilo treba ozvočiti. Moja pisarna je hkrati služila za prostor, kjer se bo poslušalo. V pisarno smo prišli nemoteno in brez kakršnihkoli posebnih varnostnih ukrepov. Bilo je normalno, da v mojo pisarno prihajajo različni ljudje, neznanj starešine, civilne osebe ali miličniki iz UNZ Postojna. Operativcu tehniku, ki bo postavljal t.j. vgradil sredstvo, sem izročil ključ pisarne, sam pa sem odšel v nadstropje nižje z namenom, da požarnega vojaka odstranim, da bi lahko operativec neopazno prišel v pisarno. To sem tudi storil, vojaka sem prosil, da gre do vojaške kantine in prinese pivo. Vojak je takoj odšel, po predhodnem dogovoru pa je operativec takoj odšel v pisarno in hitro zamenjal, t.j. vgradil letvico na srednjem predalu pisalne mize. Treba je bilo priviti samo dva vijaka. Med privijanjem vijakov je tudi tiho govoril, da bi operativec v moji pisarni, ki je delal pri sprejemniku, prilagodil sprejemnik na frekvenco, na kateri je bila

razumljivost govora najboljša. Vse skupaj je bilo končano v nekaj minutah. Operativec tehnik je pisarno, v katero je vgradil oddajnik, zaklenil in odšel v mojo pisarno. Kmalu zatem je prišel tudi vojak iz kantine in prinesel pivo.

Akcija je bila končana, vsi razen mene so zatem odšli iz pisarne, sam pa sem ostal kot prvi, ki dežura pri sprejemni postaji.

Pričeli so se dnevi brez spanja, dežurstev ob slušalki in pozornega poslušanja vsega, kar se je dogajalo v pisarni. Dežurali smo vsi organi varnosti, menjavali smo se na nekaj ur, s tem da sem jaz prevzel celotno dežurstvo v delovnem času, in sicer predvsem zato, da sem lahko sredstvo izkoristil tudi za druge operative zadave. Oddajnik je vsako besedo, ki se je izgovorila v pisarni, pošiljal v mojo pisarno, poslušal sem vse, karkoli se je dogajalo.

Naslednji dan so se starešine iz enote, kateri je pripadal tudi starešina srbske narodnosti, zbrali prav v njegovi pisarni. Pogovarjali so se o medsebojnih odnosih, obtoževali so pomočnika komandanta za politično delo, češ da je lizun, ker o vsem, kar se dogaja v enoti takoj obvešča nadrejene. Obsojali so ga in poudarjali, da bi si moral prizadevati, da bi se eventualni problemi reševali v okviru same enote, saj vsako poročanje nadrejenim pomeni javno kritiko. Dogovorili so se, da o vsem obvestijo komandanta enote s predlogom, da se on o tem pogovori s svojim pomočnikom za politično delo. Izbrali so dva predstavnika, ki sta se napotila v pisarno komandanta.

Prenehal sem poslušati in tudi sam odšel v pisarno komandanta. Povedala sta prav vse, kar so prej govorili v pisarni. Komandant jima je obljubil, da se bo pogovarjal s svojim pomočnikom. Povedal jima je tudi, da je partijski pomočnik vezan na nadrejenega političnega, t.j. partijskega starešino in da tukaj on kot komandant nima pooblastila za vmešavanje. Lahko samo predlaga kot vsak drug starešina, član partije. Nista bila zadovoljna s takšnim pojasnilom, menila sta, da je le komandant tisti, ki je najbolj odgovoren za svojo enoto, ki skrbi za vso dejavnost, tudi politično. Strinjal se je in povedal, da je tudi on podobnega mnenja, vendar da ne more preko tega, ker je tako organizacijsko urejeno. Komandant je pokazal name in dejal, da podobno kot nad političnim organom tudi nad mojim delom nima kompetenc, ter dodal, da se tudi s tem ne strinja. Takrat sem dejal, da ima komandant popolnoma prav, tudi v pogledih na mojo funkcijo. Povedal sem jim, da je moja pglavitna funkcija kontraobveščevalno delo, ki pa je predpisano kot tajno delo in je v rokah samo organov varnosti. Rekel sem jim, da imajo zakonsko in partijsko možnost predlagati in zahtevati odgovore od pristojnih organov, če se s tem ne strinjajo.

Na te besede je eden od njiju dejal, da bi bilo to brezuspešno, saj je vsem jasno, kako bi se le-to končalo.

Po pogovoru sem spet odšel v svojo pisarno in poslušal reakcijo, t.j. poročanje o pogovoru s komandantom. Bilo je tako, kot sem predvideval. Bili so nezadovoljni in so vztrajali pri tem, naj ima komandant več pooblastil, ker je nevzdržno, da ima vsaka enota tri obvezne vire poročanja. Mislili so na obvezno poročanje komandanta, političnega organa in poročanje organa varnosti.

Zanimivo je bilo mnenje enega od njih, ki je dejal, da ga potem res ne preseneča, da nadrejeni prav vse vedo, tudi čisto osebne zadeve slehernega posameznika.

Strinjal sem se z njim, vedel sem, da je to resnica. Vsi poročajo po svoji liniji, običajno so ta poročila različna, kar je normalno, saj gre za tri subjektivne ocene treh posameznikov. Poleg objektivnih informacij so tudi subjektivni pogledi in nadrejeni je pač v poziciji, da sprejme oceno, ki ustreza njemu in politiki, ki jo uveljavlja.

Tovrstnih primerov je bilo iz dneva v dan več, bilo je slišati tudi intimne pogovore med vojaki, starešinami. Včasih je bilo prav žalostno slišati ugotovitve vojakov, ki so menili, da jim je storjena krivica, da jih njihov komandir ne želi poslušati, da ne verjame njihovim problemom in da vse vnaprej oceni kot poskus, da bi le dobili dovolilnico za v mesto ali pa za dopust čez vikend.

V spominu mi je ostalo razumno mnenje vojaka iz Splita, ki je dejal, da nikakor ne razume odnosa do vojakov. Priznal je, da je nekaj primerov, ko si vojaki res izmišljajo razne štorije, samo da bi lahko dobili za konec tedna dopust. Po njegovem mnenju so to samo posamezni primeri. Nikakor se ni mogel strinjati, da starešina vsak razlog presodi najprej iz tega zornega kota, kasneje pa komaj kaj drugače. Takšen odnos vojaku vzame tisto osnovno zavest, da ima kot posameznik le kakšno pravico do svoje besede, do svojih zahtev. Zavedajoč se takšnega nekorektnega odnosa starešin do vojakov, se mnogo vojakov sploh ne odloča, da bi vprašalo in iskalo pomoč za osebne probleme, rešujejo jih sami, prepuščeni so sami sebi.

Imel pa sem tudi drugačne »operativne« koristi, saj je bil vojak, ki je v popoldanskih urah čistil pisarno, moj sodelavec in je v pisarni imel tudi pogovore, za katere sem ga instruiral. Tako sem imel možnost, da ga preverjam, da preverim njegovo resnično poročanje o poteku pogovorov in drugih nalog, ki sem mu jih zaupal. Operativci so izjemnega pomena. Samo sodelavci, ki delajo po vnaprej dogovorjenih instrukcijah, so lahko dobri sodelavci. Njihova iniciativnost je nujno potrebna, toda samo v okvirih, ki so vnaprej določeni.

Prvih sedem dni nisem dobil obvestila od starešine srbske narodnosti o času pogovorov. Obvestil me je, da je objektu povedal, naj se pogovori z njegovimi vojaki, in ta mu je to obljubil.

Osmi dan sem doživel presenečenje, starešina srbske narodnosti me je namreč obvestil, da je objekt moral nujno oditi na terensko vajo ter da se vrne po desetih dneh. To je pomenilo, da bo dežurstvo trajalo še naprej, da ne bo počitka.

Minevali so dnevi, iz dneva v dan sem poslušal pogovore starešin, pogovore vojakov, namerno sem pošiljal vojake v to pisarno, da bi slišal njihova mnenja in podobno.

Znana metoda tajnih služb pri vodenju informativnih pogovorov je, da se, kadar posamezniki pri pogovorih ne želijo sodelovati, ker jih je več, po-

govori običajno vodijo z vsakim posameznikom posebej. Ustvarijo se možnosti, da se v primerih, da takšni pogovori ne dajo ustreznih rezultatov, združijo v istem prostoru. Pusti se jih, da sami komentirajo dotedanje pogovore. Ljudje smo pač takšni, da ne zdržimo in se takoj posvetujemo, izmenjujemo mnenja, prav to pa je lahko usodno in službe to tendenciozno izkoriščajo v svojo korist.

Zgodilo se je tisto, kar se rado zgodi v takšnih primerih. Baterijski vložki, za katere je zagotovljeno nemoteno delovanje do trideset dni, so pošli. Razlog je predvsem v stalnem oddajanju, stalnih pogovorih, ki so se vrstili v pisarni. Tehnična zakonitost pa pove, da je poraba energije večja pri oddajanju kot pri prejemanju signalov.

Ni bilo mogoče izključiti oddajnika in čakati dogovorjen čas, napisal sem uradni zaznamek in opisal nastale probleme. Razumel sem, da bi bilo lahko usodno ponoviti ozvočenje pisarne, s tem predlogom pa se je nadrejeni strinja in naslednji dan so bili zamenjani baterijski vložki. Akcija je sedaj potekala drugače, operativci iz Ljubljane so prinesli novo letvico, ki sem jo zamenjal. Izhajal sem iz ocene, da bo veliko bolj varno, če to sam storim. Vojaki in starešine so bile navajeni moje stalne prisotnosti.

Nekaj dni za tem me je starešina srbske narodnosti obvestil, da se bo objekt pogovarjal z vojaki. Objekt je bil dežurni kasarne in je izkoristil ta čas za pogovore. Tisti dan sem osebno dežural. Nekaj minut po večerji je objekt prišel v pisarno in poklical vojaka, ki mu ga je naznanil starešina srbske narodnosti. Pogovor v albanskem jeziku je trajal nekaj več kot deset minut.

Končno mi je uspelo, za trideset dni aktivnega dela sem bil poplačan z desetminutnim pogovorom. To je bila cena, ki jo morajo plačati vse tajne službe. Cena uspeha ali neuspeha. Tokrat je šlo za neuspeh. Pogovor v albanskem jeziku sem presnel na poseben trak, ki sem ga potem poslal v Ljubljano v prevajanje. Čez nekaj dni so mi nadrejeni pojasnili, da v pogovoru ni bilo operativno zanimivih podatkov.

Pričakovali bi, da bi se po takšnem razvoju objekt ponovno ocenil, da bi se postavilo vprašanje o potrebi nadaljnega operativnega nadzorovanja.

Zdaj, dve leti pozneje, je isti starešina albanske narodnosti še vedno nadzorovan. Zaradi istih sumov, zaradi istih ocen. Tako bo vse dotlej, dokler politika ne bo spremenila svojega odnosa do dogodkov na Kosovu.

Skrivnostna sonda

Pogled 1987, Postojna

Človeku je dano, da se lahko odreče družini ali prijateljem, lahko se odreče pravici do članstva v profesionalnih organizacijah, institucijah, lahko se odreče pravici do pripadnosti cerkvi, ne more pa se odreči dolžnostim do države, kateri pripada. Pripadnost državi je z rojstvom dana in ni odvisna od vesti posameznika. Država od posameznika zahteva pokornost, izvršitev vsega z zakonom določenega.

Država preko šolskega izobrazbevanja, delovnega razmerja in bivalnosti soti v prid postavlja razne zakone in predpise o pravicah posameznika, ki so teritorialno omejene v okviru države in ki so idejno omejene v okviru političnega sistema.

Možnosti, ki jih daje država, nikoli ne bodo idealne, nesporečne, omejene bodo s sistemom države, političnim sistemom... Posameznik in njegova vest pa sta prepuščena boju za srečo, trnovi poti življenja, z vezjo na eni strani in državno represijo na drugi strani.

Država in njeni represivni organi naj bi imeli pravico posegati v človekove svoboščine samo v primerih, kadar posameznik ali skupina za uresničevanje svojih idej uporablja silo.

D. Bouhoefler je zapisal: »biti krivjeji se ne pravi biti na neki določen način veren..., temveč se pravi biti človek!« Človek je in bo vedno ostal skrb človeka. Globoke so odločitve med ljudmi, globoki prepadi kot posledica trpljenja, zla, obupa, razočaranja... Ob takem razmišljanju ni nikoli odveč, če si vedno znova postavljamo vprašanja o človeških pravicah, če v vseh političnih sistemih postavljamo in zahtevamo najbolj idealistične možnosti za človekovo življenje. Verjetno je naravno določeno, da človek se mora biti več sam, normalno in razumljivo je, da se vključi in živi v različnih kontekstih kot materialnih, usakonzanih, navedkonjnih stalnih odnosov med ljudmi

Skivnostna sonda

Pomlad 1987, Postojna

Človeku je dano, da se lahko odreče družini ali prijateljem, lahko se odreče pravici do članstva v profesionalnih organizacijah, institucijah, lahko se odreče pravici do pripadnosti cerkvi, ne more pa se odreči dolžnostim do države, kateri pripada. Pripadnost državi je z rojstvom dana in ni odvisna od vesti posameznika. Država od posameznika zahteva pokornost, izvršitev vsega z zakonom določenega.

Država preko šolskega izobraževanja, delovnega razmerja in bivališča sebi v prid postavlja razne zakone in podzakone o pravicah posameznika, ki so teritorialno omejene v okviru države in ki so idejno omejene v okviru političnega sistema.

Možnosti, ki jih daje država, nikoli ne bodo idealne, neoporečne, omejene bodo s sistemom države, političnim sistemom... Posameznik in njegova vest pa sta prepuščena boju za srečo, trnovi poti življenja, z vestjo na eni strani in državno represijo na drugi strani.

Država in njeni represivni organi naj bi imeli pravico posegati v človekove svoboščine samo v primerih, kadar posameznik ali skupina za uresničevanje svojih idej uporablja silo.

D. Bouhoeffler je zapisal: »Biti kristjan se ne pravi biti na neki določen način veren..., temveč se pravi biti človek!« Človek je in bo vedno ostal skrb človeka. Globoke so odtujitve med ljudmi, globoki prepadi kot posledica trpljenja, zla, obupa, razočaranj... Ob takšnem razmišljanju ni nikoli odveč, če si vedno znova postavljamo vprašanja o človeških pravicah, če v vseh političnih sistemih postavljamo in zahtevamo najbolj idealistične možnosti za človekovo življenje. Verjetno je naravno določeno, da človek ne more biti več sam, normalno in razumljivo je, da se vključi in živi v različnih strukturah kot ustaljenih, uzakonjenih, neuzakonjenih stalnih odnosov med ljudmi

na gospodarskem, političnem, verskem... področju. Se pravi, govorimo o vseh teh strukturah, vsaka organizacija pomeni strukturo in nujnost človeka v njej je neizbežna. France Bučar je leta 1971 zapisal: »Ozračje birokratske organizacije ustvarja stalen strah in negotovost za lastno usodo, zato pa ogroža same prvine človečnosti in sodelovanja. Ta pereči problem je značilen za ves svet, ker je birokratska organizacija univerzalen pojav. Omogočila je sodoben način življenja civiliziranega človeka. Ogroženost osebnosti pa je sestavni del tega življenja.«

Prej sem govoril o organizacijah kot strukturah, o nujnosti človeka v njih, in če to povežemo z Bučarjevimi besedami, se moramo spet vrniti k vprašanju človeka in njegove vesti.

Nikoli ne bo konca svoboščin človeka, noben sistem ne more nikoli povsem rešiti vprašanja človekove svobode. Gospodarske strukture v vsej svoji razsežni tržni politiki zahtevajo največjo organiziranost človeka, se pravi, zahtevajo, da se ljudje držijo ekonomskih zakonov. In če to sprejmemo kot nujnost, kot posledico modernega življenja, ne moremo in ne smemo sprejeti nujnosti »vodenja človeka« v vseh drugih strukturah — cerkvenih, političnih...

Življenje bomo živeli sami, v spontanosti, na svojih izkušnjah in s spremembami, ki jih bo prinesel čas. Človek si ne more želei političnega tutorstva, ne sme si dovoliti političnih manipulacij, ki pa so vsakdanjost v naši aktualni politiki. Različne človekove ideje so pripeljale do organiziranosti več vrst političnih strank in družbenih gibanj. Ob primerjavi takega sistema z enopartijsko ureditvijo se nam zastavlja vprašanje in razmišljanje o pozitivnejšem in človeku bolj podobnem ali sprejemljivejšem sistemu — pluralizmu. Preveč je razlik, preveč nasprotovanj, da bi se strnili v edinost.

Ob dejstvu, da se naše tajne državne represivne institucije v največji meri ukvarjajo z notranjimi političnimi nasprotniki, se mi znova zastavlja vprašanje o politični svobodi državljana pri nas.

Ali je res treba, da se za ljudi, ki se ne strinjajo s političnim sistemom, uporabljajo metode in sredstva, ki direktno nasprotujejo ustavnim zagotovilom o svobodi človeka?

Katero telo v Jugoslaviji lahko legalno odobri Zakon s famozno strogo zaupno oznako, Zakon, ki dovoli tisto, kar ustava prepove?

Starešina JLA, oficir, ki je od štirinajstega leta naprej nosil partizansko uniformo, ki je končal vojaško gimnazijo, vojaško akademijo, dobil čin kapetana, se oceni kot politični nasprotnik, nacionalist. Ker izhaja iz okolja, za katero je sprejeta politična ocena, da je v njem okrepljeno iredentistično delovanje. Ker v svoji enoti ni ocenjen kot politično opredeljen. Biti politično neopredeljen v JLA pa se pravi biti politični nasprotnik.

V kraju stalnega bivanja se je običajno družil s ljudmi svoje narodnosti, za svoje kurirje in četne evidenčnike je odrejal vojake svoje narodnosti.

Vse to naj bi bilo dovolj za oceno, da gre za nacionalista, človeka, ki ni razčistil s sovražno ideologijo in podobno. V njegovem policijskem dosjeju

se da prebrati, da naj bi bil med šolanjem na vojaški akademiji aktiven član ilegalne sovražne organizacije. Ovadili naj bi ga bili sami pripadniki sovražne organizacije, ki so v preiskovalnem postopku »priznali«, da se je tudi on udeleževal ilegalnih sestankov organizacije. Takrat sem se spraševal, zakaj potem ni izdana ovadba, saj obstajajo dokazi o njegovi sovražni dejavnosti. Odgovor je bil zavit v nekakšne višje policijske cilje. Ti višji policijski cilji pa se niso uresničili niti sedaj, sedem let po končani vojaški akademiji.

Tistega dne, spomladi leto 1987, me je poklical nadrejeni v organih varnosti. Povedal mi je, da sem naslednji dan vključen v akcijo za ozvočenje stanovanja oficirja B. Z.

Pogosto smo bili organi varnosti vključeni v akcije, v zadeve, ki jih sami nismo operativno nadzorovali. To je seveda razumljivo, saj so metode in sredstva dela organov varnosti skrivnost, za katero lahko vedo samo organi varnosti.

Pred koncem delovnega časa smo se zbrali vsi, ki smo sodelovali v akciji. Nosilec akcije, t.j. organ varnosti, ki je operativno nadzoroval objekt, nam je razložil, da operativna situacija glede na omejeni nadzor zahteva, da se ozvoči celotno stanovanje objekta. Objektu je bilo pred kratkim dodeljeno novo stanovanje, v katero se še ni vselil. Preko sodelavcev smo dobili ključ od novega stanovanja.

To je še ena od metod, ki jih uporabljajo tajne policije. Razume se, da podatki, dobljeni iz tega vira, nimajo nobene dokazne moči. So pa odličen podatek za samo operativno delo. Možno je zaslediti vse indice, ki bi kazali na sovražno dejavnost. Ta metoda ima namen dobiti indice o sovražni dejavnosti, da bi se pravočasno uporabile druge metode in sredstva organov varnosti, ki pa imajo dokazno moč in so pravno dovoljene. Pri tem mislim na tajno slikanje, tajne video posnetke. Leta 1986 je vojaško sodišče v Beogradu obsodilo kapetana JLA na 15 let zopora zaradi kaznivega dejanja špijonaže. V dokaznem postopku je bilo dokazano, da je zaradi materialne koristi sodeloval z ameriško obveščevalno službo. Priznal je, koliko denarja je dobil, način, kako je sprejemal denar ter kako je predajal podatke. Organi varnosti so potrebovali pet let, da so dokazali njegovo obveščevalno dejavnost. Uporabili so vse metode in sredstva, na koncu pa jim je tajna preiskava avtomobila le prinesla zaželen uspeh.

V eni izmed uporabljenih metod so mu podtaknili politično oceno večje enote. Izhajali so iz ocene, da ga bodo ti podatki, če res deluje za ameriško obveščevalno službo, zanimali. V njegovi pisarni je eden od oficirjev »po naključju« pozabil to oceno, iz druge pisarne pa so vse skupaj snemali z videokamero. Zgodilo se je obratno, kot so si zamislili organi varnosti. Omenjeni oficir je samo odprl mapo, v kateri je bila politična ocena, ter jo, ko je videl, da gre za politično oceno, zaprl. V preiskovalnem postopku je povedal, da ameriško obveščevalno službo niso zanimale politične ocene, temveč samo objektivni podatki.

Nosilec akcije je v nadaljnji razlagi operativne situacije razložil, da lastnik,

od katerega bo objekt prejel stanovanje, stanovanja še ni predal stanovanjskemu referentu pri vojaški pošti. Stanovanja še ni uredil za predajo, ker je trenutno na krajšem obisku pri sorodnikih v Srbiji. Lastnik stanovanja je ključ pustil pri hišni prijateljici zaradi občasne skrbi za rože. Operativni nadzor je pokazal, da prihaja vsak drugi dan dopoldan v stanovanje ženska, ki skrbi za rože, ter da vanj ne prihaja nihče drug.

Pred vsako operativno akcijo je treba temeljito proučiti kompletno operativno situacijo. Znale morajo biti vse okoliščine v zvezi s samo izvršitvijo akcije. To je v praksi pomenilo, da se je več tednov skrbno nadzorovalo stanovanje, ki je bilo dodeljeno objektu. Ni se postavljalo vprašanje, zakaj in kako se lahko nadzoruje oseba, ki ni v nobeni zvezi z objektom. Po golem naključju je objekt dobil njegovo stanovanje. Vendar pa naši predpisi, ki dovoljujejo takšne metode dela, dovoljujejo tudi to skrajnost. Važen je cilj, nikakor pa ne sredstva.

Nosilec akcije, organ varnosti, ki je operativno sodeloval pri nadzorovanju objekta, je osebno in s pomočjo sodelavcev odkril vse zveze, ki jih je imel imetnik stanovanja. To pomeni, da so bili sodelavci inštruirani tudi o tem imetniku stanovanja, pravno pa je bilo to prikrito z operativno situacijo v zvezi z objektom.

Takšno operativno delo zahteva od operativca veliko časa, požrtvovalnosti in izkušenj. V tem primeru je moral operativec odkriti vse zveze imetnika stanovanja, posebno pa še hišne prijatelje. Pomembno je bilo odkriti, kje in pri kom pušča ključ stanovanja med daljšo odsotnostjo.

Pri vojaških osebah je to še posebno pereč problem, ki pa ga služba običajno izkoristi v svoj prid. Starešine imajo v glavnem sorodnike v drugih republikah, domov odhajajo redko, če pa že gredo, potem gredo za več dni. V takšnih primerih morajo pustiti ključ od stanovanja za vsakdanja opravila. V primerih, ko se preko različnih metod odkrijejo te podrobnosti, so seveda v prid organom varnosti.

Takrat je žena, hišna prijateljica imetnika omenjenega stanovanja, živela v ulici poleg uprave za notranje zadeve. Omenjeno stanovanje pa je bilo na obrobju mesta. To je hkrati pomenilo nujnost, da je tudi ona operativno nadzorovana. Potrebno je bilo razčistiti kdaj in kako prihaja v stanovanje, ali je zaposlena, kje ter podobno.

Način ozvočitve stanovanja je odvisen od potreb in možnosti. Glede na prenosno pot informacij gre bodisi za žično ali radijsko ozvočitev. Žični način je najbolj stabilen in časovno neomejen. Pri vseh prisluškovalnih napravah je najbolj pomemben izvor energije. Od tega je odvisna moč oddajnika in kvaliteta. Žična ozvočitev, se pravi ozvočitev z žičnimi povezavami, ima prednost, ker je možno neomejeno uporabljati energijo. V glavnem se uporablja telefonska povezava, ki je nepeljana v vseh stanovanjih. Ne glede na kvaliteto, ki jo ima ta način ozvočitve stanovanja, pa se v praksi bolj uporablja radijski način. Radijski način je veliko bolj enostaven, hiter in se veliko lažje uporablja.

V stanovanju, kjer se nameščajo prisluškovalne naprave, morajo obstajati t.i.

objektivne možnosti za določeno vrsto prisluškovalne naprave, ki so v direktni povezavi z operativno situacijo. To pomeni: operativec, ki se je odločil za uporabo metode, mora pregledati stanovanje in določiti način ozvočenja.

Pri žičnem ozvočenju se največkrat uporabljajo t.i. sonde, ki se postavljajo v zidove ali v lesene predmete. Sonda je sestavljena iz mikrofona in ojačevalnika. Je svojevrsten oddajnik, ki lovi vse zvoke v bližini. Lahko se vgrajuje v zidove, vrata in druge masivne predmete. V službi so specializirani mojstri, ki po vgrajevanju sond opravijo še pleskarska dela in prostoru vrnejo prvotno podobo.

V časopisih smo lahko brali, da je do podobnih dogodkov prišlo med graditvijo ameriške ambasade v Moskvi in sovjetske ambasade v ZDA.

Takšen način prisluškovanja je najbolj učinkovit in varen pred morebitnimi iskalci. Varnost je predvsem zagotovljena z ustrežno izbiro kraja vgraditve. Sonde tudi ne oddajajo nobenega signala, ki bi ga lahko odkrili s pomočjo različnih goniometrov.

Operativci tehniki, specialisti za ozvočenje, oddajnike najprej vgradijo v telefonske priključke, stikala in razne druge predmete, ki so povezani z električno ali telefonsko napeljavo. V specializiranih delavnicah se v stikala in priključke vgradijo oddajniki. V praksi to pomeni, da operativec oceni stanovanje, ki se bo ozvočilo. Tehnični ekipi poroča o vseh predmetih, ki so v zvezi z električno napravo. Tehnična ekipa si po tem poročilu na tržišču zagotovi enak predmet ter vanj vgradi oddajnik. Preostane ji samo zamejnava vnaprej določenega stikala ali priključka.

Seveda pa ima omenjeni način prisluškovanja tudi slabosti. Dovolj je, da imetnik stanovanja izključi vse naprave, ki trošijo električno energijo. Zdal bi se števec porabe električne energije moral ustaviti. Če pa je v stanovanju oddajnik, pa pozorno oko lahko vseeno opazi premikanje kazalca na skali števca.

Prednost radijskega načina ozvočenja je v tem, da ni odvisen od zunanje energije, uporabljajo se baterijski elementi. Vstavljanje je zelo preprosto, oddajniki se v delavnicah vgradijo v lesene predmete (v glavnem) skupaj z izvorom energije (miniaturno baterijo). Vsebujejo mikrofona, oscilator, ojačevalnik, anteno in izvor energije.

Prav tehnične zakonitosti, ki pomenijo prednost, pa so lahko hkrati slabost. Takšni miniaturni oddajniki se lahko odkrijejo. Njihovo delovanje temelji na tem, da se govor transformira v radijske impulze, ki se pošiljajo v eter do sprejemnikov. Različnost frekvenc ni zagotovilo, da tudi drugi radijski sprejemniki ne bi sprejemali teh signalov. Specialni sprejemniki, radiogoniometri pa lahko odkrivajo izvor oddajanja signalov, se pravi same oddajnike. Sodobna tehnika je pa tudi tu napredovala. Službe sedaj uporabljajo poseben element oddajnika, ki omogoča, da se oddajnik vključuje na daljavo. V primeru suma, da imetnik stanovanja z radijskimi sredstvi išče oddajnik, se le-ta izključi, kar pomeni, da ne oddaja signalov in ga ni možno odkriti.

Radijske naprave pa so omejene tudi z daljavo. V praksi je lahko maksimalna

razdalja od prisluškovalne naprave v stanovanju do sprejemnika okoli 500 m. Pri tem je treba vedeti, da zidovi v veliki meri dušijo radijske signale.

Za namestitev sprejemnih postaj se v glavnem uporabljajo specialni avtomobili, ki so posebej prilagojeni za te potrebe, ali pa sosednja stanovanja... Uporabljajo se prazna, nenaseljena stanovanja, stanovanja sodelavcev ali pa drugi ustrezni prostori, ki nudijo varnost operativcu, ki prisluškuje. V praksi je uveljavljeno avtomatsko snemanje vseh pogovorov. S posebno napravo — akustomatom — dosežemo, da se magnetofon, ki beleži vse razgovore, vključuje in izključuje samo med govorom. To pomeni, da se v trenutkih, ko v stanovanju ni nikogar, magnetofon avtomatsko izključuje.

V omenjenem primeru se je operativec odločil za vgraditev sonde v zidove stanovanja. To mu je predvsem omogočilo dejstvo, da bo moral imetnik stanovanja predati stanovanje stanovanjskemu referentu pri vojaški pošti, pri tem pa bo moral stanovanje urediti, kakor je z zakonom določeno. Moral bo opraviti vsa pleskarska dela, obnoviti nekatere obrabljene dele in podobno. Druga okoliščina, ki je šla v prid operativcu, je dejstvo, da objekt ne pozna stanovanja ter da bo sonda nameščena pred njegovo vselitvijo. Za sonde rok uporabnosti ni omejen. Svojo funkcijo lahko opravljajo tudi več let.

Meni je bilo odrejeno mesto varnostne zaščite akcije. Od začetka akcije sem moral nadzorovati stanovanje ženske, ki je imela ključ od stanovanja. Moja naloga je bila, da preko radijske zveze poročam o vsakem izhodu omenjene ženske iz stanovanja. Operativec, ki je vodil akcijo, mi je razložil, da vedno uporablja svoj avto, ter da se v času, odkar je nadzorovana, še nikamor ni napotila brez njega. Povedal mi je tip avtomobila in registrsko tablico.

Spomnim se, da sem takrat hudomušno predlagal, da problem s to žensko zelo enostavno rešimo, in sicer, da ji v noči pred akcijo, ki je bila predvidena za zgodaj zjutraj, izpustimo zračnice in tako način pridobimo na čas. Na moje presenečenje je operativec sprejel moj predlog, toda zavrnil ga je načelnik organov varnosti v Postojni. Toda ne z razlago, da se v takšna dela ne bomo spuščali, temveč z obrazložitvijo, da to ni potrebno in da bi morali v tem primeru točno določiti način realizacije, za kar pa tedaj ni bilo več časa. Povedal je, da je oddaljenost bloka na N. ulici od omenjenega stanovanja dovolj velika, da se ekipa lahko pravočasno umakne iz stanovanja.

Drugemu operativcu, ki je bil vključen v varovanje akcije, je bilo naloženo varovanje vhoda v blok, kjer je omenjeno stanovanje. Imel je slike ljudi, ki bi lahko prišli v stanovanje. Če bi jaz preko radia javil, da je ženska odšla iz stanovanja, bi se ekipa umaknila v vnaprej določeno bazo. Seveda vsak odhod ženske ne bi pomenil, da se je napotila v omenjeno stanovanje in prav v tem bi bila njegova ključna vloga. Če se ženska v določenem času ne bi pojavila pred blokom, bi to javil skupini, ki bi nadaljevala svojo nalogo.

Vsekakor je bil predviden tudi operativec, ki bi nadzoroval, t.j. zasledoval žensko ob morebitnem izhodu iz stanovanja.

Skupina, ki je ozvočevala stanovanje, je bila sestavljena iz operativca, ki je vodil akcijo in operativca tehnika. Naslednje jutro, še preden se je zdanilo,

smo se vsi skupaj sešli v prostorih organov varnosti v Postojni. Operativec, ki je vodil akcijo, je znova ponovil naloge posameznikov ter še enkrat pojasnil način varovanja akcije.

Pripravljenost operativcev za takšno akcijo mora biti absolutna. Pred samo izvedbo akcije se operativci še enkrat seznanijo z okoliščinami, ki bi lahko bile v direktni zvezi z izvedbo akcije. Posebno pa so takšne zadnje priprave namenjene za proučevanje novih okliščin, povezanih z akcijo. Poseben poudarek pa je na moralni pripravljenosti. Operativci morajo biti psihično sproščeni, fizično povsem zdravi. Samo takšni operativci so primerni za psihofizično naporne akcije. Kljub vsemu so samo ljudje, ki čutijo strah in bojazen. V to, kar izvajajo, morajo absolutno verjeti, njihovo delo mora biti politično upravičeno. V objektu ne smejo videti človeka, temveč samo posameznika, objekt, za katerega obstaja sum sovražnega delovanja. Službe naj bi bile edine sposobne preprečiti takšno sovražno delovanje v prid našemu bratstvu in enotnosti.

Verjetno je to razlog, da organi varnosti ostajajo to, kar so, do konca življenja. Aktivno delujejo tudi po zasluženi upokojitvi. Povezujejo se z drugimi starešinami, ki svojo upokojsko dobo običajno preživljajo v domovih JLA ob igranju šaha in obujanju različnih življenjskih izkušenj. Njihovo uho je tudi tukaj pozorno, hitri prsti pripravljene za različne hitre zapiske, sprašujejo, odgovarjajo... Ni bilo tedna, da se kdo od njih ne bi bil pojavil v moji pisarni, poročal o svojih stikih in se ponosno spominjal časov aktivnega delovanja v Službi. Niso mogli razumeti »počasnosti in neefikasnosti« našega dela. Oni so vse probleme reševali preko noči, v temnih, vlažnih prostorih. In imeli so red.

Psihični pripravljenosti se posveča največ pozornosti. Operativci morajo v vsakem trenutku reagirati zbrano in pravilno. Tajnost akcije je najvažnejša. V varnostni šoli so nas učili prijemov, primernih za te namene, kako varovati tajnost akcije, kakor biti vedno pripravljen na vse nepredvidljive dogodke. Operativci, ki izvajajo ozvočenje stanovanja ali pa izvajajo kakšno drugo metodo v tujih stanovanjih, so vedno opremljeni z različnimi sredstvi, katerih namen je hitro onesposobiti nezaželene goste. Ta sredstva so predvsem plinske pištole ali plinski spreji. V primerih, ko med različnimi akcijami operativca službe preseneti znanec objekta ali pa celo objekt sam in kadar ne obstaja druga možnost za prikritje akcije, se »vsiljivec« onesposobi za čas, potreben za varen umik. Takrat, ko zasliši obračanje ključa v ključavnici, stanovanje pa je razmetano, v zidovih izkopani različni rovi, je operativec v kočljivem položaju. Toda tudi takšen primer ne more preprečiti, da operativec dokonča svojo nalogo. Zamenja sicer način, toda ne bistveno.

Takšni primeri se največkrat navidezno spremenijo v »akcijo kriminalcev«. To pomeni, da po končani akciji operativci odnesejo iz stanovanja materialno vredne stvari in stanovanje prilagodijo načinu dela kriminalcev. Vse ostane razmetano, polomljeno in podobno. Po takšni akciji objekt običajno telefonira na postajo UJV in prijavi vlom. Organi javne varnosti v bližini najdejo ukradene predmete, toda o kriminalcih ni sledu. Višji šefi UJV pa na primeren način ustavijo preiskavo.

Profesorji v varnostnem centru, kjer sem se šolal, so nam znali povedati, da je teh primerov sicer zelo malo. Zato se je treba predvsem zahvaliti natančnim, podrobnim pripravam za vsako akcijo in izkušnjam, na katerih se gradijo navodila za uporabo različnih tajnih metod.

Profesorjem pa je treba verjeti, saj niso diplomanti, ki bi v varnostno šolo prišli iz šolskih klopi, temveč iz enot JLA, kjer so dolga leta opravljali naloge organov varnosti in pri tem pridobili visoke vojaške čine.

Operativec, vodja akcije, je kot vedno povprašal za fizično pripravljenost. Vsi tisti, ki bi imeli različne subjektivne razloge, da ne bi mogli sodelovati, morajo biti izločeni. V takšnih primerih se ti zamenjajo, če pa zamenjave niso možne, se prilagajajo tudi akcije.

Tokrat ni bilo problemov, vsi smo bili čili in zdravi za akcijo. Pripravljeni izkazati pozornost, strpnost in vzdržljivost.

Razdeljene so nam bile radijske postaje, kamuflirane v moške torbice, ki so jih v specialnih delavnicah prilagodili za montiranje radijskih postaj. Torbice so kupljene pri nas in so zelo podobne običajnim torbicam.

V torbico so vgrajene prenosne radijske postaje, kupljene na zahodnem tajnem trgu. Verjetno bo večna skrivnost, kje in kako se dobavljajo razna sredstva za naše tajne službe. Če bi sodil po tipih in imenih podjetij, ki so vpisana na sredstva, in se uporabljajo, bi rekel, da prevladujeta predvsem ameriški in japonski trg. Verjetno je to razumljivo glede na njun tehnološki napredek. Nikoli pa nisem dobil odgovora o poreklu sredstev, ki se dajejo zanje. Za dinarska sredstva, ki jih JLA dobiva od delovnih ljudi celotne države, jih ne more kupiti. Devizna sredstva v JLA so pa verjetno vezana na izvoz orožja v različne države. Ljudska armada verjetno zaradi zunanjih in notranjih političnih razmer nikoli ne bo pojasnila, od kod ta sredstva in kako krožijo.

Te radijske postaje so po karakteristikah drugačne od tistih, ki bi jih lahko našli v prosti prodaji. Razlike so predvsem v frekvenčnem področju, frekvence so različne od onih, ki so namenjene za amaterje, javno varnost in druge civilne institucije. O uporabi frekvenčnih področij obstaja poseben zakon, ki ureja razporeditev frekvenc. Zakon je javen in dostopen vsem državljanom, zato v njem frekvence za tajne službe niso navedene. Vsebujejo jih frekvence za organe notranjih zadev. Ti pa v svojem internem pravilniku določajo frekvence za tajne službe.

Poleg svojega frekvenčnega območja imajo te radijske postaje tudi večji doseg, t.j. močnejše oddajanje in širše območje sprejema.

Večji doseg pa omogočajo tudi t.i. repetitorji, ki ojačijo signale. Pozornejši poznavalec teh tehničnih zakonitosti lahko na zgradbah organov za notranje zadeve opazi takšne naprave.

Preklopniki, ki preklaplajo radijsko postajo iz sprejema na oddajo in obratno, so modificirani in prilagojeni lažjemu in čim manj opaznemu delovanju. V uporabi so tudi miniaturni mikrofoni in slušalke, ki omogočajo, da uporabniku tako kamuflirane postaje ni treba nositi torbice do ušesa pri

sprejemu in do ust pri oddaji. Slušalke in mikrofoni omogočajo, da se torbica vedno nosi na običajnem mestu.

Zatem nam je bil razložen načrt zveze, kar pomeni, da je vsak od nas dobil šifro, tj. tajno ime, na katero se bomo javili ali pa dajali poročila. Največkrat so to številke od 01 do 10, predvsem zaradi manjše možnosti zmote.

Načrt zveze vsebuje tudi frekvenco, na kateri bo potekala komunikacija.

Sam potek zvez je specifičen in ni takšen, kot smo ga vajeni slišati pri prometni in drugi javni varnosti. V službi je v uporabi t.i. »razgovornik«, ki omogoča prikrito pogovarjanje.

Na zgornji levi strani »razgovornika« so horizontalno oziroma vertikalno zapisane številke od ena naprej. V središču, tj. pod horizontalnimi številkami in levo od vertikalnih števil, so besede, za katere se predvideva, da jih bo konkretna situacija zahtevala. Način šifriranja obvestil in informacij je preprosto in hiter.

Operativec, ki želi posredovati informacijo ali sporočilo, poišče v sredini, se pravi v prostoru, kjer so izpisane besede, potrebno besedo ter horizontalno od nje odčita številko. Odčita pa tudi vertikalno številko. Postopek ponovi za vsako naslednjo besedo.

Razume se, da so vsi pogovori, ki jih imajo operativci v dani situaciji, isti, kar omogoča dešifriranje poročila. Prva številka, ki se preda v eter, je vedno horizontalna, za njo pa vertikalna. Operativec, ki le-te sprejme, v preseku obeh najde ustrezno besedo, informacijo in poročilo.

Zgodi se, da konkretna situacija zahteva tudi besede, ki niso bile predvidene v sami oceni pred pisanjem »razgovornika«. V teh primerih operativec uporabi odprto besedo, če s tem ne ogrozi tajnosti celotnega sporočila. V teh primerih, posebno pa takrat, kadar gre za ime in priimek, šifrira črko za črko. »Razgovornik« vsebuje vertikalno in horizontalno številko tudi za vsako posamezno črko. To sicer zahteva veliko časa, vendar je njegova uporaba v posameznih primerih nujna.

Preverili smo brezhibnost vseh postaj. V tej službi mora biti tehnika brezhibno pripravljena za različne aktualne potrebe. Za to skrbijo posebni mojstri, ki si nikoli ne dovolijo presenečenj.

Napočil je čas in napotili smo se na vnaprej določena mesta. Moje je bilo v prostorih uprave za notranje zadeve, v pisarni delavcev za zatiranje kriminalitete. Z njihovega okna se je idealno videlo na izhod iz bloka omenjene ženske ter na parkirani avto. Imel sem možnost videti vsako osebo, ki bi izstopila iz bloka, vsako osebo, ki bi prišla v blok. Kraj opazovanja mora biti skrbno izbran, temeljito proučen in pripravljen na vse okoliščine, ki iz njega izhajajo. Praksa je pokazala, da jih lahko razdelimo na dva tipa. Prvi tip je t.i. tajni (prikriti) način, kar pomeni, da je organ varnosti prikrit in neviden za vse mimoidoče in tiste, ki ga ne bi smeli videti. Prostori, iz katerih se prikrito nadzoruje, so predvsem sosednja stanovanja in drugi ustrezni prostori, ki omogočajo pregled nad prostorom ali lokacijo in so dovolj varni. To so predvsem podstrešni prostori, kleti, avtomobili.

Uporabljajo se predvsem kombi vozila zaprtega tipa, brez oken.

Prednost teh prikritih nadzorovanj je v varnosti in tajnosti ter seveda zanesljivosti.

Leta 1987 so organi varnosti JLA izvajali akcijo, katere namen je bil preprečiti delovanje s pozicij albanskega nacionalizma in separatizma vojaških oseb. Prišlo je do podatka, t.j. informacije, da bo član te skupine fotokopiral pomemben dokument v zvezi z njihovim delovanjem. Izbrali so njegovo sorodno zvezo in privatno fotokopirnico. Da so organi varnosti prišli do te informacije, jim je omogočil sodelavec, ki je bil infiltriran v njihove vrste.

Zadevo je bilo treba dokumentirati, in to na pravno priznan način. Odločeno je bilo, da se operativec prikrije v enem od zabojev, ki so bili v fotokopirnici. Operativec je v zaboju v nerodnem položaju prebil več ur, naposled pa je le dočakal načrtovano. S posebno kamero mu je uspelo posneti cel potek dogodka.

Prikrito nadzorovanje se lahko uporablja za različne stvari. Njihova prednost je presenečenje, bolje rečeno princip presenečenja. Prostore je treba iskati prav tam, kjer bi se to najmanj pričakovalo. Izbirati čas, ki je najmanj primeren in podobno.

Drugi način (tip) je nadzorovanje, ki je tudi tajno, od prvega pa se razlikuje predvsem po tem, da ne obstaja določeno mesto, s katerega bi se opazovalo ali pa dokumentiralo. Operativec se giblje v določenem prostoru ali okolju in, sprehajajoč se, spremlja določeno zadevo. Ta način je zelo tvegan, vsako zadrževanje posameznika na določenem mestu ali prostoru lahko povzroča sume in nelogičnost, kar pa lahko povzroči, da se odkrije navzočnost službe. Zato se v večini primerov odredi več operativcev, ki se časovno izmenjavajo, spreminjajo se videz, način opazovanja in druge zakonitosti odrejenega prostora. Operativec, ki se sprehaja z žensko, pri čemer oba z zanimanjem opazujeta izložbe, lahko preslepi tudi strokovnjaka.

Vedeti je treba, da se ta način uporablja samo v izjemnih primerih, kadar gre za opazovanje določenega prostora. Običajno takrat, kadar objektivna situacija ne dovoljuje druge možnosti, se pravi prikrita opazovanja.

Takšno opazovanje mora biti glede na okolje logično zastavljeno in ne sme vzbujati pozornosti. Znani so načini, ko se dva »znanca« po dolгих letih srečata po naključju in začneta dolg, vesel pogovor in podobno.

Operativcu, ki je vodil akcijo, sem preko radijske postaje šifrirano javil, da sem na svojem položaju ter da se akcija lahko začne. Začelo se je večurno opazovanje, pozorno spremljanje vsakega gibanja pri vhodnih vratih. Strmel sem v zaprta vrata in v sebi upal, da omenjena žena ne bo nikoli prišla.

Ponovno se mi je porodilo razmišljanje o potrebnosti vsega tega. Ali moramo na pragu 21. stoletja še vedno špijonirati in se vpletati v zasebno življenje bojda svobodnega posameznika? Mogoče so za vse to res vzrok svetovni procesi v odnosih med državami in narodi, verskimi skupnostmi! Mogoče (?) Vse bolj se razdiramo sami, preveč dovoljujemo ljudem, ki samo na svoji preteklosti gradijo prihodnost. Ljudem, ki se ne znajo obrniti v svet, k

boljšim življenjskim odnosom. Ljudem, ki vsako novo gibanje najprej vidijo kot sovražno dejavnost in ga šele zatem priznajo kot realnost. Ljudem, ki svojo pozicijo ščitijo z represijo. V organih varnosti JLA že od vsega začetka ni človeka, ki ne bi bil član partije. Prvi pogoj za sprejem je prav članstvo v tej organizaciji, prav aktivno delovanje v partiji. Samo zaveden komunist je lahko dober operativec. Kolikokrat sem kot operativec poslušal, da je edina ideologija, ki jo lahko kot pripadniki organov varnosti sprejemamo, komunistična ideologija. Naše razmišljanje in pot morata biti usklajena prav v tej smeri.

Tako je bilo tudi tokrat, stanovanje starešine je že več let ozvočeno, izvaja se redna kontrola poštnih in drugih pošiljk, zasleduje se njegovo vsakdanje življenje. Vse samo zato, ker se čuti nacionalno opredeljen in privržen svojemu — albanskemu narodu. Samo tega je kriv, samo tega in ničesar drugega.

Sedaj pa naj bi še nadlegoval žensko, ki za tega starešino v življenju nikoli ni niti slišala. Kriva je, ker je bila hišna prijateljica lastnika stanovanja, od katerega bo omenjeni starešina dobil stanovanje. Tolažil sem se s tem, da tega nikoli ne bo zvedela, da nikoli ne bo začutila, da ji je bila začasno omejena svoboda.

Mogoče sem sedaj veliko bolj kritičen do takšnega delovanja tajnih služb kot pa v tistih časih. Takrat sem v tem videl bolj avanturizem, zabavo, intenzivno življenje. Ničkolikokrat sem bil ponoči klican na različne akcije, vstopili smo v različna stanovanja, nisem pa niti vedel, kje smo in zakaj to počnemo. Velikokrat se mi je zgodilo, da sem naslednji dan razmišljal vsaj o lokaciji nočnega obiska, pa mi je ni uspelo ugotoviti. Opravljal sem to nalogo profesionalno, nisem si postavljaj vprašanja, ali je vse to pravilno ali ne. Takšno in podobno sanjarjenje se je v meni zbudilo prav v trenutkih, ko sem bil prikrit v stanovanju ali kakšnem drugem prostoru, opazoval, snemal, dokumentiral. Takrat sem verjetno imel čas, v temnih prostorih sem razmišljal prav o njih, o objektih, se postavljaj na njihovo stran...

Tudi tokrat je bilo tako. Iz sanjarjenja me je prebudil radijski sprejemnik, ki je govoril, da se v omenjenem stanovanju pridno dela. Slišati je bilo, da bodo morali odlepiti linolej v kuhinji in po tleh napeljati kabel. Čeprav strokovnjakom, jim verjetno ni bilo lahko. Odlepiti je bilo potrebno več let stare ploščice. Niso si smeli dovoliti, da katera med njimi počni, da se polomi. Zamenjava ne bi bila mogoča, ker so ploščice zaradi starosti potemnele. Ozvočen je bil dnevni prostor ter prostor v kuhinji, ki je služil kot jedilnica. Od takrat naprej je bila vsaka beseda, vsak šum zabeležen na trmastem magnetofonskem traku, ki ne bo trpel izjem, beležil bo prav vse. Slišati bo nedolžen otroški jok, jezen očetov glas, mati bo godrnjala ob pomivanju posode. Vse to zato, da bi se lahko prestregali politični komentarji v družini, da bi budno uho operativca ujelo vsak komentar člana družine na informacijo, ki je bila sporočena v informativni oddaji.

Vsi obiski, vsa družinska srečanja bodo policijsko dokumentirani. Iz teh komentarjev, družinskih izjav mora operativec zaznati sovražno dejavnost in pravočasno priskrbeti druge metode, ki bi pravno bile priznane. Nikogar

ne moti, če se koga spremlja tudi več let in če v tem času ni dokazan ali pa vsaj potrjen sum o sovražni dejavnosti.

Ničkolikrat sem bil navzoč pri posmehovanju ob intimnih glasovih, ki so bili zabeleženi na traku. Rojevale so se zgodbe, posmehovanja. Se huje, intimni prizori so bili snemani tudi z video kamero. V odmorih so jih prikazovali v Domu JLA v Ljubljani, kjer so nas enkrat mesečno inštruirali za nove naloge.

Ti ljudje so lahko srečni, če ne bodo nikoli izvedeli, kaj se je dogajalo okoli njih. Če nikoli ne bodo izvedeli, da njihova intima ni več njihova, da se o posameznih družinskih članih ve veliko več, kot pa vedo oni sami.

Usojeno nam je, da je to pri nas povsem normalno in najbrž bo preteklo še veliko vode, preden bo prevladal razum. Do takrat pa bodo tajne službe v »imenu ljudstva« zapirale ljudstvo.

Tokrat v akciji ni bilo presenečenj, vse je teklo po vnaprej določenem načrtu. V borih treh urah je bila sonda vgrajena in stanovanje ozvočeno.

Zbrali smo se v pisarni. Vsi smo morali poročati o svoji nalogi, o načinu in problemih, ki smo jih imeli pri tem. Verjetno je bilo vse to potrebno zaradi analiz, ki so se delale po takšnih akcijah. Predlagalo se je boljše, uspešnejše in lažje reševanje posameznih nalog. Predlogi so bili poslani v poseben oddelk v okviru službe, ki se ukvarja predvsem z analizo in skuša preko te metode najti najbolj ustrezne rešitve za posamezne situacije.

Popoldan me je čakal nov sestanek. Moral sem se sestati z vojakom sodelavcem, ki je delal na posebnem objektu in me informiral o vseh dogodkih, ki so se na njem vrstili.

Tako je bilo iz dneva v dan, igral sem se tajnega policajja, odkrival vse številnejšega notranjega sovražnika, ki deluje iz vse različnejših pozicij in opozicij, zbiral podatke o ljudeh, ki so emigrirali iz političnih razlogov, ocenjeval starešine, ki bi lahko delovali za obveščevalne službe. In razmišljal o lepih časih osnovne šole ter o poteh, ki bi jih lahko takrat po šoli izbral.

Organi varnosti o Janezu Janši, Mladini, Novi reviji, ZSMS...

leta 1984, ko sem bil v vojski, sem bil v mesecu juniju v Ljubljani in opravljal službo vojaškega odvisnega, mislim, da je bil to čas, ko je bil Janez Janša v ZSMS in je deloval v komisiji za SLO.

Že takrat (kakor se mi zdi) je bila v vojski praksa političnega informiranja starešin. Na teh političnih sestankih se prebirajo informacije politične uprave, vojaške obrambe, ki običajno izhajajo enkrat mesečno. Janez Janša, mislim pa, da sem za Janšo prvič slišal v eni od teh sestankov.

Sodaj, ko se mi je spet spomnil na to, ko imam možnost svobodnejšega razmišljanja, se spet z zanimanjem gledam na politično dogajanje, v katerem je Janez Janša »močno«
Namreč, nekako neverjetno, v vojski, ki izdaja posebne politične informacije in da na koncu svoj pisar: »Okrvino seznaniti tudi širšo sestavo«, pri tem se misli na vojake. Dvega obveznost v teh političnih informacijah pa je oznaka tajnosti. V zgorajem delnem kotu je navadno rdeč krog, kjer je napisano, ali je informacija interne ali višje stopnje razpustitve. V glavnem pa jih je večina označena z »zaupecom«.

Ne morem razumeti, kaj je v vojski lahko skrivnost in kaj je resnično pomanjkanje teh informacij. Zakaj morajo starešine imeti poseben status, prebirati informacije o nekaterih aktualnih dogodkih, ki so sicer tudi javnosti znani, vendar veliko bolj »zadržano«
in z prikazovanjem »osrednje«
dogodkov. Tudi jaz sem, da ne gre za resnično naučnejše poročanje, temveč je to vse, kar takšnih informacij vojaško rečeno »SLO«
starešin. Pod imenom »zaupec«
politično stanje se v vojaški politiki skriva marsikaj. S takšnim običajnim in informiranjem svojega kadra JLA zvečeno prenaša svoje stvarno funkcijo in položaj v družbi. Kot starešina sem imel občutek, da sem vedel kaj

ne moti, če se kaj spremija tudi več let in v tem času ni dokazan ali pa vsaj potrjen sum o sovražni dejavnosti.

Ničkolikrat sem bil prisiljen poslušati in slišati glasovih, ki so bili zabeleženi na traku. Rojvale so se slišnice, posamehovnja. Se huje, infimni prizori so bili, spomeni tudi z visoko intenzivno. V odmorih so jih prikazovali v Domu JLA v Ljubljani, ki so jih nato poslušali za nove naloge.

Ti ljudje so lahko trčili, če ne bodo nikoli izvedeli, kaj se je dogajalo okoli njih. Če nikoli ne bodo izvedeli, da njihova imena ni več njihova, da so o posameznih dogodkih glasovali ali več, kot ne vedo oni sami.

Usojeno nam je bilo, da nam je bilo najbrž bo protokolo se veliko vode, preden bo prevladal razum. Do takrat pa bodo tajne službe v »imenu ljudstva« zapirale ljudstvo.

Tokrat v akciji ni bilo pravnih, ki so jih naprej določeno načrta. V borih vseh usih je bila vsa stvar, ki je ozvočeno.

Zbrali smo se v pisarni. Vse smo morali preučiti svoji nalogi, o načinu in problemih, ki so jih imeli. Vse je bilo vse to potrebno zaradi analiz, ki so se izvedle na tistem danu. Priznava se je boljše, uspešnejše in lažje ročevanje posameznim nalogam, ki so bili poslani v poseben oddelček v okviru službe, ki se ukvarja predvsem z analizo in skuša preko te metode najti najbolj ustreznih rešitev v vsaki situaciji.

Popoldan me je čakal nov sestanek. Njegova agenda se sestala z vojakom sodelavcem, ki je delal na posebnem objektu in me informiral o vseh dogodkih, ki so se na njem vrstili.

Tako je bilo iz davn v dan, ki je bil slišni polkaja, odkrival vse številnejšega notranjega, ki so jih vse različnejših pozicij in opozicij, zbral podatke o ljudje, ki so emigrirali iz političnih razlogov, ocenjeval storitve, ki so jih delali za vojskne službe. In razmišljal o lepih časih osnovne, ki so jih imeli, ki so jih imeli takrat po štoli izbral.

Ime Janez Janša me v mislih vrača nazaj v mesece leta 1984, ko sem kot vodnik služboval v vojašnici Ljuba Šerčerja v Ljubljani in opravljal dolžnost komandirja šifrirnega oddelka. Mislim, da je bil to čas, ko je bil Janša član predsedstva RK ZSMS in je deloval v komisiji za SLO.

Že takrat (kakor še tudi danes) je bila v JLA ustaljena praksa političnega informiranja starešin. Na teh političnih informiranjih se prebirajo informacije politične uprave zveznega sekretariata za ljudsko obrambo, ki običajno izhajajo enkrat mesečno. Nisem povsem prepričan, mislim pa, da sem za Janšo prvič slišal v eni od takih informacij.

Sedaj, ko se mi je uspelo izvleči iz struktur JLA in ko imam možnost svobodnejšega razmišljanja, obnašanja in ko lahko samostojno gledam na politično dogajanje, imam o teh informacijah zelo »rezervirano« mnenje. Namreč, nekako normalno je, da politična uprava ZSLO za starešinski kader izdaja posebne politične informacije in da na koncu stoji pripis: »Okvirno seznaniti tudi širšo sestavo«, pri tem se misli na vojake. Druga obveznost v teh političnih informacijah pa je oznaka tajnosti. V zgornjem desnem kotu je navadno rdeč krog, kjer je zapisano, ali je informacija interne ali višje stopnje zaupnosti. V glavnem pa jih je večina označena z »zaupno«.

Ne morem razumeti, kaj je v politiki lahko skrivnost in kaj je resnični namen teh informacij. Zakaj morajo starešine imeti poseben status, poslušati informacije o nekaterih aktualnih dogodkih, ki so sicer tudi javnosti znane, toda veliko bolj »natančno« in s prikazovanjem »ozadja« dogodkov. Prepričan sem, da ne gre za resnično natančnejše poročanje, temveč je davni motiv takšnih informacij vojaško rečeno »MPS« starešin. Pod imenom moralno-politično stanje se v vojaški politiki skriva marsikaj. S takšnim obveščanjem in informiranjem svojega kadra JLA zavestno presega svojo ustavno funkcijo in položaj v družbi. Kot starešina sem imel občutek, da vem več kot

drugi, časopise sem bral drugače, dnevnik sem poslušal iz drugega zornega kota, podlaga tega pa so bile »politične informacije«.

Vsaka stvar, ki se je v politiki javljala na neobičajen način, je bila navadno označena kot »produkt pritajenih nekomunističnih sil, ki so se uspele infiltrirati v naše legalne organe«.

Zadnja informacija, ki sem jo poslušal v JLA, je govorila o mitingih v Srbiji. Preden pa bi o tem pisal, čutim potrebo povedati, da je politika JLA do problema Kosova enaka srbski politiki. Govori se o genocidu, terorju, posilstvih in podobno. V sami informaciji se je JLA na neki način ogradila od množičnih zborovanj z razlago, da se problemi morajo reševati po rednih poteh, v legalnih ustanovah. Mislim, da je to pozitivno. Res pa je, da so problemi na Kosovu nevzdržni in da so ti zbori posledica tega, se je govorilo dalje v informaciji, da se morajo problemi na Kosovu čimprej stabilizirati, kar bi naj bila dolžnost vseh republik in pokrajin. Na koncu je komandant povedal, da »se razpolaga« z ocenami, da bodo zborovanja prenehala in da bodo na Kosovu uvedeni resnejši ukrepi.

Čez dobrih dvajset dni se je to res zgodilo, zborovanja so prenehala, okrepila pa se je navzočnost organov za notranje zadeve.

In če še dodam, komandant si ni mogel kaj, da ne omeni tudi moje ime in me označi za protiarmadni element.

Dogajanja v Sloveniji, predvsem mislim na obdobje po letu 1980, ko so bila vse bolj izražena družbena gibanja, so se v JLA prikazovala zelo enostransko. V glavnem kot gibanja, ki niso v skladu z našo politiko ZKJ, z našo revolucionarno preteklostjo in nadaljnjim razvojem Jugoslavije.

Leta 1984 se je v starešinskih krogih o Janši govorilo zelo veliko. V glavnem se je o njem govorilo kot o mladeniču, ki je zasvojen s slovenskim nacionalizmom in separatizmom.

Resnično sem o politiki zelo malo vedel, moje znanje je bilo grajeno na šolskih teorijah, o praksi nisem veliko vedel. Takrat se je govorilo, da je Janša napisal nekakšen program za podružbljenje SLO, v katerem predlaga ustanovitev homogenih enot, zahteva slovenski poveljevalni jezik ter ustanovitev republiških armad. To je bil velik babbav za JLA, nekaj nezaslišanega in nepojmljivega. Višji oficirji so komentirali, da je armada od republiških struktur odločno zahtevala, da Janša odstopi in da se zanj začne kazenski pregon.

Mislim, da o tem veliko ve Smole, ki bi že takrat lahko rekel, da je prišlo do konfrontacij med republiškim vodstvom Slovenije in armado. Značilnost tistega časa pa je bila nezadostna seznanjenost. Rezultat vsega je bil, da je Janša odletel, ni pa bil kazensko preganjan. Prepričan sem, da ima zasluge za to tudi slovensko vodstvo, ki takrat ni popolnoma popustilo.

Res pa je, da si je Janša s tem pridobil »nalepko« stalnega sovražnika JLA in vse, kar se je kasneje dogajalo in ni bilo pogodu JLA, se je pripisovalo njemu.

O kakšnih specialnih vojaških pritiskih drugih držav na Jugoslavijo takrat še

nisem slišal, mislim pa, da tudi drugi starešine niso razpolagali s takšnimi ocenami in razmišljanji.

V istem letu sem bil tudi na pogovoru pri takratnem načelniku organov varnosti (sedaj že bivšega) ljubljanskega armadnega območja polkovniku Marijanu Kranjcu. Na pogovoru sem privolil, da bom služboval v organih varnosti JLA. Spomnim se, da sva takrat veliko govorila o problemih v mladinski organizaciji Slovenije. Govorila sva tudi o Janezu Janši in njegovih »pobalinih«, kot jih je imenoval. Njegove ocene so bile, da pri posameznikih, ki so aktivni v mladinskih krogih, prevladujejo zahodne ideje in da vidijo nadaljnjo perspektivo v kapitalizmu. Omenil je Spomenko Hribar kot izrazito kritičarko revolucije, ki se zavzema za amnestijo belogardistov.

Govoril mi je, da se osebno zavzema, da v organe varnosti pridejo mladi ljudje, ki bodo imeli zaradi svoje mladosti objektivne možnosti za delovanje tudi v mladinski organizaciji.

V tem času ni bilo organa varnosti, ki ne bi bil vedel za Janšo. Janša naj bi bil steber sovražnega delovanja proti JLA in ZKJ. Ne morem trditi, da se je za Janšo vodil poseben dosje, lahko pa rečem, da so organi varnosti JLA imeli stalno nalogo, da takoj poročajo o kakršnikoli zadevi, kjer bi se pojavil Janez Janša.

Spomnim se, da mi je v začetku leta 1985 eden od sodelavcev varnostne službe JLA, ki deluje v mladinski organizaciji v Ljubljani, oddal komplet material, ki ga je Janša oziroma mladinska komisija za SLO pripravila pod naslovom Podružbljanje SLO. Verjetno je malo čudno, da sem si od sodelavca priskrbel ta dokument, saj bi bilo po vsem tistem, kar se je v zvezi s tem dogajalo, logično, da sem z njim seznanjen v celoti preko službenih virov. Pa ni res. O tem materialu sem bral iz uradnih zaznamkov organov varnosti in do takrat kompletnega nisem videl niti od daleč.

Na žalost mi ga ni uspelo prebrati. Ko sem namreč prišel iz Ljubljane v Postojno, kjer sem v tem času služboval, sem material pokazal sodelavcu T. H. Bil je zelo navdušen, kajti tudi on do tedaj originala ni videl. Ne vem kako, ampak potem se je gradivo znašlo pri načelniku varnosti v Postojni in se v moje roke ni vrnilo. Poskušal sem poizvedeti, kje je, zakaj je material izginil, zakaj ga nisem smel prebirati, toda zaman!

Sedaj mi je jasno.

Na žalost je to stalna praksa. Kot primer bi lahko navedel, da v življenju še nisem videl časopisa, ki ga izdajajo emigrantske organizacije po svetu. Zakaj je to tako, zakaj operativec, ki v enoti odkriva delovanje jugoslovanske emigracije, ne sme videti teh časopisov? Mogoče se dejanska vsebina preveč razlikuje od tistega, kar so nas na usposabljanju o tem učili. Morebiti le ni toliko napisano o subverzivno-teroristični aktivnosti.

Sedaj, po skoraj petih letih, sem prebral tekste, ki jih je Janša napisal o podružbljanju SLO. Zagotovo vem, da so bile vse ocene o Janši močno pretirane. Menim, da je vse, kar je predlagal Janša, v političnem smislu zelo

upravičeno in zelo verjetno nujen pogoj za resnično enakopravnost ljudi ter narodov in narodnosti v JLA.

Konec februarja 1988 sem zadnjič kot organ varnosti slišal o Janši. Načelnik varnosti v Mariboru R. K. je v nepovezanem pogovoru omenil, da oddelek varnosti v Ljubljani pripravlja akcijo, s katero naj bi se prekinilo in onemogočilo nadaljnje delovanje proti JLA.

Takrat načelnik ni govoril predvsem o Janši, temveč o bodoči akciji, ki bo enkrat za vselej preprečila delovanje s pozicij slovenskega nacionalizma.

Zakaj to akcijo povezujem s primerom JBTZ? Mogoče pa gre za kako drugo, ki šele bo?

Odgovor vidim predvsem v tem, da je v očeh organov varnosti JLA prav Janša tisti, ki naj bi vodil protijugoslovansko politiko. Razloge je treba iskati v nekakšni zaslepljenosti, ki vlada v politiki JLA in organih varnosti. Včasih nikakor nisem mogel razumeti zaslepljenosti in lahkomišelnosti vdaje posameznikov v vero. Nisem mogel doumeti, kaj vidijo v bogu, ki je vsepovsod in vedno z nami. Bolj sem verjel v stvarnost. Ne zavedajoč se realnosti, je moj razum prešel prav v to skrajnost. Res ni bil bog skrajni cilj, bila pa je partija. *Takšno strojlino, neusmiljeno življenje in neusmiljeno šolstvo izžene iz človeka njegov jaz in ga vpelje v domišljijo, lahkovernost in slabost v končni fazi.*

Velikost partije, njena velika narodna podpora, velika zgodovinska vloga in pot, ki jo je ustvarila, je v zavesti preraščala v nestvarnost, v nekaj, čemur se kot posameznik ne smeš upreti. To je nekaj, kar je od boga dano in ne more biti drugače. Kdo bi se lahko uprl plazu socializma! Mogoče je nerazumljivo in nesprejemljivo takšno pojmovanje ob vseh obstoječih medijih, ob vseh sedanjih premikih. Toda, z vplivi kasarniškega šolanja, ki poteka za velikimi železnimi vrati, nad katerimi piše Živel Tito in partija, je takšen produkt bolj logičen. Partija igra na dve osnovni karti, s katerima se ne da nikoli izgubiti. Na lahkomišelnost in na strah posameznikov. S tema kartama se ne da izgubiti vse dotle, dokler lahko sam deliš označene karte. Do sedaj pa jih je delila partija in bojim se, da jih bo še nekaj časa.

Niti podvomiti si nisem upal o tem, da ima partija prav, to bi bilo nezaslišano in nesprejemljivo, zapečatil bi si usodo. In ljudje, ki stvari razumejo tako, da tudi dvomijo, so nasprotniki, žilavi uporniki, ki ne morejo biti po volji partijske miselnosti.

Takšna religioznost do partije in posebej do Tita pri organih varnosti, vsakdanje opozarjanje na budnost do vseh, ki bi ustvarjali ali pa izražali pomisleke in ki bi bili potencialni nasprotniki, ki bi tvorili bodočo peto kolono ipd., je bila direktno vpletena v vsakdanje delo organov varnosti JLA.

Janez Janša je bil človek z visoko mladinsko funkcijo, njegovo delo v komisiji za SLO pri RK ZSMS je bilo vezano z JLA in prav v tem najbolj »svetem« področju je s svojimi mladimi idejami želel oživiti monolitnost. JLA je 40 let živela pod okriljem Tita, ki jih je vedno postavljaval v prvi plan. Velikokrat sem se spraševal, zakaj prav JLA ob obstoju civilne policije

izvaja vso neposredno zaščito zveznih organov, zakaj je vedno ob Titu bilo več vojakov kot civilov? Čemu vse to!

Tito je vse svoje življenje govoril o bratstvu in enotnosti in vedno predstavlja vojaško institucijo kot kovačnico enotnosti ter prav o tem govoril kot o prvi nalogi. Prav na tem področju pa se je oglasil do tedaj neznani mladinski funkcionar Janša. Ne glede na to, da je izhajal iz zgodovinske realnosti, realnosti sodobnega časa z vsemi zakoni različnosti ter z normalno narodno vestjo, je bilo njegovo stališče v tistem trenutku za organe varnosti v JLA, milo rečeno, sovražno dejanje.

Vsega tega pa v JLA že od samega začetka niso pripisovali njemu, nemogoče je bilo, da bi si mladenič, vzgojen v socialističnih šolah, izmislil kaj takšnega, kar naj bi po njihovem mnenju vodilo k spodkopavanju političnega sistema države. Govorili so nam, da je tisti pravi »režiser« in izvor idej v kapitalizmu, v zahodnih obveščevalnih službah, povezanih s sovražno emigracijo in z notranjim sovražnikom, kateremu naj bi Janša pripadal. Nihče se ni hotel sprijazniti in priznati rojevanja takšnih idej prav na tleh Jugoslavije, na tleh države s 40-letno tradicijo popolne enotnosti (?)

Iz teh stališč izhajajo tudi organi varnosti JLA. Njihova naloga je izvrševati in nadzirati izvajanje politike v armadi. Vendar Pravilnik o uporabi metod in sredstev organov varnosti JLA določa, da se lahko metode in sredstva uporabijo tudi zunaj JLA, kadar obstaja sum, da posameznik, skupina, organizacija..., deluje proti JLA z različnih pozicij. Prav v tem kontekstu pa lahko najdemo tudi Janeza Janšo. Zato bi verjetno bilo preveč naivno trditi, da organi varnosti niso imeli interesa odkriti in dokumentirati zaledja in izvora »protijugoslovanskih idej« (?) To pa hkrati pomeni, da so se ocene o delovanju specialne vojne v krogih JLA ponovile tudi ob Janševem projektu v ZSMS. Stalna praksa naše politike v JLA, pa ne samo v JLA, tudi v civilnih strukturah, je, da se vse novo, kar se zgodi v politiki, najprej pripiše neznanim tujim silam, ki delujejo tajno. Verjetno je pravi razlog za to početje t.i. obrambni mehanizem. S tem se želijo vsi legalni organi, pa tudi javnost prepričati o možnih posledicah take »nore« politike.

Mnogi se sprašujejo, kje so razlogi, da po štirih letih pride do procesa, ob vseh službah, ki obstajajo in ki bi lahko z gotovostjo dokazale, da gre za konstrukte?

Že takratna slovenska politika (1984) ni povsem sprejela ocen, ki so izhajale iz JLA, čeprav je res, da jih ni nikoli odločno zaničala. Javnost je zajel val demokracije, nihče si ni mogel privoščiti sodnega procesa pod pretvezo političnega delikta. Prav v JLA, v organih varnosti, so se velikokrat postavljala ta vprašanja. Zakaj se Janši ne sodi kot nacionalistu? Zakaj se ne sodi človeku, ki naj bi svoje politično delovanje usmeril k osamosvojitvi Slovenije? Takšna in mnoga druga vprašanja so se pojavljala vsak dan. Odgovori so bili predvsem politične barve. V glavnem so se nadrejeni izgovarjali na čas, ki bo prinesel svoje, na čas, ko bo partija spet postavila na noge gospodarstvo in obvladala politične probleme. Takrat bo mogoče obračunati z vsemi, ki mislijo drugače, tudi z Janšo. Razloge pa je treba iskati tudi v nepremišljeni politiki v JLA, ki je vse Janševo delo takoj razglasila za

sovrážno dejanje, kazenska zakonodaja pa je to videla v drugačni luči. Verska blaznost nekaterih pripadnikov JLA v odnosu do svete partije pa ima lahko za posledice samo stalne konfrontacije z »neverniki«. Partija še nikoli ni priznala nobene napake.

Izmenjava informacij o »mladinskih vprašanjih« med državno varnostjo v Sloveniji in organi varnosti JLA je bila redna. Organi varnosti JLA smo bili delno seznanjeni z varnostno oceno Slovenije, ki jo vsako leto izdelata državna varnost. *Iz leta v leto so ocene temeljile na povezavi posameznikov iz različnih alternativnih in drugih gibanj s pripadniki sovražne emigracije, obveščevalnimi službami. Vse novo naj bi prišlo od zunaj.*

Janšo pa so vedno pritikal zraven, bodisi da je šlo za emigracijo ali obveščevalne službe. Z ocenami so tako pretiravali, da so celo njegovo delovno organizacijo predstavljali kot organizacijo, ki jo financirajo zahodne obveščevalne službe. Zadnjo takšno oceno je izrekel visoki starešina, organ varnosti v JLA septembra 1988 v Domu JLA v Celju.

Ocene so temeljile zgolj na pogostih Janševih potovanjih v tujino, nikoli pa ni nihče postregel s kakimi dokazi. Verjetno bi bilo težko prešteti vse avtomobile, ki so končali svojo pot na mejnih prehodih in čakali na vrnitev.

In če nekdo sprejme takšne ocene, je normalno, da jih skuša z nadaljnjim delom na vsak način potrditi. Pri službah je to temeljno pravilo.

Nesmiselne so zato trditve RSNZ, da se je Janša pojavil samo kot zveza nekoga drugega.

Nezaupljivost do vsega novega je v JLA še posebej močna. Zdi se mi, da smo bili s tem vsevprek zaslepljeni. Vsega so bili krivi ljudje v emigraciji in agentje tajnih zahodnih služb. Vsak kontakt lojalnega državljana SFRJ s pripadnikom emigracije je pomenil avtomatsko obdelavo. Sproženi so bili vsi sistemi dela, vse metode so bile usmerjene k odkrivanju »zaledja« srečanja, t.j. kontakta.

V službi smo bili vsi enakega mnenja, prav psihološko zanimivo je, kako monolitni smo bili. Vsi smo mislili kot eden. Delali kot eden. Ni bilo različnih mnenj, usklajevanja. Ni bilo boja za enakopravnost, to je bilo že vnaprej povsem razumljivo.

In takšne so bile ocene v zvezi s sovražno dejavnostjo. Sprejeli smo oceno od vrha in vsi smo se izrekli zanjo. Nikoli si nisem upal postaviti vprašanja, zakaj tako. Nikoli, vse do takrat, ko sem bil osebno obdolžen.

Postavljali so mi vprašanja, zakaj v moji enoti ni izstopanja s pozicij slovenskega nacionalizma. Moji odgovori, da v enoti tega pač ni, niso nikogar zadovoljili. Postajal sem sumljiv. Njihov prst je vse bolj kazal name.

Februarja 1988 je vojak srbske narodnosti v svoji enoti govoril, da je njegovo geslo »SSSS« (samo sloga Srbiju spašava). Takšna »izstopanja« so običajno bila dovolj, da se posameznik uvrsti v službene spise in da se nanj usmerijo sodelavci ali pa se uporabijo druge metode in sredstva. No, nadrejeni se z mano ni strinjal, vojakovo obnašanje se mu je zdelo povsem normalno.

Zahteval pa je, naj odkrijem, zakaj je vojak slovenske narodnosti v pehotni enoti ravnal v nasprotju s pričakovanjem. Sum naj bi bil utemeljen s tem, da ni želel opravljati funkcije četnega evidentničarja z obrazložitvijo, da v JLA ni prišel službovat in opravljat nalog, ki so dolžnost komandirja. Šef je želel ozadje, jaz pa sem še kar trdil, da ga ni in da ima vojak prav, saj vse druge obveznosti izpolnjuje v redu.

Tovrstnih konfliktov je bilo več kot veliko, vse pa je bilo v zvezi s sprejetimi ocenami, da je mladinska organizacija v Sloveniji močno zasvojen z idejami zahodnega sveta preko obveščevalnih služb.

Tujim službam je uspelo v vrste mladinske organizacije, še posebej pa v vrste časopisnih hiš, infiltrirati svoje ljudi, ki tendenciozno pišejo in poveljujejo zahodni sistem. Ne izbirajo sredstev za omalovaževanje socialističnega sistema.

Organi varnosti celotne JLA so dobili nalogo, da skrbno proučijo vse vojake slovenske narodnosti, ki so aktivni v mladinski organizaciji ali so v neposredni zvezi z njo, da pridobijo čimveč sodelavcev iz teh vrst ter da jih skušajo prepričati v sodelovanje tudi v prihodnje. *V Ljubljani obstaja posebna skupina organov varnosti JLA, ki deluje v glavnem samo za to področje.* Ta skupina sprejme takšne sodelavce na zvezo ter z njimi dela tudi v civilnem življenju. Razlog za takšno sodelovanje tudi po končanem vojaškem roku vsekakor ni problem vse manjšega števila Slovencev v vojaških šolah ali pa samo nekakšnega preventivnega delovanja z namenom preprečiti morebitno sovražno delovanje proti JLA. Namen je predvsem nadzorovanje, razkrivanje in dokumentiranje zvez posameznih mladinskih funkcionarjev in urednikov časopisnih hiš, njihovih dopisnikov in podobno. Obdelani so bili tudi vsi mladinski intelektualci, ki so se pojavljali v javnem življenju. Veliko zanimanja je bilo tudi za Vinka Vasleta, njegove zveze in za njegove ideje.

Nekoč leta 1986 sem prvič slišal za povezavo Janše z obstoječo politiko, za njegova zasebna srečanja z nekaterimi politiki slovenskega vrha. Kaj ima Janša z njimi, kam vse to vodi, zakaj se slovenski politiki družijo s sovražnikom JLA? V zaprtih krogih so krožila različna vprašanja, ustvarjale so se različne zgodbe, izmišljali različni razlogi.

Ugotovljene so bile njegove zveze z nekaterimi delegati v skupščini, govorilo se je, da Janša s svojimi somišljeniki razširja nesprejemljive teze, da se vse bolj odmikajo od jugoslovanstva, da so čedalje močnejše zahteve po večji vlogi republik. V vrstah JLA se je interveniranje politično opravičevalo, češ da je JLA jugoslovanska vojska in da se ne bo dovolilo, da bi se vpliv republik prenesel tudi nanjo. To naj bi pomenilo razpad Jugoslavije. JLA bo še naprej jugoslovanska, Titova armada.

Nikoli nisem mogel razumeti, da ljudje, ki več kot trideset let službujejo v Sloveniji, ne samo, da se nikoli ne naučijo slovenskega jezika, nikoli se tudi ne vključijo v civilno življenje. Iz teh razlogov ni bilo čudno, da so se debate na raznih sestankih končale z ugotovitvami, da »nas« v JLA ne smejo zanimati stališča republik in pokrajin, za JLA je sprejemljivo le stališče predsedstva SFRJ.

Uredništvu Mladine in Nove revije naj bi sodelovali z emigrantskimi časopisi, nekateri uredniki naj bi članke pisali na podlagi člankov v emigrantskih časopisih. Starešina organa varnosti iz uprave varnosti JLA v Beogradu, ki je zaposlen v analitičnem oddelku, mi je pripovedoval, da so primerjali več člankov iz Mladine in Nove revije s članki emigrantskih časopisov in da je bilo jasno, da so članki v naših revijah samo prirejani. V tem kontekstu je bilo velikokrat omenjeno ime Igorja Mekine in njegove sodelavke.

Nekateri uredniki Mladine naj bi na dom prejeli emigrantski časopis ter potem govorili, da ne vedo, kako je prišel na njihove naslove ipd.

Ideja o pisanju o JLA naj bi izhajala prav iz teh voda. Dolgoletni cilj emigracije je bil izpodkopavanje najbolj močne in enotne ustanove, JLA. »Ko bomo uspeli razmajati enote JLA, ustvariti nezaupanje med Armado in ljudstvom na kateremkoli področju Jugoslavije bo naš uspeh popoln,« naj bi bil cilj in napotek delovanja emigracije. Izkoristili pa da so mladinski časopis, v katerem so zaposleni mladi ljudje, ki še ne razumejo pravih ciljev emigracije. Navezali so stike z njimi, materialno jim pomagajo in jim dajejo vso možno podporo in informacije.

Emigracija naj bi bila izkoristila uredništvo Nove revije, za katero je znano, da jo vodi nekaj urednikov, ki imajo pomisleke do revolucionarne vloge partije, ki večkrat postavljajo vprašanje o beli gardi. V tem bi naj bila najbolj ekstremna Spomenka Hribar. Preko svojih člankov, ne vem sicer, katerih, naj bi se zavzemala za zgodovinsko priznanje pripadnikov bele garde, za spomenike... Nova revija naj bi večkrat pisala o zlih delih partizanov, ki pa v resnici s pravo zgodovino in razvojem dogodkov nimajo nobene zveze. Vse to naj bi bilo plod sovražnega izmišljanja s ciljem izpodkopati sistem.

Ta in podobne stvari so se dale razbirati iz vsakdanjih informacij, iz dneva v dan so nadrejeni v organih varnosti govorili o delovanju posameznikov v mladinski organizaciji in v uredništvih kot o načrtnem, organiziranem sovražnem delovanju. Polnili so nas z raznimi zgodbicami, sumljivimi primeri in dokazi. V zadnji informaciji iz februarja 1988 se je dalo razbrati imeni R. B. in njegovega očeta, polkovnika JLA.

B-jev oče je bil še do nedavnega aktivni visoki oficir JLA, komandant z več priznanji in pohvalami, po dolgoletnem službovanju in uspešni karieri pa je sam zapustil JLA. Odšel je po svoji volji. Kako neki? Zadnja tri, štiri leta so mu dolgoletni prijatelji nakazovali, da se zanj vse bolj zanimajo organi varnosti. Prijatelj mu pove, da so ga zasliševali organi varnosti, da je moral odgovarjati na vprašanja o svojih zvezah v Italiji, hišnih prijateljih in podobno. Njegovi nadrejeni so postajali vse bolj nezaupljivi do njega, »pomotoma« ni bil klican na sestanke, ni bilo napredovanj, ni bilo boljših dolžnosti. Njegovi sošolci so bili že generali.

In tu je še njegov sin. Urednik časopisa, ki je direktno usmerjen proti JLA, časopisa, ki se v JLA ne sme prebirati. O tem ne pišejo več samo tajne informacije v krogih organov varnosti, o tem pišejo tudi politične informacije, namenjene starešinam, o tem se govori na političnih sestankih.

Oče je moral odgovarjati, zakaj ne vpliva na sina, naj opusti takšno pisanje.

Takšen vsakdanjik, zamegljena prihodnost, ne veš, kaj se bo zgodilo zjutraj, kaj se skriva za vsem tem, kam vse to vodi...

Ni bil kriv samo, ker ni socialistično in komunistično vplival na sina, kriv je bil tudi svojih sorodnikov v Italiji. Kriv je bil, ker se prav preko Italije vodi specialna vojna proti Jugoslaviji in ker prav tu poteka povezava z mladimi intelektualci iz Slovenije. Bil je na tej poti, ni imel možnosti dokazati, da o tem ne ve ničesar, da v življenju ni videl špijona.

Leta 1986 je vojak v Sarajevu »priznal«, da je bil med šolanjem na FSPN v Ljubljani vključen v ilegalno organizacijo, ki je delovala s pozicij slovenskega nacionalizma. Kazenska ovadba ni bila nikoli napisana, privolil je, da bo vnaprej delal za vojaške službe. Imenoval je vse, ki bi naj bili vključeni v to organizacijo. Od teh sta bila dva fanti, ki sta služila vojaščino. V Postojno sem dobil informacijo, da je eden od teh dveh moj vojak K. ter da ga moram operativno nadzorovati, ker iz ocen izhaja, da bo sovražno deloval tudi v enoti in bo skušal pridobiti somišljenike.

O drugih članih »te organizacije« je bila obveščena državna varnost Slovenije, v njihovem poročilu za leto 1986 pa ni bilo evidentiranih organizacij, ki bi ilegalno delovale. Kdo je pogoltnil to organizacijo, v kateri val je prikrita?

Ali je res, da državna varnost ne sodeluje z varnostnimi organi JLA, da delujeta ločeno v okviru svojih nalog? Vojak K. v Postojni ni deloval s pozicij slovenskega nacionalizma, celo nasprotno, z vojakom iz Sarajeva si sploh ni dopisoval, bila sta bežna prijatelja. Odkod potem »priznanje« vojaka v Sarajevu? Kdo si je izmislil zgodbo o ilegalni organizaciji? Kakšna je bila sila, ki je vojaka prisilila k »priznanju«?

Tudi na ta vprašanja bi lahko odgovorila naša politika. Politika je rekla, da v Sloveniji narašča slovenski nacionalizem. Službam je ostalo samo še to, da se stvar »dokaže«. Samo to! V naših razmerah je to povsem normalno. Imenu najprej dodamo vzdevek »tat«, potem pa pokažemo njegovo tatvino.

Moj bivši sodelavec se je večkrat napotil iz Postojne v Ljubljano. Občudoval je svoj zunanji videz in uspehe pri nežnejšem spolu, imel je iskrico za to. Ne, njegove avanture niso ostale samo stvar zasebnega življenja. Uspešno je povezoval operativnost v službi z zasebnimi »posli«. Vzljubil je svoje delo. Našel je način, da spozna tudi hčerke slovenskih mislecev, ki niso bili preveč srčni do jugoslovanske politike. Spreminjal je svojo idejno zavest, odvisno od položaja, v katerem je bil. Lahko je kritiziral partijo, se navduševal nad pluralizmom, pomišljal je o vlogi Tita itd. Znal je usmerjati romantične pogovore v politično aktualnost, jih povezoval s problemi staršev, omenjal generacijski konflikt, vse zato, da bi prišel do informacij.

...

Nekateri urovniki in ...

...

... In tu je še njegov sin. Urednik časopisa, ki je direktno usmerjen proti JLA, časopisa, ki se v JLA ne sme prebirati. O tem ne pišejo več samo tajne informacije v krogih organov varnosti, o tem pišejo tudi politične informacije, namerno strelčinam, o tem se govori na političnih sestankih.

Oče je moral odločevati, zakaj ne vpliva na sina, nei opravi takšno pisanje.

Roman Leljak

je bil rojen 21. avgusta 1964 v mestecu Đurmanec pri Krapini v Hrvaškem Zagorju. Po končani osnovni šoli leta 1979 se je odločil za vojaški poklic. Solal se je v Sarajevu in Beogradu. Služboval je v Ljubljanskem armadnem območju, v vojašnici Ljuba Šercerja v Ljubljani kot šifrant. Leta 1984 je bil kot aktiven starešina, vodnik, izvoljen za člana predsedstva OK ZSMS Bežigrad.

Prve stike z organi varnosti JLA je imel še med šolanjem v Beogradu. Ni še imel šestnajst let, ko je Služba organizirala z njim aktivno sodelovanje na »patriotski osnovi«. Njegov vzdevek je bil »Janez«. Leta 1984 je bil sprejet v organe varnosti JLA. Služboval je v Ljubljani, Postojni in Mariboru. V organih varnosti JLA je prenehal delati februarja 1988. Marca 1988 je zaprosil za prenehanje aktivne vojaške službe. Prošnjo so uslišali 20. oktobra 1988.

Nekaj dni pred aretacijami Janše, Borštnerja in Tasića, 25. maja 1988, so ga aretirali in pripravili v vojaškem zaporu na Metelkovi. Tu je ostal do 17. avgusta 1988, ko je z gladovno stavko izsilil izpust. V času preiskave ni imel pravice do odvetnika. V procesu pred vojaškim sodiščem v Ljubljani je bil obsojen na 14 mesecev zapora. Sodba mu očita zlorabo metod in sredstev v Službi.

Roman Leljak
Sam proti njim

Časopis za kritiko znanosti
129, prva izdaja 1989

Izdajata

Univerzitetni konferenci Zveze socialistične mladine
Slovenije Maribor in Ljubljana

Izdajateljski svet

Dr. Andrej Kim (predsednik), Vika Potočnik,
Marjan Pungartnik, Branko Gregorčič, Ciril Baškovič,
Igor Bavčar, Srečo Kim, Igor Omerza, Leo Šešerko

Uredništvo

Igor Bavčar, Srečo Kim, Milan Balažič,
Andrej Klemenc, Bojan Korsika, Bogomir Kovač,
Lev Kreft, Mitja Maruško, Igor Omerza, Janez Janša,
Leo Šešerko, Samo Škrbec, Peter Wieser, Siniša Zarič,
Vekoslav Grmič

Glavni urednik

Bojan Korsika

Odgovorni urednik

Igor Bavčar

Naslov uredništva

Beethovnova 9, Ljubljana, tel. /061/ 210 332

Oblikovanje

Peter Žebre

Ilustracija na ovitku

Zlatko Drčar

Računalniško oblikovanje teksta

Mikro Ada, Računalništvo & svetovanje, p. o.,
Sektor za namizno založništvo, Bojan Pograjc
Mestni trg 13/I, Ljubljana, tel. /061/ 224 666

Tisk

Rangus

Revijo sofinancirata Kulturna skupnost Slovenije
in Raziskovalna skupnost Slovenije.

Po mnenju RS za prosveto in kulturo št. 421-1/74 z dne
14. 3. 1974 je revija oproščena temeljnega davka od
prometa proizvodov.

Doslej izšlo:

Stane Kavčič

**Dnevnik in spomini,
1972—1987**

France Bučar

Usodne odločitve

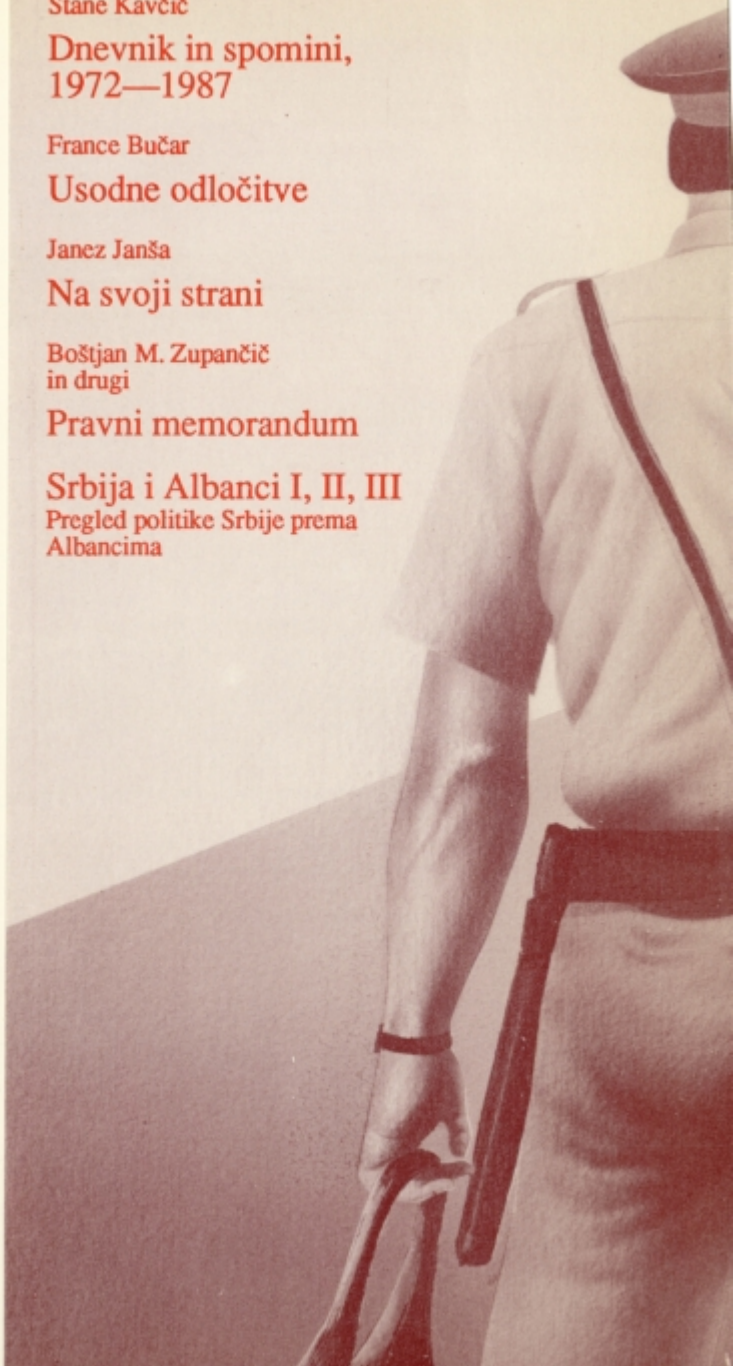
Janez Janša

Na svoji strani

Boštjan M. Zupančič
in drugi

Pravni memorandum

Srbija i Albanci I, II, III
Pregled politike Srbije prema
Albancima

časopis
za
kritiku
znanosti

